

საქართველოს სსრ კულტურის სამინისტრო
ზუბდინის სახელმწიფო ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმი

კალისტრატე სამუშია

ქართული ხალხური კოეზიის საკითხები

(მეგრული ნიშნულების მიხედვით)

იოსებ მებრელიძის
რედაქციით

გამომცემლობა „მეცნიერება“
თბილისი
1979

წინამდებარე ნაშრომში განხილულია ქართული (მეგრული) ხალხური პოეზიის შემდეგი ძირითადი საკითხები: 1. მითოლოგიური ლექს-სიმღერები (მნათობთა კულტი, ანიმიზმი, ლაზარობა, კეთილი და ავი სულები), 2. საწესჩვეულებონი, 3. ხალხის ფილოსოფიური შეხედულებანი ცხოვრებისეულ საკითხებზე, 4. სატრფიალო ლირიკა, 5. სოციალური და კლასობრივი უსამართლობა, 6. სამშობლო, 7. თანამედროვე ლექსები, 8. მილექსებისა და გაბაასების ტრადიცია სამეგრელოში.

აღნიშნული საკითხების ძირითად ფონდს შეადგენს კ. სამუშიას მიერ მოპოვებული, ადრე გამოქვეყნებული და ახლად მიკვლეული მასალების უმეტესობა, რომელიც ამ ნაშრომს დაერთვის და დალაგებულია თემატიკური პრინციპით. აქ წარმოდგენილია როგორც ტრადიციული, ასევე საბჭოთა სინამდვილის ამსახველი ლექს-სიმღერები. მეგრულ ტექსტს ახლავს საერთო ქართულ ენაზე სიტყვასიტყვითი პარალელური თარგმანი. ასეთი მოცულობითა და ასეთი პრინციპით „ქართული ხალხური პოეზიის საკითხები (მეგრული ნიმუშების მიხედვით)“ პირველად ქვეყნდება. ეს ნაშრომი სათანადო დახმარებას გაუწევს ქართველურ ტომთა ზეპირსიტყვიერებით დაინტერესებულ ყველა პირს, აგრეთვე სასარგებლო იქნება ისტორიკოსთა, ენათმეცნიერთა და ეთნოგრაფთათვის, საერთოდ ქართული კულტურის მკვლევართათვის.

რედაქტორი ი. მეგრელიძე

შესავალი

ეროვნული კულტურის ღრმად შესწავლისათვის რომ ზეპირ-სიტყვიერებას დიდი მნიშვნელობა აქვს, ეს საყოველთაოდაა აღიარებული. მას ჩვენშიც, განსაკუთრებით რუსეთის რევოლუციურ-დემოკრატიულ იდეებზე აღზრდილი მოღვაწეები — ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, იაკობ გოგებაშვილი, ვაჟა-ფშაველა და სხვები — გასული საუკუნის 60-იანი წლებიდანვე აქცევდნენ ყურადღებას. მაგრამ მასალების შეკრება ქვეყნის ყოველ კუთხეში ერთნაირი ინტენსიურობით არ წარმოებდა. გარდა იმისა, რომ რუსეთის თვითმპყრობელობის მესვეურნი ბოროტად იყენებდნენ ქართველური ენის, მეგრულის მეცნიერულად შესწავლის ცდას, არც მასალების შემკრები ენთუზიასტები იყვნენ ადგილზე, რის გამოც მეგრული სიტყვიერების ბევრი ნიმუში დაიკარგა და ავტორმტკმელთა რიგი სახელებიც დავიწყებას მიეცა. დღეს ჩვენი საბჭოთა სამეცნიერო-კვლევითი დაწესებულებები დიდი ინტერესით ეკიდებიან ამ ეროვნულ საქმეს. უკვე ყურადღება მიექცა ქართველურ ტომთა ზეპირსიტყვიერების მასალების შეკრებასა და შესწავლასაც.

აღრე უმთავრესად ლინგვისტიკური ინტერესით გამოქვეყნებულ ტექსტებსა და გამოკვლევებზე (აღ. ცაგარელი, ი. ყიფშიძე; შ. ბერიძე, მ. ხუბუა და სხვ.) რომ არ ვილაპარაკოთ, ახლა უკვე ფოლკლორული ინტერესებითაც განპირობებული პუბლიკაციებიც გვაქვს გამოკვლევებითურთ. ასეთთაგან, მაგალითად, გულთბილად მიიღო ქართველმა მკითხველმა ჩვენი წიგნი „ქართული ხალხური პოეზიის მასალები (მეგრული ნიმუშები)“ (თბ., 1971)¹ და კიდევ მეტი ინტერესი გამოავლინა კრებულისადმი „ქართული ხალხური სიტყვიერება. მეგრული ტექსტები, 1, პოეზია“². ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, წინასიტყვაობა და გამოკვლევა დაურთო ტოგო გუდაგამ (თბ., 1975). გამოქვეყნდა აგრეთვე „ქართული ხალხური სიმღერები, მეგრული“³ ჩაწერილია ოთარ ჩიჯავაძის მიერ, I (თბ., 1974)...

¹ ერთ-ერთ გამომხატურებაში ვკითხულობთ: „წიგნი ერთ კვირაში გაიყიდა და დღეს ბიბლიოგრაფიულ იმუიათობას წარმოადგენს“ (გაზ. „კომუნისტი“, 1972, 18 მარტი; შტრ., გაზ. „საბჭოთა აფხაზეთი“, 1972, 7 იანვარი).

დიდი საქმეა წამოწყებული საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შ. რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტში პროფ. მიხ. ჩიქოვანის ხელმძღვანელობით „ქართული ხალხური პოეზიის“ კორპუსის გამოცემით, რომლის 6 წიგნი უკვე გამოქვეყნდა. პირადად ჩვენც განვაგრძობთ მუშაობას და მკითხველს ვთავაზობთ წინამდებარე ახალ ნაშრომს, რომელიც შეიცავს გამოკვლევას ამავე ხალხური პოეზიის ძირითად ქანრებზე (იხ. შინაარსი). ტექსტებში დაცულია მთქმელთა მეტყველების თავისებურებები კუთხეთა მიხედვით.

სასიამოვნო მოვალეობად მიგვაჩნია, მადლობით მოვიხსენიოთ წიგნის რედაქტორი — პროფ. იოსებ მეგრელიძე ამ ნაშრომის გამოსაცემად მომზადების საქმეში მეტად საჭირო და საქმიანი დახმარებისათვის. მის შემდეგ ნაშრომის მეგრული ტექსტები თარგმანებითურთ წაიკითხეს ნიკოლოზ კილანავამ და კორნელი დანელიამ. მათ თავიანთი შენიშვნები გაგვიზიარეს, რისთვისაც მათაც მადლობას ვუძღვნი. გამოკვლევას, როგორც რიგ საკითხთა შესახებ პირველს, ცხადია, ნაკლიც ექნება. საქმიან შენიშვნებს კვლავ მადლობით მივიღებთ და გავითვალისწინებთ მომავალ მუშაობაში.

კ ა ლ . ს ა მ უ შ ი ა

I. მიტური ლექს-სიმღერები

მითების პოეტური მასალის მიხედვით შესწავლა მოითხოვს პროზაული ნიმუშების გათვალისწინებასაც, მაგრამ აქ უკანასკნელთ მხოლოდ აქა-იქ ვიყენებთ, რადგან მათ შესახებაც სპეციალური გამოკვლევა უნდა დაიწეროს.

ორივეს ერთად თანაბრად შესწავლას განსაკუთრებით ართულებს ის გარემოება, რომ მეგრული სიტყვიერების ბევრი ნიმუში და ავტორმთქმელთა სახელებიც დაიკარგა. ჯერ მათი კვალის გამოვლენა საჭირო. ეს ნაწილობრივ ხერხდება კიდეც. მაგალითად, გამოვლინდნენ ძველი ავტორმთქმელები: კიპა ფაჟავა, ნაურუზ გრიგოლაია, უზა ქვარაია, პეპუ ქარდავა, პეტრე (პეტრუშა) მეუნარგია, იასონ ხარაშვილი, ლიპარ წითლიძე, ჯურუ შედანი, გვადა არქანია, ლადი სალასია, ლადი გაგუა და სხვები, რომელთა მიერ შექმნილი ლექსები ხალხში გავრცელებულა. არსებობს ცნობა, რომ სამეგრელოში განთქმული მელექსე და მეჩონგურე კიპა ფაჟავა მთავრებს — ლევან და დავით დადიანებს — ჰყავდათ მიწვეული სასახლეში. სამეგრელოში თურქთა შემოსევის დროს (1855 წ.) იგი თავდამსხმელებს ეკატერინე ჰავჰავაძის ჯაშუშად მიუჩნევიათ და სიკვდილით დაუსჯიათ¹.

კიპა ფაჟავასა და პეტრე მეუნარგიას სახელებთან დაკავშირებული ლექსების მცირე რაოდენობა მაინც გვხვდება. დანარჩენი ავტორმთქმელებისა კი მხოლოდ სახელებიღა შემოგვრჩა. სავარაუდოა, რომ დღემდე ჩვენში შემორჩენილი და გავრცელებული ლექსების ნაწილი მაინც მათ მიერ უნდა იყოს შეთხზული. იმის დადგენა, თუ ვის რომელი ლექსი ეკუთვნის, ამაჟამად უკვე ძნელია.

სამეგრელოში შემონახული ხალხური შემოქმედების ნიმუშები მრავალმხრივი და მდიდარია, მაგრამ მის სიმდიდრეზე არ შეიძლება ვილაპარაკოთ მხოლოდ დღემდე შეკრებილი მასალების მიხედვით. მათ უსრულობაზე მიუთითებდნენ ჯერ კიდევ ალ. ცაგარელი, ი. ყიფშიძე და შ. ბერიძე. ისინი აღნიშნავდნენ, რომ ჯვარის მხარეში (წალენჯიხის რაიონი) ხალხური ზეპირსიტყვიერების მასალები დეტალურად

¹ დ. ლემონჯავა, გლეხთა აჯანყება სამეგრელოში, თბილისი, 1957, გვ. 42.

არ იყო შესწავლილი. ჩვენ აქედან დავიწყეთ მასალის შეკრება და განვაგრძეთ ზუგდიდისა და მის მიმდებარე რაიონებში. გვანტერესებდა, თუ რამდენი სახალხო მთქმელი ჰყავდათ და რა სიმადლეზე იდგა ამ კუთხეების ზეპირსიტყვიერების იდეურ-მხატვრული დონე ან რა ადგილი ეკავა ჩვენს ტომს ამ მხრივ ქართული ეროვნული სულიერი კულტურის საგანძურში; რანაირი უნდა ყოფილიყო წყობილისიტყვაობა ქართველი ტომებისა, რომელთა წარმომადგენლები ფარტაზი და აეტი თავიანთი მჭერმეტყველებით აკვირვებდნენ ანტიკური ხანის რომაელ კეისრებსა და ფილოსოფოსებს². მართალია, შორეული წარსულის ნიმუშებმა ნაკლებ მოაღწია ჩვენამდე, მაგრამ შემდეგ შექმნილ მასალებს ეტყობათ წინაპართა ნეტყველების კვალი. იგივე შეიძლება ითქვას ლეგენდებზე, ზღაპრებსა და სასიმღერო რეპერტუარებზე, რომლებიც, სამწუხაროდ, დავიწყებას ეძლევა და მზრუნველის ხელს საჭიროებს.

რაც შეეხება პოეტურ ფოლკლორს, მასზე შეიძლება წარმოდგენა ვიქონიოთ დღემდე გამოცემული და ჯერ გამოუქვეყნებელი ჩვენ მიერ შეკრებილი მასალების მიხედვითაც, რომელთა ნაწილი წინამდებარე მონოგრაფიას დაერთვის. ბოლო დროს მოპოვებული და გამოუქვეყნებელი მასალებიდან აღსანიშნავია: 1. მითოლოგიური ლექს-სიმღერები, 2. ლექსად გაწყობილი გამოცანები, 3. მილექსებისა და გაბაასების ტრადიცია მეგრულში და 4. სხვადასხვა თემაზე შექმნილი ლექსების ციკლი.

ამ ლექსთა ნაწილი გადმოგვცეს ადგილობრივმა ენთუზიასტ-შემკრებლებმა — ნორა და მიხეილ ქობალიებმა (ქ. ზუგდიდი), მთქმელებმა — იაკობ და თორნიკე ქვაჩახიებმა (ოქუმი, გალის რ-ნი) და დამიანე ქობალიამ (ს. ოდიში). უმეტესობა კი ჩაწერილია ჩვენ მიერ ადრინდელ ექსპედიციებში. შესაძლებელი გახდა პირველ კრებულში შესული, ზოგიერთი მეტად მნიშვნელოვანი, მაგრამ არასრულად ჩაწერილი ლექსების შევსებაც. მაგალითად, „ყარსის ბრძოლა“, „ლექსი ავსულებზე“, ვარიანტები „მაცი ფიფიაზე“, „მღვდლის სიზმარი“ და სხვა საგრძნობლად შეივსო. ადრე ჩაწერილი „ყარსის ბრძოლა“ შვიდ სტროფს შეიცავს და შემდეგ სოფ. ოქუმში სახალხო მთქმელის 85 წლის იაკობ ქვაჩახიას სიტყვებით ჩაწერილი იგივე ლექსი კი ცხრამეტ სტროფს. იგივე ითქმის რამდენიმე ადრე გამოქვეყნებულ ლექსზეც. რაც შეეხება მითურ ლექს-სიმღერებსა და ლოცვებს, მათ ვიყენებთ ამავე უნარის ცალკეული საკითხების განხილვის დროს.

² ნ. კან დე ლაკაი, ქართული კლასიკური მჭერმეტყველება, თბ., 1961, გვ. 228, 238.

მასალა დალაგებულია იმავე თემატიკური პრინციპით, რითაც ვხელობდვანელობდით პირველი კრებულის გამოცემის დროს. მათ დაემატა მითური ლექს-სიმღერები და ლექსად გაწყობილი გამოცანები. მათაც ახლავთ თარგმანი ქართულ ენაზე, რომელიც დედნების ადეკვატურია. სადაც ეს აუცილებელია, სიტყვასიტყვით გადალებას გვერდს ვუვლით. მაგალითად. „მოქვირუა კოჩის“ პირდაპირი თარგმანი იქნება „მოჭრილი კაცი“, მაგრამ შინაარსით ტ ა ნ მ ო რ ჩ ი ლ ს ნიშნავს და ასეც ვთარგმნით.

გადავდივართ მითური ლექს-სიმღერების თემატიკურ განხილვაზე.

მნათობთა კულტი

შემორჩენილი ლექს-სიმღერები. ცხადპყოფენ, რომ ძველად როგორც საქართველოს სხვა ტომებში, ისე განსაკუთრებით მეგრულში მნათობთა თაყვანისცემა ყოფილა გავრცელებული. მზე და მთვარე მათ უზენაეს ღვთაებას წარმოადგენდა. ვისაც ჩვენში მნათობებზე შექმნილი საგალობელი, დედის ნანასთან ერთად, მზე და მთვარის შუქივით მოჰქვნიდა, მას ნათლად მოაგონდება ლექს-სიმღერები და ლოცვები მნათობებზე.

დიდი ქართველი მეცნიერი ივ. ჯავახიშვილი შესანიშნავად ავლენს მეგრულ ფოლკლორში მნათობთა კულტის საკითხთან დაკავშირებულ მაგალითებს, ვრცლად იყენებს მეგრულ ლექსს:

ბეა დიდა რე ჩქიმი,
თუთა—მუშა რე ჩქიმი,
ხეიჩა—ხეიჩა მურიცხეფი
და დო ჭიბა ჩქიმი.

მზე დედაა ჩემი,
მთვარე მამაჩემი,
მოციმციმე ვარსკვლავები
და და ძმია ჩემი.³

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის შ. რუსთაველის სახ. ლიტერატურის ისტორიის ინსტიტუტის ფოლკლორის განყოფილების ექსპედიციებში მონაწილეობისა და სხვა დროსაც ჩვენ მიერ ჩაწერილი ლექს-სიმღერების ერთობლიობა საკმაოდ ხელსაყრელი მასალა კოლხეთში მნათობთა კულტის კიდევ უფრო ნათლად წარმოდგენისათვის. ისტორიული წყაროებიდანაც ირკვევა, რომ როგორც ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნებში (სირია, ეგვიპტე, საბერძნეთი და სხვა), ასევე საქართველოში მთვარე მამა ღვთაებად იყო მიჩნეული, ხოლო მზე — დედა ღვთაებად. ჯერ კიდევ ივ. ჯავახიშვილი წერდა: „მთვარე მთავარ ღვთაებად ასურელებისა და ქარანალების ანუ სა-

³ ივ. ჯავახიშვილი, ქართველი ერის ისტორია, ტ. 1, თბ., 1960, გვ. 58-59.

ბიელთა სარწმუნოებაში ითვლებოდა, მას „სინ“-ს ეძახდნენ და ქვეყნიერების მბრძანებლად სთვლიდნენ. საყურადღებოა მეტადრე ის, რომ ამ ორივე ხალხის შეხედულებითაც მთვარე მამაკაცად ითვლებოდა. შედარებითი შესწავლა გვიჩვენებს, რომ ქარანელების, ანუ საბიელთა და ქართველების უძველეს სარწმუნოებათა შორის სხვა მხრივაც დიდი მსგავსება არსებობს⁴.

ჩვენ მიგვაჩნია, რომ ამის ნათელ დადასტურებას წარმოადგენს აგრეთვე ცდომილთა სახელების მიხედვით დაწესებული სალოცავი ადგილებისა და რიგ გეოგრაფიულ სახელთა ერთგვარობა როგორც ახლო აღმოსავლეთში, ასევე კოლხეთში. მაგალითად, მთვარე-ღვთაების თაყვანისცემის საფუძველზე უნდა იყოს წარმოქმნილი სახელი მდინარისა „სინ[წა]“ — სინ-წყალი⁵.

ასეთი შეიძლება იყოს სახელწოდება ო[სინ]დალე — მთაგორაკიანი ადგილი ჩხოროწყუს რაიონში, სადაც დგას XI ს. სალოცავი წმინდა გიორგისა. ალბათ, იმ ადგილზე ადრე მთვარე-ღვთაების სამლოცველო იქნებოდა და ამიტომ შემორჩა მას პირვანდელი სახელწოდება.

წარმართობის დროიდან მთვარე-ღვთაებაზე ლექსად გადმოცემული ლოცვა უახლოეს დრომდე შემორჩა აგრეთვე ჩვენს წინათაობას. მათგან ზოგნი ახალი მთვარის გამოჩენას ლოცვით ხედებოდნენ და სთხოვდნენ, რომ სანამ ის ცაზე იქნებოდა (მომდევნო მოქცევამდე), ამათი ოჯახები სიკეთით აეცსო და ადამიანთათვის ჰიხარული მიენიჭებინა. ახალი მთვარის პირველი დანახვის მომენტში მნახველი ცდილობდა, როგორმე მაშინვე დანა ან სარკე დაენახა, პირველად ნივთზე დაეხედა, შემდეგ იგი მთვარისათვის მიეშვირა და ეთქვა:

თუთა ახალი, გამაახალი,
ახალი თუთა, გამახარი,
ცაში კარი სი გომინჯი,
სი ჯვეში დო მა—ახალი!

მთვარე ახლო, განმაახლე,
ახლო მთვარე, გამახარე,
ცისკარი შენ გამილე,
შენ ძველი და მე—ახალი!

(შენ დაბერებულიყო და მე ახალგაზრდად დავრჩენილვიყო).

ახალი მთვარის დანახვისას სხვა რაიმე ნივთს არ შეავლებდნენ თვალს. ამ დროს ამ ნივთების დანახვა ნატურის ასრულების საწინდრად მიაჩნდათ.

ნაკლები ბედნიერების მაჩვენებელი იყო ახალი მთვარისას მცენარეთა დანახვა. აგრე წარმოედგინათ, რომ სხვა ნივთებს, ზემოთ დასა-

⁴ ციტ. „ქართველი ერის ისტორია“, ტ. 1, გვ. 60.

⁵ მდ. სინ[წა] ჩაუღდის ზუგდიდის აღმოსავლეთით და უერთდება მდ. ჟუმს.

⁶ მთქმელი ვასილ მიქავა, ს. ლია, წალენჯიხის რ.

ხელებულებთან შედარებით, ნაკლებად შეეძლო ნატურის ასრულება, მათ ნაცვლად ქვისა და ცხოველთა ხილვა კი ბედნიერების დამაბრკოლებელ ნიშნად მიაჩნდათ.

მთვარისა და მზე-ღვთაებათა თაყვანისცემის გადმონაშთი ჯერ კიდევ ვლინდება მეგრულ-სვანურ ზეპირსიტყვიერებაში. თუთაშ დღა (თუთაშხა — ორშაბათი) ყველაზე ბედნიერ დღედ ითვლებოდა. თურმე ამ დღეს იწყებდა მამაკაცი მისთვის ყველაზე დიდმნიშვნელოვან საქმეს, მაგალითად, — სამოსახლო ადგილის არჩევას, სახლის მშენებლობის დაწყებას და სხვა. ამასთან დაკავშირებით დამახასიათებელია სიმღერა და მისი მისამღერებელიც — „თუთაშხა ბედნიერც მა ხორუა მიმდომი“ — „დიდ ორშაბათს, ბედნიერს მე დასახლება — სახლის შენება მოვიწოდო — დავიწყე“ და თანაც ბედნიერად ამისრულდაო. ეს ლექსი კომენტარების გარეშე გამოხატავს ამ ტრადიციას და მას აქვე წარმოვადგენთ.

თუთაშხა ბედნიერც⁷
მა ხორუა მიმდომი,
ლენხუმაშა მიდაბრთი დო
ქემიპუნი ხუთი შონი,
ხუთიხოლო ახალგაზდა,
ლონიერი მუქოთი ლომი;
ქემიილეს ჩქიმი ეუდე,
არძო კუბური დო კყონი,
ევიონწყეც, ქიგედგეს
გაჯინალ მუქომით ბროლი, —

/დიდ/ ორშაბათ ბედნიერს
დასახლება მოვიწოდო,
ლენხუშში წავედი და
ხუთი სვანი მოვიყვანე,
ხუთივე ახალგაზრდა,
ლონიერი ვითა ლომი;
მოიტანეს ჩემი სახლი,
ყველა წაბლისა და მუხის (ხისა),
ააწყეც და დადგეს,
შესახედავად როგორც ბროლი, —

ამ ლექსის ბოლო სტროფი შედარებით გვიან უნდა იყოს შექმნილი. ამას თვით სახლის ნაგებობის ფორმაც ადასტურებს. ამით ისიც დასტურდება, რომ „თუთაშხა ბედნიერის“ (დიდორშაბათ ბედნიერისადმი) თაყვანისცემის გადმონაშთი ჯერ კიდევ შემორჩენილია ჩვენს მოხუცებს.

მთვარის დღისადმი ლოცვა-თაყვანისცემა ხდებოდა დიდმარხვის დასასრულს, — ყველიერის წინა ორშაბათს⁸. ყვავის წამოფრენამდე ე. ი. დილით. სანამ ის დაიჩხავლებდა, ყველა უნდა წამომდგარიყო.

⁷ ზოგიერთ გამოცემაში ბედნიერც და ა. შ. ფორმებშიც წერია ს, რაც ზუგდიდურს არ ახასიათებს. იხ. „ქართული ხალხური სიტყვიერება. მეგრული ტექსტები“, I, თბ., 1975. შტრ. ი. ყ ი ფ შ ი ძ ე, Грамматика мингрельского (инверского) языка, ს.-პეტ., 1914, 024; ასეთი ფორმები დადასტურებულია გურულ კილოშიც. იხ. ი. მუგრეჯიანი, მიცემითი ბრუნვისა და მესამე პირის სუბიექტური ნიშნის სახეცვლილება გურულში. — თბილისის უნივერსიტეტის შრომები, ტ. VI, 1937, გვ. 348-355.

⁸ ს. მ ა კ ა ლ ა თ ი ა, სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, თბ., 1941, გვ. 313 — 314.

საწოლიდან, გარეთ უნდა გამოსულიყო და სამჯერ უნდა დაეძახა „გორჯგინ კვარია“ — მიჯობნია, ე. ი. წამოდგომა დაგასწარი ყვავო. ოჯახის უფროსი კაცი წინაღობით მოხარშული კვერცხების ნაქუქებს, რომელიც ღომით იყო სავსე, ეზოს გარეთ გადაყრიდა, — ვითომც ყვავს ატყუებდა, კვერცხები მოგართვიო და თან სამჯერ ხმაშემალღებით დაიძახებდა:

ჩუჩელია, ჩუჩელია,⁹
ჩქენ მამული ხარგელი ღო
შხვამ მამული ფურცელია.

ჩუჩელია, ჩუჩელია,
ჩვენი მამული დახუნძლული ქნა და
სხვის მამულში ფურცელიო.

ამასთან ერთად, ჩვენი წინაპრები ღიდ მნიშვნელობას ანიჭებდნენ მთვარის მოქცევის დროს მომხდარ მოვლენებს და იმის მიხედვით საზღვრავდნენ ამა თუ იმ საქმის დაწყების აუცილებლობას და ვარაუდობდნენ, რომ სავსე მთვარეზე დაბადებული ბავშვი თუ ცხოველი უნაკლო და საღი იქნებო. მის მომავალ ბედსაც ამის მიხედვით წინასწარმეტყველებდნენ. ასევე სამასაღე ხეს მთვარის დამლევს (თუ-თაში დალიას) სკრიდნენ — მკამელა არ გაუჩნდებაო. სავსე (სრულ) მთვარეზე მოპრილ ხის მასალას მკამელა (ჭიები) დაღრღნისო. ადამიანთა სახესხვაობის მიზეზსაც მთვარის მოქცევის დროს სხვადასხვა მომენტების გათვალისწინებით ხსნიდნენ. მთვარის მოქცევის მიხედვით დაწესებული ჰქონდათ კვიმატიანი დღეები ცალკეული თვეების მიხედვით, რაც ძველ კალენდრებშიცაა შეტანილი. ასეთ დღეებში შორ გზაზე წასვლას, მდინარეში ან ხეზე გასვლას ერიდებოდნენ. ამის შესახებ ლექსში „გასაჭირი ზღვაზე“ (იხ. ქვემოთ, გვ. 117) შემდეგია ნათქვამი:

სოთნ ულა ვეფირქა
გლაზა თუთაში შორთას,
თაშით ქეშერხვადასგლა,
ღორთთქ ვემგოთას!

არსად წასვლა არ იფიქრო
მთვარის ცული მოქცევის დროს,
ასედაც რომ შეგემთხვეს,
ღმერთმა არ დაგაარგოს.

ამ სტრიქონების გამლექსავ მწყემსს, მთვარის ცული მოქცევის დროს ე. ი. კვიმატიან დღეს, გემით მოგზაურობა რომ გადაუწყვიტია, ეს მიაჩნია მიზეზად, რომ მას ზღვაში ხიფათი შეემთხვა.

სამეგრელოში მთვარე-ღვთაების თაყვანისცემის შესახებ არსებული ლექს-სიმღერებისა და მასთან დაკავშირებით წარმოქმნილ გეოგრაფიულ სახელწოდებათა გარდა ამ უკანასკნელად აღმოჩნდა მეტად სარწმუნო მასალაც — სოფ. ურთის (ზუგდიდის რ.) მცხოვრებ

⁹ ვარიანტებში — ჩუჩელია.

იორდანე ქირიას სახლში წლობით ინახებოდა მიწის სამუშაოების დროს ნაპოვნი კაყისაგან გამოკრილი პატარა ქანდაკება, რომელიც არქეოლოგების მიერ მიჩნეულია მთვარე-ღვთაების ქანდაკებად. ეს ქანდაკება 1967 წელს ჩაბარდა არქეოლოგ დომენტი ქორიძეს და ამჟამად ინახება საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის არქეოლოგიის განყოფილებაში¹⁰.

მთვარესთან ერთად გაღმერთებული იყო და თაყვანს სცემდნენ მზეს¹¹. როგორც ზემოთაც აღინიშნა, მთვარე აღიარებული ყოფილა მამა ღვთაებად, ხოლო მზე — დედა ღვთაებად. ახლო აღმოსავლეთის ხალხებთან ტომობრივი ნათესაობისა თუ ახლო კულტურული ურთიერთობის გამო, ასურელების მზე (დედა-ღმერთი, ცეიში)¹² მთავარ ღვთაებად ყოფილა აღიარებული კოლხეთშიც. მისი სალოცავები წმინდა ადგილებად ითვლებოდა წარმართობის პერიოდში, სადაც ქრისტიანობის გავრცელების შემდეგ იმავე ადგილზე აუშენებიათ დედა-ღვთაების — ღვთისმშობლის ეკლესია, რომელსაც შემორჩა წარმართობის დროინდელი — მზე-ღმერთის სახელი — ცეიში და იქ გაშენებული სოფელიც იწოდება ცეიშად (საერთო ქართულით — ცაიში). ცნობილია ცაიშის საკათედრალო ტაძარი სოფ. ცაიშში. ზუგდიდის რაიონის (სოფ. ცაიშში) მზე-დედაღვთაების — ცეიშის სახელით სალოცავი ადგილების გარდა, წარმართობის დროს აღნიშნული ყოფილა მდინარეთა და მცენარეთა სახელწოდებებიც: მაგ, „ეკ“ მეგრულად თელას ჰქვია: ასევე „ცკი“ მდინარეს (ცხაკაიას რ.), რომელსაც დღეს ცივს უწოდებენ.

მზე-ღვთაებას, როგორც სითბოსა და სინათლის მომცემ წყაროს, უხსოვარ დროიდანვე ექნებოდა დამსახურებული თაყვანისცემა ადამიანებისა, თითქმის იმ დროიდან, როდესაც ის ველურ მდგომარეობაში მყოფი ბუნებისგან ღებულობდა წყალბასაც და წყრომასაც. მზისაგან ქვეყნის გათბობა ბუნების ძალთაძალის წყალობა იყო და ეს ძალა (მზე) მისთვის განუსაზღვრელად სათაყვანებელი იქნებოდა. ქართული ხალხური ზეპირსიტყვიერების იშვიათი ნიმუში „მზეო, ამოდი, ამოდი!“... მართებულად მიაჩნიათ ამავე პერიოდის მითური ხანის ლექსად და ასეთივეა მეგრელთა მიერ შექმნილი ლექს-სიმღე-

¹⁰ აღნიშნული ქანდაკების შესახებ იხ. გაზ. „მებრძოლი“, 1967 წ. 10 ოქტომბერი (დ. დაგარკულიას წერილი — „საინტერესო ნაპოვნი“).

¹¹ ეს მოსაზრება დადასტურა ურთა-ცაიშის მიდამოებში აღმოჩენილმა მზე-ღვთაების ქანდაკებამ. ესკერპი არის ქვიდან გამოკვეთილი ლომის თავი შუბლზე მზის გამოსახულებით (დაცულია ზუგდიდის მუზეუმში).

¹² ჩაიში — ცაიში, მეგრ. — ც ე შ ი, არის მოსაზრება, რომ ნიშნავს მ ზ ე-ღ მ ე რ თ ს (ციას).

რები მზეზე. ისინიც უშუალოდ გამოხატავენ მზისადმი თაყვანის-
ცემას. მაგალითად — „მორთია ჩხანაია (მოდის მზიანო დღეო)“ —

მორთია ჩხანაია,
თოლფე ობარჩხალაია;
მორთია ჩხანაია,
ელარჯის ფჩანანაია

და

სათანჯო სარკილი დო
დიხაზუ(რ)გა მუნაფილი,
თელი დოსქილადირი დო
ლურელეფი ჩხონაფილი.

მოდის მზიანო (დღეო).
თვალეზ „ზარჩხალა“¹³ მზეო;
მოდის მზიანო დღეო,
ელარჯს გვაქმევენო!

და

სათანჯო მოწმენდილი დო
დიხაზუ(რ)გა დაბურვილი,
ცოცხალი დარჩენილიყონ დო
მიცვალებულნი ცხონებულნი.

სათანჯო მთის სახელია, რომელიც მდებარეობს მდ. ენგურის მარჯვენა სანაპიროზე და წარმოადგენს კავკასიის მთავარი ქედის წინაქალთებზე მდებარე ბორცვებისა და გორაკების დაბოლოებას (ზღვის დონიდან 508 მეტრი). მთა სათანჯოდან მოჩანს მთელი კოლხეთის დაბლობი და შავი ზღვა. ადრეულ პერიოდში მას სათვალთვალოდ და ორიენტირებისათვისაც იყენებდნენ კოლხეთის უღრან ტყეებში გასული მონადირეები თუ სხვადასხვა საქმით დაინტერესებულნი და ამ კუთხეში მოსიარულე ადამიანები.

გადმოცემით, მისი უფრო დიდი მნიშვნელობა იმაში მდგომარეობდა, რომ ეს მთა ამინდის დასადგენად ჰქონდათ გამოყენებული ამ კუთხის მცხოვრებთ. სჯეროდათ, რომ თუ სათანჯოს თხემს ღრუბელი წაებურება, ნალექია მოსალოდნელიო, ხოლო თუ ღრუბელს გადაიყრინდა, დარს ელოდნენ. ამას მხარს უჭერს სათანჯოს მთის შესახებ არსებული ტრადიციული გადმოცემა. ეს გვარწმუნებს იმაში, რომ ამ მთას ამინდის გარკვევისათვის, სანიშნოდ „სათანჯოდ“ იყენებდნენ და ამიტომ უწოდეს მას ეს სახელიც — „სათანჯო“ — მეგრულად თანჯი იგივეა, რაც დალი — სამანი¹⁴,

სათანჯოს შესახებ შექმნილი ლექსის ზემოთ დასახელებული ადგილიდან იგრძნობა, რომ ეს ლექსიც მითურ პერიოდშია შექმნილი და მასში ხალხის ნატურა-სურვილია გადმოცემული. სათანჯოსკენ ცის მოწმენდილობა ტაროსის მომასწავებელი იყო, და ეს უკანასკნელი კი უხვი მოსავლის საწინდარი გახლდათ. ავდრიანობა კი, პირიქით, მოუსავლიანობას, შიმშილს და ციებ-ციხელებას უქადდა ხალხს. ამიტომ ბუნების წყალობის შემყურე მეგრელი კლიმატის დასადგენად მთა სათანჯოს შეჰყურებდა — ნატრობდა მისკენ მოწმენდილი ცის დანახვას. სწორედ ეს აზრია გატარებული ლექსის ზემოდასახელებულ

¹³ სიტყვასიტყვით — ჩახჩახა.

¹⁴ შდრ. ს. შაკალათია, სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, გვ. 235.

სტროფში. პროფესორების — ალ. ცაგარელისა და ი. ყიფშიძის მიერ ჩაწერილი და დღესაც ზეპირსიტყვიერებაში გავრცელებული ლექსი სათანჯოზე ექვს სტროფს მოიცავს, მაგრამ გარდა ზემოაღნიშნული იმ ერთი სტროფისა, როგორც შინაარსი გვაძეცვობს, სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა მოვლენასთან დაკავშირებითაა შექმნილი. ე. ი. სხვადასხვა თემაზეა დაწერილი და ლოგიკურად ერთიან აზრს არ გამოხატავს. ამიტომ მიგვაჩნია, რომ სათანჯოზე სასიმღეროდ შექმნილი ზემოდასახელებული სტროფი მითური პერიოდისაა, ხოლო დანარჩენი შემდეგი დროისა. მართალია, აღნუსხული მოვლენები სათანჯოს მიღამოებშია მომხდარი და გალექსილი, მაგრამ თემატურად არავითარი კავშირი არა აქვს სათანჯოს სასიმღეროდ მითურ პერიოდში შექმნილ სტროფთან და დღეს თუ ეს სტროფები ერთადაა თავმოყრილი და ერთ სასიმღერო ტექსტს წარმოადგენს, ეს მხოლოდ მომღერალთა მიერ სტროფების შეკოწიწების გამო მოხდა¹⁵.

კოლხეთში ხანგრძლივი გვალვა იშვიათად იცის, მაგრამ როცა იგი იწყებოდა, შეწუხებული ხალხი უინდორონთს (ზეციერ ღმერთს) მიმართავდა ხვეწნით, რაც დღემდე შემდეგი ლექსითაა შემორჩენილი:

გოხვეწუთ უინი ღორონთი,
კოც კვიზა ქოუქყოლოფი,
დოშხაფალე გოროხი,
მუთ აიშახ გოგოლოფი,
ვადოკილუა, ვადოკვა
ჩქინი ბეღიში კოლოფი!

გეხვეწებით ზეციერო ღმერთო,
კაცთა ვეიზა გვიწყალობე,
„დოშხაფალე“¹⁶ გოროხი,
რაც კი დღემდე გაახხე,
არ გამოკეტო, არ დასწყვა
ჩვენი ბედის კოლოფი!

ეს ლოცვა სხვადასხვა კუთხეში რიტორული მიმართვითაც (პროზაულად) სრულდებოდა ღვთისადმი სათემო ლოცვის დროს. ასე ეძახდნენ ხანგრძლივი გვალვისაგან შეწუხებული ხალხის ლოცვას, რომელიც სრულდებოდა მთელი თემის მონაწილეობით. სოფელ რიყეში (ზუგდიდის რ.) მცხოვრებმა 105 წლის მიხეილ ბეჩუს ძე ჯიქიამ შემდეგი გვიამბო: „როდესაც ხანგრძლივი გვალვა დადგებოდა, მცენარეულობა ჰკნობას დაიწყებდა და ცოცხალი არსება უწყლობით შეწუხდებოდა, მივმართავდით სათემო ლოცვას. ე. ი. მთელი სოფელი უნდა შეყრილიყო, საერთოდ მოგროვილი სახსრებით საკლავი უნდა გვეყიდა. დათქმულ დროს თემობა ერთ დანიშნულ ადგილზე შეიყრებოდა, საერთო სახსრებით შეძენილი საკლავი თემის თავკაცს, ყველაზე ხნიერს და ღვთის მორწმუნეს უნდა დაეკლა. რამდენი მონაწილეს იყო, იმდენ ნაწილად უნდა დაეჭრათ ხორცი, იმდენივე სანთელი

¹⁵ ამ თემაზე ჩვენ მიერ წაკითხულ იქნა მოხსენება — „სათანჯო ზეპირსიტყვიერებაში“ — საქ. ფოლკლორისათა საკოორდინაციო საბჭოს V კონფერენციაზე 1965 წელს.

¹⁶ პირდაპირი მნიშვნელობით — მოაშხაპუნე, დანამე.

უნდა მიეკრათ ლარტყაზე და ლოცვის ჟამს, როცა ანთებდნენ, სანთლის უკან მლოცველნი მუხლმობრით დაემხოზოდნენ. თემის თავკაცი „ხოზოკვარებით“ და სანთლით ხელში ზეცას შეჰყურებდა და ღმერთს მიმართავდა:

ღუღლორონთი, ღიხამუ სქან სახეჲ
ქოარსებუ მუთუნინდა, ქემეხვარით,
ქიანა ანგილოზიში ეფუა რე, ღიხაში
ენარჩქინა ვორეთ, ღიხათ აბრსებენთ,
ცაშა ტკვა ვე(მ)მადგინენა სქანდა მეფრთათენი,
თუღოშე გოხეწუთ; საზღო ვემემგოთათ, ქომსაშველით
ზეციერი, ჰავა მუშუში პილანიშა
ქოიი დო ქვიმა ქომჰყოლოფით!..

მამაუფალო, ღაილოცოს შენი სახე!
თუ არსებობ რამე, დაგვეხმარე,
ქვეყნიერება ანგელოზითაა სავსე, მიწისაგან
ვართ გაჩენილი, მიწით ვარსებობთ,
ცას კიბეს ვერ მივადგამთ, რომ თქვენთან ამოვიდეთ,
ქვევიდან გეხვეწებით, საზრდო არ მოგვაკლო,
გვისაშველე ზეციერო. ამინდი თავთავის ჭერზე
დააწესე და წვიმა გვიწყალობე!...

ლოცვის შემდეგ იმართებოდა ცეკვა-სიმღერა — ლაზარობა, რომლის დროსაც ზემოთ დასახელებულ ლექსს მღეროდნენო. ამის ჩატარებას მოვსწრებივარ ბავშვობაში. გვიან მხოლოდ ლოცვები ტარდებოდა და ლოცვის შესასრულებლად მე მირჩევდა სოფელიო¹⁷, და ზემოთ დასახელებული ლექსიც იმან ჩამაწერინა.

ზეციერისგან წვიმის გამოსათხოვნად აღნიშნული რიტუალის გარდა, კოლხეთში მიმართავდნენ ლაზარობას. მეგრელები საერთოდ ქართულ ლაზარეს, ძივავას უწოდებდნენ, მასთან დაკავშირებული რიტუალი სამეგრელოში სულ სხვა გაგებით და შინაარსით კეთდებოდა, ვიდრე საქართველოს სხვა კუთხეებში. ქართველი გამოჩენილი ისტორიკოსები და ფოლკლორისტები დიდი გულდამაჭერებლობით აღწერენ ლაზარობის ტრადიციას მხოლოდ ქართლ-კახეთში და მას ტაროსის მომწესრიგებელი ღვთაების თავყანისცემად სახავდნენ. აღმოჩნდა კი, რომ იგი მთელს დასავლეთ საქართველოში ყოფილა ცნობილი¹⁷; მისი კვალი ჰანეთშიც იქნა მიგნებული. სამეგრელოში ლაზარეს (ძივავას) — ადამიანის მაგვარ გამოსახულებას მდინარეში აგდებდნენ

¹⁷ ი. მეგრელიძე, ლაზარობა აპარაში. — ეურნ. „ქოროხი“, ბათ.. 1974, № 4, გვ. 90 — 92; მისივე წერილი, კვლავ ლაზარობის შესახებ, — ეურნ. „ქოროხი“, 1976, № 2.

ქალები და ნაპირ-ნაპირ გასდევდნენ წივილ-კივილითა და ვაი-ვიშით, აქაოდა (ვითომც) კაცი დაიხრჩოო (შეიძლება ამიტომაც უწოდეს მას ძი-ვაეა).

ლაზარეს (ძივაეას) წყალში დახრჩობით ადამიანებს ჰქონდათ ჩანერგილი, რომ თუ ადამიანი მდინარეში დაიხრჩობოდა, განუწყვეტლივ კოკისპირულად იწვიმებდა მანამ, სანამ დამხრჩვალის გვამს ადიდებული მდინარე ხმელეთზე არ ამოაგდებდაო. ამ რწმენის მიხედვით, ძველად მეზღვაურებს ხომალდით მიცვალებულის გადაყვანა აკრძალული ჰქონდათ და არც ისინი ბედავდნენ, რომ მიცვალებული საზღვაო ტრანსპორტით გადაესვენებიათ. — ზღვა ლეღვას დაიწყებს და დავილუბებითო. გადმოცემითვე, თუ გემზე კაცი რაიმე უცაბედი შემთხვევის გამო მოკვდებოდა, მეზღვაურებს ის უნდა გადაეგდოთ გემიდან. ზღვაოსნობაში ძველ დროს ეს კანონად ყოფილა აღიარებული. ტრადიციული გადმოცემების გარდა, ამაზე უთითებს ლექსი: „გასაქირი ზღვაზე“ (იხ. ქვემოთ, გვ. 117). მისგან მოგვყავს ადგილი:

ღუღიში რსიოლქ გემიოლჯ
ლო თოღეფი ქიგიბჭკური,
უკულიან მუთუნ ვაფშე,
ლურელ კოც მუქო ვაგური...

თავბრუხვევა ამივარდა
და შემგრა თვალის ლული,
შემდეგიდან არაფერი მახსოვს,
მკვდარ კაცს როგორ დავემსგავსე...

მარა მუთუნ ვაგნო ცვენო
ათე კაპიტანეფქალა,
ლურელ კოჩი გეგნილანი,
კანონც ვა ცოფე თინეფქალა.

ამ კაპიტნებთან
თურმე არაფერი გავა, —
მათში კანონად არ ყოფილა,
მკვდარი კაცის გადაყვანა.

მუქო ქაწომსერგელეს ღო
მათი ქავოკურცი კინე,
ხე-მარდიქეთი გაჩენდგ ღო
იაკრი ქაგოთესგ გიმე...

როგორც კი დამითრიეს,
მეც ისევე გამომელიძა,
ხომალდიც გაჩერდა და
ქვევით ჩაუშვეს ლუზა...

ამის მიხედვით, სასაფლაოების გამართვა მდინარის პირას აკრძალული იყო; მდინარე მიეძალემა იმ მხარეს და სასაფლაომდე გადარეცხავსო. ნებით თუ უნებლიეთ ამ რწმენას დღესაც აქვს თავისი გავლენა.

წარმართობის დროისაა შელოცვანი ცეცხლზე. საღამოს, როცა ჭალაბობა დაიძინებდა, ოჯახის უფროსი დიდ მუგუზალს ჩაახვევდა ლეველზე, ზედ ბევრ ნაცარსაც დააყრიდა და შემდეგი სახის ლოცვას დაატანდა:

აღას—შაღას,
თუნთი გვალას,
ღელიბ—კერაის,
ბალიდ—უვანას,
ჩქიმ—ღარხერი—
ჩე გოთანას!

ელასა-მელასა,
დათვი მთასა,
ღელაბერი — კერასა,
ბერიკაი — უანასა,
ჩემი ცეცხლი —
თეთრად გათენებასა!

ანიშიში

მცენარეთა და ცხოველთაგან ბუნების საიდუმლოების შეცნობის რწმენა აღრიდანვე ჰქონდა ადამიანებს. ამაზე მიგვანიშნებს გვიანდელამდე შემორჩენილი მცენარეთა თაყვანისცემა; როგორც ჩანს, მუხა, თელა და კაკლის ხე ადამიანთა უძველესი სალოცავები იყო. ყვიანახეულით შეპყრობილ ბავშვს გაატარებდნენ კაკლის ხის ფესვებს ქვეშ, — მშვიდობიანად გაუვლისო. ცხოველთაგან კოლხეთში გაღმერთებული იყო ხარი. ამის გადმონაშთი ქრისტიანულ სარწმუნოებასაც გადმოჰყვა, რაშიდაც გვარწმუნებს ხარისთავის გამოსახვა ქრისტიანული ეკლესიის კარებსა და კედლებზე, აგრეთვე ფულზე — კოლხურ თეთრზე; როგორც ძველი წელთაღრიცხვის, ისე შემდეგდროინდელი ამ მონეტის ყველა ეგზემპლარზე ხარის ან ვერძის თავია გამოსახული. მეგრულ მწყემსთა ჩვეულებაში გვიანდლამდე შემორჩა რწმენა, საქონლისათვის ლოცვის გადახდისა. ასეთი ლოცვა აუცილებელი ყოფილა ცხენის, კამეჩისა და ცხვრისათვის, რომელიც განსაკუთრებული რიტუალით სრულდებოდა¹⁸.

შიანურ ცხოველებსა და ფრინველებს თავისი ბედის მოზიარედ თვლიდნენ ადამიანები. ადამიანთა რწმენით, ისინიც იღვწოდნენ თავიანთი პატრონის მომავალ ბედზე. ამიტომ ცხოველთა მიერ რაიმე მანიშნებელი თვისების გამოვლენით დასკვნები გამოჰყავდათ თავიანთ ბედზე თუ უბედობაზე. თუ ღელაღი დაიყვილებდა, ეს აუგის მომასწავებლად ითვლებოდა და მას დაკლავდნენ. თუ ადამიანი საქონელს ახლო გაუვლიდა და საქონელი დაიბლავლებდა, ესეც ცუდის მანიშნებელი იყო. ძველი წარმოდგენით, ცხოველთა და ფრინველთა ბეჭზე დამახასიათებელი ნიშნებით აღირიცხებოდა მათი პატრონის ყოველივე ავ-პარგი და პირუტყვის თუ ფრინველის დაკვლის შემდეგ ბეჭის ძვალს გასაშრობად ინახავდნენ, შემდეგ ზედ დარჩენილი რბილი-საგან გაასუფთავებდნენ, რომ ბეჭზე მოსალოდნელი, მაუწყებელი გამოსახულებანი მკაფიოდ დაენახათ და მისგან სათანადოდ დასკვნები

¹⁸ ამის შესახებ დაწვრილებითი ცნობები იხილეთ ა. სოხაძე, ქართველთა უძველესი სარწმუნოებისა და მის გადმონაშთებთან ბრძოლის ისტორიიდან. თბილისი, 1964, და იქვე — „ბოსლოზის დანიშნულებანი“, გვ. 14. კოლხეთში ხარისა და ვერძისადმი თაყვანისცემას ნათლად ადასტურებს 1977 წელს სოფ. ორულში (ზუგდიდის რაიონი) აღმოჩენილი ვერძის ქანდაკება-კერპი (დაცულია ზუგდიდის მუზეუმში).

ვაშოტანათ თავიანთი ოჯახის მომავალ ცხოვრებაზე. ცხოველთა და განსაკუთრებით საქონლის კულტის დიდმნიშვნელობაზე მეტყველებს წარმართობის პერიოდის კოლხეთში არსებული სალოცავეები საქონლის ღვთაება — ჭეგემისარონისა¹⁹. მათი სახელით ცნობილ სალოცავ ადგილებზე ქრისტიანობის შემდეგ ახალ ღვთაებათა სალოცავეები გაჩნდა. ასეთ ადგილებს ძველი ღვთაების სახელწოდებაც შერჩა ზოგან. მაგალითად, — ჭეგეთა, ე. ი. ჭეგეს სამყოფი (ზუგდიდის რ.), ჯვარული ჭეგე — იგავე ჭეგე (წალენჯიხის რ.) და სხვა. ჭიხაშქარში ამ ძველ ტრადიციას ახლოდრომდე მისდევდნენ და ამ სალოცავს მიწობას, ე. ი. მისარიონობას ეძახიან²⁰.

შინაურ თუ გარეულ ფრინველთაგან ყველაზე გრძნეულად სკვინჩა ყოფილა აღიარებული. გადმოცემის მიხედვით, თუ სკვინჩა მარცხენა მხრიდან დასძახებდა ადამიანს, სიკეთის მომასწავებლად მიიჩნდათ, თუ მარჯვენა მხრიდან — ცუდისა. სკვინჩა თუ სტეენას ჭიკჭიკით დაასრულებდა, ესეც ძალიან კარგის მომასწავებლად ითვლებოდა. ამაზე მეტყველებს მეგრულ ზეპირსიტყვიერებაში დღემდე სასიმღეროდ შემორჩენილი ლექსი:

კვინჩა ჭვიტანც, ჯას გიმახე,
საფარსაკო ვა რე თინა,
შორ შარაშა მადუ ოლგ,
ჯოი ჩქიმოლა, ვემებდინა?!

სკვინჩა სტეენს და ხეზე ზის,
ის არაა საფარსაკო,
შორს შარაზე მიწვეს წასელა,
ვაი, ჩემი ცოლვა, არ დაეიკარგო!

კეთილი და ავი სულები

ავ სულებზე მრავალი თქმულება და ლექსია შემორჩენილი მეგრულ ზეპირსიტყვიერებაში. ერთი ნაწილი ამ თემაზე შექმნილი ლექსებისა იმ აზრს გამოხატავს, რომ ავი, ბოროტი სული დღენიდაგ ტყე-ღრეში ცხოვრობს და მრავალი სახის მაცდურობით შეუძლია ავნოს ადამიანს. ასეთები არიან: ჭინკები. ოჩოკოჩები, ალქაჩები და სხვ.

არის ასეთი აზრიც. რომ ავი სულები თვით ადამიანთა შორის მოიპოვებიან. ისინი ცხოვრებისეულ თვისებათა გარდა გრძნეულური, ეწმაკისეული თვისებების მატარებელნი არიან. თავს ისე მოგაჩვენებენ, როგორც მათ სურთ. მაგალითად, წარმოგვიდგებიან უფრო კატის სახით და ღამლამობით მგლებზე მჯდომი დათარეშობენ. ასეთი

¹⁹ ჭეგე და მისი სხვა ფორმები ნიშნავს შ შ ი ნ დ ა ნ ს და არა მხოლოდ შ შ ი ნ დ ა ნ ს გიორგის (შდრ. ჭეგე მარიაში და სხვა). იხ. ი. ყ ი ფ შ ი ძ ე, მეგრ გრამატიკა. გვ. 412.

²⁰ ს. მ ა კ ა ლ ა თ ი ა, სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, თბ., 1942.

ბოროტებით სავსე ეშმაკისეული თვისების მქონე არსება მაცდურებით მოქმედებს ადამიანთა მიმართ, გათვალავს მას და სხვა.

ტყის ავი სულის მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ სასიძღვრო-საცეკვაო ლექსში გამოხატული „ძაბრალე“, რომლისაც ახლო წარსულშიც ეწინოდათ. მისი ძირეული სახელწოდება d[ვ]აბრარე უნდა იყოს, რაც მეგრულად მუხანათს ნიშნავს. თავისი შინაარსით მას ლეგენდარულ ეპოქაში აქვს ფესვები გადგმული; ლექსი საფერხულო ცეკვის მისამღერებლად ყოფილა გამოყენებული და გამოხატავდა ალქაჯის სახით ტყიდან მოვარდნილი ძვაბრას (მუხანათი — ბოროტი სულის) თავდასხმის მოლოდინში მის წინააღმდეგ შურისგებით ამოქმედებული ადამიანის საბრძოლო განწყობილებას. დროთა განმავლობაში, მეცნიერების განვითარებასთან ერთად, ლეგენდარულ წარმოდგენებსაც გამოეცალათ შინაარსი და d(ვ)აბრარე სახელმაც ფორმა — „ძაბრალე“ მიიღო, ხოლო მუხანათის, ავსულის წინააღმდეგ მებრძოლმა გმირმა მასხარას მნიშვნელობა მოიპოვა. „d(ვ)აბრა რეს“ წაბაძვით, მის პარალელურად, გაჩნდა სახუმარო-საცეკვაო ლექსის ვარიანტები, რომლებიც გუნდური ცეკვის მაგივრად სოლოთი სრულდება. ამ სახით წარმოიქმნა „d(ვ)აბრა რეს“ პარალელურად დღეს ჩვენი რესპუბლიკის გარეთაც მოარული სახუმარო-საცეკვაო „ჯანსულო“. ეს მოხდა ჩვენ თვალწინ. ახლა უკვე ფართოდ გავრცელებული „ჯანსულოს“ (მისამღერებელი ტექსტის — ვარიანტების) ავტორმთქმელებად იონა და ბათლომე სართანიები ითვლებიან, რომლებსაც ჩვენც მოვსწრებივართ, ხოლო ცეკვის ახალი რეპერტუარის შექმნელად და მის პირველ შემსრულებლად — დ. კიტას აღიარებენ. ამჟამად ეს ორი სიმღერა „ძვაბრა რე“ და „ჯანსულო“ ერთმანეთის პარალელურად არსებობს. მეორე პირველის წაბაძვით შექმნილა, მაგრამ მასაც აქვს რაღაც თავისი პირველწყარო.

პავლე და ბეგლარ აკობიების მიერ შექმნილი d[ვ]აბრარე — ძაბრალე (მუხანათი) — კეთილი სულის სადიდებლად შექმნილ ლექსადაა მიჩნეული²¹, რაც სინამდვილეს მოკლებულია, ვინაიდან სხვადასხვა მხარეში (ოქუმში, აბაშაში და თვით ზუგდიდში) ჩვენ მიერ ჩაწერილი ვარიანტები თავისი შინაარსით ავი სულის წინააღმდეგ ბრძოლის ტენდენციების მატარებელია, რაც უშუალოდ გამოსახულია თვით ლექსში. აქვე მოგვაქვს რამდენიმე ტაეპი:

²¹ აღნიშნული რეპერტუარები ჩანაწერების სახით გადმოგვცა მიხეილ და ნორა ქობალეზმა. ნ. ქობალია იყო ბ. აკობიას გუნდის წევრი, რომელსაც შემორჩენია ეს ჩანაწერი. შტრ. ქვემოთ, გვ. 120.

ჰაი ძაბრა, სქანი ლურა,²²
სი მზაკვალი ჩხვინდი ლულა...
ჰე ბოშეფი, სორე მუერცუ!
ცანცალქ გემოილე გურცუ!
ქემშეხვარით არძაქ ვარა,
ვორწყუქ მუქო ობკუშენცუ!

ჰაი ძქვაბრა, შენი სიკედლი,
შე მზაკვარო ცხვირბორეცილო!
ეჰე, ბიჭებო, ეგერ მოდის!
კანკალი ამივარდა გულისი
მომეშველეთ ყველამ თორემ,
ვხედავ რომ შემქამს!

ამ სტრიქონებიდან აშკარად იგრძნობა ძ(ვ)აბრას მიმართ სიძულვილისა და მის წინააღმდეგ ბრძოლის სულსისკვეთებით განწყობა. კარგი იქნება, თუ ხალხური ლექსის გადაკეთებას არ მიმართავენ ცალკეული პირები, რომლებიც საკუთარი ფანტაზიით ქმნიან ლექსის პირვანდელი შინაარსისაგან დაშორებულ გადმოცემებს, რაც ქვეშა-რიტად ხალხური შემოქმედების სიწმინდეს ზიანს აყენებს.

ძ(ვ)აბრაზე შექმნილ ლექს-სიმღერების წყებას განეკუთვნებიან: თქმულებები ოჩოკოჩზე, ტყაშმაფაზე (ტყის მეფექალზე), ჰინკებზე, ალქაჯებზე და სხვა.

ოჩოკოჩი — ზღაპრული არსებაა. მკვლევართა აზრით, ოჩოკოჩი „ოჩიკოჩადაა“ (ვაცააცადაა) გაგებული, რაც სწორი არ არის. სინამდვილეში, ძველ მეგრულში იგი დიდს, ვეებას ნიშნავდა. მაგ., ოჩე ყვანა (დიდი ყანა). გადატანითი მნიშვნელობით სიტყვა ო ჩ ე ყანას დართვის გარეშეც დიდ ყანას გამოხატავდა. აქედან მომდინარეობს შრომის სიმღერა „ოჩემ ხვე ღო ხვარიელი“, ე. ი. ყანის (დიდი ყანის) ხვაი და ბარაქა მოგვემოდესო. ოჩე (ოჩო) სიტყვის გაგებაში ყურადღებას იქცევს საერთო ქართულ ენაში შემორჩენილი ძირი — „ოჩო“ — ოჩოფხვა, რაც დიდფხვებიანს ნიშნავს და გადატანითი მნიშვნელობით — ხისაგან გამოთლილ, ტბორებსა და ტალახებში სასიარულო საშუალებასაც ეძახიან. ასე რომ ოჩოკოჩი ვეება, ახმახი კაცის გამომხატველი სიტყვაა. ჩვენი აზრით, ზღაპრული „ოჩოკოჩი“ ვეება, უძლეველ ტყის კაცს ნიშნავს (შდრ. ოჩოფხვა „ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში“).

ჰინკებზე და ალქაჯებზე დღემდე გამოუქვეყნებელი და ამ კრებულში შეტანილი მასალებიდან დამახასიათებელია მონადირე მწყემსის და ჰინკების შეხვედრის ერთი ეპიზოდი. მწყემსს — გურკოჩია კონჯარიას. საქონელი ჰყოლია ურთას მთაზე. გურკოჩია მონადირეც ყოფილა. მას ერთ დღეს შველი მოუკლავს და დამით ფარეხში მწვადს რომ წვაედა, ჰინკები შესულან და კერიის მეორე მხარეზე ღრიანცელი აუტეხიათ. თურმე, ნანადირევის თანამონაწილეობა ნდომებიათ. ერთმა მათგანმა უთხრა თურმე გურკოჩის:

²² იხ. ქვემოთ, გვ. 120.

გურკოჩი, ტატალ კოჩი,
დოურთე დო მალას დოჭვი,
ხვალე ჭკუმე, ონჯლორე რე,
სითი ოკეუმ დო მათი ქოფჩი.

გურკოჩი,²³ მშვენიერო კაცო,
დაატრიალე და შეწვი მალე,
მარტო რომ ჭამო, სირცხვილია,
შენც ჭამე და მეც მაჭამე!

გურკოჩის მუგუზლისათვის რომ დაუვლია ხელი, ჰინკები გაქციულანო (მთქმელი შ. კონჯარია, მცხ. ქ. ზუგდიდში).

დღესაც სამეგრელოს მთიან მხარეში ცნობილია გეოგრაფიული ადგილების (ქვაბულებისა და გამოქვაბულების) სახელწოდებანი, რომლებზეც უთითებენ, როგორც ქაჩებისა და ჰინკების სამყოფელ ადგილებზე. მაგ., ქვაჩიში (იგივე ქაჩიში) მდებარეობს ენგურჰესის თაღოვანი კაშხალის ქვევით, სადაც ენგური ტოვებს მთიან მხარეს და დაიკავებს. ამ ადგილს „ლაყოჩისაც“ (ჩასახერგს) ეძახიან, ხოლო ზევით არსებულ გამოქვაბულებს ქვაჩიშს (იგივე ქაჩიშს) ძველთაგან გადმოცემით აღქაჩებისა და ჰინკების სამყოფ ადგილად თვლიდნენ. სოფ. წყაბაშის ჩრდილოეთით არსებულ ქვაბულს ოჩოკოჩების სამყოფელი ჰქვია, ხოლო უფრო ზევით — სოფ. წყაბაშიდან დაახლოებით ოთხ კილომეტრზე არსებულ ციცაბოს „ეშმაკეფიშ ოსხაპუეს“ (ეშმაკების საცეკვაოს) ეძახიან. გეგეჰკორის რაიონის ცენტრის ჩრდილოეთით მდებარე სერი „ტაბაკონას“ სახელითაა ცნობილი. ამ ადგილზე, თურმე, ჰიაკოკონობის ღამეს ეშმაკები მეჯლისს — ტაბლას (მეგრ. ტაბაკს) მართავდნენ და ღრებოდნენო. ეს ჩანს ჩვენს კრებულში შესულ ლექსში — „მაზაკვალეფიში ლერსი“ — (ლექსი მზაკვარებზე).

გარდა ამისა, ეს ლექსი — „მაზაკვალეფიში ლერსი“ — ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს ხალხის იმ უძველეს რწმენაზე, რომლის მიხედვით ეშმაკეული თვისების მატარებელი თვით ადამიანთა წრეში არსებობენ. ლექსის შემთხვევლი საზოგადოების სახელით მოუწოდებს ყველას: შეიცნონ ასეთი ეშმაკეული თვისების მატარებელი ადამიანი, დადაღონ შანთებით, ნიშანი გაუყეთონ შუბლზე, რათა შეხვედრის დროს ყველამ შეიცნოს და პირჯვარი გადაიწეროს. ამის შემდეგ მას ვერ ავნებს ავი სული, მას შეეშინდებაო. ავ სულებს (მზაკვარებს) ალალი შრომით მოპოვებული ხვაგი და ბარაქა, ყოველივე ღამაზი და მშვენიერი ეხარბებათ, ამიტომ ხალხი ზიზლით შეჰყურებდა მათ მსუნაგობასო:

²³ გურკოჩი სიტყვისიტყვით ნაწარმოებია მეგრ. გურისა და კოჩისაგან, რასაც საერთო ქართულით შეესატყვისება გულოვანი (გულადი) კაცი.

თე ქიანა მევეკოთამ
ხარენობა-ზაკუსა,
მაზაკვალეფ სოდეთ რენი,
ნოტე შურო ვაეუსა...

ეს ქვეყანა დაულუპავს,
გათვალეას და სიხარბეს,
მზაკერები სადაც კი არიან,
ნეტავი სულაც გაქრენ.

ლექსში ასახულია მავნედ დაბადებულ არსებათა თვისებები, რომ ავი სულები (ვითომც) გათვალავენ კეთილ ადამიანებს და უქარგავენ მათ ბედნიერი მომავლისათვის საქმიანობის უნარს, მათ ათასგვარ ხიფათსა და ფათერაკს შეახვედრებენ. ავი სულები ლამლამობით მგელზე მჭდომნი დათარეშობენ, განსაკუთრებით კი — „ქექეთობაზე“ (კიაკოკონობის ღამეს), რაც წელიწადში ორჯერ იყო — წმინდა ელიასა და მარიამობის დღეს (ძველი სტილით 20 ივლისსა და 15 აგვისტოს).

ელიასა და მარიამობის წინა დღე მზაკერობის დღედ იყო მიჩნეული, ამიტომ ამ დღეს ჯვარს დასვამდნენ ჰიშკარის გვერდით — ეშმაკები რომ შეხედავენ, მავნეობის უნარს დაუქარგავსო. აღნიშნულ დღეებში რაიმე საქმის გაკეთებას ან ეზოს გარეთ წასვლას ერიდებოდნენ, ღამით ცეცხლს დაანთებდნენ ჰიშკარის წინ და საერთოდ თავშესაყრელ ადგილზე, რათა მგელზე მჭდომი ეშმაკები დაეფრთხოთ. ხალხის წარმოდგენით, მარიამობის წინა ღამით ეშმაკები საწნახელში ჩაჯდებოდნენ და იმით დასრიალებენ თურმე, ეს ხალხურ ლექსში შემდეგნაირადაა გადმოცემული:

მარაშნა ქმადღრთენი²⁴,
დიკყანა ოქნახეში რგინაფას,
ხარხის ქაშუუკათუანა
წყარმაკი დო ფშინაფას,
მინც ანთება გეუოლუ,
მინ იკყანც რგილაფას.

მარიამობა რომ მოაღწევს,
საწნახლის გორვას იწყებენ,
ხალხში გაავრცელებენ
წყალმანკსა და სიმსივნეს,
ზოგს ანთება ემართება,
ზოგიც ვაიყვებას იწყებს.

ავსულებზე შეთხზული აქ დასახელებული ლექს-სიმღერები გვარწმუნებს იმაში, რომ ხალხი ცდილობდა, როგორმე შეეცნოთ ავსულა და დაედაღათ ის. ლექსში ნათქვამია: „მზაკვალეფი დამნიშნათ, მისგთი ვაგეწყზნებუნი“ — „მზაკერები მივინიშნოთ (დავდალოთ), ვისაც არ გეწყინებათ“. შემდეგ მათი აზრით, დადალულ მზაკვარს ვნება არ შეეძლო და მას თვით ხალხი იყენებდა სხვა მზაკვართა გამოსაცნობად. ასეთს მეგრელები მენცარს — მისანს ეძახიან. ავი სულების წინააღმდეგ ცნობილია აგრეთვე ასეთი შელოცვები:

1. აღსაო, მალსაო,
თვალმანებელსაო,
ეშეტახა — გურიში ქუა,

აღსაო, მალსაო,
თვალთ მავნესაო,
„ეშეტახა“ — გულისტკივილი,

²⁴ ეს ტაეპი დღემდე გამოქვეყნებულ ტექსტს არ ახლავს.

ზურც ბორზალი,
თოლც ლახვარი,
ემე ჭვარი დაუწერი
სამსამებელსაო.

გულზე ბოძალი,
თვალზე ლახვარი,
ზედ ჭვარი დაუწეროს
სამი სამებისაგანო.

ქართულადაც ულოცავენ:

2. სამოთხის კართან ვიჯექი,
გამოვიდა ურია ქენთელა,
დამგლიჯა, დამქყავლა,
მარჯვენა ხელი წამართვა,
გამოსაგლეჯი...
აღექი მარიამ და შეუყყენ
მავნეს, უი და ვაი,
ვაი და უი.

3. თუ ქალია, თუ კაცია,
გვირგვინოსანი, თუ უგვირგვინო,
თვალში ნაცარი,
გულზე ნახვარი —
დაეცეს სამას სამოცდა სამი
წმინდა გიორგის ლახვარი,
ფუი, ასე გააქრე!

მავნე არსებათა გარდა, ხალხი რალაც კეთილისმყოფელ ძალებსაც ცნობდა. მათი გაგებით, ეს კეთილის მომასწავებელი ძალა იყო „მესეფი“ და ყვავილბატონები. ისინი მათ მიერ დაწესებული კეთილისმყოფელი წეს-კანონების დაცვა-დარღვევის შემთხვევაში სათანადო მოწყალებას თუ სასჯელს დაუწესებდნენ ყოველ ადამიანს. მათ მიერ დაწესებული კანონების დარღვევის შემთხვევაში, რაიმე დანაშაულისათვის, ყვავილბატონები სჯიდა დამნაშავეს. ავადმყოფის ჰირი-სუფალი მოიწვევდა კეთილი საქმიანობით ცნობილ ადამიანებს და ამღერებდა ყვავილბატონების წინაშე მოსანანიებლად შექმნილ საგალობელ ლექს-სიმღერებს, რომელსაც საბოდიშოს ეძახდნენ. მათი ვარიანტები წინამდებარე კრებულში საბოდიშოს სახელით შემოვიტანეთ. ხალხის რწმენით, „მესეფებს“ შეეძლოთ ქცევის შესაბამისად ებოძათ ადამიანისათვის წელიწადი კარგი თუ ცუდი ამინდებით, მიენიჭებინათ ნადირობის ბედი და სხვა. მათ შესახებ, ზემოდასახელებული ლექსების გარდა, მნიშვნელოვანი მასალა მეგრულ ხალხურ პოეზიაში ჯერ არაა ცნობილი. რაც შეეხება დღემდე გამოქვეყნებულ ზღაპრებს, ლეგენდებს და ამ უნარის პროზაულ გადმოცემებს, თანამედროვე მკვლევართა მიერ გამოცემულ მონოგრაფიებში ისინი საკმაოდ ამომწურავადაა განხილული, რაზედაც ჩვენ აქ ყურადღებას ვერ შევაჩერებთ. ზღაპრული ეპოსი ჩვენი კვლევის მიზანი არაა, მხოლოდ ვიტყვი, რომ დღემდე გამოქვეყნებული ზღაპრების უმეტესობა ჩაწერილია მოსწავლე ახალგაზრდობის გადმოცემით (ჩამწერები — ტეპცოვი, სტეფანოვი, პეტროვი, შ. ლომიძე, მ. ხუბუა და სხვა)²⁵. ესენი უფრო საყმაწვილო ზღაპრებია. სხვანაირად არც შეიძ-

²⁵ იხ. СМOK, 5, 10, 18, 24 და მ. ხუბუა, მეგრული ტექსტები. თბ., 1936.

ლება ყოფილიყო, ვინაიდან დიდ ზღაპართა თხრობის ტრადიცია უფრო ღამის თევაზე იყო მიღებული, სადაც ახალგაზრდები არ მონაწილეობდნენ (არსებული ადათის მიხედვით). ახალგაზრდებს აღმზრდელობითი ხასიათის მოკლე ზღაპრებს უყვებოდნენ შინაურობაში და სწორედ ამან განსაზღვრა მათ მიერ ჩაწერილი ზღაპრების საყმაწვილო ხასიათიც. სწორედ აქ უნდა აღვნიშნოთ, რომ დღემდე გამოქვეყნებული ზღაპრები არაა კოლხეთის წარსულისათვის დამახასიათებელ ზღაპართა სრული ნიმუშები.

II. საწინააღმდეგო ლექს-სიმღერები

საზოგადოების განვითარების ამა თუ იმ ეტაპზე წარმოიქმნა წესჩვეულება, რომელიც თანდათან ყალიბდება, მკვიდრდება ცხოვრებაში, თაობიდან თაობას გადაეცემა და ამიტომაცაა ნათქვამი: „ჩვეულება რჯულზე უმტკიცესიაო“.

ამ ნარკვევის ძირითად მიზანს არ შეადგენს წეს-ჩვეულებათა ეთნოგრაფიული აღწერა და მიმოხილვა, მაგრამ მათთან დაკავშირებული და შორეულ წარსულში შექმნილი ლექს-სიმღერები თვით ჩვეულებათა ზოგადი დახასიათების გარეშე მანაც გაუგებარი იქნება. ამიტომ საჭიროდ მივიჩნით მათთან დაკავშირებული საკითხების შესახებ მოკლე შენიშვნების გაკეთება.

უწინარეს აქ უნდა შევჩერდეთ დაბადების, ქორწილისა და გარდაცვალების ყოფასთან დაკავშირებულ საწესჩვეულებო ლექსებზე.

ბავშვის დაბადება ყოველი ხალხისათვის სიხარულის მომგვრელია. ძველ სამეგრელოში ყველაზე უფრო სასიხარულო ყოფილა ძეობა — ვაჟის დაბადება. მას თოფის სროლით — შედლუხით ხვდებოდნენ. ქალიშვილის დაბადებისას თოფს არ ისროდნენ, თითქოსდა იმიტომ, რომ კაცის საქმეს მოჰკიდებს ხელს, მანდილოსნის საქმეს გადაუდგებაო და საბოლოოდ არცერთი ცდა კეთილად არ აუხდებოა. ამიტომ ქალიშვილის დაბადების დროს თოფის გასროლა სარწმუნოებრივ ცოდვად ითვლებოდა — ვაშინერცია (არეგებისო). ორსულს თუ დრომდე მშუცელი ასტიკვდებოდა, უდროო მშობიარობის ასაცილებლად შემდეგი სახის შელოცვა სცოდნიათ:

ადამ-ევა სამ დეიძახა,
სამი წყარი წყარათიშა,
ცგხა მაგდა, კოშკდა მაგდა,
დედას შვილამდის მოხლა-მოვენსა
არაიყუნება შენ, არაიყუნება შენ,
არაიყუნება შენ²⁰.

²⁰ მთქმელი ლუკა გოგუა, ს. ჩხორია, ზუგდიდის რაიონი. ტექსტი არ ითარგმნება. კ. ს.

როცა მშობიარობა გართულდებოდა, „სულემის“ მფლობელს გამონახავდნენ და სულემას დაუდებდნენ სასთუმალზე მშობიარეს. ეს უებარ წამლად ყოფილა აღიარებული და ამიტომაცაა ნათქვამი:

მელე სი დო მოლე მა,
აღმასი დო სულემა²⁷

გალმა შენ და გამოლმა მე,
აღმასი და სულემა.

ე. ი. ცხოვრებაში ყველაზე უფრო საკირო და წმინდა არსებანიო. შინაარსის მიხედვით ნიშნავს: ერთმანეთის პირისპირ ვართ აღმასი და სულემაო. ბავშვის დაბადებისთანავე მას ნერჩის (სახლის ფუძის) მფარველ ანგელოზს შეავედრებდნენ, ლოცვას გადაუხდინდნენ იმ სახით, როგორც ეს ს. მაკალათიას აქვს აღნიშნული²⁸.

ბებია ქალები ბავშვს სახელსაც შეურჩევდნენ, რასაც დედა ნათლობის დროს მღვდელს ეტყოდა. მღვდელი კალენდარში ჩახედავდა და დაბადების რიცხვის შესაბამისი სახელის დარქმევას ურჩევდა მშობლებს. ნათლობის შემდეგ სახელი მეზობლობაშიც გახდებოდა ცნობილი. მშობლები ბავშვის დაბადებისათვის, რიცხვისა და მთვარის მოქცევის მიხედვით დაიწყებდნენ წინასწარმეტყველებას მის მომავალ ბედზე. არსებობს წარმოდგენა, თითქოს, ბავშვს (ძალიან იშვიათად) დაბადებისას უჩინ-მაჩინის ქუდიც მოჰყვებოდა. ასეთი ბავშვი ქვეშ-ქვეშა, მზაკვრული თვისებებისა იქნებოდა²⁹.

აკვანში მწოლიარეს დედა ნანას უმღეროდა; „ნანაში“ ჩართული ლექსებიდან მოგვყავს შემდეგი:

1. აჩუ, აჩუ კეკენია,
კეკე ცხენუ გეხენია,
ონანგერი ხარხუნტელი,
ქული მონოქკარქკუნტელი.

აჩუ, აჩუ კეკენია (პატარა ცხენი),
კეკე ცხენზე შემქდარა,
უნაგირი „ხარხუნტელი“³⁰
ქული კრულ-კრულით მოხატული.

2. ნანაა, ნანა სქუა
ნანაშ(ი) კირიმა,
არკვანიშა იშამჩანუ
ვარდიში პირი მა..

ნანინა, ნანა შვილო,
ნანას კირიმა,
აკვანში მიწევს
ვარდის კოკორი მე...

3. სისა ტურა მუურცია,
ამარ (ი) ტურა მუურცია,
იამანიშო³¹ თოლი გილუ
სქანი კირი მა...

სისა, ტურა მოდისო,
აგერ ტურა მოდისო,
იამანის თვალები გაქვს
შენი კირი მე...

²⁷ სულემა (სულემისა) ქლორის, სინდიყის ძლიერ შხამიანი, თეთრი ფხვნილი; იხმარება მედიცინასა და ტექნიკაში (ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. VI, თბ., 1960, გვ. 1170).

²⁸ ს. მაკალათია, სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია, თბ., 1941.

²⁹ მთქმელი ლუკა გოგუა, ს. ჩხორია, ზუგდიდის რაიონი.

³⁰ ხარხუნტელი იგივეა, რაც „ქკარქკუნტელი“, ორივე სიტყვა კრელის სინონიმებია.

³¹ იამანი (იამნისა) ძვირფასი ქვა, აქარი, აყიყი („ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი“ ტ. IV, თბ., 1955, გვ. 527).

ქუჩუჩელი ვარდი რეკ,
ბეა დო თუთაში ნარდი რეკ,
დიხუხინე გოლვაფირო,
სქანი კირი მა!...

გაფურჩქენილი ვარდი ხარ,
მზის და მთვარის გაზრდილი ხარ,
ძილინებისა შემოგველე,
შენი კირი მე...

4. დიღამ(ი) გურკუ ახარენც,
უძიციანც მაგალეცჷ;
ანგილოზეფ (ი) გახურთქინ,
იში კირი მა...

დედის გულსა ახარებს,
უცინის (მის) ტოლებს;
ანგელოზები, „გახურთქინა“
მისი კირი მე...

შვილით გახარებული, ამღერებული დედა აკენის სახელურზე გადაწოლილი ძუძუს აკმევედა თავის პირმშოს და ზოგჯერ გამოცანასაც დაამღერებდა:

ერთი სტუმარი მეწვია,
მისდღეში უსტუმრებელი,
ორი ულუფა მივართვი
სუფრაზე დაუდებელ³² და სხვა...

დედის ამდაგვარი, აკვანთან საგალობელი, „ნანა“ დამახასიათებელი იყო საქართველოს ყველა კუთხისათვის, მაგრამ აკენის სიმღერას და მასში ჩართული ლექსების სასიხარულო ტონს ცვლიდა სტიქიური და სოციალური შავბედობით გამოწვეული პირობები; „თურქიანობისა და თურქობის „პერიოდი დღესაც მწარედ მოსაგონარია. ქართველისათვის. ამაზე სამეგრელოს ზოგიერთი გეოგრაფიული სახელწოდებაც მეტყველებს: ცხაკაიას რაიონში ამჟამადაც უთითებენ მდინარე ტეხურაზე მორევს, რომელსაც „დედამოკას“ (ფეხმძიმე დედას) ეძახიან. გადმოცემით, აქ თურქი გამოჰკიდებია ორსულ დედაკაცს („მონკათ ოსურკუ“), ეს უკანასკნელი რომ დადლილა, თავის დაღწევის იმედდაკარგული, მორევში გადავარდნილა და თავი დაუხრჩვია. ასეთ ეპოს, გაუბედურებულ სამშობლოში ყოველგვარი სიმღერა და მათ შორის აკენის სიმღერებიც აღსაქვსა მტრებისადმი სიძულვილის გრძნობით, ამათგან ერთი — „ნანა თურქობის დროისა“ გამოქვეყნებული აქვს ი. ყიფშიძეს³⁴. ახლად ჩაწერილთაგან აღსანიშნავია — „ნანაია დელი-დელი“:

³² გახურთქინ — სიტყვისიტყვით: ფრთაზე ფრთის შემოკერით, ფრენით გარსულის.

³³ მთქმელი სპირიდონ კვარაცხელია, ქიონია ევანია (ქ. ზუგდიდი) და ზინა თოდუა-შელიასი, სოფელი დარჩელი, ზუგდიდის რაიონი, ჩამწ. კალისტრატე სამუშია, 1973 წ.

³⁴ ი. ყიფშიძე, Грам. мингр. яз., გვ. 138; შდრ. ქართული ხალხური პოეზიის მასალები (მეგრული ნიმუშები), გამოსაცემად მოამზადა კ. სამუშიამ, თბ., 1971, გვ. 20.

ნანია დელო-დელო,
გვილირი თურქიში საწებელი,
ირო ბქკუშუ, აწომდგენი,
გებრძლუშქუ, ირო ფჩენი

ნანია დელო-დელო,
მოკლული თურქი საწებელით
რომ მომართვან, გვამ ყოველთვის,
არ გავძლები, სულ მაქამოშ³⁵!

ასეთია მიმოხილული წყაროების სასიხარულო და გულსაკლავი მონაცემები.

დღემდე გამოქვეყნებული მასალებიდან ირკვევა და ტრადიციული გადმოცემაც იმას გვიდასტურებს, რომ ძველ კოლხეთსა და მის მეზობელ სვანეთსა და რაჭა-ლეჩხუმშიც სარძლოს აკვანშივე დანიშვნის შემთხვევებიც ყოფილა.

საცოლეს გატაცებასთან დაკავშირებით სოფელ ორსანტიაში ჩავწერეთ დამახასიათებელი ლექსი — „გოგოს გატაცება“, რომელიც ერთვის ამ მონოგრაფიას³⁶: ლექსი აშკარად გვამცნობს ქორწინების ამ არასასურველ შემთხვევის მაგალითებს:

დღდმაყარე რაგადანც—
არიქა, „დადა“ გელია,
ბარგი ოკო ქგმკიქუნე,
მუთა გოხვარ მეტია,
ათენა რე ჩქე მოპუნანი,
სქან ილბალ ღო ბედია.

თავმაყარი ლაპარაკობს —
არიქა, დაიკო, აღექიო,
ტანსამოსი უნდა ჩაიცივა,
არაფერი გშველის მეტია,
აი, ესაა, ჩვენ რომ მოგვყავს,
შენი ილბალი და ბედია!

ძღაბი: —მა ის ვაგაუნუქუქუ,
მუქო ჭიმას-სოფროსენი,
დღაშდღდიშე ქგმარზენდას
ქესაში ეფშა ოქროსენი!“

გოგო: — მე მას არ ვაგეყები,
როგორც ჩემს ძმას—სოფრომსაო,
ყოველდღიურად რომ მაძ ლევდეს
საესე ქისა ოქროსაო!“

სასინდო: —ძღაბ(ი) ვარიას რაგადანცო?
ენა ახალი მოდა ვარე.
დღოუნძალით ღო ქგმკაქუნით
ის ჩერჩელაფა მალე!

სასიძო: — გოგო უარს თუ ამბობს,
ეს არაა ახალი მოდა,
დააძალეთ და ჩააცვიოთ,
მას თრევა მოუხლება!

მიუხედავად ასეთი არასასურველი ქორწინების შემთხვევებისა, სამეგრელოში ძირითად ჩვეულებად მიანც ნებით ქორწინების ტრადიცია ითვლებოდა, რომელიც ზოგჯერ მაქანკლის ჩარევით გვარდებოდა.

სურვილით ქორწინების შემთხვევაში ადგილი ჰქონდა ქალის შობლებს თანხმობით სასიძოს მოწვევას, რასაც ადგილობრივ ენაზე გინოძირაფას — თვალთ გასინჯვას ნიშნავს. ორივე მხრიდან

³⁵ მთქმელი ოლია სამუშია-ფიფიასი. ჩამწ. კ. სამუშია, სოფ. ორჯონიკიძე, შალენ-ჯიხის რაიონი, 1935.

³⁶ იხ. ქვემოთ, გვ. 131.

თანხმობის შემთხვევაში ხდებოდა გოგოს ნიშანუა (იგივე — შანუა) ნიშნობა. დანიშნულ ქალს ერთი წლის განმავლობაში უნდა დაეყო მშობლიურ ოჯახში. ამ დროის მანძილზე მას უმზადებდნენ მზითვეს და საქორწილო ტანსაცმელს. ქორწილის დღეს როგორც ქალიშვილის, ასევე ვაჟის მშობლების ოჯახში იმართებოდა დ ი ა რ ა — საქორწილო სუფრა. სასიძოს მხრიდან გამოგზავნილ მდადე-მაყრებს სასიძო არ მოყვებოდა. მათ ახლდა ნდობით მოსილი ახლო ნათესავი, რომელიც მაყრიონის თავკაცად ითვლებოდა და ცდილობდა ქალის მშობლების ოჯახში გამართული საზეიმო სუფრისათვის, რაც შეიძლებოდა, მალე დაეღწია თავი, მაყრიონი არ დათრობოდა და აყალმაყალის გარეშე პატარძალი დროულად და მშვიდობით მიეყვანათ ვაჟის ოჯახში. ამიტომ მის მითითებებს დანარჩენები სიტყვის შეუბრუნებლად ემორჩილებოდნენ. სამაგიეროდ მასპინძლის მხარე ცდილობდა დიდხანს დაერჩინათ მაყრიონი და დაეთროთ. ასეთ დაპირისპირებას ხშირად აყალმაყალიც მოჰყვებოდა ხოლმე.

სასიძოს სახლს რომ მიუახლოვდებოდა მაყრიონი, უფროსი გამოჰყოფდა მახარობელს, რომელიც ცხენის ჭენებით ყველაზე ადრე შეივრებნდა ეზოში ლექს-შაირების სიმღერით და წირღვს (ბარკალს) მოითხოვდა. როცა მას მისცემდნენ ბარკალს, რაიმე სახუმარო ლექს-სიმღერას შემოსძახებდა და უკან გაბრუნებული მაყრიონს მიეგებებოდა. „ამის თაობაზეა შექმნილი ვინმე საბაიას მიერ ერთ-ერთ ქორწილში ნათქვამი ლექსი:

დუღმაყარე გოხოლუთუ
საბაია ბარღეფული,
ხვალე მობრთინ ვაიჩქედან,
ართო ვორეთ არყებულთ!

მაყრიონის თავკაცი გახლავართ,
საბაია ბარღეფული,
მართოდ მოსული არ გეგონოთ,
[ყველა] ერთად ვართ დამრული!³⁷

პასუხი იაკობ გულუასაგან, ექსპრომტად თქმული მასპინძლის მხრიდან:

ვითი ხოჯი დოიცილით,
ხოლო ვარე ბაღებულთ,
ირკოჩ ართო მუს მიშით?
დუღ რეოფუნა არღებულთ!

ათი ხარი დაგიკალით,
კიდეე არაა საქმარისი,
ყველანი ერთად რად მოდიოდით?
ყოფილხართ თავაგდებულნი!

მაყრიონი გზადაგზა მღეროდა საქორწილო სიმღერებს. მათ შორის „კუნტა ბედნიერას“ („მოკლე ბედნიერას“), რომლის მისამღერი იყო „მა თინა რე მახარენც“. ამ ტრადიციის გამომხატველია ლექსი:

³⁷ ქ. სამუშია, ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971, გვ. 102. ქვემოთ ყველგან მითითებულა ეს კრებული.

მა თინა რე მახარენც
მოკუელუ³⁸ მეღუესუ მაყარფეც,
ახალგაზღდა ბოშეფც დო
ცირეფც-მუში მახანეფც.
მოკუელუს ქიმოღუნანა,
კუნთხუს ქენარინუნა,
ქიციას ქიგნაფორანა დო.
კოც ვენაჩინუნა,
ამსერ(ი) თაში თხილანა დო

მე ისაა რომ მახარებს,
პატარძალი მიჰყავთ მაყარებს,
ახალგაზღდა ბიჭებსა და
მის თანატოლ გოგონებს.
პატარძალს რომ მიიყვანენ,
კუთხეში დააყენებენ,
მანდილს გადააფარებენ და
კაცს არ შეახელებენ,
ამელამ ასე უვლიან და

სიძის ოჯახში შესვლისთანავე მაყარიონი საერთოდ ცნობილ საქორწილო სიმღერას „კუჩხბედინერას“ (ფეხბედინერას) შემოსძახებდა. მას ეზოში, ქიშკრიდანვე იწყებდნენ. მასპინძლის მხარე შედლუხით ხვდებოდა. პატარძალს პირველად დედამთილი მოეგებებოდა, რომელსაც ჯამით ხელზე ედო ტკბილეული და ფეტვის მარცვალი; პატარძალს გზადაგზა (წინ) დაუყრიდა ფეტვის მარცვალს (გამრავლების ნიშნად) და თავისავე ხელით ტკბილეულს აკმევდა „ასე ტკბილად ყოფილიყო ჩვენს ოჯახშიო“ (თვითონ პატარძალიც ფანტავდა ფეტვის მარცვალს). სახლში რომ შედგამდა ფეხს პატარძალი, უწინარეს შესასვლელთან გადაჯვარედინებულ ხანჯლებს ქვეშ (ალაიაში) გაატარებდნენ; მაყარიონიც თან შეჰყვებოდა. დარბაზში მთლიან ხაქაპურებს ისროდნენ მაღლა. მის დაქერაში მაყარები ერთმანეთს ეჯობებოდნენ და ამიტომ დარბაზში შეიქმნებოდა წიწწვა-გლეჯა ამ ხაქაპურისათვის.

სეფაში პატარძლის შეყვანისას მაყარიონი მას კუჩხბედინერის მღერით ხვდებოდა. აქ საქმროს გამოჩენა მიუღებელი იყო. პატარძალს ახლდნენ მხოლოდ მეჯვარე საქმროს მხრიდან და მდადე ქალიშვილის მაყარიონიდან³⁹.

სეფის შემოვლის შემდეგ პატარძალს გაიყვანდნენ და ცალკე ოთახში დასვამდნენ.

საქორწილო სუფრა გათენებისას უნდა დამთავრებულიყო. თამადის მოადგილე, თუ სანაქებო კაცი იქნებოდა, საპასუხო სადღეგრძელოებს დილამდე მოიღევდა. მას ჯერ კიდევ ხის ტოტზე მჯდარი დე-

³⁸ „მოკუელუს“ გაგებაში ვერ დავეთანხმებით დიდად სახელმოხვეკილ მეცნიერს თ. სახოკიას, რომლის განმარტებით „მოკუელუ“ ქუვადუს (ამოწყვეტას) ნიშნავდეს (თ. სახოკია, ეთნოგრაფიული ნაწერები, თბილისი, 1956 წ.). ნამდვილად „მოკუელუ“ ნიშნავს არა ამოწყვეტას, არამედ მოწყვეტას („მოწყვედუსა“). იგი ლოგიკურადაც უთითებს მის შინაარსზე: პატარძლის მოწყვეტას მამის ოჯახიდან.

³⁹ დადეს (მდადეს) სამეგრელოში მაყარად მიმავალ იმ მანდილოსანს ეძახიან, რომელიც ქორწილის დროს მოუცილებლად ახლავს პატარძალს და თადარიგს აძლევს მას.

დალი უნდა ჩამოეგდო თოფის ერთი გასროლით და იგი ოჯახის დედა ქალისთვის უნდა მიერთმია. ქათმის მკვლელი შემდეგ ხელპირს დაიბანდა, ცხენზე შეჯდებოდა, დანარჩენები მას მიჰბაძედნენ და ერთხანს ეზოში ჭირითობდნენ. რომელიმე მათგანი, ვისაც კარგად გაწვრთნილი ცხენი ჰყავდა, შეიძლებოდა სახლის აივანზე ასულიყო მხოლოდ ერთხელ. ამის განმეორება არ შეიძლებოდა, — მასპინძლის შეურაცხყოფად ითვლებოდა. შემდეგ სტუმრები სიმღერითა და ცხენების ჰენებით გასცილდებოდნენ ოჯახს. სტუმარ-მაყრები ცხენზე ამხედრებულ სიძეს უნდა გაეცილებინა კარგა მანძილზე.

მაყრონის გაცილების შემდეგ, მასპინძლისა და სუფრის მსახურთა გარდა, წინა ღამეს სუფრის მონაწილეთაგან დარჩენა ოჯახში თავმოყვარეობის შელახვად ითვლებოდა. ასეთი სუფრა სახასიათო არ იყო, ის შეზღუდული იყო საერთოდ მიღებული ტრადიციით, რომელსაც მტკიცედ იცავდა მხოლოდ გლეხკაცობა. რაიმე მიზეზით სუფრიდან ამდგარი კვლავ ვერ დაუბრუნდებოდა სუფრას, — უზრდელობად ითვლებოდა.

პატარძლის შემოსვლასთან დაკავშირებით წამოწყებული „კუჩხიბედინერი“ სეფიდან პატარძლის გასვლით თავდებოდა. შემდეგ მას მოჰყვებოდა სხვა სუფრული სიმღერები — „გინძე კუჩხა ბედინერა“ (გაბმული ფეხბედინერი), „გეფშვათ ღვინი ხარათია“ (დავლით ღვინო ხალნითაო) და ა. შ. ასევე ღვინოს სმაში წამაქეზებელი მრავალი სახის სიმღერა, როგორცაა: „გექურ-გექური“ (მიეძალე და დალიე), „უჩარდია უჩა კოჩი, ვაშუნდი და მუშა მორთი“ (შავგვრემანო, უჩარდიავე, თუ არ სვამდი რისთვის მოდი). დიდი სიხარულით შეხედებოდნენ, თუ ვინმე შესძლებდა, დაცლილი სასმისი შაირ-მილექსით გადაელოცა სხვისთვის. ექსპრომტს თუ ექსპრომტითვე უშასუხებდნენ, ვაყვაცობად ითვლებოდა⁴⁰. ასეთ შემთხვევასთან დაკავშირებითაა შექმნილი დამახასიათებელი სტროფები:

გეშვია, გეშვია,
ახალი ღო ჯვეშია,
ჯვეშ კოჩიში ოშვეში
ღვინიში ოჭგრეშია...
გეშვი ღო ქღდმახეამი,
აშო მოშიჩაქალე,
მა თიქ ვეშმაშულა,
მარან გჰოსარგალე!

დალიე, დალიე,
ახალი და ძველია,
ძველი კაცის უღვაშები
ღვინის საწურელია.
დალიე და გაღმომილოცე,
აქეთ მოაჩაქჩაქე,
მე თუ ის ვერ გამოეცალე,
მარანი შემომარჩიალე!

⁴⁰ საქორწილო სასიმღერო რეპერტუარების შესახებ გაღმოცემა ვკუთვნის ძველებური სიმღერების მცოდნე ვლადიმერ სალიას (ქ. წალენჯიხა).

მიუხედავად ასეთი ხასიათის მიწალებული სმისა, სუფრის ყოველი მონაწილე ცდილობდა, სუფრაზე მოკრძალებული ყოფილიყო და ღვინო ზომიერად დაეღია, რომ გადამეტებული სმით დადგენილი ტრადიცია არ დაერღვია და სოფლის ყბადანსალები არ გამხდარიყო. ასეთ დროს ღვინოს სმის მოყვარულნი დიდი მოკრძალებით იქცეოდნენ, რომ წესისამებრ ბოლომდე შერჩენოდნენ სუფრას. ასეთ მომლხენტა გამოთქმული უნდა იყოს რაჭა-იმერეთიდან შემოსული სტროფი:

ღვინოვ ჩასულო კურშია,
შენ გენაცვალე სულშია,
მათრობელა ნუ შემექმნები
ქეიფის მიწურულშია.⁴¹

ღვინოვ, შე ქაჭანაკის ძვე,
უცეცხლოდ ამოსდულღები,
ქკვიანი კაცთან ბრძენი ხარ,
უკუოსთან ამოქუხნები.

დროგამოშვებით სეფაში დაშვებული იყო ცეკვა-თამაში ან მელექსეთა გაშირება. მუსიკალურ ხელსაწყოებს შორის ძირითადი იყო ჩონგური და დაირა.

აქ ისიც უნდა აღვნიშნოთ, რომ თამადის (ტოლბაში) გადადგომის შემდეგ მის მოადგილეს (მეგრ. მოპირდაპირე, ბილბაში) უნდა დაესრულებინა სუფრა, მაგრამ თუ თამადა კიდევ აქ იყო და შეეძლო სმა, მას უფლება ჰქონდა „ოლურკულა“ (წასვლის კულა)⁴² მოეთხოვა და გზა დაელოცა სტუმარ-მაცრებისათვის. ეს მხოლოდ ამ ორს უნდა დაეღია. დანარჩენები კი ამ დროს ცნობილ წამქეზებელ 'სიმღერას — „ოლურკულას“ (წასვლის კულას) უმღეროდნენ:

ჰოი, ოლურკულა რე,
თენა მისგო(ი) ვეშაშენი,
თელოღურა რევი;
გეშაშვი დო გეშარუჭკი⁴³
ეუჩა ულა რე!

ჰოი, წასვლის კულაა,
ამას ვინც ვერ გამოსცლის,
ცოცხალმკვდარია;
დალიე და ამოწრუპე,
წასვლის ეამია!

ასეთ ქორწილში მკაცრი ტრადიციული წესის მიხედვით მაცრად მონაწილეობის მიღება ყველას როდი შეეძლო; ასეთი უნდა ყოფილიყო ტრადიციის მცოდნე, კარგი მხედარი და მომღერალი, მომლხენი და თავაზიანი. რჩეულ კაცსა და ქალს, თუნდ ნათესავეც არ ყოფილიყო, მაცრად თუ მდადედ მიიწვევდნენ ქორწილში და ზოგიერთიც, თურმე, სანაქებოდ ჰყავდათ ამორჩეული სოფელში; იტყოდნენ:

⁴¹ მოქმელი მიხა ცხვირაეშვილი (დურგალი რაჭიდან).

⁴² ოლურკულა (წასვლის კულა) — მზადდებოდა ბზისაგან, ჩიბუხის ფორმა ჰქონდა და თავდახშული იყო; ჰქონდა თითის სიშხო ტარი, საოდანაც უნდა ჩაესხათ და შემდეგ გამოეწრუპათ ღვინო. კულას გრძელ და ვიწროყელიან სურასაც უძახოდნენ, მაგრამ იგი პირველის სახელია.

⁴³ გეშარუჭკი — ამოწრუპე ისე, რომ სასმისს კრიალი გაჰქონდესო.

ორმოცეტი უფრო მეტი მაყრობა გადახდენია და აყალმაყალი არსად არ მოსვლიაო. აქ მარტო სმაში არ იყო საქმე; ეს წარმოადგენდა ერთგვარ შეჯიბრს დარბაისლობასა და მხედრობა-ცეკვა-თამაშში.

მთქმელთა გადმოცემით⁴⁴, ძირითადად ასეთი ყოფილა ქორწილის ჩატარების წესი ძველ ოდიშ-სამურზაყანოში. ქორწილის დროს გლეხკაცის ოჯახში მოწვეულნი 70—80 კაცამდე თუ იქნებოდაო, ხოლო თავად-აზნაურისა თუ მემამულისას — 150—200-მდეო. ქეიფი რამდენიმე დღე გრძელდებოდაო. ეს თვით მექორწინეთა ოჯახის შეძლებასა და ახლო ნათესავეების სიმრავლეზე ყოფილა დამოკიდებული. გარეშე პირთა მხრივ რაიმე შესაწევარი ხარჯები მიუღებელი ყოფილა (მასპინძლის შეურაცხყოფად ითვლებოდა). მიღებული ყოფილა მხოლოდ ახლო ნათესავეების მხრივ ასეთ შემთხვევაში რაიმე ნივთის ჩუქება პატარძლისათვის. დიდ ღირსებას იმსახურებდა პირადი ნახელავის საჩუქრად მირთმევაო.

თავად-აზნაურთა ქორწილში გართობის ცერემონიალი უფრო ფართო მასშტაბით ტარდებოდაო (ჯირითში სროლა, მარულა, საგანგებოდ მოწვეული მომღერლები და მელექსე-მოშიარენი).

უცხოელ მოგზაურთა და მთქმელთა გადმოცემით, რამდენიმე დღით ქორწილისა თუ ლხინის გაგრძელება დამახასიათებელი ყოფილა მხოლოდ მებატონეთა უმრავლესობისათვის, რომლებიც ყმა გლეხის ნაშრომის შემყურენი ფუქსავატურ ცხოვრებას ეწეოდნენ, ღრეობაში ატარებდნენ დროს და, ეროვნული ტრადიციების გარდა, ათასგვარი გადაჭარბებულ თავისებურებებით აზვიადებდნენ ქორწილისა თუ ლხინის წეს-ჩვეულებას. როგორც წესი, ყმა-გლეხს არ შეეძლო მებატონეთა სუფრაზე მჯდარიყო ან ჯირითში გასულიყო. გლეხები ცალკე ეჯიბრებოდნენ ერთმანეთს. გამონაკლისი აქაც ხდებოდა. გვანჯი ჩიქოვანის გადმოცემით, „გასული საუკუნის 70-იან წლებში სოფელ ჭკადუაშელ (ზუგდიდის რ.) მებატონეს გიორგი დადიანს შეურთავს წულუკიძის ასული ხონიდან. ქორწილის მესამე დღეს ჯირითი გაუმართავთ. ერთიმეორის საპირისპიროდ გამოსულან ნეფე-დედოფლის მაყრები. დადიანის წინასწარი გაფრთხილებით, მის ცხენოსანთა ჯგუფში ერია, თურმე, აზატი გლეხი (ძუძუმტე დადიანისა) — ტოტი ჭითანავა, რომელიც ძალიან გაწვრთნილი ყოფილა ცხენოსნობაში. ჯირითის დასასრულს იგი გამარჯვებულ ხონელ წულუკიძეს გაჯიბრებია, რომელმაც თურმე ძალიან ახლოდან ესროლა ჯირითი. ისარი გლეხს ხელით დაუჭერია. მაშინ გაბრაზებულ წულუკიძეს გამოუტაცნია იგივე

⁴⁴ მთქმელები — ბოჯო ცატავა (118 წლის, სოფელი რეჩხოცხირი, ვალის რაიონი) და აწვანსვენებულნი — კაკა ევანია და გვანჯი ჩიქოვანი (ჭ. ზუგდიდი).

ისარი და კითანავასათვის ბეჭებზე დაურტყამს. ტოტის სამაგიეროდ დამბაჩა დაუცია წულუკიძისათვის, იგი თავგახეთქილი ჩამოუგდია ცხენიდან და გაქცეულა. მეორე დღეს, მწოლიარე წულუკიძეს ტოტი შოუთხოვია — მოვიდეს და მინახულოსო. დადიანს შეშინებია: ვაითუ ესროლოს და მოჰკლასო! ტოტის გაუბედნია შესვლა. დაშავებულ წულუკიძეს სასთუმლიდან მოოქროული დამბაჩა გამოუღია, საჩუქრად გადაუცია ტოტისათვის და უთქვამს: რაც მე მჭირს, ნასვამობით მომივიდა, ახია ჩემზე, რადგან მე წესი დავარღვიე; შენ კი მამაცურად დაიცავი იგი და ამიტომ ეს მიჩუქნიაო⁴⁵.

დასახლებული საქორწილო ჯირითის მაგალითიდან ჩანს, რომ ქართული ტრადიციის მტკიცე დამცველნი უმთავრესად მდაბიონი იყვნენ. გადაგვარებული მალალი წოდება ფორმალურად ელოლიავეზოდა მას, მათი ქორწილი და ლხინი ქართულ ეროვნულ ტრადიციას ყოველთვის არ იცავდა.

ყველაზე უფრო საგულახხმოდ მიმაჩნია XVII საუკუნის იტალიელი მისიონერისა და მოგზაურის ფრანგი ჟან შარდენის შენიშნული შემთხვევები; საკუთარ სამლოცველოდან (მარნიდან) გამოსული და ღვინით შეფიცხებული მეგრელები, საერთო სამლოცველოში (ეკლესიაში) წირვაზე მოსულნი, ხატის წინაშე თამამად იქცევიან⁴⁵. ისინი გაკვირვებით აღნიშნავენ: „სადაც ეკლესიები არ არის, მარანი ზნირად ეკლესიის მაგივრობასაც სწევს. წმინდა წირვის შესასრულებლად საუკეთესო ადგილია მარანი, ბავშვების ნათლობასაც აქ აწყობენ“⁴⁶.

ქართველი კაცის ოჯახში საკუთარი მარან-სამლოცველოს არსებობა წარმართობის დროინდელ გადმონაშთად ჩანს. 1940 წელს სოფ. ჯაფარიძეში (წითელწყაროს რ.) ერთმა ხანდაზმულმა ბერიკაცმა იაგორ ლაპიაშვილმა გვითხრა: „იციო, შვილებო, წინაპართა გადმოცემიდან მახსოვს, წმინდა ნინო ვაზის ჯვრით რომ არ შემოსულიყო საქართველოში, ქართველები ქრისტიანობას არ მიიღებდნენ“.

ამ ლეგენდაში შეიძლება ჰუმზარიტების ნაპერწკალიც ვეროს. ქართველობას სჩვევია ვაზისადმი სიყვარული და სანთელ-საკმეველთან ერთად, ღვთის სადიდებლად ვაზი და ღვინოც მიაჩნდა⁴⁷.

საღვთოდ დაწესებულ უქმე დღეს მუხლმოყრილნი შემოუდგებოდნენ ქვევრს; ოჯახის თავკაცი ან ვინმე სხვა მოწვეული მლოცველი ამავე ქვევრიდან ამოღებულ ღვინოს, შეწირული საქონლის თავსა და

⁴⁵ ე. შარდენი, მოგზაურობა სპარსეთსა და აღმოსავლეთის სხვა ქვეყნებში, თბ., 1975, გვ. 185 — 186.

⁴⁶ ჯ. ჯ. ჯუდიჩე, წერილები საქართველოზე, თბ., 1964, გვ. 99.

⁴⁷ ე. შარდენი, იქვე.

გულ-ღვიძლს, ანთებულ სანთელთან ერთად, ყველას შემოავლებდა თავზე: შემდეგ ცალკე სუფრაზე დასხდებოდნენ და ნალოც ღვინოს ზომაზე მიირთმევდნენ... (მოქმედი 95 წლის ლუკა გოგუა, სოფ. ჩხორიადან, ზუგდიდის რ.). ჩვენი თანამედროვე მკვლევრები ისტორიის ასევე უთითებენ საქართველოს შესახებ თემურლენგის მემკვიდრეთა მასალებზე, სადაც ნათქვამია: „ძეოფე ად-დინ ალი იეზიდი საგანგებოდ აღნიშნავს, რომ ქართველი ქალის თუ კაცის ბედნიერება უღვინოდ შეუძლებელი იყო. ღვინო ამშვენებდა ქართველი კაცის ჭირისა თუ ღვინის სუფრას“⁴⁸.

კეთილი კაცის პურ-მარილზე არსებობს ლექსი:

კარგი კაცის პურ-მარილი
ზღვაში ხიდად გაიდება,
იგი კაცის პურ-მარილი
პირშიც აღარ ჩაიდება...

ეს დიდებული ტრადიცია ჩერ გადაგვარებულმა თავადაზნაურობამ და შემდეგ კი კაპიტალიზმის ეპოქამ თვალთმაქცობისა და მლიქვნელობის სასუფეველად აქცია და გააყალბა. დღეს ის უნდა აღსდგეს თანამედროვე ეპოქის მაჩისცემის შესაბამისად, ყოველმა პატიოსანმა ადამიანმა უნდა აღმართოს მახვილი გაყალბებული ტრადიციების აღსაკვეთად...

მიცვალებულის გლოვისა და დასაფლავების ძველებური ტრადიცია ოდიშ-სამურზაყანოში ამ ახლო პერიოდამდე წესიერად იყო შემორჩენილი. მისიონერები ლამბერტი და ჯუდიჩე მისი მხოლოდ სქემატური აღწერით კმაყოფილდებიან. ძალიან ცოტაა ნათქვამი ზარით დატირებაზე, გალობაზე და მოთქმით ტირილზე, რასაც ამ შემთხვევისათვის წამყვანი დანიშნულება ჰქონდა.

ისინი მართლნი არიან, როცა არ უთითებენ გლოვის ეამს „საკრავიერი“ სამგლოვიარო ჰანგ-მელოდიების არსებობაზე მიცვალებულის დატირება-გასვენებაზე. სამგლოვიარო ცერემონიალის დროს „საკრავიერი“ ხელსაწყოების გამოყენებას ძველს სამეგრელოში ადგილი არ ჰქონდა. ამ უახლეს პერიოდში, როცა ჩონგური და მასზე მისამღერი ლექსები (მიცვალებულის შესახებ) გამოჩნდა, მას ძველი თაობა უკმაყოფილოდ შეხვდა: — ჩონგურს ჩვენი წინაპრები ღვინის დროს უკრავდნენ და გლოვის ეამს ჩონგურის გამოჩენა ვინ მოიგონაო — ნაწყენი აცხადებდნენ ისინი. მიცვალებულის გლოვა ცეკვა-თამაშად გადაგვიქცოესო, სატირალში სამარხვო საქმელის მეტი ჩვენ

⁴⁸ დ. კ ა ე ტ ა ძ ე, საქართველო XIV — XV საუკუნეთა მიწაზე, თბ., 1975, გვ. 209.

არ გვინახავს და არც გაგვიგონიაო, ახლა კი სულგუნნი და ხორცის ჭამა და დიდი სასმისებიც შემოიღეს. ნუთუ ლხინი და მწუხარება კაცმა ერთმანეთისაგან ვერ განასხვავოს?!

როგორც ითქვა, სამგლოვიარო ჰანგ-მელოდიას შეადგენდა მხოლოდ მოთქმა, ზარი და გალობა.

ზარი მიცვალებულის გასვენების დროს ჩვენს დროშიც შეგვხვედრია. მას რაიმე ლექსი არ ახლავს, მხოლოდ მწუხარების მომგვრელ ჰანგ-მელოდიას მოიცავს. ის სრულდება სამი ან ექვსი შემსრულებლის მეშვეობით. რაც შეეხება გალობას, იგი ამჟამად გასულია სამგლოვიარო რეპერტუარიდან.

გლოვისას ძირითადი იყო მოთქმით დატირება, რასაც მხოლოდ ჰირისუფალი ქალები ასრულებდნენ და იყო იმპროვიზაციული ხასიათისა. ეს ჩვეულება ამჟამადაც შემორჩენილა. აქ ტექსტად გამოყენებულია მხოლოდ მიცვალებულის სათავგადასავლო ეპიზოდები, მოთქმით დატირება, რაც საქართველოში გოდებით სრულდებოდა. ივ. ჭავჭავიძე იმოწმებს საბა ორბელიანის შემდეგ სიტყვებს: „გულის სატკივართა სიტყუათა მგოსნობითა და „ხმატკილობით“ წარმოთქმული გოდება ჩვეულებრივ „ზრუნ-შეწყობით“ იცოდენ და ზრუნი სწორედ ასეთი გოდების შებანება იყო“⁴⁹.

სამეგრელოში კი „ზრუნი“ ჩაერთვოდა კვილს. დასაფლავების დღეს მიცვალებულის ახლო ნათესავი, ლოყებდაკაწრული ქალი, გათხოვილი და ან შვილი, თავისი მხლებლებით, როცა მიუახლოვდებოდა სახლს, სადაც მიცვალებული ესვენა, დაიწყებდა კვილს, მისი მხლებელი ქალები, წამოწყებული კვილის შესაბამისად ააწყობდნენ ხმას (კვილითვე), რომელიც შეიცავდა — „მეშხუეს“ — ბანს, საშუალს და „ზრუნს“. ამას ერქვა (ამჟამადაც ასე ეძახიან სამურზაყანო-წალენჯიხის მიდამოებში) „კვილით ზარი“. ასეთი ზარი ფანჩატურის წინ წყდებოდა. მას მამაკაცების ზარი ცვლიდა. ცხედართან დედაკაცები მოთქმას აგრძელებდნენ. მასში ხანგამოშვებით მამაკაცთა ზარი ერთვოდა. ლექსად მოთქმა ძველად მიღებული არ ყოფილა. ჩვენ ამჟამადაც შეგვხვდა მოთქმელები, რომლებმაც „მგლოვიარობასა შინამყოფობისა გამო“ ლექსის თქმაზე უარი გვითხრეს — „მწუხარებაში ვართ და რა გველექსებაო“. ეს ფაქტი მოწმობს, რომ ძველ სამეგრელოში დატირების დროს ლექსი არ ითქმოდა. თუ არსებობს მიცვალებულის სათავგადასავლო ამბებზე ლექსები და ეპიტაფიები, ეს მიცვალებულის დასაფლავების შემდეგაა შექმნილი. ცდება ზოგი მკვლევარ-

⁴⁹ ი. ჭავჭავიძე ი ლ ი, ქართული მუსიკის ისტორიის ძირითადი საკითხები, თბ., 1938, გვ. 321.

რი, რომელსაც ცალკეული ლექსი დატირების დროს შექმნილად მი-
აჩნია.

III. ფილოსოფიური ლირიკა

კრებულში შესული ხალხური პოეზიის ნიმუშებიდან გვხვდება მეტად საინტერესო ფილოსოფიური შეხედულებები სიცოცხლის და-
საბამისა და დასასრულის, ცხოვრების მთელს მანძილზე ბუნებრივ
გარემომცველ რთულ პირობებთან ადამიანის დამოკიდებულების შე-
სახებზე. ეს არის ნაფიქრი და ნაზრევი კლასობრივი საზოგადოების
ორომტრიალში ჩაბმული ადამიანებისა, რომლებშიც ცხოვრების სინამ-
დვილემ, საზოგადოებრივმა ყოფიერებამ აღძრა ინტერესი ცხოვრე-
ბის სირთულის შეცნობისა, ადამიანთა განსხვავებული მდგომარეობი-
სა და მათ განწყობილებათა სხვადასხვაობის მიზეზების თაობაზე.

ლექსში — „ქვეყანას რომ დააკვირდე“⁵⁰ — გადმოცემულია სა-
მდურავი ღვთისადმი. შვილის სიკვდილით გამწარებული მელექსე მი-
მართავს ღმერთს, თუ რა სარგებლობას პოულობს იგი დაბადებისა და
გარდაცვალების დაწესებისათვის;

ღორნო, დიხვამ სქან სახელქ,
ქიანაშ დამარსებელი,
ართის ყვილ, მაეიას აბადე,
მუ გერზიებუ სარგებელი?

ღმერთო, დაილოცა შენი სახელი,
ქვეყნის დამარსებლო,
ერთს ჰკლავ, მეორეს ბადებ,
რა გეძლევა სასარგებლო?

ასეთ მწარე განცდებში მყოფი ცდილობს, რომ შეიმეცნოს
სიკვდილ-სიცოცხლის მიზეზი და ამბობს:

ვარა სორე მეურცუნი,
შური ხორცის ენტებუნი?
თე აზრიშა მიშებლემი,
ღლას ვა ვორქე მხიარული,
ვარა მუქ გამახარას,
მა დაჩხური მონტებული?

ანდა სადაა რომ მიღის,
სული ხორცისაგან ლტოლვილი?
ასეთ აზრებში რომ შევალ,
მის ღღეში არ ვარ მხიარული,
ანდა რამ გამახაროს,
მე ცეცხლიოკიდებული?

კრებულში ასახულია ციკლი ლექსებისა, სადაც გამოთქმულია
ბედის არსებობის რწმენა და ეს, თითქოს, დაბადებიდანვე მოჰყვება
ყოველ ადამიანს, — თითქოს, უბედურ ბედზე გაჩენილ ადამიანის მო-
მავლის კეთილად შეცვლა ყოვლად შეუძლებელი იყოს, თითქოს მას
კეთილის ნაცვლად აუგი შეემთხვევა ყოველთვის.

უბედური ბედიშ კოც
ირ სიკეთე აფუ შორც,

უბედური ბედის კაცს
ყველა სიკეთე უღვას შორს,

⁵⁰ ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971.

ღორნთიშე გოჯოგელი
კოცთი ჟოგე, ვა მოწონც,
მუღვა ჭგერც შეხვალასენი,
ვეხუჯებუ იში თოლც.

ღვთისაგან შეძლებული
კაცსაც სძელს, არ მოსწონს,
რაც გინდ რომ კარგს შეხედეს,
არ აწყობს მის თვალს.

ბედის არსებობაზე ანალოგიური ხასიათის შეხედულებებია გად-
მოცემული ლექსში — „უჩა ბედი“ (შავი ბედი)⁵¹. დაბადებიდანვე
შავი ბედი მიკერძოებული ადამიანი ბრძოლის სულისკვეთებითაა აღვ-
სილი მისდამი და მიმართავს მას:

მუ ეამიშა, უჩა ბედი,
შა თაშ გილამ თგრუნქენი,
უკულ რენო მაკეთენქე,
ხეს ქაშგონდლულუქუნი?!

რა დრომდე გსურს, შავო ბელო,
რომ ასე თრევით მატარო,
ხელზე რომ შემოგადნები.
ვითომც მერე გამახარებ?!

„შავი ბედის წილხვედრი ადამიანი“ ცდილობს შეიმეცნოს, რატო-
მია გადაკიდებული მასზე შავი ბედი:

-მუ დაიშენ ვემებხვადი,
მუშგურშენ მონდურუქუნი,
ქკვერშე ხვად პატიება,
მეჩგრთას ცურუქუნი!

რა დაგიშავე, ვერ მივხვდი,
რის გულისთვის მემდური,
ქკვიანს მართებს პატიება,
რომ შეცდეს უმეცარი!...

თუ მართლა ბედი ხარ და სამართალი გაქვს, ერთი რაიმე კარ-
გიც მიწყალობეო, მაგრამ მას ეჭვი ეპარება, რომ კეთილისა და აუგის
მინიჭება ერთსა და იმავე ძალას შეეძლოს, — მას ამ განსხვავებული
ხვედრის მიმნიჭებელი სხვადასხვა ძალად აქვს წარმოდგენილი და
რადგანაც არცერთი მისთვის კარგს არ იმეტებს, ორივეს გმობს:

მუმაჩამალ, შიდმაღალარი,
ეგებ შხვადოშხვა რექე და,
ეგრხოლოქ დომღურით,
ჩქიშო აკა ვარექელა!

მომრთმევი და შამრთმევი,
ეგებ სხვადასხვანი ხართ,
ორივენი მომიკვლით,
ჩემთვის არც ერთიც თუ არ ხართ!⁵²

ლექსში „პარამობა — სიხარბე“ განხილულია ცხოვრების რთულ
პირობებთან ადამიანთა ურთიერთობა და ის აზრია გამოთქმული, რომ
ადამიანები როგორც სახით არა ჰგვანან, ასევე თვისებებითაც გან-
სხვავდებიან ერთმანეთისაგან. მათ სხვადასხვა ინტერესი ამოძრავებთ
და ისინი სხვადასხვა ხერხებით იბრძვიან ერთი მიზნისათვის, — არ
ჩამორჩნენ ცხოვრებას და იყვნენ წინა პლანზე. ავტორმთქმელის მოსახ-
რებით, ადამიანთა ერთი ნაწილი, სიხარბით და ანგარებით განწყობი-

⁵¹ ქართული ხალხური პოეზიის მასალები.

⁵² იქვე, „შავი ბედი“.

ლი, გაუმადრობის სენით არის შეპყრობილი და ხარბი და გაუმადლარია.

ავტორმტკმელი დასძენს:

ცხოვრებას კოც მუთ ქაწვალენცანი,
არაა უაზრო კენთა ქკუა რე,
თოლი(ი) ურძალფელა, გური პარამი,
კვიმაში მონარტე ზღვა ჭგუა რე,
ზომაზე მეტო ქობწუხენთგდა,
სიპარამეში გვმანწყუა რე⁵³.

ცხოვრებაში კაცს რაც აწვალებს,
ყველა უაზრო მოკლე ქკუაა,
თვალი უძღები, გული ხარბი
წვიმის მნატერელი ზღვის მაგვარია,
ზომაზე მეტად თუ ეწუხვართ,
(იგი) სიხარბის მონაგვარია.

ეგოისტური მისწრაფებანი უსასრულობას იწვევს და ავტორმტკმელი უთითებს, რომ სურვილები რეალობიდან უნდა გამომდინარეობდეს და თუ ეს ასე არ არის, ადამიანი სატანჯველში ჩავარდებაო —

მინი ეფერი რე, ბედინერი რე,
მით სურვილიშა მინაქუნი,
მარა თიშ უმოს ბედინერი რე,
მუთ ეყიინი, ვნარტენცანი,

ზოგი ისეთია, ბედნიერია,
სასურველს ვინც მისწვდება,
მაგრამ უფრო ბედნიერია,
ვინც არ ინატრებს, რაც არ იქნება.

ხარბი ადამიანის გული გაუმადლარია, მისი დაკმაყოფილება შეუძლებელია, ასეთ ადამიანებს დასცინის ავტორმტკმელი.

ადამიანმა ცხოვრების კანონები რომ არ შეიმეცნოს და იგი არ გაითვალისწინოს, მას ცხოვრება გარიყავს, მან შრომითა და ბრძოლით უნდა გაატაროს ბოლომდე ცხოვრებაო, — ამბობს იგი.

წუთსოფელიში რინა,
ათენერო არსებენც,
ხე მანგარო ვა გმილიდა,
მუშით მუთუნ ვა დოცენც⁵⁴

წუთსოფლის ყოფნა,
ამნაირად არსებობს,
თუ ხელი მაგრად არ გამოიღე,
თავისით არა რა ჩამოსცივა —

ამავე სიუჟეტზეა აგებული ლექსები: „სიბერე“, „სიბერე მომერია“ და „ვაი სიბერეს“. ამ ლექსებში გამოთქმულია სამღურავი ადამიანის სიცოცხლის ხანმოკლეობაზე, მღურვა სიბერისადმი. შრომასა და ბრძოლაში დაღლილ ადამიანს სიბერე მოუსწრებს, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ცხოვრებისეული ინტერესები არ ცხრება:

გურცუ ირო ცემა ოკო,
ღლას ვამისჯანჯანცნი,
მარა ვავა, გურიში კილა
ღონეში ბორქომც ვანჯანცენი?
ათენარე მოხუცებულც
ვა მოწონც დო ანჯარცნი.

გულს უნდა მუდამ სცემდეს,
რომ არასდროს მოისვენოს,
მაგრამ ვაი, გულის გასაღები,
რომ ვერ აღებს ღონის ბოქლომს?
ესაა რომ მოხუცებულს
აბრაზებს და აღარ მოსწონს

⁵³ იხ. ქვემოთ, გვ. 115.

⁵⁴ ი ქ ვ ე, გვ. 116.

ადამიანთა ცხოვრება რა კი ასეა, ვეცადოთ ჩვენს მემკვიდრეობას დავეუტოვოთ უკეთესი მომავლისათვის შრომისა და ბრძოლის სახელოვანი ტრადიციები:

რადგანც დაწესებული რე,
არაქ თეკი მერთაგნი,
თასის თიშენი თასუნა,
უჭგუში ნერგიქ ერთსაგნი...
ჩქგ ჭვეშეფქ დოუტუათ
ახალგაზღებქ ჩქენი წილი, —
მოთალებქ დო მოთაშ სქუას,
ჭგირი რინა დოკვანწილი,
ჩქეუათ დემართუნა,
კინე სიცოცხლემ ნაწილი⁵⁵.

რა კი დაწესებ ულია,
რომ ყველანი იქ მივიდეს,
თესლსა იმითომ თესავენ,
უკეთესი ნერგი ამოვიდეს...
ჩვენ—ძველებმა დავუტოვოთ
ახალგაზრდებს ჩვენი წილი,
შვილიშვილებს და შვილთაშვილებს,
— კარგი ყოფნა დაწყობილი,
ჩვენ ამით დაგვიბრუნდება
კვლავ სიცოცხლის ნაწილი.

ხალხური ფილოსოფიური ლირიკის შედეგია ლექსი „ბორჯი“ (დრო-ყამი), (ინდ. მთქმელი დანიელ ფიფია). მასში გატარებულია ცნობილი ქართული ანდაზის — „დრონი მეფობენ და არა მეფენი“ — დედააზრი. ლექსი არის ფინალი ხალხური პოემისა — „ორი მჭედელი“, რომელშიც ასახულია ბატონყმური უსამართლობის წინააღმდეგ 1856-57 წლების სამეგრელოს გლეხთა აჯანყებისათვის საშზაღისი. პოემის შემქმნელს ეს ლექსი საგანგებოდ დაურთავს, ვინაიდან გლეხთა აჯანყება მას კლასობრივი საზოგადოების განვითარების ეტაპზე აუცილებელ მოვლენად მიაჩნია, რომ დროთა სვლას ეს ასე ახასიათებს; საზოგადოების განვითარების განსაზღვრულ ეტაპზე ერთნა ფორმაციამ მეორე უნდა შეცვალოს, რომელიც ავტორ-მთქმელის შეხედულებით დროთა მსვლელობას აბარია და მიმართავს.

ბორჯი, ირფელ სი გობარჯ,⁵⁶
ულირი, რენ დო მუმალჯ,
სო რე ბორჯი სი ვაყოფექ,
სო ვეპიოხე სქანი ნალჯ?

დროვ, ყველაფერი შენ გაბარია,
ნამყო, აწყო, მომავალი,
დროვ, შენ სად არ ყოფილხარ,
სად არ აზის შენი ნავალი?

გადმოცემულია, რომ დრო აუჩქარებლად და თანაბრად მისრიალებს.

მირსიოლუქ უმუხარკქო
ირო ართინერო მალჯ,
სი გიჩქ, მი სო ჩგლათე,
მის სო ულუ ნიანლჯ!

მისრიალებ შეუწყვეტლად
მუდამ თანაბრად მავალი,
შენ იცი, ვინ სად შემუცდარა,
ვის სადა აქვს ნამსახური!

⁵⁵ ქართული ხალხური პოეზიის მასალები (მეგრული ნიმუშები), გვ. 55.

⁵⁶ ლექსი „ბორჯი“ (დრო-ყამი) — იხ. ქართული ხალხური პოეზიის მასალები (მეგრული ნიმუშები), თბ. 1971, გვ. 52.

ის ქვეყნიერებაზე ყველაზე დიდი, მიუდგომელი და მოუსყიდველი მართლმსაჯულია.

სი მითინც პატიის ვაეც,
სამართალი გილუ თინგ,
ხვალე ართი, სქანიიწკალა
მითინც ხანდა ვა უღინგ.

შენ არავის პატიეს არ სცემ,
გაქვს სწორი მსაჯულება
მხოლოდ ერთი, შენთან
შრომა არავის არ ეკარგება.

ავტორ-მთქმელის საბოლოო თქმით ადამიანები ქამთა ცვლის მიუდგომელ კანონებს ძნელად ხვდებიან და ინსტიქტურად მიჰყვებიან მის მიერ დაწესებულ რთულ მოვლენებს:

კოჩი მუში მოგჯრეს
ჟა ღო ქუას ოგოთანც,
უბადოში ცქეფა უჩქა,
უჯგუშის ოგორანც.

კაცი თავის მოკეთეს
ესერის ქვას და გუნდას,
ქება იცის აუგისა
უკეთეს მტრობს [მუღამ]

ეს იმიტომ, რომ ზოგი ფიქრობს, თითქოს, სხვაზე უკეთ მოქმედებს და თვითონვე უნდა იყოს თავისი მოქმედების წარმმართველი, მაგრამ ყოველ მოვლენათა მოწმე და განმგებელმა „ბორჯმა“ ყველაფერი იცის — ვინ როდის შემცდარა და ვის რა ამაგი მიუძღვის. ამიტომ დრო ყველას თავისას მიუზღავს:

იკოჩგ ფიქრენც, მუ ორთენი,
შხვა კოჩიში უჯგუშის,
ბორჯის ვაუჩქ მეფერაფა,
იკოც არზენც მუშუშ წილც.

ყველა ფიქრობს, სხვაზე კარგად
თვით მოქმედებს, უკეთესს ქმნის,
დრომ არ იცის მოფერება,
ყველას აძლევს თავთავის წილს.

ასეთია ამ ლექსის ფილოსოფიური კონცეფცია, რომელიც სამყაროს დიალექტიკურ გაგებასთან ახლო დგას და შეიძლება ჩაითვალოს ხალხური ფილოსოფიური ლირიკის შესანიშნავ ნიმუშად.

არსებობს ამავე ავტორ-მთქმელის — დანიელ ფიფიას მეორე ლექსი „როკი“⁵⁷, რომელიც მარადიულობის დაუოკებელი მისწრაფებების გამოხატველია. ეს ლექსი, როგორც ფილოსოფიური ხედვის ნიმუში, „ბორჯთან“ ერთად გამოუყავით პოემიდან — „ორი მკედელი“ და თემატურობის პრინციპის დაცვის თვალსაზრისით პირველი კრებული (1971 წ.) ფილოსოფიურ ნიმუშთა განყოფილებაში შევიტანეთ. ლექსის შემთხვევლმა პოემაში „როკს“ ადგილი ალბათ იმიტომ დაუთმო, რომ „ურდუმელთა“ თავმოყრა და აჯანყების საერთო მეთაურად უტუ მიქავას არჩევა მომხდარა ამ ბერძენის—როკის ქვეშ. ეს მრავალსაუკუნოვანი დაკორძებული ვეება როკი ცნობილი ყოფი-

⁵⁷ ლექსი „როკი“, იხ. ქართ. ხალხური პოეზიის მასალები (მეგრული ნიმუშები), გვ. 57.

ლა სამეგრელოში და მდგარა წალენჯიხის მონასტრის მახლობლად, სოფელ ნაკიფუს ტერიტორიაზე. ამ უბანს ამჟამად „ნაჯარუუს“ (ჯარის ნაღვომს) ეძახიან. ლექსში ნათქვამია, რომ ის ხე ცოცხალი (გაუმხმარი) არავის არ ახსოვს:

ართ შვანც თე როკით
სქვაში ჰყონი რღ.

ერთ დროს ეს როკიც
ლამაზი მუხა იყო.

მარა თემ უკული
ბრელ ოშ წანაჰგ
გეგნიგერგელ ჰყონიშ ოქიშის,
ღო ჩქგნ როკიში
ორქომ ფარანიში
მითინც ვა ვორწყეთ
ამღლა მოქიშის.

მაგრამ მის შემდეგ
ბევრი ასი წელი
გადაგორდა მუხის ზურგზე,
და ჩვენი როკის
ოქროს ხანისა
არავის ვხედავთ
ღლეს მომსწრეს.

მიუხედავად იმისა, რომ როკი გამხმარია, მკვრივად დაკორძებულა და გრანიტისაგან გამოკვეთილ ქანდაკებასავით ქცეულა ისე, რომ დროთა სვლა თითქოს ვერაფერს აკლებს:

მიშეს ბორჯეთი, ბორჯეთც გეგუნდეს,
აღშექოსუღლეს სოღვენ წკვარამც,
მარა ჩქგნ როკი იშენ როკი რღ,
ხლო თინა რღ, მუთ შხვა ფარანცგ.

მიდიოდნენ დროები, დროებს მისდევდნენ
(და) ინთქმებოდნენ საღლაც უფსკრულში,
მაგრამ ჩვენი როკი მაინც როკი იყო,
ისევე ის იყო რაც სხვა ხანაში

ბუნების მოვლენებს შერთ, რომ როკი არ დამორჩილებია ეამთა სვლას და წარბშეუხრელი, ამაყად გაჰყურებს არემარეს. ისინი ბერ-მუხას რისხვას უგზავნიან, მაგრამ ვერაფერს აკლებენ. მის მიდამოებში სხვა მცენარეები განადგურებულა, მხოლოდ როკი ინარჩუნებს არსებობას.

ღლეს მეგრულში „როკი“ საზოგადო სახელადაა ქცეული, მას ჯიუტ ადამიანსა და ხანდაზმულსაც უწოდებენ.

ამრიგად, „ბორჯისთან“ ერთად „როკი“ იშვიათი მოვლენაა ხალხური ფილოსოფიური ლირიკის ნიმუშებს შორის. ამ თემაზე შექმნილ გამოუქვეყნებელ მასალათაგან აღსანიშნავია ციკლი ლექსებისა: „ენა“, „ცასა ამკობს მზე და მთვარე“, „სიმდიდრე და სიღარიბე“ და სხვა.

ინტერესს მოკლებული არ უნდა იყოს, რომ აქვე დავასახელოთ სხვა სიტყვა-თქმანიც, რომლებიც ამ ლექსების შემთხვევლთა სოფლებშია გავრცელებული.

მაგალითად, ერთი ნაწერის მიხედვით, „ქვეყნიერების გამჩენი, სიმართლის მსურველი რომ ყოფილიყო, მას, მოძრავი, ე. ი. ცოცხალი არსება არ უნდა გაეჩინა; სჯობდა ადამიანის სახით მეტყვე-

ლი და გონიერი არსება ყვავილის სახით გამოესახა. ისინი შორიანლოს მყოფნი ემუსაიფებოდნენ ერთმანეთს თავიანთ აწმყოსა და მომავალზე; ასეთ ვითარებაში ბუნების შვილთა ცალკეულ სახეობათა შორის თავდასხმა-წართმევას, ანგარება-ბოროტებას ადგილი არ ექნებოდა და ქვეყნიერება კირვეულობისაგან დახსნილი იქნებოდა“⁵⁸.

მეორეგან მოვისმინეთ: „რაც იბადება, სიკვდილის კერძია. როცა ადამიანი გარდაიცვლება, შეცხადებაც კი ზედმეტია. სჯობდა, საკმაოდ ხანდაზმული ადამიანი ქარბორბალას ბუშტივით გაეტაცა ზეცისაკენ და სამუდამოდ გაეჭრო“ (ჯოტო ხულორდავა, ზუგდიდი).

მესამეს უთქვამს: „სჯობს, ადამიანი სიკვდილზე არ ფიქრობდეს და მუდამ სიცოცხლის მარადიულობის რწმენით იყოს დაიმედებული, თორემ ამის გარეშე სიცოცხლე ხალისს დეკარავსო“ (ჯათუ ქარდავა, ს. ჯვარი).

— „ქვეყნიერების გამჩენს, — უთქვამს კიდევ სხვას, — სამართლის დაწესება რომ ნდომებოდა ადამიანთ შორის, ვინც კეთილი საქმისათვის იქნებოდა მოწოდებული, მუდმივად უნდა ეცოცხლა, ხოლო ავის ჩამდენი მაშინვე უნდა გაეჭრო. მაშინ ამ ქვეყანაზე იქნებოდა სიამტკბილობა“ (ოთარ სამუშია, სოფ. ჯვარი).

წალენჯიხის რაიონის სოფლებში სუფრის დასასრულს სავალდებულოა მარადიულობის სადღეგრძელო, რომელიც „წინაპართა მოსაგონარის“ შემდეგ წარმოითქმება — „ამაქვეყნიდან ჩვენი წასვლის შემდეგ ვინც ჩვენი სახელი ახსენოს და მოგვიგონოს, იმათ გაუმარჯოსო“.

ვფიქრობთ, ეს და ამის მაგვარი აზრები კვებავდა და ასაზრდოებდა ზემოხსენებული ფილოსოფიური ხასიათის ლექსების შემქმნელთა აზრსა და განწყობილებას.

IV. სატრფიალო ლექს-სიმღერები

სამიჯნურო-სატრფიალო ლექს-სიმღერები ქართულ ხალხურ პოეზიაში მდიდრად არის წარმოდგენილი. ამავე თემაზე შექმნილ ლექსებს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს მეგრულ პოეტურ ფოლკლორშიც. აქ გადმოცემულია წმინდა გრძნობით ანთებული, ერთისადმი ტრფობის წრფელი და მწარე განცდები. ცნობილ სასიმღერო ლექსში „ამ ქვეყნად ერთი დამიდის“ ნათქვამია:

თუ ქიანას ართ მიკათგ,⁵⁹
ართი პუნცუ გოროფილი,

ამ ქვეყნად ერთი დამიდის,
ერთი მყავს შეყვარებული,

⁵⁸ მთქმელი აწ განსვენებული გრამიტონ ქარდავა, სოფ. ლია, წალენჯიხის რაიონი.

⁵⁹ ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, გვ. 29 — 46.

ლორთო, თინა ვემდამილა,
სქანდე მათუ ჳყოლოფირი!

ღმერთო, ის არ წამართვა,
შენგან მყავს ნაწყალობევი

აკა ჳინშოჯინუას
სქან თოლი დო წარ უჩას...
მეთ ვა მილუნ, ვამილუ დო
მილუნ, თითი ვა მუჩასუ!

ერთხელ მაინც შემახელა
შენს თვალსა და შავსა წარბსა...
რაც არა მაქვს, არა მაქვს და
რაც მაქვს, (ნეტავ) არც ის მომცა!

სიყვარულის წმინდა გრძნობით გულანთებული მიჯნური ცდილობს, რომ მუდამ ახლოს იყოს თავის ტრფიალთან, ფარვანასავით თავს დასტრიალებდეს მას:

სისმარო მოძირუქუ,
ცხადო გოილუა დუცუ,
ვოხუქენი, აღმოტუუ,
გილუურქენ, გილაპუნქუ.

სიზმარში გნახულობ,
ცხადად შემოგავლებ თავს,
ვზივარ, ალი მეკიდება,
დაედივარ და თან დამყვები.

ან კიდევ:

სახე ბეალარაშა გიგუ,
თოლ დო წარ-ყურიაშა,
გელართხოზგქ ლანდიშორო
ოქმარეშე ონჯუაშა.

სახე შზის ბზინეას მიგივავს,
თვალ-წარბი კი — ყურყუმასა,
გათენებიდან ლანდივით დაგდევ,
სანამ ბინდი შეკრავს ცასა.

კრებულში შესულ ზოგიერთ სატრფიალო ლექსში ეს გრძნობა ესე ძლიერადაა წარმოდგენილი, რომ სატრფოს თავისი მიჯნური სალოცავ ხატად მიაჩნია და ეუბნება: ჩემი ღმერთი შენა ხარ და საყდარში რისთვის ვიარო სალოცავადო:

ჩქიმ ჰონიას ვეაორექ,
მუეამც სი ვაიჯინექენი,
ოხეამეშა მუშა იბდა,
ჩქიმ ლორთთი სი რექენი?

ჩემს გონზე აღარა ვარ,
როდესაც შენ აღარ გიმზერ,
საყდარში რისთვის წავალ,
ჩემი ღმერთი შენა ხარ და?!

ამ ლექსების აზრი და იდეა მიჯნურის გულისათვის წვა და დაგვა⁶⁰;

მარა ჩქიმ გურცუ მუთუნ ვახვარგ,
თიცილი ცოდა ინოხვარხვალგ;
მაქუალ ალი გგმაფართალგ,
შური დო გურქუ ღგმადგვარდგვალგ

მაგარა ჩემს გულს არაფერი შევლის,
(მასში) ისეთი საცოდაობა დაძვეება
და ტრიალებს,
მწველი აღმური მივლის ფარფრით
სული და გული დამეთუთქა წვითა და
დაგვით.

ამას ავბობს მიჯნური და იფიქრებს კაცი, რომ რის გამოც ის წუხს, თითქოს, ავადმყოფური მოვლენა იყოს. მაგრამ არა, ეს შეუბღალავი

⁶⁰ ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, გვ. 22 — 23 — 26.

⁶¹ იქვე.

ჯანსაღი სხეულის წრფელი განცდების ლტოლვაა ბედნიერი მომავლი-
საკენ. ამ ლექსების ციკლში დახასიათებულია სატრფოს შინაგანი სუ-
ლიერი სამყარო. მაგალითად, ერთ-ერთ ლექსში ვკითხულობთ:

ირი სქანი
ართო სქვაში—
პიჯიშე კანი,
ხე დო ტანი
თუმა დო წარი,

სიტყვა წყნარი...
მორაგადე აზრიანი,
ტკბილინინა,
წყნარი ჭინა

მუთუნ ვაგილუ
ნაკლოვანი...

ყოველი შენი
მთლად მშვენიერი —
პირის კანი,
ხელი და ტანი,
თმა და წარბი,

სიტყვა წყნარი,
მოსაუბრე აზრიანი,
ტკბილი ვნა,
წყნარი მზერა

არა რა გაქვს
ნაკლოვანი.

მეგრულ ნიმუშებში გვხვდება როგორც ქალ-ვაჟთა ერთმანეთი-
სადმი ლტოლვის, ასევე უთანასწორო სიყვარულის გამომხატველი
ლექსთა ნიმუშები. უფრო გამბატონებულია პირველი. ფაქტები მეტყ-
ველებენ, რომ საზოგადოებრივი აზრიც შექმნილა უთანასწორო სიყ-
ვარულის ახალგაზრდობის მომავალზე უარყოფითად მომქმედ ზე-
გავლენის შესახებ. მას ადასტურებს ლექსის ერთი ნიმუში, რომელიც
ტრფობის ვნებით გატაცებულთა ჭკუის სწავლებისათვის უნდა იყოს
შექმნილი. ლექსში „მა მუზმასეთი მიფორქენი“... (რა ზომამდეც მე
მიყვარხარ...) ⁶² ნათქვამია:

მა მუზმასეთი მიფორქენი,
სით თეშ ოკო გიფორდე;
გიჩქედას, სახელ ვა რე,
სქან უჭგუშის მიორდე!
ჯა რექე და, მუშო მოკო,
ფოროფილი გოგოდე;
მიფორქე, მიფორქე! დებჩემე დო
ირო ართის ეიფორდე!.

რა ზომამდეც მე მიყვარხარ,
შენც ისე უნდა გიყვარდე;
იცილდე, სასახელო არაა,
შენზე უკეთესს შიადე,
ხე თუ ხარ რალად შინდა,
შეყვარებული შეგარქვა;
გეტრფი, გეტრფი, დავიჩემო და
მუღამ ამ ერთ აზრზე ვიღგე!

ეს სტრიქონები, როგორც ზევით ვთქვით, შექმნილი უნდა იყოს
ახალგაზრდობის ასაკგადაცილებული თაობის მიერ მიჯნურთათვის
ჭკუის სწავლებისათვის. მაგრამ ცხადია, რომ ასეთ დოგმატიკას სიყვა-
რული არ ექვემდებარება. ცნობილ ერთ-ერთ მეგრულ „ქალ-ვაჟიანში“
(ზუგდიდური ვარიანტი) ეს გრძნობა შემდეგნაირადაა გადმოცემული:

⁶² იხ. ქვემოთ, გვ. 125.

ჩქიმ ცოდაში ექყვადილი,
თუ მასქვაბა მუქუ რუუ?
ჩქიმ უდროით მაევილარი
დიდაქ მუშენ დოგიტუუ!
ჩქიმი ლური შხენერი რე,
მეშიჩქ ეგებ ლურა რდას;
ჩქიმი შური აქი ვა რე,
სი მითოიხე მურთაგას...
მიკვე, მუშენ მუმეწონი,
ართ მინოტიში ძირაფას?
სი ქორძირინი უკული,
ირო ფიფრქე დინფას...

ჩემი ცოდვით ამოსაწყვეტო,
ამ სილამაზის რამ შეგქმნა?
ჩემი უდროოდ მკველიო
რად დაგტოვა დედამ?!
ჩემი ძილი სხვანაირია,
მგონი უფრო ჰგავს სიკვდილს;
ჩემი სული აქ არ არის,
მუთაქის ქვეშ შენ გიზის...
მიკვირს, რატომ მომეწონე,
ერთი წამის დანახვით?
შენ რომ გნახე მის შემდეგ,
სულ ვფიქრობ დაკარგვას...

მეგრულ „ქალ-ვაეიანთა“ ვარიანტისათვის დამახასიათებელია ლამაზი გოგოს ერთი ხილვით მოწონება. გოგოსაც არ აკვირვებს ეს, ვინაიდან მისი სილამაზის გამო ბევრს დაჰმართნია ასე. გოგოს პირველად ამაყად უჭირავს თავი, იმაზე ლაპარაკობს, თუ როგორი უნდა იყოს მისი საქმრო, სხვანაირს იწუნებს:

თუნთის სხაპუა ვადაშეენც,
ბიწის გიორთღდასენი,
გვრგნეც ვასქუ კილიაღერსა,
კესერეც გიობუღდასენი...
თეშნერო სი მუშო გოკო,
ჩქიმი დუდი რუენდასენი?
მა ეფერი ბოში მოკო,
ეჩ წანერი პუნდასენი,
იარაყიში დოხართელი
ოკო გემართულდასენი!...

დათეს ცეკვა არ შეშვენის,
თუნდაც ცერულსა უველიდეს,
ვირს არ შვენის კრიალოსანი,
რომ კისერზე ევიდოს...
ამის მსგავსად შენ რად გინდა,
ჩემი თავი რომ გყავდეს?
მე ისეთი ბიჭი მინდა,
რომ ოცი წლისა მყავდეს,
იარაღით დახუნძლული
უნდა დამტრიალებდეს!...

ვაეი პასუხში აგრძნობინებს გოგოს, რომ მისი ასეთი განწყობილება ფუქსავატურია და მას ყაჩაღის (იარაღით დახუნძლული) ცოლობა სდომებია, რაც ცუდია მისი მომავლისათვის:

სქან ქომონჯო თინა ირგუ,
მით მახინჯი, ცრუ ორენი,
ვალიში დორკიბილი რენდო,
მორაგადე შხუ ორენი!

შენ ქმრად ის გამოდგება,
ვინც ცრუა და ქურდია,
ვინც ვალით დატვირთულია
და ვინცა ტრამახობს!

ასეთ გაბაასებაში მქლავნდება წყვილთა დადებითი და უარყოფითი თვისებები. ლექსის მთავარ ღირსებას ის შეადგენს, რომ აქ ვაეი ჩააგონებს გოგოს სიკეთეს და ხელს ააღებინებს არაჯანსაღ განწყობილებაზე, რითაც მას ესოდენ ამაყად ეჭირა თავი პირველ ხანებში. აქ ღირსშესანიშნავი კიდევ ისაა, რომ ერთბაშად არ წყდება მათი მომავლის საკითხი; ამ გაცნობას მოსდევს ამბავთა მთელი რგოლი ერთმანეთის აწონ-დაწონვის თაობაზე და საბოლოო შეთანხმება მერეა გა-

დაწყვეტილი. ეს ფორმა დაცულია მეგრული „ქალ-ვაჟიანის“ ყველა ვარიანტში (სამურზაყანულ-ზუგდიდურ და სენაკურ-ეკურ)⁶³ ვარიანტებში. ამ ვრცლად გალექსილ პასუხ-მიგებაში შიგადაშიგ ჩართულია მრავალი ხალხური ანდაზა და შედარება. მისი ნაწყვეტები, ვარიანტების სახით, სიმღერებშიც არის შესული. მაგ., „მწყემსური“, „სატრფიალო“, „ვარდად რომ მეჩვენები“. მიგვაჩნია რომ „ქალ-ვაჟიანს“ გაშიარების ფორმის ლექსებთან უნდა ჰქონდეს კავშირი და მის მაღალ ფორმას წარმოადგენდეს.

ჩვენს მიერ ჩაწერილ სატრფიალო ლექსებში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს უიმედო სიყვარულით გამოწვეულ განცდებს. ეს ლექსებია: „უიმედო სიყვარული“, „ვინაა საცოდავი?“, „ცოდვა და მადლი შენ გაბარია“, „ჩემი ნატვრა ხარ“, „მე რაცა მქირს, ვიცი მავრამ...“⁶⁴ და მრავალი სხვ. მათში ის აზრია გატარებული, რომ ტრფობით გატაცებული მიჯნური არაა დაიმედებული თავისი სატრფოს თანაგრძნობაში და საშინელ ტანჯვას განიცდის. ის მრავალგვარ საშუალებას მიმართავს, რათა გულიდან ამოიღოს ეს გრძნობა, მაგრამ ვერაფრით ვერ იშორებს და თვითონ უკვირს, როგორ უძლებს მისი გული ამდენ წვასა და დაგვას:

მუშმას მეტის მიგორდინი,
თიზმა მეტი ლახალა რდი,
მუთ გაურზას ათე გურქუ,
თშმახ ნაჰვი-ნახალაქი?

რამდენადაც მეტად მიყვარდი,
უფრო მეტი სენი გახდი,
რით გაუძლოს ჩემმა გულმა,
ასჯერ დამწვარ-დადაგულმა?

ლექსში — „ცოდვა და მადლი შენ გაბარია“ — უიმედო სიყვარულით შეპყრობილს ბუნების მოვლენებიც სატრფოს განწყობილების მიხედვით ესახება:

გიძიცანქენი, ცა ისარკუთ,
მოწყენღუქენი, დიმუნუაფუ,

გაიცინებ, ცა იწმინდება,
მოიწყენ და მოიღრუბლება...

ლექსში „მაშინ ვიქნები გაჭირვებული“ ასახულია ბუნებისა და საზოგადოებისაგან შესაბრალო აღამიანი. იგი ამბობს: რაც უნდა მქირდეს, ნუ შემიბრალებთ, შემიბრალებთ მხოლოდ მაშინ, როცა —

მა მიგორდას, თის ვა უგორდე,
რინა მათუდას განწარებული,

მე მიყვარდეს და მას არ ვუყვარდე,
ცხოვრება მქონდეს გამწარებული,

თიქმა ირკოჩქ მა მუმეხვარით,
თიქმა იპიიქ გაჭირვებული!

მაშინ ყველანი მე მომეშველეთ,
მაშინ ვიქნები გაჭირვებული!

⁶³ იხ. ეკური „ქალ-ვაჟიანი“. ა. შანიძის ჩანაწ. ორი დანარჩენი ვარიანტიც. იხ. „ქალ-ვაჟიანის“ ვარიანტები კრებულში — „ქართული ხალხური პოეზიის მასალები“, თბ., 1971, გვ. 32 — 41.

⁶⁴ იქვე, გვ. 25, 28 და 45.

ამ თემაზე შექმნილ ლექსებიდან, მთელს ქართულ ხალხურ პოეზიაში, გამოირჩევა — „აბრაგო ულირი ბოშიშა მინაქარა“ (წერილი ყაჩაღად გასული ბიჭისადმი)⁶⁵. ქალ-ვაჟს ჰყვარებიან ერთმანეთი, მაგრამ ვაჟი იძულებული გამხდარა ყაჩაღად გასულიყო. გოგო იმედდაკარგულია მათ მომავალ ბედნიერებაზე და უთვლის ყაჩაღ სატრფოს:

ცუჩა თოჭმა მოფურინუ,
მა სოთინ მიდუურქუნი,
ანწი იმენდი ვა მილუ,
მა სოთინ ქორძირუნქუნი.

სახლში მაშინ მოფრინდები,
მე რომ სადმე წავალ;
აწი იმედი არა მაქვს,
მე სადმე თუ დაგინახავ!

ნოტე გინმორთინუასგ
მა სქან ბლუზათ ვარა ლართო,
ვარა ქვიმორ ბაშლაყუო,
სირმა მუკოყუნდას ფართო

ნეტავე გადამაქცია,
მე შენს ჩოხად, ან ხალათად;
ფართო სირმით გაწყობილ
ან ქვიშისფერ ყაბალახად.

მუ ფთქუა დო მუ გიჭუა...
გაქირებას გეშელენი,
გინატრგქ დო ირო ფთქუა!...

(მეტრ) რა ვთქვა, ან რა გითხრა...
მუდამ ვიტყვი და გინატრი,
გასაქირიდან თავის ხსნას!...

მთქმელი, აწ განსვენებული ჯოტო ქარცხია აღნიშნავდა, რომ ეს ლექსი ეხებოდა მის სოფელში (ხიბულა) მომხდარ წამდვილ ამბავს. მისივე გადმოცემით, ყაჩაღის სატრფო ესოდენ გულკეთილი და საზრიანი ყოფილა, რომ მან ხელი ააღებინა ყაჩაღობაზე მის სატრფოს. სოფ. ნოქალაქევის (ცხაკაიას რ.) მცხოვრებმა 90 წლის სამსონ კარტოზიამ გვიამბო: ბაბუაჩემის სათავგადასავლო ამბებია ამ ლექსში გადმოცემულიო და მსგავსი ეპიზოდი მოგვიყვა. აქ საინტერესო ისაა, რომ შექმნილ მდგომარეობასთან დაკავშირებით გადმოცემულია უიმედო სიყვარულის განცდა, რომელიც მიწნურის (გოგოს) ქველმოქმედებით კეთილად დასრულდება.

ორივე სახის სიყვარულის განცდის გადმოცემაში მეგრული სატრფიალო ლექსების ციკლი ყურადღებას იმსახურებს იმით, რომ აქ განცდა უშუალოდაა გადმოცემული და არა შემოვლითი გზით, თუმცა გვხვდება „შიარის“ სახელით ცნობილი ლექსებიც, სადაც გამლექსაის უშუალო განცდა არაა გადმოცემული. აქ ობიექტური გარემოს კარნახითაა შექმნილი სალაღობო ლექსები.

შეიძლება ლექსთა ამ ჯგუფს მივაკუთვნოთ იგავარაკული ფორმის ლექს-სიმღერებიც. მაგ., „მაფშალიას ლექსში“ (ლექსი ბულბულზე) ფრინველებზეა გადატანილი მიწნურთა თვისებანი. აქ ბულბულისა და ყვავის სახით ერთმანეთთან დაპირისპირებულია ორი ვაჟი.

⁶⁵ იხ. ქართული ხალხური პოეზიის მასალები.

ისინი ერთსა და იმავე გოგოზე (ვარღზე) არიან გამიჯნურებულნი. მტკმელების გადმოცემით, ბულბულის პროტოტიპი (ბიჭი) ყოფილა ვაჭრის დახლიდარი. აქ ბულბულის შესახებ ხალხში გავრცელებული ლეგენდების მიხედვით გამასხრებულია ბულბული, ხოლო ყვავის სახით ჭიუტი სატრფია წარმოდგენილი. ასეთი და სხვა პოეტური ხერხე-ბითაა ფორმირებული სატრფიალო „კუპლეტები“, „სახუმარო სატრფიალო შაირები“ და სხვა.

V. სოციალური უსამართლობის ამსახველი ლექს-პოემები გაბონაჟური ურთიერთობა

საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში შეკრებილი სოციალური უსამართლობის ამსახველი ქართული ხალხური პოეზიის მასალები ძირითადად ბატონყმურ ურთიერთობას შეეხება და მეტ-ნაკლები სიღრმით ასახავს მის სიმწვავე-სისასტიკეს. ეს ასედაც უნდა ყოფილიყო, ვინაიდან ბატონყმობა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში განსხვავებული ხასიათისა იყო, ზოგან კი სულ არ ყოფილა (მაგ., ქიზიყში, ფშავ-ხევსურეთში, ხევში, ბალსხემო სვანეთში). კახეთსა და იმერეთში იგი უფრო რბილ ხასიათს ატარებდა, ხოლო ცენტრალურ მთიულეთში, ქართლში და შემდეგ სამეგრელოს მხარეში ბატონყმობა ყველაზე სასტიკი ხასიათისა იყო; ამდენად, ჩვენი ქვეყნის სხვადასხვა მხარის ფოლკლორული მასალებიც მეტ-ნაკლები სიღრმით ასახვენ ბატონყმური უსამართლობის მოვლენებს.

ისტორიულ და მხატვრულ ლიტერატურაში ნუგზარ არაგვის ერისთავი დახასიათებულია, როგორც გულზვიადი, ამაყი და სასტიკი მებატონე, რომელიც ამაოდ ცდილობდა მის მეზობელ თავისუფლებისმოყვარე მთიელ ტომთა დაპყრობას. აგრეთვე იგი თავის ყმების მიმართ ცნობილია, როგორც შურისმაძიებელი და დაშაჭელი, რაც მხედველობიდან არ გამოპარვია თუშ-ფშავ-ხევსურ მტკმელებს. ეს ხალხური შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი უშუალოდ აისახა ფშავ-ხევსურულ პოეზიაში:

შენ ერისთავო, დიდო მთისაო,
წყალი ჩაგიდის არაგვისაო;
აჲი გეტყოდი, ბატონო ჩემო,

ყიღვა ნუ იცი შენი ყმისაო,
ბევრნი გაყიდე ქალი და რძალი
გარდახატული თვალ-წარბ თმისაო.

გარდა მებატონეთა, რომლებიც უფლებით მოსილნი იყვნენ გაეყიდათ თავიანთი ყმები, ადგილობრივი და მეზობელ მუსლიმანურ ქვეყნებიდან შემოსული ავაზაკებიც იტაცებდნენ ადამიანებს და ყილდნენ ცნობილ ბაზრებზე — ახალციხეში, ანაკლიაში, წებელდაში და სხვაგან. გამოსყიდვა ძალიან ძვირი ჯდებოდა...

საქართველოს სხვადასხვა მხარეში ჩაწერილი ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები ღრმა სოციალური უსამართლობის ამსახველია.

ცენტრალური ქართლის შემდეგ ბატონყმობა ყველაზე უფრო მკაცრი იყო სამეგრელოში.

ბატონყმურ სამეგრელოში იშვიათი არ იყო მებატონეთა მიერ ყმაგლეხების ყიდვა-გაყიდვა, ჩუქებისა და გაცვლა-გამოცვლის მაგალითები. ამის შესახებ ზუგდიდის სახელმწიფო ისტორიულ ეთნოგრაფიულ მუზეუმში დაცულია მასალები, რომლებიც ცხადყოფენ ყმა გლეხთა უმწეო მდგომარეობას.

„ბატონყმურ სამეგრელოში ყმაგლეხობა სპეციალური ნიშნებით იყოფოდა: აზატებად, მეზეგრეებად, მოჯალაბეებად და მინდობილებად“⁶⁶.

„საქართველოში XIX საუკუნის 30—40-იან წლებიდან ფულადი მეურნეობის განვითარებასთან დაკავშირებით გამწვავდა გლეხთა ჩაგვრა. მებატონეები გლეხებს ახლა უფრო მეტ მუშაობას, სურსათ-სანოვანებსა და ფულს სთხოვდნენ. ხშირი გახდა ყმაგლეხების ცემა-ტყევა, ხეზე გაცვრა, ბორკილის გაყრა, სარდაფში ჩაგდება, ურემსა და კევრში შებმა — უღლის ქვეშ სიკვდილი, ყმათა ცოლებისა და ქალიშვილების გაუპატიურება. მებატონეები ხშირად ყმებს ოჯახისაგან მოწყვეტილ ან ჰყიდდნენ და აშორებდნენ მშობლებსა და შვილებს, რომლებსაც ზოგჯერ ცხენებზე, ქორ-მიმინოებსა და მეძებარ-ძაღვებზე დაც კი ცვლიდნენ“⁶⁷.

სამეგრელოს სამთავროში ბატონყმური ჩაგვრა ელინდებოდა მთელი სიმკაცრითა და სისასტიკით. ბატონის ხელში ყმა გლეხი წარმოადგენდა უბრალო ნივთს, რომლის ყიდვა-გაყიდვა, გასაჩუქრება, გაცვლა და გამზითვება ჩვეულებრივ მოვლენებს წარმოადგენდა. ადგილი ჰქონდა ყიდვა-გაყიდვასა და გასაჩუქრებას მთელი ოჯახებით, უძრავ-მძრავი ქონებით. მაგალითად, „ბატონიშვილმა გიორგიმ“, ბატონის დადიანის გრიგოლის ნებითა და ბრძანებით, უბოძა ქაიხოსრო გელოვანს და მის შვილებს ყმები — აჭკაჭიშვილი ხოსიელა და მისი შვილები სვიმინიკა, როსტომა, გაბრიელა და გოგოლა ორი უმცროსი ძმით, მათი ცოლ-შვილით, საქონლით, სახლ-კარით, საძებარუძებრით⁶⁸ (უთარილოა).

⁶⁶ ლ. ლემონჯავა, გლეხთა აჯანყება სამეგრელოში 1856 — 57 წ. თბ., 1957, გვ. 8.

⁶⁷ ნ. ბერძენიშვილი, ვ. დონდუა, მ. დუმბაძე, გ. მელიქიშვილი, შ. მესხია, პ. რატეანი, საქართველოს ისტორია, ნაწილი პირველი, გვ. 458.

⁶⁸ ზაქმ, საარქივო ფონდები, სიველ-გურჯები, საბუთი № 2.

კიდევ სხვა ფაქტი — „პატრონმან ოდიშ-ლეჩხუმ-სვანთა და აფხაზთა ვიდრე შავ ზღვამდე პყრობელმან ღენერალ-მაიორმა და სხვათა და სხვათა ორდენტა განსხვავებულმან კავალერმა მთავარმა დადიანმა ლეონმან“ უბოძა მის ერთგულ ყმას გელოვანს ბერს და მის ძეს ბესარიონს სოფ. სურამში მცხოვრები მისი შემავალი გლეხები, იოანე ჩიქოვანისა და დათიკია ჩიქოვანისეული ადგილ-მამულით, ტყით, ველით, საძებრითა და უძებრით 1816 წლის 11 აგვისტოს⁶⁹.

სხვა მაგალითების მოყვანაც კიდევ ბევრის შეიძლებოდა, მაგრამ გლეხთა უუფლებო და დაბეჩავებული მდგომარეობის ნათელსაყოფად ესეც საკმარისია.

სამეგრელოში გლეხთა მიმართ იყენებდნენ დასჯის სხვადასხვა სახის ბარბაროსულ საშუალებებს. ყმა გლეხებს აბამდნენ ხაჯალურებით (მძიმე ჭაჭვით), სვამდნენ ხუნდზე, აგდებდნენ დილეგში, ხოლო დადიანის დიდი ხანჯლით (ქალათის ხანჯლით) სჯიდნენ დამნაშავედ ცნობილ ყმა გლეხს და სხვა სასჯელითაც უსპობდნენ მათ სიცოცხლეს.

სამეგრელოში მებატონეთა განუსაზღვრელ უფლებებზე ყმა გლეხობის მიმართ ფრანგი მოგზაური შარდენი (1672—1673) წერდა: „მაღალი წოდება თავის ქვეშევრდომთა სიცოცხლისა და ქონების პატრონია, იმას უშვრება, რაც უნდა: წაართმევს ცოლს, შვილებს; შეუძლია გაყიდოს და მოიხმაროს ყველაფრისათვის, რაც მოექვიფება“⁷⁰.

ამის შესახებ „ზსიემ“-ის (ზუგდიდის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის) ფონდებში დაცულ მასალებში ვკითხულობთ: „ქ. ესე მტკიცე და შეუცვალებელი ნასყიდობის წიგნი (ი) მოგეცი მე ჭოლიამ ბერუკიამ თქვენ სალაცაიებს დავითს და ბეჟანას ასე და ამმა პირსა ზედან, რომ კაცის სულები მოგყიდე კუქავები ვაწაია და მისი ძმები — ლაზარკია და მამუკია, ფასი ასი მარჩილი გამოგართვი“ (წერილი უთარილოა).

მურის მაზრაში მცხოვრები აზნაური გიორგი პეტრეს ძე კუხალეიშვილის მიერ გაცემულ ნასყიდობის წიგნში აღნიშნული არის, რომ „ჩყმ(1840) წელსა ოქტომბრის იდ(14)-ს რიცხვსა მოგართვით ესე ნასყიდობის წერილი თქვენ მთავრის ლევან დადიანის ძეს გრიგოლ დადიანს ჩვენ ქვემოთ ხელისმომწერმან მურის მაზრასა შინა მცხოვრებმა, აზნაურმან გიორგი პეტრეს ძე კუხალეიშვილმან ესრედ, რომელ თქვენის მშობლისაგან წყალობის წერილითა ჩემს მამას პეტრე კუხალეიშვილს ბოძებული ყავდა გლეხი კინჩხის სოფლისა შინა მცხოვრებნი დათაია და სიმონა და მათი უმცროსი ძმა კუხალეიშვილები;

⁶⁹ ზსიემ საარქივო ფონდები სიველ-გუჯრები, საბუთი № 2.

⁷⁰ შარდენი, მოგზაურობა...

ამჟამად რომელნი ოთხ კომლად არიან, ესენი ჩემი ნებითა მოგვიდეთ და ფასი სრული გულსაჭერი მივიღე თქვენგან⁷¹.

თავადის სახლთუხუცეს ზუხუ ჩიჩუას მიერ გაცემულ წყალობის წიგნში, რომელიც დათარიღებულია 1822 წლის 29 აპრილით, აღნიშნულია, რომ „წყალობითა ასე მტკიცე და შეუცვალეზელი საბოლოო გასათავებელი წერილი გიბოძე ჩვენ — თავადმან სახლთუხუცესმან ჩიჩუა ხუხუმ და ძემან ჩვენმან გიორგი, ნიკო, ბახვა, ბეჟან და ბესარიონ შენ ჩვენს მოყვარეს იესე მეუნარგიას და შენს მეუღლეს — რუსუდან ლოლუას ასულს ასე, რომ მრავალსჯამიდან ჩვენი მოყვარე და სასიამოვნოდ მოსამსახურე იყავით... ამისათვის და მრავლისა მსახურებისა შენისათვის გიბოძეთ ერთი ჩვენი სამკვიდრო კაცის შვილი თაბუა ალანია“ (ე. ი. სახლთუხუცესმა ზუხუ ჩიჩუამ თავის მოყვარეს იესე მეუნარგიას უბოძა ყმა თაბუა ალანია).

ყმა გლეხების შეუბრალებელი ჩაგვრა-წამებისა და დაბეჩავებულის მდგომარეობის შესანიშნავი დახასიათებაა მოცემული სამეგრელოს 1856—57 წლების გლეხთა აჯანყების მეთაურის უტუ მიქავას მკვევრმეტყველურ სიტყვაში, რომელიც წარმოსთქვა მან აჯანყების ჩასაქრობად ჩამოსული ქუთაისის სამხედრო გუბერნატორის ნ. პ. კოლუბაკინის წინაშე:

— „ამ ერთი წლის წინათ, ბატონო, ჩვენს ქვეყანას ოსმალთა ჯარი შემოესია. მტერმა გაანიორწყალა ყველაფერი, რაც ხელში მოხვდა. შველა არსაიდან გვექონდა; რუსის ჯარმა თავი დაგვანება, ხოლო ჩვენი მებატონეები იმის მაგიერ, რომ დავეფარნეთ, ბიჭებსა და გოგოებს გვტაცებდნენ და ოსმალებზე ჰყიდდნენ. აუარებელი წაასხეს ოსმალებმა ოსმალეთში. ოსმალები წავიდნენ და ჩვენი ბატონები წინანდელზე უარესად, ოსმალებზე უარესად, მოგვდგნენ. ზედმეტია მასზე ლაპარაკი, რომ მთელი ჩვენი შრომის ნაყოფი იმათ რჩებათ... ჩვენ ამას შევეჩვიეთ. ამას კიდევ თქვენი ჰირი წაუღია, საქმე ის გახლავთ, რომ ამბობენ, ვითომ ადამიანის სულიც კი არ გვედგასო. მათის აზრით, რა პირუტყვი გნებავთ ჩვენ არ გვეჭობნიდეს. ვთქვათ, ბატონს მეზობლის მიმინო მოეწონა და ერთ კომლ გლეხს აძლევს მეზობელს, ოღონდ კი იმან ეს მიმინო დაუთმოს, მწევრის ან მეძებრისათვის რამდენიმე კომლს აძლევს. პირუტყვები უფრო მეტად ფასობენ, ვიდრე ადამიანები... როცა ბატონს თავისას ვაძლევდით, მხოლოდ იმას ვთხოვდით, ისე მოგვეცეოდნენ, როგორც ჩვენი ძველი, ჩვენთა მამაპაპათა მიერ დადგენილი ჩვეულება მოითხოვდა, მაგრამ წმინდა ჩვეულებას მებატონეებმა დიდი ხანია ფეხი დააბიჯეს, უგულუბელყვეს, ხოლო

⁷¹ ზსიემ საარქივო ფონდები, სიგელ-გუჯრები, საბუთი № 14.

ნაომევეს მათმა სისასტიკემ ყოველგვარ საზღვარს გადააცილა... გვეჩვი-
ვლა? აბა ვისთან გვეჩვილა? დედოფალი აქედან შორს იყო, ხოლო
მის მღაწეანბეგებს მებატონეების მხარე უჭირავს. მათგან ძალდატანე-
ბის მეტი არაფერი გვახსოვს... ბოლოს, ზაფხულში დედოფალი ჩამო-
ვიდა, მაგრამ რა გამოვიდა? არამც თუ მთარველობა არ გაგვიწია,
ყურშიაც არ უნდა შეუშვას ჩვენი გაჭირვება; როგორ გაბედევით, გვი-
ბრძანა დედოფალმა — და ბატონებს ხელი ახელითო!

ჩვენი ხელის ხლებაც ის გახლავს, რომ ჩამოვართვით ხაჯალურე-
ბი და დადიანურები, რომლითაც ისინი მთელის წლობითა გვტან-
ჯავდნენ და მათი სახლებიდან წამოვიყვანეთ ჩვენი დები და
ქალიშვილები, რომლებსაც მოახლეები ერქვათ და ნამდვილად კი
მათი ხასები იყვნენ და ქრისტიანული წესით გავათხოვეთ... ოხრად
კი დარჩეს ისეთი სამშობლო, სადაც თავიკ კი ვერ შეგვიფარებია
სადმე, საცა შენზე ნადირობენ, გარეულ ნადირსავით დაგდევენ!..

მიქაეა გლეხებს მიუბრუნდა და მეგრულად რაღაც უთხრა. ერთ
წუთში რამდენიმე კაცმა მოათრია მთელი გროვა მძიმე ჭაქვებისა და
ძირს დაყარა. — აი რით გვაბამდნენ და გვაწამებდნენ... აბა, რა უნდა
გვექნა, მოძალის წინააღმდეგ ძალა უნდა გვეხმარა...⁷²

მემატონეთა შეუზღუდველ ნებასურვილზე დამოკიდებული ყმა
გლეხების აუტანელ პირობებზე უთითებს აგრეთვე გლეხთა აჯანყე-
ბის ცხარე დღეებში ოლქის მმართველისადმი მემატონე ფალავების
მიერ წარდგენილი მოთხოვნა-განაცხადი, რომელიც მოგვყავს აქვე:
„გლეხები ღმერთმა ფალავებისათვის გააჩინა, ისე როგორც ძროხა,
ცხენი და სხვა ცხოველი ადამიანისათვის. ცხოველი ხანდახან ნებივ-
რობს და ურჩობასაც იჩენს, მაგრამ მას ჯობით სცემენ და დააქკვიანე-
ბენ, ამნაირადვე უნდა მოექცეს კაცი გლეხსო“⁷³.

მემატონე ფალავების ეს განაცხადი ტიპიური იყო. ასეთივე რწმე-
ნით იყვნენ გაყდენთილი სხვა მემატონეებიც. ამიტომ აჯანყდნენ და
დაუპირისპირდნენ ყმა გლეხები თავიანთ მემატონეებს, როგორც ეს
უტუ მიქაევას მიერ კოლუბაკინის წინაშე წარმოთქმულ განცხადება-
შია აღნიშნული.

ბატონყმურ სამეგრელოში იშვიათი არ იყო მემატონეთა და ყურ-
სალთა (ყაჩაღების) მიერ ყმების გატაცებისა და ყიდვა-გაყიდვის მა-
გალითები. ზუგდიდის რაიონის ზოგიერთი გეოგრაფიული პუნქტის
სახელის წარმოქმნასაც ამ მოვლენას უკავშირებენ. მაგ., ანაკლია (შა-

⁷² კ. ბოროზდინი, სამეგრელო, გვ. 114—116.

⁷³ იქვე. გვ. 287—288.

ვი ზღვის ყურე ზუგდიდის რაიონისა) ყმების სავაჭრო პუნქტად ყოფილა აღიარებული და აქედან გაყავდათ თურქებს სამეგრელოში ხარკის სახით მოგროვილი თუ მებატონეთა და ყურსაღთა მიერ უკვალოდ გაყიდული ადამიანები.

ენგურის შესართავთან ანაკლიაში შესყიდულ ტყვეთათვის საგანგებოდ აგებულ ჭიხა—ციხიდან (ახლაც დვას) ხომალდზე გადაყვანისას გრძნობდნენ ეს მამულიშვილები სამშობლოს მიწაზე ფეხის უკანასკნელ დადგმას; სამულდამოდ სამშობლო ქვეყნის დამკარგავთა გლოვა-ქეითინი და ყვირილი ზარავდა ამ კუთხეს. ხალხის გადმოცემით აქედან წარმოიქმნა — ანაკლია: „აღნარკიადან“ რაც ნაკივლარ, ნაკვირალ ადგილს ნიშნავს. ამ ძნელად დასავიწყარ მოვლენებთან ერთად ამ კუთხის ხალხურ შემოქმედების ნიმუშებში მუქი საღებავებითაა დახატული ბატონყმური ურთიერთობა, რაც ჩვენს ისტორიულ წარსულს შავ ლაქად აცხია და ეს დრო დახასიათებულია, როგორც „ხაჯალურების, როზგების“, დილეგების ხანად. ზემოდასახელებული ფაქტობრივი მასალები წარმოადგენენ ბატონყმური წყობილების პირობებში ქვეყნად დამკვიდრებული სოციალური უსამართლობის ქვეშეობით დახასიათებას, რაც ხალხური შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი უშუალოდ აისახა ამ კუთხის პოეტურ ფოლკლორში. ლექსებში: „ბურღა“, „მოჯალაბე ყმის გოდება“, „შენ არ გახსოვს ბათაია“, „ყმა ძოკოია“, „სესია“, „ჩელა“ და პოემაში „ორი მქედელი“ (უტუ და ბულათია) ზუსტი და ნათელი მხატვრული სახეებითაა გამოკვეთილი ბატონყმური წყობილების სისაძაგლე და ხაჯალურებით მებორკილი ყმაგლეხების გოდება.

ძველიდანვე პოპულარული ხალხური სასიმღერო ლექსი „ბურღა“ ასახავს საბატონო გადასახადის ერთ-ერთ სახეობას. მეგრულ ყმაგლეხს ევალებოდა წელიწადში ერთხელ მიებატიყა თავისი ბატონი და პურ-ღვინით დახვედროდა. ამ გადასახადს „ოჩამური“ („ჭმევა“) ერქვა. ასეთი „წვეულების“ დროს მებატონეს ქალი ან ვაჟი თუ მოეწონებოდა ყმა გლეხის ოჯახში, წითელ ძაფს შეაბამდა ყელზე, ის მის ხელდებულად ითვლებოდა და როცა მოისურვებდა, მაშინ წაიყვანდა ჰასახლეში „მუარხედ“, ე. ი. მოახლედ. ბატონს შეეძლო მისი გაყიდვა, გასაჩუქრება და ა. შ. ამიტომ ყმა გლეხებისათვის თავზარდამცემი იყო ასეთი „წვეულება“.

გასული საუკუნის 60-იან წლებში, როდესაც გამწვავდა წინააღმდეგობა ბატონსა და ყმას შორის, ზოგიერთი ყმა გლეხი უარს ამბობდა საბატონო გადასახადზე და მით უმეტეს — „ოჩამურზე“. ასეთ გლეხს აითვალისწინებდნენ მებატონენი და გლეხს რომ წინააღმდე-

ზოჯი დოუყვილია ვოდა,
ფუჯი გეუძინი;
ოზეს ქემწოღვარანცია
დიდა ყვილირი გინი.

ხარი დაუქალიო ვოდა,
დაეუმატე ფური;
ეზოში ბღავისო
ღედა დაკლული ხბო.

ამავე სოციალური ფენის (საბეგრო ყმა გლეხების) მდგომარეობას ასახავს ლექსი „ყმა ძოკოია“⁷⁵. აქ ყმა გლეხის სოციალური ყოფა სხვა კუთხითაა ნაჩვენები. ძოკოიას ღრმად აქვს შეგნებული, რომ ეს ქვეყანა ბაღნარია, სადაც ადამიანი სოციალური უსამართლობის გარეშე სიამტკიბილობით იცხოვრებდა. ასეთ ცხოვრებას დანატრებული ძოკოია საქვეყნოდ აცხადებს:

ჰაი, შური საყვარელი,
ჩინა მუში მამარდა რე,
ჩინაშ ნება ქორდასგნი,
ქიანა მუში მაფართა რე!

ჰოი, სულო საყვარელო,
რა მადლია ცხოვრება;
ცხოვრების ნება რომ იყოს,
რა ვრცელია ქვეყანა!

ლექსის ბოლო სტრიქონებში ყმის ჭირ-ვარამის მოზიარე მეღექსე ღრმა გულისტკივილით გადმოგვცემს ძოკოიას უმწეო მდგომარეობას:

ძოკო წინდაში გოშერშილი
მილიონიშა ნახართა რე,
ძოკოში მანუგეშებელი
შუში ზოჯი დო აგაფარე;
ძოკოშ ნაუფ-ნახანდი,
ენა მუში აკა ვარე
პატგქ მუთუნ ქიმეჩღა,
ენა იშო თანაფა რე.

ძოკო ქუჰყით გაგლესილი
მილიონჯერ დანახლართა;
ძოკოს მანუგეშებელი
მისი კავი და ხარია,
ძოკოს ნაშრომ-ნაოფლარა;
არც ერთი მისი არაა,
ბატონმა თუ რამე მისცა,
ეს მისთვის აღდგომაა.

ბატონყმური ბეგარის უღელქვეშ ქანცგამოლეული ხარ-კამეჩის მდგომარეობასთანაა გათანაბრებული ყმა გლეხის ცხოვრება ლექსში „ჩელა“ (ძველი ურმული)⁷⁶.

საბეგრო ყმა გლეხი (მეურმე), რომელიც ვერავის შესჩივლებს სოციალური უკუღმართობით გამოწვეულ თავის ტანჯვას, მხოლოდ მის ბედში მყოფ ხარ-კამეჩს — ჩელასა და ჯაგას უზიარებს თავის გულის წუხილს. თავისთავთან ერთად ის საყვედურობს მათ, რომ შეჩვეული არიან მონობის უღელს, მძიმედ მიათრევენ მებატონის ტვირთს და მიზოზინებს თავის პატრონივით წკებლას შეგუებული და კისერდაშავებული ჩელა, რომელიც მხოლოდ ბატონისათვის შრომა-ტანჯვით სიკვდილის წილხვედრია.

ასეთი უსამართლობის თმენისათვის ის ჩელას უჯიგროს უწოდებს:

⁷⁵ ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, გვ. 60.

⁷⁶ ი ქვე, გვ. 61.

ვო, ჩელა, სი ჩერჩელა,
სი მონობას გეგაფილი,
სი უჩხოჩხე, სი სერგელა,
სი კისერი ელაფირი...

პაუ, ჩელა, შე ზოზინა,
შე მონობას დაჩვეულო,
შე ზანტო და შე უჩვიგრო,
შე კისერ დაშავებულო..

ლექსის შემდეგ სტრიქონებში ზუსტადაა წარმოდგენილი ბატონ-
ყმური ვალდებულებით შებორკილი ყმა გლეხის ძარცვის პირობები,
რომ სანადელოდ გაცემული მიწის შემოსავლიდან მებატონისაგან ნა-
ხევარიც თუ ერგება, და ესეც რაში გამოადგება, როცა სხვა სახის
გადასახდელებში უნდა მისცეს. აუტანელი პირობების გამო ასე მწარე
ფიქრებში წასული ყმა გულმწუხარედ დასძახის ჩელასა და ჯაგას:

აშო, ჩელა, იშო ჯაგა.
ჩქენი ნახაჩქა რე ყვანა,
გვერდის იშო მიდამლანა,
ნაუფიის ვაშუჩანა,
მუჩანენი, მუშო გოკო,
კინე იშო მიდამლანა!

აქეთ ჩელა, იქით ჯაგა,
ჩვენი ნათოხნია ყანა,
ნახევარს წაგვართმევენ,
ნაოფლარს არ მოგვეკემენ;
თუნდაც მოგვეკენ, რისთვის გინდა,
ისევ იქით წაიღებენ!

ხალხური ჩელასაგანაა წარმოქმნილი და გავრცელებული მრავა-
ლი ვარიანტი, მაგრამ ზემოდასახელებული სტრიქონები მიგვაჩნია ნამდ-
ვილი ხალხური შემოქმედების ნიმუშად, რომლის გამოყენებით ბოლო-
ხანებში პ. აკობიამ შექმნა პოემა „ჩელა“. იგი ასახავს არა ბატონ-
ყმობის ხანის, არამედ მისი გადავარდნის შემდეგ — ბურჟუაზიულ-
მემამულური წყობილების პირობებში მშრომელთა უმწეო მდგომარე-
ობას.

ზსიემის ფონდებიდან ჩვენ მიერ შერჩეული ისტორიული მასა-
ლებიდან ვიცით, რომ ბატონყმურ სამეგრელოში ყმა გლეხოზა თავი-
ანთი სოციალური მდგომარეობით ოთხ ჯგუფად იყოფოდა: — აზა-
ტებად, მებეგრეებად, მინდობილებად და მოჯალაბეებად. ფრანგი მო-
გზაური ჟან შარდენის ჩანაწერების მიხედვით, მოჯალაბე იყო ყოველ-
მხრივ უფლებას მოკლებული, ყველაზე დამცირებული სოციალური
ფენის წარმომადგენელი. „მებატონეს უფლება აქვს მოჯალაბე გაყი-
დოს, ვისაც უნდა აჩუქოს, რაც უნდა, ის სამუშაო გააკეთებინოს, მო-
ჯალაბე სრული მონაა. მისი ბედი და უბედობა ბატონის ხელშია“⁷⁷.
აღნიშნული სახის ყმა გლეხის უმწეო მდგომარეობის კონკრეტული
დახასიათებაა გადმოცემული ლექსში — „მოჯალაბე ყმის გოდება“,
როგორც სათაური გვიჩვენებს, მოჯალაბე გულშემზარავი ხმით დასტი-
რის თავის უბედურებას.

⁷⁷ რ. ერისთავი, კ. ბოროდინი და მურიე, ბატონყმობა სამეგ-
რელოში, გვ. 41.

ახავაი, ჩქიმ რინა,
ფაცხა ვა მილუ დო ბინა.
ახავაი, ჩქიმ კოჩანა,
თხას ფთხილა დო კკედის ფჩანა.

ვაი, ვაი, ჩემი ყოფნა,
ფაცხა არა მაქვს და ბინა.
ვაი, ვაი ჩემო ვაჟკაცობა,
თხას ვმწყემსავ და მქაღს მაქმევენ.

მაშასადამე, თხის მწყემს მოჯალაბეს მხოლოდ მქადი ეძლეოდა შექამანდის გარეშე და ესეც სხვა დამამცირებელ სამუშაოსთან შედარებით (ძაღლების მოვლა, ღომის ცეხვა და სხვა) უფრო ღირსეულ სამუშაოდ მიიჩნია. დავალებულ სამუშაოზე უარის თქმისათვის მებატონე უარეს სამუშაოს შესარულებინებდა:

ვა ფქიბინე, მუ შარა რე,
უფრაშის მემრჩქინანა,
კაკუტის ქომუჩანა,
ლუმუს მოჩხვარაფუნა,
თეშ ვარიაშ მორაგადეს,
ჭოლორც მოთხილაფუნა,
ხუნჯის ქიგმოხუნუნა,
ვარა სოთინ გეგმობჩანა,
და სხვა მრავალი...

არ გაეკეთო, გზა არაა (შეულა არაა),
უარესს მომიჩენენ,
ხელკაეს მომცემენ,
ღომს მაეცხვინებენ,
ამაზე უარის მოქმელს,
ძალს მამწყემსვინებენ,
ან ხუნდზე დამსვამენ,
ან სადმე გამყიდიან,

სასჯელი მოელოდა ბატონის ნებასურვილზე დამოკიდებულ მოჯალაბე ყმას, ბატონის მითითებულ სამუშაოს სიტყვაშეუბრუნებლად თუ არ შესარულებდა.

ბატონისაგან დასჯილი გლეხი თავის ფაცხაში ბრუნდებოდა, მაგრამ აქაც შეიძლებოდა ყურსალები დასხმოდა თავს, იგი შეეკოჭათ და გაეყიდათ წებელდაში. ამის შესახებ ჩვენში დღესაცაა შემორჩენილი მიმართვა ერთმანეთისადმი — „წებელც ქედგოფოთასია“ — „წებელდაში დაგადოსო“, საიდანაც ძნელად თუ ვინმე დაბრუნებულა. ლექსი „სი ქოული, მა დომტალენქო“ (შენ კი მიდიხარ, მე აქ მტოვებ?!) და მასთან დაკავშირებული ეპიზოდები მოთქმაა (გლოვატირილი) ყურსალების მიერ მიტაცებული ყმა გლეხისა, კერძოდ კი ყურსალების მიერ თუთაშხია ანთიასა და კუზაია შელიას გატაცების ეპიზოდთან დაკავშირებით. ისინი შეუპყრიათ მდინარე ენგურის სანაპიროზე სოფ. ლიაში; ამ სოფელში დღესაც უთითებენ ადგილს და ეჭახიან — „კუზაიას გინადინეფუ“ („კუზაიას დაკარგვის ადგილი“), ე. ი. ადგილი, სადაც შეიპყრეს კუზაია შელია და საიდანაც გაქრა მისი ყვალი.

თუთაშხია კი შეუპყრიათ მაშინ, როდესაც ის გაწყებლილი ბრუნდებოდა ლევან დადიანის სასახლიდან. დაებარებინა მთავარ ლევან დადიანს და მისთვის დავალება მიეცა — ძაღლების მომვლელად დამდგარიყო სასახლეში. სამუშაოზე უარის თქმისათვის გაწყებულა მი-

უსჯიათ მისთვის ერთი პირობით: თუ განსაზღვრულ წყებალთა დარტყმას უსიტყვოდ აიტანდა, თავისუფალი იქნებოდა ვალდებულებისაგან. თუთაშხიას დარტყმისას ზმა არ ამოულთა. როცა ზურგგასივებულს ლიამდე მიულწვეია, ყურსალეებს შეუპყრიათ, კუზხიასთან ერთად წაუყვანიათ აფხაზეთის მხარეში და ბორკილი დაუდვიათ. ზამთარი ყოფილა და იმ საღამოს დიდი თოვლი მოსულა. მეორე დღეს ტყვეთათვის ბორკილი აუხსნიათ და შეშა უზიდვინებიათ მახლობელ ტყიდან. უფიქრიათ: დიდ თოვლში ტყვეები ვერსად გაიქცევიანო, მაგრამ თუთაშხიას ეკალნარისაგან თხილამური გაუქეთებია და გაპარვა მოუსწრია; მას შორიდან ესმოდა, თურმე, კუზხიას მოთქმა-ტირილი, რომელიც მისტიროდა ტყვეობიდან გაპარულ თუთაშხიას. თუთაშხია სახლში დაბრუნებულა. კუზხია კი საბოლოოდ დაკარგულა. ვინ იცის, სად და რომელ მხარეში გაპყიდეს იგი და გადაკარგეს ყურსალეებმა.

წალენჯიხის მხარის ყველაზე მკაცრი მებატონის, ტარიელ დადიანის ქვრივის „გურიელზეს“ — გურიელის ასულის და მის მემკვიდრის ფარნაოზის მხრივ ყმა გლეხების ჩაგვრის მძიმე ეპიზოდებია გადმოცემული ავტორმთქმელის დ. ფიფიას პოემაში — „ორი მკედელი“ (უტუ და ბულათია), რომელიც შექმნილია გასული საუკუნის 90-იან წლებში და ეხება 1856—1857 წლების სამეგრელოს გლეხთა აჯანყების თემას.

თავის დროზე ხალხურ ზეპირსიტყვიერებას ყურადღებიდან არ გამორჩენია უსამართლობის წინააღმდეგ მებრძოლ გმირთა საქმიანობა. უტუ მიქავას შესახებ ცნობილია ხალხური სიმღერები „უტუს ლაშქრული“, „პაბა ჭიმა, რია! („აბა, ძმებო, ავჯანყდეთ“), მაგრამ ზეპირსიტყვიერება მართო ამით არ შემოფარგლულა. ამაზე მეტყველებს ზუგდიდისა და წალენჯიხის რაიონებში ჩვენ მიერ შეგროვილი მასალებიც. მათ შორის ყველაზე უფრო საყურადღებოა ზემოხსენებული პოემა „ორი მკედელი“ (უტუ და ბულათია)⁷⁸, რომელიც მეტად საინტერესო ცნობებს შეიცავს აღნიშნული სახალხო აჯანყების შესახებ; წარმოდგენას გვაძლევს ამ აჯანყების თაობაზე დღემდე ზოგიერთ დაუზუსტებელ საკითხზე, როგორიცაა მაგალითად, ა) ყმა გლეხის ექსპლოატაცია და წამება, ბ) აჯანყების ორგანიზებისათვის წლების განმავლობაში მზადებისა და გლეხთა აჯანყებისადმი დამოკიდებულება, მასზე ორი საპირისპირო შეხედულება, გ) აჯანყების მეთაურთა შეხედულებები რუსეთთან ურთიერთობის საკითხზე, დ) ცნობები უტუ მიქავას პიროვნებაზე და სხვა.

⁷⁸ ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, გვ. 61 — 78.

პოემის პირველ თავებში ვეცნობით ყმა გლეხების მიმართ განუსაზღვრელი ნება-სურვილით აღწევებულ მებატონეთა თარეშს საყმო სოფლებში, აქა-იქ ჩართულია კოლხეთის მთაგორაკიანი ადგილების ლამაზი პეიზაჟები და მის მიდამოებში ყმა გლეხებსა და მებატონეებს შორის გამართული მძაფრი ბრძოლის ამსახველი ეპიზოდები.

ისტორიულ ლიტერატურაში არსებობს სხვადასხვა აზრი სამეგრელოს გლეხთა აჯანყებაზე. ზოგი ამტკიცებს, რომ აჯანყება დაიწყო სტიქიურად, მეორენი კი — მის წინასწარ მომზადებაზე უთითებენ.

ხალხური პოეზიის ნიმუშები უფრო უსვამენ ხაზს აჯანყების წინასწარ მომზადებას:

დავითიში ღურაში აშო
ჩქიმო ვა გოფერე, სვანჯი,

სუმ წანა რე ვოცადქვ
ასე ვარე ენანწყუა.

დავითის სიკვდილის აქეთ
ჩემთვის არ ყოფილა დასვენება,

სამი წელია ვცდილობ,
ახლა არ არის წამოწყებული.

აგრე ეუბნება უტუ თავის მეგობარს ბულათია ფიფიას.

როგორც ვხედავთ, ლექსი პირდაპირ მიგვითითებს იმაზე, რომ უტუ უკვე სამი წელია, რაც ამზადებს აჯანყებას. მეორეს მხრივ, ამაზე მიგვითითებს დავით დადიანის გარდაცვალების თარიღიც (გარდაიცვალა 1853 წელს, ე. ი. გლეხთა აჯანყების დაწყების სამი წლით ადრე).

აჯანყების წინასწარ მომზადებაზე და ამ საქმეში უტუ მიქაეას თავდადებულ საქმიანობაზე მოგვითხრობს იმავე ლექსის შემდეგი სტროფები:

ვე ხან ქორე, მუღგარენი
უტუქ გვალო გაგმითგრე;
საქვარუას გოურკე ღო
ეხლეო ოშა-გოშა ძირე.
ვილუურტუ მარობით,
მოურტუ, მოეუნე უჩინებუ,
კვერ-უროში საგამათუ
ხეს მართახი უჩინებუ...
ამღლა ორწყექ ქალადიდც,
ქუმე ძირ მუხურტუ,
მინ ქვარე იჭურუანა,
მინ ბანძა ღო კურზუსუ.

კარგა ხანია, რატომღაც
უტუ მთლად გამოიცივალა;
მუშაობას მოუკლო და
სახლში ხანდახან ნახე.
დაიარება კვირაობით,
უცხო ახლავს დაბრუნებულს,
კვერ-უროსი სანაცვალოდ...
ხელში მათრახი უჭირავს...
ღღეს ხედავთ ქალადიდში,
ხვალ ნახავთ მუხურში,
ხან ქვარში შეინიშნება,
ხან ბანძასა და კურზუსში.

ლექსი ამასთან ერთად აგვიწერს უტუს გარეგნობას, მის ხასიათსა და მისწრაფებებს, ხელობას.

ოში სიტყვა ბეჭედი რდგ,
ქკუაში ღმზაგურაფალი,

მისი სიტყვა ბეჭედი იყო,
ქკუის მასწავლებელი,

ოქროშა მის ვაესხუნედუ
იმ ოშმეშიში კაკალი?
კოჩი რადე შხვანერ ევაში,
მესაჩინე შხვანერ გვალო;
ხონარ ულედ მუთ გურაგინი,
თოლეფ გოთომედუ ვალო.

ოქროზე ვის არ ერჩია
ვის ულვაშის თითო ღერი?
კაცი იყო სხვა შუბლის,
შესახელი სულ სხვა გვარი;
ხმა ჰქონდა ვითა ქუხილი,
თელეები — ელვის მინამგვანი.

ზემოთაც ითქვა და სხვა მასალებიდანაც ცნობილია, რომ უტუ მიქაევა მებატონეთა მოძულე და მის წინააღმდეგ თავდადებული მებრძოლი ადამიანი იყო. აი რას ამბობს თვით გმირი ბულათიასთან გულ-ლია საუბარში:

ჩქიმი დუდქუ ქაშმოქყორდგ,
შხვა საქვარი ვაემანჯი,
ჯარგვალეფი ვაიმენდი,
პატენც დოუზადი პანჯი;

ჩემი თავი დამავიწყდა,
სხვა საქმე ვამართე,
ჯარგვალები ვაიმედე,
ბატონს შხამი შეუმზადე;

ნარიკო ვეცუაფუ
პატენობა ვამოზლასე.

და ზღაპრადაც არ მოხდება,
ბატონყმობა რომ არ მოვშალო.

ამ ნაწყვეტიდან ჩანს, რომ უტუ მიქაევა თავდადებით იბრძოდა ბატონყმობის წინააღმდეგ და, როგორც ლექსის შემდგომ სტროფშია გადმოცემული, კარგად ითვალისწინებდა ადგილობრივი თავადაზნაურობის კავშირს მეფის რუსეთის მოხელეებთან და სამხედრო ძალაზე დაყრდნობით გლეხთა წინააღმდეგ გამოლაშქრებას. უტუ, როგორც ჩანს, ჩინებულად ერკვეოდა რუსეთის თვითმპყრობელობისა და ადგილობრივი თავადაზნაურობის კლასობრივ არსში.

საგულისხმოა ლექსის ერთი ადგილიც:

რუს ხენწგუესუთ ქაშქურუ
ყაზახეფიში რიაშა.

არუს ხელმწიფესაც ეშინია
გლეხთა აჯანყებისა...

ამ სტრიქონებიდან აშკარად ჩანს, რომ აჯანყების მეთაური არ იყო შეზღუდული მხოლოდ სამეგრელოს ამბებით, რომ მისთვის ცნობილი ყოფილა რუსეთში ბატონყმური წყობილების წინააღმდეგ რევოლუციური მოძრაობანი, რომელმაც აიძულა მეფე, ეფიქრა საგლეხო რეფორმაზე. ის, რუსეთთან კეთილი მეგობრობის გამტკიცებით, ნათლად ხედავდა მუსლიმანურ ქვეყნების მხრიდან თავდასხმის უსაფრთხოების მტკიცე ძალას. ამაზე მეტყველებს პოემის შემდეგი ადგილი:

დადიას ჩქენი ნინა
მეფეცალო არჩქილე.
ნგერ დო მუში ფერი ტურა
ფიფრქე, არძო ართი რე.
მარა რგისი ოკო ბწანდან
თურქიმ ხეშე მათხილი!...

დადიანს ჩენი ენა
მეფისნაირად გაეგება.
მგელი და მისი ფერი ტურა,
ეფიქრობ, ყველა ერთია...
მაგრამ რუსი უნდა გვწამდეს
თურქის ხელისაგან დამცველი!...

ამ სტრიქონებში ნათლად არის გამოკვეთილი უტუს მრწამსი, რომ მეფე-მთავრები ყველგან გლეხების მჩაგვრელები არიან, ორივენი მგელი და მისი ფერი ტურაა. მიუხედავად ამისა, რუსეთთან კავშირის დამყარება მას პროგრესულ მოვლენად მიაჩნია. მას ესმოდა შორეული ხმები რუსეთში ბატონყმობის გადავარდნის აუცილებლობაზე, რასაც წინ უძღვოდა გლეხთა აჯანყებები, რომელსაც ხელმძღვანელობდნენ ე. პუგაჩოვი, სტ. რაზინი და სხვები.

რუსეთთან ურთიერთობით უტუ იმედს ამყარებდა არა მეფის მოხელეებზე, არამედ საერთოდ რუს ხალხზე, რომელიც შეუპოვრად იბრძოდა ბატონყმობის მოსასპობად, თავისუფლებისათვის.

პოემაში მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს უტუ მიქავასა და მისი სიყრმის მეგობრის — მკედელ ბულათია ფიფიას დიალოგს რუსეთთან ურთიერთობისა და აჯანყების მოწყობის საკითხის გარკვევის შესახებ. მებატონე ფარნაოზ დადიანთან და მის ამაღასთან ხელჩართული ბრძოლის შემდეგ (აქ ბულათიამ მებატონე თავგახეტქილი დააგდო და მისი ამალიდან რამდენიმე კაცი დაჭრა ხანჯლით) მდევარს გამოქცეული ბულათია რჩევის საკითხავად მივა უტუ მიქავასთან. ეს უკანასკნელი ბულათიას გაანდობს აჯანყებისათვის ყმა გლეხთა საიდუმლოებას და მოუწოდებს, მხარში ამოუდგეს მას ბატონყმობის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ბულათიამ საზოგადოების დამოუპველად ჩათვალა სააჯანყებო საქმე და უტუს წინაშე შემართულმა უკმეხად მიამახა:

დამიჯერი, ჩგრთჳკ უტუ,
ტუ ურათ ებობძორებუთუ,
ზესხგრჳკ ქგლოწიასგნი
იმბრთათგ დუღი მუთუ?!

დამიჯერე, ცდები, უტუ,
ტუ ულიად ავიწწებით,
სისხლი რომ დაიღვაროს,
თავი რით გავიმართლოთ?!

არც რუსეთთან ურთიერთობის საკითხში ეთანხმება ბულათია უტუს პროგრესულ მოსაზრებებს და როცა გაიგებს უტუს გადაწყვეტილებას, შეცბუნდება და გაკვირვებული ეტყვის:

შხვა ხენწუფე მუშო გოკო,
მუ ულუ ის ოხილო,
სქანი სიტყვა ის ვარჩქილე,
ჩქენდა ჳგგრი მუ ალოლე?!

სხვა ხელმწიფე რად გინდა,
რა აქეს იმას სასიხარულო,
შენი სიტყვა მას არ ესმის,
ჩვენ კარგს იგი რას გვიზამს?

პოემის ეს ადგილები გვაცნობს აჯანყების მომხრეთა უმრავლესობისა და მის მეთაურთა შეხედულებებს, რომელიც პოემაში უტუ მიქავას სახითაა წარმოდგენილი, ხოლო გლეხთა ერთი ჯგუფი (ბულათია ფიფიას სახით) მას არ ეთანხმებოდა. ე. ი. ბულათიას ჯგუფს აჯანყების მეთაურებთან ამ საკითხზე მსჯელობის დროს გარკვეული საწინააღმდეგო შეხედულება ჰქონია. ისტორიაში ეს ფაქტი დღემდე უცნობი იყო. ასევე პოემის ეს ადგილები დამაზუსტებელ ცნობებს

იმდევს რუსეთთან ურთიერთობის საკითხისადმი აჯანყებულების და-
მოკიდებულების შესახებ.

პოემაში მიმზიდველი ფერებითაა დახატული როკის ქვეშ „ურ-
დუმელთა“ თავმოყრისა და აჯანყების საერთო მეთაურად უტუ მიქა-
ვას არჩევის ეპიზოდი; „ურდუმელთა“ გასაქირთან ერთად გადმოცე-
მულია ამ გამხმარი და დაკორძებული ბერმუხის (როკის) გასაქირიც⁷⁹.

იმო ვაყოფე დღასუ გოთანა,
იმო ართნერო მიშ იშ დღალეფი,
იმო ჟი ცა რღე დო თუდო დიხა
ქგოზლოდუჲ ჭიმა-დალეფი.

მისთვის არ ყოფილა მის ღღეში გათენება,
მუდამ ერთნაირად მიდიოდა მისი ღღეები,
მისთვის ზევიჲ ცა იყო და ქვევით (მიწა),
შემოხოცვია ძმა-ღები.

მიშეს ბორჯეფი, ბორჯებუ გეყუნდეს,
აღმექოსუდეს სოდგენ წყვარამც,
მარა ჩქენ როკი იშენ როკი რღე,
ხოლო თინარდ მუთ შხვა ფარანც...

მილიონენ ღროები, ღროებს მისდევდენ
და ინთქებოდენ საღლაჲ უფსკრულში;
მაგრამ ჩენი როკი მანც როკი იყო,
ისეჲ ეს იყო, რაც სხვა ღროშიც.

ღროთა სვლისაგან ტოტებდატეხილი და ქერქშემოფხრეწილი
როკი თითქოს სინარულით აღივსო, როცა მის ძირში ურდუმელებმა
თავი მოიყარეს უსამართლობის დასამხობად. მას თითქოს აღდგომამ
უწია, თითქოს ჩვენს ნაცნობ როკს ღღესასწაული მოევლინა, ეს იმი-
ტომ რომ —

თოლოშ ოქირინაფუს
ირიართო ვეშე-ვეშა
ნტია ვარე მუჟი-მუჟი,
ორე ართო კოჩიშ ეფშა...

თვალის მისაწიერამდე
განუწყვეტლად მინდორ-მინდორ
ირგვლივ ტევა აღარაა,
არის მთლად ხალხით სავსე...

ყაზაყეფი არიებე
უტუ მიქა ღუნა ნჯღვერო,
მესიაკონი მართალია —
თიში აღმაყვენჯო ქვეერო,

გლეხები ამბოხებულან,
უტუ მიქავა ჰყავთ წინამძლოლად,
გულთმისანი მართალია⁸⁰ —
მისი ქვეიან მრჩეველად...

ამდლა თაქი გუშეგორუჲ
უნჩაშეფი თარი-თარი,⁸¹
ბერაყის ექოფუნცუ
ცამანცარი უტუში ჭარი.

ღღეს აქ აირჩევა,
უფროსები „თარი-თარი“,
ბაიარას აიღებს
საოცარი უტუს ჭარი.

ხალხთა თავისუფლებისათვის ბრძოლის ეს ისტორიული მოვლენ-
ა სინარულით შეაყრეოლებს როკს; თითქოს კვლავ ფოთლებით იმო-
სება, რკოს ისხამს და ამაყად გაჰყურებს მიდამოს.

⁷⁹ როგორც ზემოთ ითქვა, ხალხურა გადმოცემით, ეს როკი მდგარა წალენჯიხის
საყდრის ახლოს და მის ქვეშ შეკრებილა უტუს ლაშქარი.

⁸⁰ მართალია — მართალა თაღუა, უტუ მიქავას თანამოაზრე და აჯანყების მეთა-
ური, გარდაიცვალა გადასახლებაში (არხანგელსკში).

⁸¹ თარი — რჩეული.

პოემაში არაფერია ნათქვამი აჯანყების მსვლელობაზე და მის ხასიათზე. ეს ჩვენ მხოლოდ ისტორიიდან ვიცით, რომ აჯანყებამ მწვეავე ხასიათი მიიღო, მას ღირსეულად გაუძღვნენ უტუ მიქავა და მისი თანამოაზრენი.

რაც შეეხება ბულათია ფიფიას, რომელიც ინდივიდუალურად იბრძოდა მებატონეთა წინააღმდეგ და არ იცოდა აჯანყების პროგრესული მნიშვნელობა (როგორც ეს პოემაში უტუსთან დიალოგშია ნაჩვენები), აჯანყების მსვლელობის დროსაც მან, თავისიანებთან ერთად, აჯანყებას მხარი არ დაუჭირა, რის გამოც აჯანყებულებმა დასაჯეს.

ამგვარად, პოემაში განხილულია რიგი საკითხები, რომელიც ავსებს და ამდიდრებს ახალი მასალებით 1856—57 წლების საქმეგრელოს გლეხთა აჯანყების ისტორიას.

ამ უკანასკნელად კიდევ ერთი, მეტად საინტერესო ნიმუში ჩაეწერეთ აღნიშნული აჯანყების შესახებ აღრეულ პერიოდში ცნობილი მომღერლის — ბეგლარ აკობიას რეპერტუარიდან. გამოჩნდა სიმღერის შემსრულებელიც; ბ. აკობიას მომღერალთა გუნდის თანამონაწილე კარლო მესხია. როგორც ჩანს, ეს სასიმღერო ლექსი „რია“ („ჯანყი“)⁶² აღდგენილია პაველე აკობიას მიერ. სიმღერის ეს რეპერტუარი ამჟამად განაახლეს ზუგდიდის მომღერალთა გუნდებმა. ეს ლექსი დიდად განსხვავდება ამ თემაზე შექმნილი სხვა ლექსებისაგან. ლექსიდან აშკარად იგრძნობა აჯანყებულთა მიზანი და ამ მიზნის განხორციელებისათვის შეუპოვარი ბრძოლისაყენ მოწოდების ხმა:

აბა, ჯიმა რია,
ლეკურიში რქიჲ;
დობგორათ სამართალი,
უფლება დო თია!
აბა, ჯიმა რია,
ნიშანიშა ტყვია,
პატუნებუ ვემებჩათ
ჩქგნი მუნაწია!...
აბა, ჯიმა რია,
ფუჩის გოუტერხია,
სამართალი მოურკუ დო
ირკოჩქ აღგნია!

აბა, ძმებო, აჯანყება,
აღმართოთ ხმალი;
მოქმენოთ ჩვენი წილი,
უფლება და სამართალი!
აბა, ძმებო, აჯანყება,
ტყვია ნიშანზე (მივაწვდინოთ),
მებატონებს არ მიეცეთ,
ჩვენი ნაშრომ-ნაოფლარი!...
აბა, ძმებო, აჯანყება,
ფიცს ვეგულწრფელოთ,
სამართალი მოდის და
ყველამ ვემსახუროთ!

ლექსში გულდამაჯერებლადაა გადმოცემული აჯანყებულთა მეთაურების — უტუ მიქავასა და მართალი თოდუას მიერ წამოყენებულ საქმის განხორციელებისათვის თავგანწირვის იდეა:

⁶² იხ. ქვემოთ, გვ. 149.

აბა, ჭიმა, რია,
მითინქ ვაკნიხია!
ჯარც მეჯღუნცუ ჩქგნი უტუ;
იარგენ ფერი სქია;

აბა, ჭიმა, რია,
მარტილ-ანარკია,
მართალიშ ჭიმაჩაფილო
იარკოჩქ გინირთია!...

აბა, ძმაო, აჯანყება,
არავინ არ დაიხოს!...
ჯარს მიუძღვის ჩვენი უტუ,
ნაცადი შვილი (სასახელო)!

აბა, ძმაო, აჯანყება,
მარტილ-ანაკლია,
მართალის მმადნაფიციად
ყველა გადიქეციო!...

ლექსის ბოლო სტრიქონებშიც ბატონყმური უსამართლობის დამ-
ნობისათვის აზვირთებული ხალხის ომანიანი შეძახილის ექო სკექს.

სოციალურ-კლასობრივი უსამართლობის წინააღმდეგ
მებრძოლ გმირთა სახეები

1856—57 წლების სამეგრელოს ყმა გლეხთა სახალხო აჯანყების
ტრიბუნისა და ორგანიზატორის — უტუ მიქავასა და მისი თანამებრ-
ძოლების დაპირისპირება ბატონყმური უსამართლობის წინააღმდეგ
საყოველთაო-სახალხო ხასიათისა იყო. ასეთი ხასიათის რიგმა აჯან-
ყებებმა დააჩქარა ბატონყმობის გაუქმება რუსეთსა და მის განაპირა
ქვეყნებში. ანტიფეოდალური მოძრაობის ისტორიაში აგრეთვე მნიშ-
ვნელოვანი გამოძახილი ჰპოვა ბატონყმური უსამართლობის წინააღმ-
დეგ ინდივიდუალური ხასიათის ბრძოლებმაც; ბატონყმობისა და მის
შემდეგ ბურჟუაზიულ-მემამულური წყობილების პერიოდში უსამარ-
თლობის წინააღმდეგ ყაჩაღად გაჭრილმა მებრძოლებმა სახალხო გმი-
რის აღიარება ჰპოვა. არსენა ოძელაშვილი, სისონა დარჩია, სიმონა
დოლიძე, დათიკო შევარდნაძე მარად დაუფიწყარი სახეებია სოცია-
ლური უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლის ისტორიაში. მათი სახე-
ები მკვეთრად გამოიკვეთა ხალხის გენიათა შემოქმედებაში, რაც
თაობიდან თაობას გადაეცემა.

წინაპართა თაობებიდან გადმოცემულმა მეგრულმა ხალხურმა
შემოქმედებამ და ხალხურმა ტრადიციულმა გადმოცემამ დღემდე
შემოგვინახა სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ მებრძოლი
გმირების — მაცი ფიფიას, ასლან ყურუასა და დომენტი ჭანტურიას
სახეები.

მათ შორის ყველაზე აღრინდელ პერიოდს განეკუთვნება მაცი
ფიფია. როგორც ლექსის სიუჟეტური ფონი მიგვიითთებს, გმირის
მოქმედება წარმოებს გვიან ფეოდალურ სოციალურ გარემოში, რო-
დესაც ბატონყმური ურთიერთობა თავისი არსებობის უკანასკნელ
დღეებს ითვისდა. პირადად ჩვენც მოვსწრებივართ 110—115 წელს

მიღწეულ ადამიანებს, რომლებსაც ხალხი მაცი ფიფიას სათავგადასავლო ამბების თანამონაწილედ თვლიდა. ზოგი მათგანის გადმოცემით, მაცი ხვითის საყაჩაღო ამბები მთლიანად უგულებელყოფილია და გავიშარტავენ, რომ „მაცი ხვითია ყაჩაღი სამეგრელოში არავის გაუგონიაო. ისე ხვითები კი იყვნენ ცნობილი ასეთი საქმეებით, მაგრამ მათგან საყოველთაოდ გამოჩენილი ყაჩაღი იყო მხოლოდ ჯარმა ხვითიაო. მაციის სახელით ყაჩაღი იყო მხოლოდ მაცი ფიფია და არა ვინმე ხვითია მაცი“. ხალხის ტრადიციულ გადმოცემას მხარს უჭერს ისიც, რომ დღემდე სამეგრელოში შემონარჩუნებული ზეპირსიტყვიერ მასალებში ყველგან ვხვდებით სხვადასხვა ვარიანტებად გავრცელებულ ლექსებს მხოლოდ მაცი ფიფიას სათავგადასავლო ამბების შესახებ.

როგორც ხალხი და აგრეთვე მისი ახლო ნათესავეები გავიშარტავენ, მაცი ფიფია ყოფილა სოფ. მუჟავადან (წალენჯიხის რ-ნი), რომელიც იმ დროს სოფ. ჯვარის თემში შედიოდა. ეს სოფელი დადიანთა საყმოდ იყო (არა მთავრის, არამედ მებატონე დადიანთა, რომლებიც იწოდებოდნენ „პატენსქუად“ — ბატონიშვილად). ლექსში პირდაპირ გადმოცემულია მაცი ფიფიას მუჟარა მებატონე კოწია ბატონიშვილის (პატენსქუას) მიმართ:

კოწია, პატენსქუა რეჟო,
დუღმორცვილი მარაგავი?

კოწია, ბატონიშვილი ხარ,
მოპლაკუნებ თავტიტველი?

ეს სტრიქონები უთითებენ, რომ ყაჩაღი მაცი ფიფია მებატონეებთან ყოფილა დაპირისპირებული და მათ წინააღმდეგ მებრძოლი გმირი იყო. დამახასიათებელია აგრეთვე მაციის შესახებ გავრცელებული ცალკეული „კუპლეტები“, რომელიც ასევე უთითებენ მის დაპირისპირებას მებატონე ჩიქოვანებთან, რომლებსაც მიუვარდა თურმე მაცი და მიუთითა: მის ირგვლივ გარს შემოვლით (ვითომც მაციის სანაცვლოდ) თითულს სამ-სამჯერ ეთქვა:

ჩიქვანეფიში შური,
მაციში სადაბადო შხური.

ჩიქოვანების სული,
მაციის დაბადების შესაწირავი ცხვარი.

მაციის შესახებ არსებობს სხვა ვარიანტებიც — ვითომც სვიმონ ჩიქოვანმა თქვა: „რა გახდა ეს თქვენი მაცი, ხელზე შემოვიტყუნი საცოდავსო“. ეს გაეგო მაციის და საგანგებოდ შეხვედრია დღესასწაულ „გიორგობაზე“ დასასწრებად მიწავალ სვიმონს; ცალი წვერი ჩამოუპარსავს და მითითება მიუცია — უკან მოუხედავად წასულიყო „გიორგობაზე“ ჯვარში. ამის შესახებ ხალხს ლექსი შეუთხზავს:

მაცი ფიფია გარუელცუ,
სეიმოქ მუქოდ გალუენი,
ლო ცალი ოშმეში მიოხოკილქ
ხალხიშა მუშანძგვალუენი?!

მაცი ფიფის, გადარუელს,
სეიმონ როგორ შემოევლო,
და ცალ უღვამ ჩამოპარული
ხალხში ბზეკით შემოეთრია?!

ქვეყნად დაკანონებულ უსამართლობას (ბატონყმობას) დაპირისპირებული მაცი ოდიშის სამთავროდან გახიზნულა და თავი შეუფარებია სამურზაყანოს ტერიტორიაზე, რომელიც იმ დროსაც აფხაზეთის სამთავროში შედიოდა (სოფ. ნობაკევი). როგორც ჩანს, მისი დევნა აქაც დაუწყიათ და ამის შემდეგ გასულა ყაჩაღად. „მაცი ხეტიანში“ გადმოცემულია ერთი ეპიზოდი მღვდელ ოდიშარიას ფაცხაში მაცი ხეტიას და მისი თანამოსაქმეების კოჭოიასა და ძგვიბიას სათავევადსავლო ამბების შესახებ. ხალხში გავრცელებული გადმოცემები ამ ეპიზოდს მაცი ფიფისა და მის ამხანაგებს მიაწერენ და პირდაპირ ასახელებენ კოჭოიას და ძგვიბიას პროტოტიპებს (გვარისა და სახელის მოხსენიებით).

ასევე ტრადიციული გადმოცემა მოგვითხრობს, რომ მაცის ჰყოლია მეტად ალალი და საყაჩაღო საქმისაგან გადამდგარი კულტის მსახური ძმა — დათა ფიფია. პოლიცია და მაცის მდევარი რაზმი მას არ ერჩოდა, ვინაიდან მათ ექვი არ ეპარებოდათ მაცის საყაჩაღო საქმეებში დათას მხრიდან ხელის შეწყობაზე. ისე კი დათა თურმე მაცის თანაუგრძნობდა იმ სამართლიანი საქმეებისათვის⁸³, რასაც ჩადიოდა ის უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლის დროს. თურმე მას ლოცვა უთქვამს ჯვარის წმინდა გიორგის ხატის წინაშე, ძალა და შეწევნა მიეცა მაცისათვის და იქვე აღუთქვამს — მაცის მოკვლის გავონების თანავე თავი მოეკლა. ეს აღთქმა მას სისრულეში მოუყვანია, როცა მაცის მოკვლის ამბავი გაუგია, დამბაჩით თავი მოუკლავს. სოფ. მუქავაში დღესაც ცნობილია დათა ფიფიას საფლავი.

ლექსში⁸⁴ მითითებულია, რომ მაცი ფიფია წარმოსადეგი, ბრვე და მარჯვე ვაეკაცი ყოფილა:

მა გოხოლგქ,
მაც ფიფია, გარაგანი,
დემიში სახე ქომილუდა,
ვამშაბქენო ვარაძვალი?!

მე გახლავარ,
მაცი ფიფია, გრიგალქარი,
დევის სახე თუ მაქეს,
არ მიძევს განა მისი ძვალი?!

⁸³ გადმოგვცემენ მთქმელები: ვასილ შამუგია, ალექსი ფიფია (115 წ.), იზდო ფიფია (95 წ.), პლატონ სამუშია (წალენჯიხის რ.), სოფ. ლია, მუქავა და ახალსოფლის (ზუგდიდის რ.) მცხოვრები ალექსანდრე კოსტას ძე ფონია.

⁸⁴ „მაცი ფიფიაში ლერსი“ — „ლექსი მაცი ფიფიაზე“. იხ. დასახელებული კრებული, გვ. 88 — 89.

ყაჩადად გაჭრილ მაცის მხოლოდ ცხენი ქვიშორია ჰყავს თანამებრძოლი. მათ არ იციან ერთმანეთის ღალატი; მათ პირდაპირი ბრძოლის გარდა შტერზე ზურგის შექცევა და გაქცევა არა სჩვევიათ;

მეტ მაყალე მა ვაპუნცუ
ვართ ჰგფე დო ვართი ბანი,
ჩქგ პირდაპირ ჩხუპიში მეტე,
ვაშიჩქგნა ნტება-განი.

ამხანაგი მეტი არ მყავს
არც წვირილი და არცა ბანი,
ჩვენ პირდაპირ ბრძოლის მეტი,
არ ვიცით გაქცევა-განი,

ამბობს მაცი თავის ქვიშორიაზე. ტრადიციულ გადმოცემითაც ცნობილია და ლექსშიაც ნათქვამია, რომ მაცის ცხენი — ქვიშორია თავის პატრონის მოწინააღმდეგეს არ დაინდობდა. როცა მაცი ცხენდაცხენ ხმლით თუ სატევრით მოწინააღმდეგეს ეკვეთებოდა, მაცის ცხენი ან ფლოქვებით დაახიანებდა მტერს, ან კბილებით მოაგლეჯდა რამეს (ასეთი ლეგენდის მაგვარი გადმოცემაც არსებობს „ქვიშორიაზე“). ამის შესახებ მელექსე მაცის პირით გადმოგვცემს:

მა დო ჩქიში მაყალექ
თიცალ მანგარი ქიბლგმით,
მა ხუთ კოჩი ყამათ პილი,
იქ ამშე(ი) კოჩი ბირგულით,
რგსიში ნაყოთეში ტყვია
ამარ მემილე ფიშულით.

მე და ჩემმა ამხანაგმა
ისე ძალიერად ვიომეთ,
მე ხუთი კაცი ხანჯლით მოვკალი,
მან ექსი კაცი მუხლით,
რუსისგან ნასროლი ტყვია,
აგერ მიმაქვს წვერებით.

ქვიშორიას შესახებ სხვა გადმოცემაც არსებობს; დასასრულს მაცის დამბლა მიუღია და ცალი ფეხი გაფუჭებია. იწვა თურმე სოფ. დარჩელში (ზუგდიდის რ.), ნათესავის ოჯახში, როცა ის ლოგინად ჩავარდნილა, მისი ძმა დათა პატრონობდა ცხენსაო. ერთ მათთვის უბედურ დღეს, მაცის სანახავად რომ მიდიოდა და სახლის ჭიშკარი გადმოიარა, აცნობეს მაცის მუხანათურად მოკვლის ამბავი. დათამ ჯერ ცხენს დაახალა ტყვია და მოჰკლა (რომ მაცის ცხენი სხვას არ ჩავარდნოდა ხელში), შემდეგ კი, ღვთის წინაშე დათქმის მიხედვით, იქვე თავიც მოიკლაო — გადმოგვცემს სოფ. ჯვარის (წალენჯიხის რ.) მცხოვრები ბარუქი ფიფია.

ლექსში ამბავთა თანმიმდევრობით არაა დაწვრილებით გაშუქებული მაცის სათავგადასავლო ამბები, მელექსე კონკრეტულად ეხება მხოლოდ მის საგმირო ეპიზოდებს: უშუალოდ გადმოგვცემს მაცის საგმირო მოქმედების ფაქტებს, — სოფელ საჩინოში მომამწყვდიესო, მაგრამ ის სოფელი მოვკაკევეო. ყაზახ-რუსები ისე შეეზარეო, რომ არავინ დარჩენილა მათი მიმშველებელი (გადმოგვცემს მელექსე მაცის პირით). ლექსის ამ ადგილიდან იგრძნობა, რომ საჩინოში მას უღალატეს და საფარზე სტრაჟნიკები მიუხიეს. მაციმ მთელ სოფელთან

ერთად „სტრაჟებს“ თავზარი დასცა, „ლაყორიაში“ ენგურის გაღმი-
დან გადმოეშვა და გამოღმა გადმოხტა, თავზე ტყვია კონივით დააყა-
რეს, მაგრამ გადარჩა:

ინგურც მეღე დიშკირი დო
მოღე ქეკვოსხაბი ძკას,
ქიგმორღვეს დუცუ ტყვია,
ქუას შეუღღღე ჩხარკი,
მუჟამც მა თქვ ვაბღურინი,
ნობტგბუე ჭინჯი ხატი.

ენგურის გაღმიდან გადმოჟეჟვი,
გადმოღმა გადმოჟესკუღი კიღღე,
დამაყარეს თავზე ტყვია,
ქვას გაქონღა ჩხაკუნი,
როცა მე იქ არ მოჟეკღი,
მჟყაღობღა ძირა ხატი.

როგორც ლექსის ამ ადგილიდან იგრძნობა, ყველაზე მძიმე და სა-
ხიფათო მომენტი აქ შექმნილია მაღის და აქ რომ გადარჩა, მაღლობას
სწირავს ღმერთს და გაკვირვებული ამბობს: „მე რომ იქ არ მოჟეკღო,
წყაღობა მქონია ძირა ხატისაო!“ აქ აღნიშნული სამეკღრო-სასიცოტხ-
ლო ბრძოღის ვითარებაში, მაღიმ უძღევეღი გმირის სახელი დამიკ-
ვიღრა და ამის შემღეგ მღევერები ერიღებოღნენ თურმე მაღისთან
შეხვეღრას. ამის შესახებ ლექსის ბოლო ნაწიღში ვკითხუღობთ:

ღღაშით გვღას გოხოღგქ,
სერით გობრჩქინღგქ ზღვას,
ნაბაკიშია ქიშუღღღე,
გორჩქინღ გურგინი დო ტყვიაი,
სტრაჟიკეჟქ გეკვირუუ,
ენა ყოფენია მაიცი,
საღავათი დიფუჩესგ,
ღღას ვა ღორხვღღთ აწი.

ღღისით მთაში ვახღვარ,
ღღათ გეგნღღე ზღვაში,
ნაბაკეში როცა მივღღ,
გაგნღღეა ქუხიღი და ქეჟა,
სტრაჟიკეჟმა გეკვირეს,
ეს მაიცი ყოფიღაო,
საღავათი დიფიღეს, —
არასღროს დგხვეღებით აწი.

ლექსის უკანასკნელ ტაეპში მეღეჟსე მაღის სიტყვებითევე აქეზს
მის სიათას, თეორტარიან ხმაღს, სროღაში ნაწრობ ზტუეღრის
თოფს. ტყვიის სიზღუსტით სროღაში მაღის სახელი ჰქონია გეგარღნი-
ღი იმღენად, რომ ამის შესახებ მაღიზე ლეგენდაც შექმნიღა — თით-
ქოს ტყის მეფე ქაღმა (ტყაშიმღამ) გაღმოსძახა მაღის — „გეგერ
მგელს შვღის ნუკრი დღუქერიღა და კბიღებზე დაკიღებული მიჰყავს,
თუ ვეჟაკი ხარ, იმ მგელს ცოცხაღს ნუ გაუშვებო! — მაღის უსერიღა
ტყვია და მგელი მოუკღავს. ტყის მეფე ქაღს დღუღოღია მაღის თო-
ფი — „ნიშანში არასღროს აგცღენოღღსო!“ ხაღხი, თურმე, ამ თქმუ-
ღებას მიაწერიღა მაღის მხრივ იარაღგამართუღობას, რომ მისი ნას-
როღი ტყვია ზუსტად ნიშანს ხვეღებოღა. (გადმოგეცემს სოფ. დარ-
ჩელიის მცხოვრები ამირან ნყოფიღა). ამ სოფელში მაღის სათეგეღა-
სავღო ამბები მრავაღ ვარიანტაღა გავრცეღებული, ვინაიღან მას
უკანასკნელი წუთები აქ დღუსრუღებია — აქ მოუკღავთ „სტრაჟებს“
მაიცი.

ჩვენ მიერ ჩაწერილი „მაცი ფიფიაში ლერსი“ („მაცი ფიფიას ლექსი“), როგორც თვით მთქმელები გადმოგვცემენ — სრულყოფილი არაა, მას ნაწილები აკლია, ვფიქრობთ, აკლდეს ბოლო ნაწილი, ვინაიდან აქ არაფერია ნათქვამი მაცის მუხანათურად მოკვლავზე. ლექსის დანარჩენი ნაწილები კვლავ მომავალი კვლევის საგნად დარჩება.

რემოლუციური მოძრაობის ამსახველი ლექს-სიმღერები

სოციალისტური რევოლუციის ხანა უახლოესი პერიოდია ჩვენი თანამედროვეთათვის. დღესაც ვხვდებით ამ დიადი ისტორიული მოვლენების მონაწილეებს, რევოლუციის ვეტერანებს, რომლებიც იბრძოდნენ ბურჟუაზიულ-მემამულური წყობილების დასამხობად. მეფის რუსეთს ვ. ი. ლენინმა ხალხთა საპყრობილე უწოდა. მისი დამხობისათვის სამი რევოლუცია მოხდა.

ისე როგორც საერთოდ ხელოვნების ყველა დარგში, ამ პერიოდის ხალხურ შემოქმედების ნიმუშებშიც აისახა რევოლუციური თემატიკა და ბრძოლის ფაქტები. სათანადო მასალები მეგრულ ზეპირსიტყვიერებაშიც გვხვდება. ხალხური ლექსი გვაუწყებს:

ხაზოვადო არიებე
ართო ვილებუნტებუნა,
მითინე მუთაქ ალოლუუ,
ართი პიჯი უკებუნა;
თავადეფი გოულახუნა,
პაპეფშათი უხებუნა;
ართიანე ოფუქუნა,
ნირზუნა დო იღებუნა

ხალხი აჯანყებულა,
ერთად დაბუნტაობენ,
ვერაფერი მოუხერხეს,
ერთი პირი აქეთ შექმნილი;
თავადეფი გაულახავთ,
მღვდლებისთვისაც ხელი უხლიათ,
ერთმანეთსა აფიცებენ,
კამათობენ და დაობენ.

ამხანაგეფ გობკურცხათ,
ართიან გეოფურაუთ,
თე ჩქინ მაქკუმალ ნგერაფი
თუდო ქეთიპუნუათ!...

— ამხანაგებო, გამოფხიზლდეთ,
ერთმანეთი შევახუროთ,
ეს ჩვენი მკამელი მგლები
ქვეშ მოვიყოლიოთ.

ასეთი ცეცხლოვანი სიტყვებითაა გადმოცემული ზუგდიდის მაზრაში 1905 წლის რევოლუციის ქარიშხლიანი დღეების დასაწყისი ლექსში „1905 წანაში რია“ — „1905 წლის აჯანყება“⁸⁵.

ცნობილია, მასიურ შეიარაღებულ გამოსვლებს ადგილი ჰქონდა ზუგდიდის მაზრის სოფლებში: კახათში, რიყეში, ჭაქვიჩში, ობუჯში, მუხურში. აჯანყებულთა ლოზუნგებს შეადგენდა: ძმობა, ერთობა, თავისუფლება. ისინი გაიძახოდნენ: „ძირს მეფე! მიწას ჩვენ ვამუშავებთ, მაშასადამე, ის ჩვენია“.

⁸⁵ ლექსი „1905 წ. აჯანყება“, იხ. დასახელებული კრებული, გვ. 78 — 79.

რევოლუციური იდეები ჩვენში ცხრაასიან წლებში „ერთობის“ სახელით შემოვიდა. მასებში რევოლუციის იდეების დამნერგავი და ორგანიზატორი იყო ლენინური „ისკრა“. იგი ავითარებდა მშრომელ მასებს და აიარალებდა რევოლუციური იდეებით. ეს აშკარად ჩანს იმ პერიოდში შექმნილ ხალხური ლექსებიდან. მათში, საბრძოლო მოწოდებასთან ერთად, ასახულია იმ დროისათვის დამახასიათებელი სოციალ-კლასობრივი უთანასწორობანი და ამ ნიადაგზე შექმნილი ანტაგონიზმი ექსპლოატირებულ და ექსპლოატატორ კლასებს შორის. ლექსში „ქარწყეთო ჭიმაღეფი, ქიანა მუჭო ირთუენი?“ — „ხედაეთ ძმებო, როგორ ბრუნავს ქვეყანა (ცხოვრება)“⁸⁶ ვკითხულობთ:

ქარწყეთო ჭიმაღეფი,
ქიანა მუჭო ირთუენი,
მუშა კათაში ნახანდიოთ
ლალა კათა ირძლუენი?
დიდკათაში სამსჯავროს
სამართალი იჭუენი
დო საცოდალ მუშა კოჩი
თორსა ლეტას ინწყუენი.

ხედაეთ ძმებო,
ქვეყანა როგორ ტრიალებს,
მუშა კაცთა ნაოფლარით
უქნარები ძლებიან?
დიდკაცების სამსჯავროში
რომ იწვევა სამართალი,
და საცოდავი მუშა კაცი
საფლობ ტალახში ინთქება.

რსდმპ კავკასიის კავშირის იმერეთ-სამეგრელოს რევოლუციური კომიტეტი დიდ მუშაობას ეწეოდა სოფლად. ისინი ეხმარებოდნენ გლეხებს ეკონომიურ და პოლიტიკურ მოთხოვნათა შემუშავებასა და წამოყენებაში. ისე როგორც საქართველოს სხვა კუთხეებში, ზუგდიდის მაზრის გლეხები პოლიტიკური მოთხოვნებით გამოდიოდნენ.

კერძოდ, ისინი მოითხოვდნენ საკანონმდებლო ძალაუფლების გადაცემას სახალხო დეპუტატებისაგან შემდგარი საკანონმდებლო კრების, ანუ პარლამენტისათვის; სახალხო მოსამართლეების არჩევას, მეფისა და მისი ნათესაეებისათვის, თავადაზნაურებისა და მსხვილი მიწათმფლობელებისათვის მიწების ჩამორთმევას, წოდებათა გაუქმებას და მოქალაქეთა თანასწორუფლებიანობის დაწესებას, 8 საათიან სამუშაო დღეს, პროგრესული გადასახადების შემოღებას, პროფესიული კავშირების შექმნას, შრომის დაცვას ყველა სამრეწველო და სავაჭრო დაწესებულებაში, თანამდებობის პირთა არჩევას ხალხის მიერ, სახელმწიფოსაგან ეკლესიის გამოყოფას, პოლიტიკური პატიმრების სრულ ამნისტიას, საქმის წარმოებას მშობლიურ ენაზე; კრების, პრესის, კავშირების, გაფიცვების თავისუფლებას, 16 წლამდე საყოველთაო-სავალდებულო უფასო სწავლებას მშობლიურ ენაზე⁸⁷...

⁸⁶ იხ. ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971.

⁸⁷ 40—41—43. იხ. საქ. სსრ ცსია, ფონდი თვდ. № 126, ფ. 29 და № 126, ფ. 1—29.

პოლიტიკური მოთხოვნების კონკრეტულ გამოხატულებას წარმოადგენს რევოლუციის პერიოდში ხალხში სასიმღეროდ გასული ლექსი — „1905 წანაში რია“ (1905 წლის აჯანყება)⁸⁸. სოციალური უსამართლობისა და წოდებათა შორის ზღვარის მოსპობის შესახებ აჯანყებულები გაპყვიროდნენ:

ჯიშალეფი, ირ ლირსება
ჩქინოთი რე დინაფილი,
ჩიებაში ნება ეა რე,
ენა ოკო გებგათენი!

ოქვალარი ჩხოლეფი
ჩქი ვორეთი ყაზაყეფი,
ჩქინ ზისხირიში მაშუმალი —
ენოსქუა, თეადეფი,
ქირსუმ რწმენაშ მოლაღატე
მეტ ნაწილი ჩქენ პაპეფი,
ჩქინი მალორებულეფი,
მარჩული აბრაგეფი...
ჩქინ ზესხირიში მაშული
არძა დიდი ვაქარეფი,
პოლიცია, თხობელი დო
მეფეში ჭარი კაზაკეფი...
მუშენი რე თენა თაში,
შხვანერ მიღუნანო კანი,
კაშე გუნანულეფი რენო
მდიდარი, თეადეფიში გვარიქ!
ვაი, ყაზაყეფიში ცოდა, —
ვაი, ლარიბი საცოდალი,
ათე დრო რე ჩქინ მონობაში
დუღმიზეზი ქიკითხანი.
მუშენი რე განსხვავება
კოჩიქალა ათეცალი?
მუშენი რე ოში მონა
ძათ პატგნი, მაზოქალიქ!

ძმებო, ყოველი ღირსება
ჩვენთვისაა დაკარგული,
სიტყვის უფლება არ არის,
უნდა გვქონდეს შეგნებული!

მოსაწველი ძროხები,
ჩვენ ვართ, გლეხები,
ჩვენი სისხლის მსმელებია —
აზნაური, თეადები,
ქირსტეს რწმენის მოლაღატე
მეტი წილი ჩვენი მღვდლები,
ჩვენი მომტყუებულები,
მძარცველი ავაზაკები...
ჩვენი სისხლის მწოველი —
ყველა დიდი ვაქარები,
პოლიცია, ჭაშუში და
მეფის ჭარი კაზაკები...
რატომ არის ეს ასე,
სხვანაირი გვაქვს კანი,
ციდან ჩამოვარდნილია
მდიდარ, თეადების გვარიქ!
ვაი, გლეხების ცოდა, —
ვაი, ლარიბი, საცოდავი,
აი ეს დროა ჩვენი მონობის,
თავმიზეზი, რომ იკითხონ.
რატომაა განსხვავება
აღამიანებში ამნაირი?
რატომაა ასი მონა,
ერთი ბატონი, მბრძანებელიქ!

ისეთ ლექსში ჩართულია აჯანყებულთა გამამხნეველელი მოწოდებები. მელექსე აჯანყებულებს ადარებს ზღვაში შეჭრილ ხომალდს, რომელსაც მიზნად დაუსახავს, გადალახოს ზღვის ზვირთები და გავიდეს გაღმა ნაპირზე, სადაც მას მოელის ნათელი, ბედნიერი მომავალი; მაგრამ მტერი გვაჩერებსო, — დასძენს გამლექსავი. მართლაც ასედაც იყო. მეფის მთავრობა ყველგან სასტიკად უსწორდებოდა რევოლუციონერებს. ალიხანოვ-ავარსკის რაზმები საქართველოს მაზრებში

⁸⁸ იხ. ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971.

სისხლის მორევში ახრჩობდა გლახთა მოძრაობას. ამ რაზმებმა ზუგდიდის მაზრაში გადასწვა რამდენიმე სოფელი (ჭაქვინჯი, ობუჯი, მუხური და სხვა). სოფლებში ჩაყენებულა დამსჯელი რაზმები ძარცვავდნენ, აპატიმრებდნენ, ხერტდნენ რევოლუციონერებს. სოფ. ჰკადუაშში საჯაროდ დახვრიტეს ვასილიკო ალიყბაია; სოფ. ჯახაშკარში — დიმიტრი გეთია; ქ. ზუგდიდში, ჰკადრების ხეივანში ხეზე მიაბეს და ისე აწამეს ბარონ შამუგია და სხვა.

ამ თემაზე შექმნილ ლექსებს შორის არსებობს სატირული ხასიათის ლექსიც ალიხანოვ-ავარსკიზე⁸⁹, სადაც გადმოცემულია, თუ როგორ შეხვდა აჯანყებულებისაგან შეშინებული ადგილობრივი მეფის მოხელეები და მათ მიერ ძალით მოგროვილი ხალხი ალიხანოვისა და მისი ჯარის გამოჩენას ხობში. აჯანყებულების დასასჯელად გამოგზავნილ გენერალს ხობელი ვაჰკრების წარმომადგენელი პავლე ცქირია მიაგებეს პურ-მარილით ხელში.

ვაჰარეფი დოკათენა,
ოში კოჩი ართი ცალო,
პავლე ცქირია გეგმუნწყუნა,
წმინდა გიორგიში ხატი ცალო,
ღვინ დო ჰობალი ჰიმუღჩამდეს,
ჰიმუზადეს ვანძი ცალო,
თისუ ეკოთხობუდესუ
ჰანდეფი დო ბაზი ცალო...

ვაჰრები შეჰარულან,
ასი კაცი ერთსაეთით,
პავლე ცქირია გამოუწყვიათ,
წმინდა გიორგის ხატივით,
პურ-ღვინო მიუციათ,
მიაგებეს ვანძივით,
მას უკან მისდევდნენ
ხარაბუზა და ბუზივით...

ლექსის ბოლო სტროფებში გადმოცემულია მთავრობის ადგილობრივ მოხელეებთან ერთად ალიხანოვისა და მისი* ჯარის პურის ჰკამა ჰკადრების ხეივანში (ხობში).

ღვინ დო ჰობალი, სასმელეფი
თი წუთის მიაართევს,
ჰანდარც ჰეთიბარგესუ დო
შუმა-ჰკუმუას შეუღირთეს...
სწორეთ თე დროს ართ კვარიაჰ
ჰანდარც ჰემწოლოხოლ წვანც,
„ყვაუ-ყვაუს“ უძახუდუ
ალიხანოვ დო მუში ჯარც.

პური, ღვინო, სასმელეფი
იმ წუთშივე მიაართევს,
ჰადრის ჰვეშ დაბანაკდნენ,
და სმა-ჰამას შეუღდნენ.
სწორედ ამ დროს ერთი ყვაეი
თავს მოევლო ამ ჰადარს.
ყვაო-ყვაოს უძახოდა
ალიხანოვს და მის ჯარს.

კოც გური მიგაჰუდუ,
კვარია თინებც ინგარღვნი,
ვარა, კვარიას მუთ უჩქუდუ,
გუბერნატორ თინა რღუნი?

კაცი გული დაგეთუთჰებოდა,
ყვაეი მათ რომ დასტიროდა,
გუბერნატორი ის რომ იყო,
ყვაემა საიდან იცოდა?

⁸⁹ ლექსი „ალიხანოვიში ჯარი“ — ალიხანოვის ჯარი“ იხ. ჰვემოთ, გვ. 153, №1905 წელი სოფ. ჰაქვინჯში“, გვ. 155.

დღას მის გაუგონებუ,
კვარია ქორღენი ნაგურეფი
ფიფქრე, ოკო ორღუკონი
სოცილისტეფიში ნაწურეფი.
ალიხანოვქ იკამანღუ
კვარია იქოფესიკონი,
სოღე მიშუ, სოღე ვარი,
ჯგირო დაკითხესიკონი.

მისღღეში ვის გაუგონია,
ყვაეი რომ ნასწავლი იყოს
ვფიქრობ, სოცილისტების
მითითებით მოსულიყო/ს/.
ალიხანოვმა ბრძანა,
რომ ყვაეი დაეჭირათ,
სად მიდიოდა, სად არა,
კარგად რომ დაეკითხათ.

ეს დავალება მიუციათ ადგილობრივ მოხელეებისთვის — კოსტა შამათავასა და ფხეიძისათვის. შამათავამ, თურმე, ვერ მოახვედრა ტყვია ყვავს და მისთვის გაპანღურება მიუსჯიათ — გახურებული ტყვია მე მომარტყეს, ხოლო პანღური კოსტა შამათასო, — ამბობს ყვაეი.

1905 წლის რევოლუციის წინ რუსეთისა და საქართველოს შშრომელ მასებში ეღვის სისწრაფით ვრცელღებოდა „მარსელიოზა“ და „ინტერნაციონალი“, მათ შეემატა ახალი რევოლუციური ჰიმნები.

ამ პერიოღში დაწერიღ სტატიებში ვ. ი. ლენინი ღიდ მნიშვნეღობას ანიჭებდა რევოლუციურ ლექს-სიმღღერებს, როგორც სააგიტაციო პროპაგანღისტული დანიშნულების ერთ-ერთ მძღავრ იარაღს. იმ ღროს ღიღი პროპულარობით სარგებღობდა აკ. წერეთღის, ირ. ევღღოშიღის და სხვების როგორც ორიგინალური, ასევე მათ მიერ ნათარგმნი რევოლუციური ლექსები. ასევე, ხალხში სასიმღღეროღ იყო გავრცეღებული რევოლუციის აქტიური მონაწიღე, სახალხოღ ცნობიღ მელექსეთა მიერ შექმნიღი ჰანგები. სამეგარეღოში ამ ღროს ყვეღაზე პროპულარული ხასიათისა იყო პავღე აკობიას პოემები და სასიმღღერო ლექსები, რომღებსაც ის ქმნიღდა თავის ძმა — ბეგღარ აკობიასთან ერთად. პავღე აკობია ცდიღობდა, რომ რევოლუციური ტონი მიეცა აღრეულ პერიოღში შექმნიღი ხალხური ლექსებისთვისაც. აღნიშნული რეპერტუარებითა და თვით ლექს-პოემების ფორმა-შინაარსიღან ამკარად იგარძნობა ხალხური ლექსის ძირეული და მისი გამგრძეღების მიერ მასზე დამატებული სტროფების მაღალი პოეტური ტონი. ხალხში შეგნების შეტანის მიზნით, პ. აკობია ცდიღობდა ყოვეღი აღრე არსებული ლექსისათვის მიეცა სოციალურ-კლასობრივი ხასიათი და გამოეყენებინა იგი შშრომეღების რევოლუციური იღეებით აღზრღის მძღავრ იარაღად. ასე შეუქმნია მას ციკღი რევოლუციური ლექსებისა, ზოგი რევოლუციის წინ, ზოგიც სატუსაღოში ყოფნის ღროს, ზოგი კი ციმბირის გზაზე, უმეტესობა კი გადასახღების აღგიღზე (ციმბირში). რევოლუციის წინა პერიოღში შექმნიღი ვრცეღი ლექსებიღან ცნობიღია „ჩეღა“ და „სესია“, რომღებზეღაც ქვემოთ გვექნება საუბარი. უწინარეს გვინდა, რამღენიმე

სიტყვით შევეხეთ ხალხურ კილოზე ან მასზე დაყრდნობით შექმნილ ლირიკულ ლექსს, როგორცაა, მაგალითად, — „გამარჯობა ჭიმალეფი“ — („გამარჯობათ, ძმებო!“).

რევოლუციის პროპაგანდისტი გადასახლების ადგილზე ჩასვლისთანავე ასე მიმართავს ტუსად-რევოლუციონერებს:

გამარჯობა ჭიმალეფი,
იმენდი ქგორკუნანო,
კეთილი აზრი, მტკიცე გური
არძოს ჭოგიღუნანო?

გამარჯობათ ძმებო,
იმედი თუ მოგყვებათ,
კეთილი აზრი, მტკიცე გული,
ყველას თუ გაქვთ?

ეს პირველი სტროფი მას შექმნილი აქვს უსამართლობას გამოქცეული ყაჩაღებისადმი მიძღვნილი ხალხური ლექსის — „მუ ამბე რე, ჭიმალეფი!“ („რა ამბავია ძმებო“) — მიბაძვით.

მუ ამბე რე, ჭიმალეფი,
შური ჭოგიღგუნანო,
თქვანი კუნტა კარაბინა
ხეს ჭოიღუნანო?⁹⁰

რა ამბავია, ძმებო,
სული თუ გიღვიათ,
თქვენი მოკლე კარაბინი
ხელში თუ გაქვთ?

ლექსის შემდეგი სტროფია:

მუშა ხალხში მანჯღვერეფი
ზურათ მოიჩქუნანო?!

მშრომელების წინამძღოლნი
ლაჩრები გონიათ?!

რევოლუციის მომღერალი პ. აკობია ამ ლექსს ამთავრებს პოლიტ-კატორღელთა პასუხით:

დიო რია თებული ვა რე,
იბჩხუპათი, უჩურსხელო.
საბოლათ ჩქინი ორე
გომორძგუაშ დიდი ლელო!

ჯერ ჩანყი არ დამთავრებულა,
არ მოვეშვათ, ვიბძოლოთ.
საბოლოოდ ჩვენი არის
გამარჯვების დიდი ლელო.

პ. აკობია რევოლუციის აქტიური მებრძოლი იყო. კრებულში „სახალხო განათლების ქართველი მოღვაწეები და სახალხო მასწავლებლები“ აღნიშნულია: „1905 წლის ზაფხულის მიწურულში რევოლუციონერთა ერთმა ჯგუფმა, რომელშიც შედიოდნენ ლეონიდ შენგელია (ლ. ქიაჩელი), შელიტონ გობეჩია, პავლე აკობია, სანდრო ჩხეტია, კუჭუ წიწავა და სხვები, ჩაფრებს იარაღი აპყარეს, მოსახლეობა მიიმხრეს და ზუგდიდის სამაზრო მმართველობა სრულიად განაიარაღეს“.

1905 წლის რევოლუციის დაწყებამდე დიდი პოპულარობით სარ-

⁹⁰ იხ. ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971.

⁹¹ იქვე, გვ. 90.

გებლობდა სოციალური უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლის სუ-
ლისკვეთებით აღსავსე პოემები „სესია“ და „ჩელა“. აქ თუ ვრცლად
არა, გაკვრით მაინც გვინდა შევეხოთ ამ მეტად სოციალურ-კლასობრი-
ვი შინაარსის ნიმუშებს. ხელთ გვაქვს მასალები, რომლებიდანაც აშ-
კარად ჩანს, როგორი დიდი ინტერესით ეკიდებოდა პ. აკობია ზეპირ-
შიტყვაობის შეგროვება-შესწავლის საქმეს⁹²; მას დავიწყებამს მიცემუ-
ლი საფერხულო ბევრი სიმღერა და ლექსი აღუდგენია ბეგლარ აკო-
ბიასთან ერთად. მათში საკუთარი სტრიქონებიც კი შეუტანია.

ჩვენ ხელთ არსებულ მასალებს, სწორედ ბეგლარ აკობიას სა-
ოჯახო გუნდის რეპერტუარში შესულ მისამღერ ტექსტებს, დართული
აქვს რეპერტუარის შემდგენის ხელით შესრულებული მინაწერები
(კომენტარების სახით). ამით ნათლად ვარკვევთ, ამა თუ იმ ლექსის
რა ნაწილია ხალხური და პავლემ რამდენი სტროფი დაურთო ან რა სა-
ხით შეასწორა. ასევე კომენტარებში მითითებულია სხვათა ლექსებ-
ზეც. ამ კომენტარებზე ჩვენ კვლავ იმითომ ვლაპარაკობთ, რომ ისინი
ზუსტად და დამაჭერებლად გაგვიმარტავს, რასაც სახალხო მთქმელები
და მომღერლები გადმოგვცემენ. ასე რომ პ. აკობიას საფუძვლიანად
ჰქონდა შესწავლილი თავისი კუთხის ხალხური შემოქმედების მასა-
ლები, მათ და საკუთარ ლექსებს რევოლუციის საქმისათვის სააგიტა-
ციოდ იყენებდა. მან ხალხურ ლექსს პოლიტიკური და მეტი პოეტური
ელფერი მისცა. სწორედ ასეთებია მისი პოემები „ჩელა“ და „სესია“.
მის მიერ დამუშავებულ სიმღერებს გარდა, არსებობს ცნობილ მომ-
ღერალთა — ძუკუ ლოლუას და რემა შელეგიას მიერ დამუშავებული
სიმღერებიც და მათ შორის არის „ჩელას“ ვარიანტებიც. ერთ მათგან-
ზე გაკეთებულია შემდეგი სახის მინაწერი: „დაწერილია პ. აკობიას
მიერ ხალხურ მოტივზე 1904 წელს“. უფრო სწორი იქნებოდა გვეთქ-
ვა: დაწერილია პ. აკობიას მიერ ხალხური ჩელას მიბაძვით. მეორე
ვარიანტს აწერია „მოტივი შექმნილია რემა შელეგიას მიერ, ლექსი და-
წერილია 1904 წელს პ. აკობიას მიერ“, ამ ვარიანტს ახლავს ხალხური
„ჩელა“, როგორც ამას ოდიშ-სამურზაყანოს ტრადიციული გადმო-
ცემა და თვით ლექსის დედააზრი ადასტურებს, ბატონყმობის
დროსაა შექმნილი და მოარული ყოფილა მთელ ოდიშ-აფხაზეთში.

როგორ ზემოთ ითქვა „ჩელა“ და ზეპირსიტყვიერების ასეთი ნი-
მუშები შემდეგ გადავიდა ხალხში სიმღერად და მომღერალთა მიერ
სხვადასხვანაირადაა გადაკეთებული. ამიტომ ვამბობთ, რომ „ჩელა“ და
„სესიას“ აღნიშნული სტროფები ბატონყმურ უსამართლობას გამო-

⁹² აღნიშნული პ. აკობიას სასიძღვრო რეპერტუარი გადმოგვცა ნორა და მიხეილ
ქაბალიძემ და აქამდ აღინახა ზუგდიდის მუზეუმში.

ხატავენ და ხალხური კოლექტიური შემოქმედების ნიმუშია. რაც შეეხება პ. აკობიას მიერ შექმნილ ვრცელ ლექსებს თუ პოემებს „ჩელასა“ და „სესიას“, ისინი პ. აკობიას ხალხური მელოდიების („ჩელასა“ და „სესიას“) ჩაგონებით აქვს შექმნილი. ასევე მიგვაჩნია, რომ რ. ერისთავის „სესიას ფიქრებიც“ ხალხური „სესიას“ გავლენითაა დაწერილი. რ. ერისთავი სამეგრელოში მოღვაწეობდა და კარგადაც იცნობდა ამ კუთხეს. ამაში გვარწმუნებს მისი სამეცნიერო ნაშრომი „ბატონყმობა სამეგრელოში“.

პ. აკობიას „სესია“ 18 ტაეპს შეიცავს; აქედან ხალხურია ორი ტაეპი და ბატონყმობის დროის ყმა გლეხის უმწეო მდგომარეობას ასახავს; მომყავს ადგილი ლექსიდან:

ვო ჭიმა, სესია,⁸³
მუთ ითვინე თესია,
შხვაშო ხაჩქე, შხვაშო ბარგე,
შხვას ეურღვა ღერცაო.

პაი, ძმაო, სესია,
რითღა ითვენ ამასო?
სხვისთვის თოხნი, სხვისთვის მარგელი,
სხვას უსუფთაეებ ყანასო.

ირო სინთე კილეგანც
სქან მალაზაში რქელცია,
სი მუშე ღო შხვას მეულუ,
მუ მერჩანც ზვესია?⁸⁴

ყოველთვის სინათლე გასდის
შენი ნალიას ლასტსაო,
შენ მუშაობ, სხვას მიაქვს,
რა მოგცემს ხვეასაო?

ცნობილია, რომ ბატონყმობის გაუქმების შემდეგ უმიწოდ დაჩინილი გლეხების მდგომარეობა კიდევ უფრო გაუარესდა, გლეხები მასიურად ჩანყლებოდნენ რუსეთსა და საქართველოში. ამ აჯანყებებმა მწვავე ხასიათი მიიღო 900-იან წლებში. პ. აკობიას ორტაეპიანი „სესიას“ ჩაგონებით შექმნილი ამავე სახელწოდების ვრცელი ლექსი გამომხატავს ბატონყმობის გადავარდნის შემდეგ ბურჟუაზიულ-მემამულურ წყობილების დროს გლეხის უმწეო მდგომარეობას:

ვო, ჭიმა, სესია,
სო ვაჟუ ღო მუ გოჰირუნი,
ქოიწინქ ქესია —
„პატგნკორალაქ გეგნოლუე“,
ტყურა ვალორესია,
უჩა ულუ გერდგულუნი,
მორჩეთ დოილაფესია,
ტყეაა ქიგუეძინეს ღო
კინჩხის ქიგერდგესია.

პაი, ძმაო, სესია,
სად გტყვი და რაც გჭირს,
გეტყვი ცოტაზე მტტა —
„ბატონყმობა ვადავარდო“,
მოგატყუეს ესაო,
შავი უღელი რომ ვეღვა,
მოთეთრო შეგიღებესო,
ტყვია დაუშატეს და
ქედზე დაგადგესო.

შემდეგ ტაეპებშიც ვადმოცემულია ოქტომბრის რევოლუციამდელი გლეხკაცის მძიმე მდგომარეობა. „ჩელასთან“ ერთად ეს ლექსი („სეს-

⁸³ ეს ლექსი სრულად იხ. ტექსტებში, გვ. 147.

სია“) პ. აკობიამ, როგორც 1905—1907 წლების რევოლუციის აქტიურმა მონაწილემ და რევოლუციის საქმისათვის თავგამოდებულმა პროპაგანდისტმა, შექმნა ჩაგრულ მასებში თვითშეგნების დანერგვის მიზნით.

„ჩელას“ ვარიანტები, ისე როგორც სხვა სიმღერათა ვარიანტები, სხვადასხვა სახისაა. ერთი მათგანი დამუშავებულია ცნობილი მომღერლის ძუკუ ლოლუას მიერ და „მა ღო ჩქიმი არაბას“ სახელწოდებითაა ცნობილი. მისი მისამღერი ტექსტი ექვსი სტროფისაგან შედგება. აქედან პირველი სტროფი სრულიად განსხვავებულია ზუგდიდისა და სამურზაყანოს მხარეში გავრცელებული და გაბატონებული „ჩელას“ მისამღერი ტექსტისაგან:

მა ღო ჩქიმი არაბა
მიფხვარხვალგთ, მიბგვარგვალგთ;
უჩა ბედიში სქუალეფი
შხვაშო ფხონუნთ, შხვაშო ბაბრუნთ.
ჯაგა, ლომა ბორკილეფი;
სილარიბეში კოფილეფი,
ღლას ვა გებხარებუთუ,
შხვაში მონა მორჩილეფი.

მე და ჩემი ურემი
წინ მივიწუეთ, მიგვორავეთ,
შავი ბედის შეილები,
სხვისთვის ვხნავთ, სხვისთვის ებარავთ.
ჯაგა, ლომა, შებორკილებო,
სილარიბის შეპყრობილებო,
ვერასდროს ვერ გავიხარებთ,
სხვისი მონა-მორჩილები.

ამ სტროფებს შემდეგ მოსდევს ხალხურში საერთოდ ცნობილი ლექსიდან — „ჩელას“ — ერთი სტროფი.

აშო ჩელა, სი ჩერჩელა,
სი მონობას გეგაფილი,
სი უჩხონჩხე, სი სერგელა,
სი კისერი ელაფირი...

აქეთ ჩელავ, შე ზოზინა,
შე მონობას დაჩვეულო,
შე უჯიგრო, შენ ზოზინა,
შე კისერდაშავებულო!

ლექსი ისევ პ. აკობიას „ჩელას“ სტროფებით თავდება, საყურადღებო ისიცაა, რომ ხარის სახელ ჩელას გარდა, იხსენიებიან ჯაგა და ლომა. სხვა ვარიანტებში კი ბუსქა და კვაზაც კია ჩართული. ეს გვაფიქრებინებს, რომ სასიმღერო ლექსში „ჩელა“ თავდაპირველად ერთი ხარის — ჩელას სახელი იყო (შდრ. „გუთნის დედაში“ ლაბა). ხართა სხვა სახელები და ლექსის ნაწილებიც შეიძლება პ. აკობიას ეკუთვნის. როგორც ზევით ვნახეთ, ცალკეულ სასიმღერო რეპერტუარების შემქმნელ ოსტატებს ცვლილება ამაშიც შეუტანიათ. ასე რომ დღეს საერთოდ ცნობილი სიმღერა „ჩელა“ ძველი ურემული, ან მიწის ხუნის დროს ხარის სალაღავი შრომის სიმღერა უნდა ყოფილიყო, რომელშიაც ჩაქსოვილია სოციალურად დაჩაგრული მშრომელი კაცის უმწუეო მდგომარეობის ამსახველი აზრები. შეიძლება ეს ხალხური ნაწილიც აღდგენილი იყოს პ. აკობიას მიერ ისე, როგორც ძველი ლაშქრული სიმღერები და მათ შორის „აბა, ჭიმა რია“ — „აბა, ძმებო

აეჩანყედეთ“, რომელსაც 1856—1857 წელს სამეგრელოს აეჩანყებულე-
ბი მღეროდნენ⁹⁴. აქ ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ „ჩელას“ შემოკლე-
ბული ტექსტი, რომელიც ხალხური შემოქმედების ნიმუშად მიგვაჩ-
ნია და ჩვენს პირველ კრებულში შევიტანეთ, ზოგიერთმა ჩვენმა მკი-
თხველმა ხალხური შემოქმედების ნიმუშად არ მიიჩნია და სტატიაც
დაწერა: „ჩელა“ პაკლე აკობიას კუთვნილებათ.

ასეთი გაუგებრობა მოხდა „ჯანსულოს“ ვარიანტის მიმართაც
(გაზ. „მებრძოლი“, 1972, 17 ოქტომბერი). ქართული (მეგრული) ხალ-
ხური პოეზიის საკითხებზე კვლევითი ხასიათის მიმოხილვა ადრე არ
დაწერილა და ცალკეულ პოეტურ ნიმუშებზე დღემდე ნაკლებად
გამოთქმულა გარკვეული საყურადღებო აზრო, ამიტომ ჩვენ ვალდე-
ბული ვართ ის, რაც კოლექტიური აზროვნების შედეგია, ხალხს მი-
ვაკუთვნოთ, ხოლო ვისაც, ამ ხალხურობაზე ფესვების გადგმით, უკე-
თესი ყლორტები ამოუხსამს, ხალხური შემოქმედების წყალობაა და
მას უნდა ვუმაღლოდეთ. განა დღესაც ცოტაა ჩვენს მწერლობაში ხალ-
ხური შემოქმედების ნიმუშების გამოყენების შემთხვევები?!

ძველი „ჩელას“ პირვანდელი რეფრენი იყო ნაღვლიანი ტონის გა-
მომხატველი „აევა დო შავავა“, ხოლო ახალი დროის გამლექსავთა
და მომღერალთა მიერ, როგორც ზევით ითქვა, ტექსტი შეივსო და
ბოლოს პოემად პ. აკობიამ აქცია. ამასაც გაუჩნდა ვარიანტები. დღეს
ძველი რეფრენი „აევა დო შავავა“ სულ ამოვარდნილია და ახალი
მომღერლების მიერ, სხვადასხვა სახით დამუშავდა. გაბატონდა ახალი
რეფრენიც — „ვო, რაიდა, ვარაიდა, სი ვარაიდა, ვარაიდა“,
რაც მგზავრულს (მაყრულს) უფრო ჰგავს, ვიდრე ურმულს. ამიტომ
მომღერალთა გუნდებმა ყურად უნდა იღონ „ჩელას“ გულისტკივი-
ლი და კოლორიტის დაკვირვებით შეუხარჩუნონ მას პირვანდელი სახე,
მოამზადონ უაზროდ გამოგონილი „ვო რაიდა, ურაიდა, რაიდა“ და
„პოუ ნანა, პოუ ნანა, ნანა“-ც.

1905—1907 წლების რევოლუციის პერიოდში თვითმპყრობელო-
ბის წინააღმდეგ ბრძოლის საქმეში, საყოველთაო სახალხო აეჩანყებე-
ბთან ერთად, დიდი წვლილი მიუძღვით ინდივიდუალურ მებრძოლებს.
ამ პერიოდში ყაჩაღად გაჭრილმა ბევრმა მებრძოლმა სახალხო გმი-
რის სახელი მოიპოვა. ასეთები არიან: სისონა დარჩია, სიმონა დოლი-
ძე, დათიკო შევარდნაძე, მიხა ჭუჭულაშვილი და სხვები. მათ გვერდით
ღირსეულად შეიძლება დავაყენოთ დომენტი ჭანტურია, ესტატე სა-
ჯაია, ლადი ქადარია და სხვები, რომელთა საგმირო ეპიზოდები ნათ-

⁹⁴ ეს ლექსი—„აბა, ჯიმა რია“ ახლანან გადმოგვცა ბეგლარ აკობიას მომღერალთა
გუნდის ყოფილმა მონაწილემ კ. მესხიამ, იხ. ქვემოთ — გვ. 149.

ლად გამოიყვება ჩვენი მხარის ხალხურ შემოქმედებაში და ეს ლექსები და თქმულებები თაობიდან თაობაში გადმოდის.

900-იან წლებში ჯვარელმა გლეხმა (წალენჯიხის რ.) დომენტი ჰანტურია გიორგობის დღესასწაულზე მისივე ხანჯლით განგმირა მამასახლისი, რომელსაც მზრის უფროსისაგან ჰქონია დავალებული, საჯაროდ გაეციხა უდანაშაულო დომენტი. ყაჩაღად გასვლის შემდეგ მან თავდასხმის დროს მოკლა მღვდართა რაზმის უფროსი — ჩხორო-წყუელი გვადა ახალაია. 1905—1907 წლებში რევოლუციის საქმისთვის მებრძოლ ოთარ დადიანს შემდეგი სახის „კუპლები“ მიუძღვნია ყაჩაღისათვის:

„დ. ჰ ა ნ ტ უ რ ი ა ს

როგორ ვიგონებ, როცა ჭალათი,
შენ ქუთარია ხანჯლით განგმირე,
მით მოგვაგონე ქართველთ ადათი
და სირცხვილ-ნამუსს თავი შესწირე.
როს გაბერილი ტრაბახა გვადა,
სისხლის მწყურვალე, სისხლისა მსმელი
მოჰკალ, უმოკლე სიცოცხლის ვადა,
ტყვიითა დასწვი ასპიტი გველი!...

ჰანტურია მამასახლისი რომ მოკლა, მასთან ყოფილან მეფის მოხელეთა უსამართლობას დაპირისპირებული ყაჩაღები — ესტატე საჯარო და ლადი ქადარია, რომლებსაც სოფ. ხიბულაში (ხობის რაიონი) მამასახლისი მოეკლათ. მათ შეუდგენიათ მეფის მოხელეთა წინააღმდეგ მებრძოლ ყაჩაღთა ჯგუფი, რომელსაც დ. ჰანტურია მეთაურობდა. მათ მიმართ ხალხის ღრმა თანაგრძნობაა გამოხატული ხალხურ ლექსში „რა ამბავია, ძმებო!“⁹⁵ ამ ლექსში გამოთქმულია ხალხის მიმართვა ყაჩაღებისადმი:

მუ ამბე რე, ჯიშალეფი!
შური ჰოგიდგენანო,
თქვანი კუნტა კარაბინა
ხეს ჰოგიდუნანო?!⁹⁶

რა ამბავია, ძმებო!
სული თუ გიდგიათ?
თქვენი მოკლე კარაბინა
ხელში თუ გაქვთ?!

ყაჩაღების პასუხი:

იარაყის ჩქვ ვებრზენთ
მუთუნ გასაჰირიშენი;
სუმხოლოს პილუნდეს
წარდგენა დო ჩინიშენი,
ჩქვ ჩქან(ი) წესი ვასრულეთ,
მიმზადით მანტინეთ,

იარალს ჩვენ არ ვიძლევით
რაიმე გასაჰირისათვის;
სამივეს გეხოცავდნენ,
წარდგენის და ჩინისათვის.
ჩვენი წესი შევასრულეთ,
მოვემზადეთ გასაჰქევედ.

⁹⁵ იხ. ქართ. ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971.

ინფთ თექი ქიღებტეთ
იარაყიში მათხილეთ.

ისინი იქ ღავტოვეთ
იარალის ყურისმგღებლად.

გადმოცემებითა და ო. დადიანის მიერ მიძღვნილი ლექსითაც დასტურდება ის ფაქტი, რომ დ. ჰანტურია 1905 — 1907 წლების რევოლუციის აქტიური მონაწილე გახდა. იგი მაშინ მუხანათურად შეუპყრიათ და სამუდამოდ გადაუსახლებიათ. გასაბჭოების შემდეგ კი დაბრუნებულა გადასახლებიდან⁹⁶.

საყურადღებოა 1905—1907 წლების რევოლუციის მონაწილე პოლიტ-კატორღელთა მიერ დაწერილი რევოლუციური ლექს-სიმღერები, რომლებსაც ისინი მღეროდნენ გადასახლების ადგილზე (ციმბირში). მათ შორის მეთი მნიშვნელობისაა პოლიტ-კატორღელის — ჯეებე ფაცაციას ჩანაწერები, რომლებიც აღმოაჩინა არხანგელსკში ერთ-ერთი გაზეთის რედაქციის მუშაკმა და ზუგდიღში⁹⁷ გადმოგზავნა.

ზემთ აღნიშნული ხასიათისაა რევოლუციის გარიჟრაჟზე შექმნილი ხალხური ლექს-სიმღერები. ისინი დამატებით ცნობებს გვაწვდიან 1905 წლის რევოლუციის შესახებ.

⁹⁶ ცნობები და ლექსი გადმოგვცა მისმა ასულმა მოკონა ჰანტურია (ქ. ზუგდიღი, 1973 წ.).

⁹⁷ ჩანაწერები გადმოგვცა მირო ჯეებეს ძე ფაცაციამ 1973 წელს და ამჟამად ინახება ზუგდიღის მუზეუმში.

VI. სამშობლო

სამშობლოს თემაზე ჩვენ მიერ შეკრებილი მეგრული ლექსები ჯამოხატავენ ქვეყნისადმი უანგარო სიყვარულს, მეგრულში „ნანა“ მხოლოდ აკვნის სიმღერა როდია, ის საზოგადო სახელის „დედის“ ბაღალი სიტყვაა. ამიტომაც, რომ აკვნის სიმღერას „ნანას“ ვუწოდებთ. ის „ნანას“, ე. ი. დედის სპეტაკი სიყვარულითაა გამთბარი. დედა აკვანშივე უნერგავს შვილს, რომ არასოდეს დაივიწყოს თავისი კუთხე, თავისი ფაცხა და კერა. ეს აზრია გატარებული ლექსში „ნანასქუა“ — „ნანაშვილოში“. ნანას (დედის) რძე შერგებული ვაჟკაცები, სამშობლოს გარეთ თუ მოხვდებოდნენ, სამშობლოს მიწა ჰქონდათ თან, სამშობლოს ისე ტკბილად იგონებდნენ, როგორც დედის რძეს.

ნანას საამო ხმაში ჩვილი ისმენდა სამშობლოსადმი უსაზღვრო სიყვარულის წმინდა საგალობელს და მისი მტრების წინააღმდეგ შეუპოვარი ბრძოლისაკენ მოწოდებას. დედა უმღერდა შვილს:

...მარა, სქუა, გოჩინა,
რთხორე, ირო ქორშუდას:
ოჭიში ვაძირა ნტერც
ომი ქეკორთხოზულას?

...მაგრამ, შვილო, გაბარებ,
გთხოვ, მუდამ გახსოვდეს,
ზურგი არ უჩვენო მტერს
ასიც რომ მოგდედეს!

ამ ლექსებში ისმის შემოსევებით წამებული ქართველი ხალხის კენესა-წუხილი. ხალხის წარმოდგენით, ჩვენს მიწას, თითქოს, ახლაც ასდის დამპყრობ ავაზაკთა ნაფეხურების შმორის სუნი.

ქართული ხალხური გადმოცემა გვეუბნება: „სოფელს მაშინ გაუყვარდება სახელი, თუ იქ დიდი ომი მოხდება, ან თუ იქ სახელოვანი ვაჟკაცი დაიბადებო“.

შორს რომ არ წავიდეთ, ამის მაგალითად საქვეგრელოში მომხდარი ფაქტებიც გვეყოფა. რომ გადავხედავთ ჩვენი წარსული ცხოვრების მატრიანეს, ჩვენს თვალწინ გაივლევებს ყარსის ომი, რუხის ბრძოლა, „ნალიმა კოკის“ ისტორია, თურქ დამპყრობთა თარეში და მათ წინააღმდეგ ბრძოლაში დახოცილი გზირების — ივინის, იოსელიანის, ზვამბაიას და სკობელევის დაღუპვის ადგილზე აღმართული ჯვარ-კოშკი, რომელიც „ძმათა სასაფლაოს“ სახელითაა ცნობილი...

1855 წელს ჩვენს მხარეში თურქთა ურდოების შემოსევის წინა-

აღმდეგ რუსი და ქართველი მეომრების საბრძოლო თანამეგობრობის საუკეთესო ეპიზოდებია ასახული ხალხურ ლექსში — „ყარსის ბრძოლა“⁹⁸. ამ ლექსში ხალხური შემოქმედებისათვის დამახასიათებელი უშუალოდითაა გადმოცემული ისტორიულად ცნობილი ის ფაქტი, რომ თურქეთს ინგლისი აქეზებდა საქართველოს წინააღმდეგ, რომლის დაპყრობისთანავე ფიქრობდა მთელი კავკასიის ხელში ჩაგდებას. — მას თვალი ბაქოს ნავთზე ეკირა. ლექსის პირველ სტრიქონებშივეა ისახული თურქეთის ზრახვები:

თურქის თინა უფიქრებუ,
რუსის ვა გუნცია ჯარი,
შალიმარო მოლურთუმუ,
ფიარ ვარკვდღ ღო ბარი.
ნოლაშუე, ქიგიაშქუკო
საქორთუოს დიდი ზარი.

თურქიშ ჯარიში უნჩაშალა
თმერ-ფაშას ნოვალუე,
კავკასიაში ეკოფუას
შურ ღო გურით ნოცადუე.
თეცად მოქმენდალაშენი
ანგვლია ნოშარდუე;
მუზშა დახმარება მეჩგნი,
თში ანგარიში მის ათქუე?

ლექსის შემდეგ სტრიქონებში კონკრეტულადაა ასახული თურქეთის ჯარის საბრძოლო მოქმედების დასაწყისი, რაც მან ყარსის აღებით დაიწყო: —

ყარსშა ამბეჟ ქგმორთ,
თურქეფქ ქიგმანთხესია;
თში ვერსი მოლართეს,
სოფელეფი გეკოფესია.
ბრინერი უწესობა
თინეფქ ქგლიქყესია.

ლექსში შემზარავი სიტყვებითაა გადმოცემული თურქთა ურდოების დაუნდობელი და დამარბეველი მოქმედება; ისინი დაუნდობლად ხოცავდნენ ადგილობრივ მოსახლეობას, ქალებს, ბავშვებს, მოხუცებს:

თექიანი სოფელარფო
შარას ქიგლუფუფუდეს,
თსურ, ბაღანა ღო ხუნკი

თურქს (თურმე) ის უფიქრია,
რუსს ბრ ჰყავსო ჯარი;
საომრად წამოსულა,
ნიჩაბი არ აკვდა და ბარი.
მიზნად ჰქონდა დავარტყა
საქართველოსთვის დიდი ზარი“.

თურქის ჯარის უფროსობა
თმერ-ფაშას ევალეობდა.
კავკასიის დაპყრობას
სულთ და გულთ ცდილობდა.
ასეთი მოქმედებისათვის,
თურმე, ინგლისი უშადლოდა;
რამდენი დახმარებაჲ მისცა,
მის ანგარიშს ვინ იტყვის?

ყარსში ამბავი მოვიდა,
თურქები დაგვესხნენო;
ას კილომეტრზე წამოვიდნენ,
სოფლები აიღესო.
ყოველგვარი უწესობა
იმით დაიწყესო.

იქაური სოფლელები
გზაზე დაწანწალობდნენ,
ბავშვი, ქალი და ხეიბარი

⁹⁸ იხ. ქვემოთ, გვ. 112.

დროგმა ქიკურღვაფუღეს:
ვართ ღუც გიორთუღეს,
ვართ კუჩხის შაძღღეს,
ღუღე არაა გოკღღერც
კოჩი ვაძღღებალუღეს.
კოც ნინათ ვარაგადე
მუსუთ თურქეფი ორთღღეს;
ღუღი წგმოქკაროლ კათა
სოღა მიკოსორღღეს.

ფორანზე დაეყარათ;
არც თავზე ეხურათ,
არც ფეხზე ეცვათ რა,
გამოკეტილ სახლებში
კაცის ჭაქანება არ იყო.
კაცი ენით ვერ იტყვის,
რასაც თურქები ჩაღღიღენენ;
თაეწაქრილი აღღამიანები
ყოველ კუთხეში ეყარხენ.

რუს-ქართველთა მხედრები, როგორც კი მიიღეს ცნობა თურქეთის ჭარებზის ასეთი ვერაგული თაეღღასმის შესახებ, ღაღრაზმენენ:

გაგონება ღო თი შუთის
ღობკანძით არძაქ ცხენი,
თოღიმ მერქას გინიბლით
გვაღა, ლაკადა ღო რზენი...

გაგონება და იმ შამსვე
შეეკაზმეთ ყვეღამ ცხენი,
წაშმი გაღღავიარეთ
შთა, ვაკე ღა სერი...

ღა როცა თვალი შეეღღეს თურქთა ჭარებზის ვერაგულ ნამოქმეღღარს —

მუქოთნონტყელი ომანეს
ართი ღიხას ღოფხვიღღით,
ნტებულეფი ობკოფით,
უმენტაში გობქყვიღღით...
ომერ-ფაშას მუში ჭარქ
საბოღათ მეუღღინ;
წია-კაკაღო გობქყვიღღით,
ნამუქ ღანთხუნი, ვეღღღინ.

როგორც ტყიური ბუნაგში
ერთ აღღიღას მოვიმწყვიღღით,
გაქცეულნი დაეიქირეთ,
უმეტესობა ამოვხოცეთ...
ომერ-ფაშას მისი ჭარი
საბოღოღღღ დაეკარგა;
ერთიანად ამოვწყვიტეთ,
ვინც ღაეცა, ვეღღარ აღღა.

ინგლის-თურქეთის ღამბყრობღღური ზრახვების ჩაფუშვის შემღღეგ, ინგლისის უქმაყოფიღღო მთაერობა საშინღღად კიცხავღღა ომერ-ფაშას, რაც ლექსის ბოღღო სტროფში შემღღეგნაღღარაღღა გაღღმოცემული:

ანგღღიამ მოუჩინ;
სი ღურელი ომერ-ფაშა,
ხემეღღოს იბექღღდი,
ღუღღიმიკოიძღღღცაშა,
მაღღამუსენღღი, გუკოფუნღღი
უჩაზღღვას ძგაშე-ძგაშა!

ინგლისმა შემოღღთვაღღა;
შე მკეღღარსუღღო ომერ-ფაშა,
ხმეღღეთზე ტრახახობღღი,
თავით სწეღღებოღღი ცასა,
მარწმუნებღღი, აიღღებღღი,
კიღღით-კიღღემღღე შაე ზღღვასა!

ბოღღო სტრიქონებში თვით ლექსის გამომთქმელი, რომელიც ამ ბრძოღღის მონაწიღღე უნღღა ყოფიღღიყო, ომერ-ფაშაზე ამბობზ:

ზუგღღიდკ ორნაქ გიტალუნ⁹⁹,
კულეს ვეგიაღღღინ ძგაშა,

ზუგღღიდს ზათქი რომ ღაეცა,
ყულევს ნაპირზე ვერ ღარჩა,

⁹⁹ სიტყვასიტყვით — ზუგღიდს ზათქი რომ ჩაუეარღღა.

ი ლალადოცერ-გულა.
მაკევაფელა ომერ-ფაშა,
თურქაბრაგის პალური დო
ზუს დო ქორათუს — ვაშა, ვაშა

ეს გლახაკი და ბლარაქუნა.
თავბეჭია ომერ-ფაშა —
თურქ ავაზაკს პანლური და
რუს და ქართველს ვაშა, ვაშა!

ამავე სათაურით ცნობილი ლექსის სხვა ვარიანტში მელექსე დი-
დი ალტკინებით გადმოგვცემს და ხოტბას ასხამს ქართველობასთან
რუჟა მსედარიოხის საბრძოლო თანამეგობრობის დიდ მნიშვნელობას.
მუსლიმანური ქვეყნების შემოსევის უსაფრთხოების საქმეში;

ბაქიან დრო ვემითვალ
კინოხიან რიცხვიშა;
ნამ „როტას“ ვოკუთნუქი,
მიკომპარგ ქუდიშა,
თურქ იშენით ვამლირუნა
რუსიში ქიკი კითიშა...

ახლანდელ დროს ვერ მიათვლი
წარსულის რიცხვსა;
რომელ „როტასაც“ ვეკუთენი,
მაწერია ქუდზე,
თურქი მანც არ გვიღირს
რუსის ნეკა თითზე...

აქ პიროვნულად არ არის დასახელებული სამშობლოს დაცვისა-
თვის თავდადებული „ნალიმა კოკის“ გმირები — რუსი და ქართველი
ზხედართმთავრები — ივინი, სკობელევი, იოსელიანი, ზვამბაია და
შარვაშიძე, მაგრამ, როგორც ისტორიულად ცნობილია, ესენი იყუ-
ნენ ის მხედართმთავრები, რომლებმაც თავი დასდეს სამშობლოსა-
თვის და შემდეგ მათი გმირობის მაგალითზე რუსი და ქართველი მეომ-
რები ეკვეთნენ ომერ-ფაშას ჯარებს და უკუაგდეს.

ასევე ცნობილია ციკლი ლექსებისა, სადაც გადმოცემულია 1914
წლის მსოფლიო ომის საშინელებანი. ამ ლექსებიდან აშკარად იგრძ-
ნობა, რომ ხალხი და მისი გენია გმობს იმპერიალიზმის დამპყრობ-
ლურ ზრახვებს და ომის გამჩაღებელთა ხრიკებს. ისინი ომს თვლიან
უდიდეს ბოროტებად, კაცობრიობის მტრად;

თეში დემაქუაფალი(ი) კოჩი
თოკიში მიკასქუაფალი,
დაჩხერი რე დარზამალი,
დოფას წგმაქუაფალი,¹⁰⁰

ამის დამწყები კაცი
თოკით (არის) მისაბმელი,
ციცხლია გასაჩაღებელი
და დველფზე დასაწველი.

ასეთი კრულვით იხსენიებს ხალხი ომის გამჩაღებელ ყაჩაღებს.
ამ ლექსებშივეა ასახული მეფის დროს ჯარისკაცთა აუტანელი პი-
რობები:

უჩა ქობალი ქომილუნა
ხენწგფეში ქულოფირი;
გვერდი ხეს მიკებუნა,
გვერდი კართეს კორობილი.
თე ქობალი თიცილი რე

შავი პური კი გვაქვს,
ხელმწიფის ნაწყულობევი;
ნახევარი ხელთ გვიკირავს,
ზოგი კალთაში შეკრებილი.
ეს პური კი ისეთია,

¹⁰⁰ იხ. ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971.

კოკა წყარი ვარტუნაც,
გვერდ გერვანქა ოქკუმალი
ღურას მოგინატრუნაც.
გიონჯირე ჭვირ მიღუნა —
ტომარე ღო მუშ ნაალა.
ხეს თოფი მიკებუნა,
ხუცუ სუშკა ღო მაზარა,
დიდა შური მუშ მანწარა,
თე ბოშალაში საღლათალა

კოკა წყალი ვერ ალბობს;
ნახევარი გირვანქა საქმელი
სიკედლის მოგანატრებს.
საწოლიც კარგი გვაქვს —
ტომარა და მისი თივა.
ხელში თოფი გვიკავია,
მხარზე ჩანთა და მაზარა,
რა მწარეა, ვაი ნანა,
ახალგაზრდობის საღლათობა!

მიუხედავად ასეთი ცუდი პირობებისა, ბედკრული ჯარისკაცი სამშობლოს ინტერესებისათვის იტანდა გასაჭირს და სიცოცხლის ფასად იცავდა თავის ქვეყნის საზღვრებს:

ნტერც ქუათხოზითგ ღო
მინ ბჟოფით, მინ პილთ,
ეარნეჩი ღო ვითი ვერსი
საზღვარიშე გინიბლით;
სამშობლოში მცველ(ი) ვორდით,
გალი არძაქ გინიბგით...

მტერს გამოვეკიდეთ და
ზოგი დავიკარეთ, ზოგი მოვკალით,
ორმოცდაათ ვერსზე
საზღვარი გადავლახეთ;
სამშობლოს მცველი ვიყავით,
გალი ყველამ მოვიხადეთ.

1914 წლის მსოფლიო იმპერიალისტური ომი რევოლუციით დამთავრდა რუსეთში. ლენინური პარტიის ხელმძღვანელობით, რუსეთის მშრომელი მასები საკუთარი ქვეყნის შინაგან მტერსაც გაუსწორდნენ. სოციალისტური რევოლუციის გამარჯვებისა და საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების პირველ წლებიდანვე ბოლშევიკურმა პარტიამ წითელი არმია შექმნა. 1918 წლიდან შეიქმნა იდეურ-პოლიტიკურად მაღალი შეგნებითა და ტექნიკურად აღჭურვილი არმია. მის შესახებ ხალხს უთქვამს:

ვაშა კითა არმიას,¹⁰¹
სოციალიზმიშო დარაქებც,
თიშენირე იმორძგებც,
ვორდშილოვ განაგენც...
ართი, უირი, ვაშა, ვაშა,
სანძლოს თოლი ძგადო-ძგაშა!

ვაშა წითელ არმიას,
სოციალიზმის დარაქს,
იმიტომაც იმარჯვებს, —
ვოროშილოვი განაგებს.
ერთი, ორი, ვაშა, ვაშა,
არ მოაშორო თვალი საზღვარს!

როდესაც ფაშისტთა ურდოები თავს დაესხნენ საბჭოთა ქვეყანას, საბჭოთა მეომრებმა გამოავლინეს მაღალი მორალური და საბრძოლო თვისებები, სამშობლოსადმი უსაზღვრო ერთგულება. ისტორიას არ ახსოვს ისეთი მასობრივი გმირობის მაგალითები, როგორც საბჭოთა მებრძოლებმა გამოიჩინეს ღიდ სამამულო ომში. ამ თემაზე შე-

¹⁰¹ იხ. ქვემოთ, გვ. 158.

იქმნა როგორც ისტორიოგრაფიის, მხატვრული ლიტერატურის, კინე-მატოგრაფიის, ფერწერა-ქანდაკების გამოჩენილ ხელოვანთა მიერ მაღალ დონეზე შესრულებული ნიმუშები, ასევე ხალხური შემოქმედების ნიმუშები. მათგან რამდენიმე ლექსს ხალხი მღერის. სამეგრელოში შექმნილ ხალხურ ლექსებს შორის შეიძლება დაეასახელოთ სიმღერა ალ. წურწუმიაზე, გრ. სხულუხიაზე, მ. ქანთარიაზე, შალამბერიძესა და სხვებზე.

სამამულო ომის თემაზე შექმნილი ხალხური ლექსებიდან უნდა გამოვყოთ ციკლი ლექსებისა, რომლებიც დაწერილია ფრონტებზე თვით მელექსე მეომრებისაგან და უშუალოდ გამოგზავნილია მათ მიერ მშობლებისა და მეზობლებისათვის. ჯვარ-ჩქვალერის უბნის მცხოვრები, დაბალი განათლების მქონე მეომარი ლექსად იწერებოდა 1941 წლის გაზაფხულზე პიტლერული ურდოების მუხანათურად თავდასხმის შესახებ:

ქარწყეთო, მაყალფი,
ნტერეფქ მუ ქიმინესგნი?
ჩქენი ბედინერი რინა
თოლშა ვამიძირესგნი!
„ართიანც ვეგვანთხათია ღო“,
გიტლერი ოქარანდ ხეს,
გოპეულერი უკრაინა,
ლოტახეს — ვეგროკვეს...

ხედავთ, თანატოლებო,
პტრებმა რა ჩაიდინეს?!
ჩვენ ბედნიერ ყოფას
თვალი ვერ გაუსწორეს!
„ერთმანეთს არ დავესხათო“,
პიტლერი აწერდა ხელს,
გაფურჩქნული უკრაინა
დაანგრიეს, გადასწვეს...!

ჩვენი ქვეყნის სიძლიერეში დარწმუნებულნი ჯარისკაცი შემდეგ სტროფში წერს:

მარა კისერც მიტახნეც
გიტლერი ღო მუში ბანდა,
ინეფც რუსეთის მი მეჩანც
ტყურათ უდინენა ხანდა...
ისტორიაში მუ ვემეგებუ
მა უგურაფუ ყახაყის,
მარა მიჩქ ვაწუგებუ
ჩხუპი რუსიში საღლათის.

მაგრამ კისერს მოიტეხს
პიტლერი და მისი ბანდა,
მათ რუსეთს ვინ მისცემს,
ტყუილად ეკარგებათ ჯაფა...
ისტორიის რა გამეგება
უსწავლელ გლეხკაცს,
მაგრამ ვიცი, არ წაუგია,
ომი რუსის ჯარისკაცს.

იგივე ავტორი დასძენს:

ფაშისტეფიში უღუშე თუღო
უჯგუ, ვამდგდანი შური,
გიტლერით მალას იყიი,
ნაპალონშა გოტებული...
ნაპალონქ ხოლო იხანგ ვარა,

ფაშისტების უღელქვეშ
სჯობს, რომ არ გვედგას სული,
პიტლერიც მალე იქნება
ნაპოლონთან გაგზავნილი...
ნაპოლონიც გაგიყდა, თორემ

ჩუხეტიშა მუ ოკოდუ?!
ის რუსეჟე ლოლესნი,
ომურეთის ვაგაჟკორდე;
მურიცხ-მაგანა დო კვერი,
ბერლინც ლერბო ვადაკორდე!

არუსეთთან რა უნდოდ?!
მას რუსებმა რაც უყო,
საიჭიოშიც ეხსომება,
ვარსკვლავ-ნამგალი და ურო,
ბერლინს ლერბად არ ასცდება!

ხალხური გენიისათვის დამახასიათებელია გარემოს აღქმის სწრაფი ორიენტაცია და მოვლენის სადად გადმოცემის უშუალობა. ხალხურ მეღექსეთა პრინციპები ერთმანეთთან დაპირისპირების დროს ამ ხერხს ემყარება. გასულ საუკუნეებში ცნობილი მეღექსეები: პეტრუშკა მეუნარგია, კიპა ფაჟავა, საბაია და ხეთიდან ნიკო ნაჭყებია პაექრობაში ცნობილი არიან. სწორედ ამ ნ. ნაჭყებიას ოჯახიდან იყო დუნია ნაჭყებია ჭიჭიხასი, რომელსაც ქმრის ოჯახში (ქ. ზუგდიდში) გადმოეტანა მამისეული ოჯახის ტრადიცია გაღექსვისა. დედა-შვილები ოჯახში ლექსით პაექრობდნენ:

დიდი სამამულო ომის პერიოდში დუნიას შვილები ომში გაიწვიეს. ერთმანეთთან გაგზავნილ წერილებში ლექსებიცაა ჩაწერილი. მოხუცი დედა დუნია ჭიჭიხია 1942 წლის აპრილში სწერდა მეომარ შვილს — ხუნტუ (გრიშა) ჭიჭიხას:

— სი ჩქიმ მანგარალი, ხუნტუ¹⁰³
სორე ოგვიჩინაქუნი?
მართალ გუგოჟკორდიო,
მუთუნც ვამიჩინაქუნი?
თოლიში სინთე მიღამილუ
თქვანი ღურე ჭინაქუნი,
მა ვამიჩქუ. მუ ბქომინე
თქვან მარდულა დიდაქუნი?...
მარა იმენდი ქიმოსქიდუ,
შალას გამახარენტუნი
დო თქვანი უძირაფუო
ლურას ვადმაცალენტუნი...

შენ ჩემო დამტირებულო, ხუნტუ,
სადა ხარ თმახუქუქავე?
მართლა დაგავიწყდი,
რომ არაფერს არ მითვლი?
თვალთა სინათლე წამართვა
მულამ თქვენსკენ ცქერამა,
მე არ ვიცი, რა ვქნა
თქვენმა გამზრდელმა დედამა?
მაგრამ იმედი კი მჩრება,
რომ მალე გამახარებთ,
და თქვენ უნახავდ
სიკვილის არ დამაცლით...

1942 წლის 20 აგვისტოს ფრონტელ გ. ჭიჭიხას დედისადმი გამოგზავნილ წერილზე შემდეგი სახის საღექსო სტრიქონები დაურთავს:

უპირველეს ირფელიშე
გის ურვენქ ჭვირობუას,
დო ფთხულე ბუნებას,
ირიართო ჭვირო რკუას!...
ჭარიში დიდი მეთაური
სქან სქუასით იფოთუანც,

უპირველეს ყოვლისა,
გისურვებ კარგად ყოფნას,
და შევეთხოვ ბუნებას,
ყოველთვის კარგად გამყოფოს!
ჭარის დიდი მეთაური
შენს შვილსაც თვლის საიმედოდ.

¹⁰³ ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., გვ. 118.

ანწი დიდა ძირაფაშა,
თაქ ვათე მა კარუას,
სქან სუმხოლო სქულაფეი
ლორონთქ ქიგოქარუას!

აწი დედა ნახვამლის,
აქ ვამთავრებ მე წერას,
შენი სამივე შვილი
ღმერთმა გალირსოს.

ხუნტუ (გრიშა) ჩიჩიხიას წერილი უკანასკნელი გამოდგა. როცა ის ამ წერილს წერდა, მისი უმცროსი ძმები დალუპული იყვნენ. დედას არც ერთი შვილი არ დაბრუნებია. მაგრამ დარჩა მათი ნათესავ-მეზობლები, ხალხი, რომლებიც სხვა მეომრებთან ერთად აფასებენ მათ ამაგს, დიდებით მოსავენ მათ სახელს. ეს წერილები და მასზე დართული ლექსები მოქმედი არმიის აქტიური მონაწილე მეომრების მიერ არის შექმნილი. ჩვენ ვხვდებით აგრეთვე სიმღერებს სამამულო ომის გმირებზე. მათ შორის უფრო ყურადსაღებია ლექსი მფრინავ ალექსანდრე წურწუმიაზე, რომელიც შექმნა მომღერალმა ნოკო ხურციამ. ნოკო იყო სიმღერისა და ლექსის ტრფიალი-პროფესიონალი მომღერალი, მაგრამ არ იყო პოეტი. მიუხედავად ამისა, მან შექმნა სასიმღერო ტექსტი გმირ შევარდენზე — ალ. წურწუმიაზე, რომელიც უკვე სასიმღერო რეპერტუარებშია შესული.

ასეთია დღესდღეობით ჩვენ მიერ ჩაწერილი ფრონტელ მელექსეთა სასიმღერო მემკვიდრეობა, რომლის შეკრება-გამოვლინება უნდა გაგრძელდეს.

VII. თანამედროვე ლექს-სიმღერები

საბჭოთა სინამდვილეში შექმნილი ხალხური ლექსების უმეტესობა წარმოადგენს რევოლუციების პერიოდში შექმნილი ლექსების იდეურ-შინაარსობრივ გაგრძელებას. მათი თემატიკა ახალია. ენება ქვეყნის ინდუსტრიალიზაციისა და კოლექტივიზაციის, შრომისა და ბრძოლის საკითხებს. მათში ასახულია ოქტომბრის მონაპოვართა დაცვისა და კლასობრივი მტრების წინააღმდეგ ბრძოლის დაუცხრომელი სულსკვეთება.

ლექსი „მადლობა რევოლუციას“¹⁰⁴ უმღერის რევოლუციის სიდიადესა და მუშურ-გლეხური ხელისუფლების ძლევამოსილ გამარჯვებებს. მასში შიგადაშიგ ჩართულია რევოლუციამდელი უსამართლობის ფაქტები, შემდეგ მათ მოსდევს რევოლუციური ძალების საგალობელი. მაგალითად, ასეთია სტროფები:

მოხანდღეი ურავად
თე ახალ დროს მადლობას,
გლახა მუთუნი ვეგორე
ასე ჩქინი ანდო-განც;
მითი ქორე გაგებული,
ქოთი ასე გერე დლას;
აიშა დლა ვა უძირ
ღიხაში მუშა საცოდალც...

ხეაშელი ორღას ბუნებაშე
თეში გამასწორებელი,
ამიორიშე მომისპეს
ჩქენი დამამონებელი...“

მშრომელები უცხადებენ
ამ ახალ დროს მადლობას,
კუღს ვერაფერს მოქებნი
ახლა ჩვენს არემარეში;
ვინც არის გაგებული,
დაუდგა დღე ნათელი;
აქამღე დღე არ უნახავს
მიწის მუშას საცოდავს...

დაილოცოს ბუნებისაგან
ამის გამსწორებელი,
ამიერიდან მოგვისპეს
ჩვენი დამმონებელი“...

ავტორ-მთქმელი წარსულზე ლაპარაკობს:

ქიანა აფულ ფუქებული
დიდ გვარიში წოდებას,
მუნოფხედეს, ბტყაბარანდეს,
კოჩი ვა რდგ ცოდებას...

ქვეყანა ჰყავდა გაბრწინილი
დიდი გვარის წოდებას,
გვაჯდენ თავზე, გვატყავებდენენ,
არვინ ეცოდებოდათ...

¹⁰⁴ ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971.

რევოლუციის გამარჯვებით ძლევამოსილი მშრომელი ზიზლით შეჰყურებს დამარცხებული კლასის წაბოლარებს და სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლის დასასრულს ასეთ საბოლოო სიტყვას ეუბნება:

ჩქვ ძაბუნო მიგოჩქვდით,
ვარწყედით ჩქვნ ძალას.
ანწი ვემეოლდებუთუ,
მუღვავგმა ინგარათ...

ჩვენ ძაბუნად მიგაჩნდით,
არ ხეღვდით ჩვენს ძალას,
ანწი არ შეგეცოდებთ,
რამღენიც არ იტიროთ!

1921 წლის 9 მარტს ზუგდიდის მაზრაში გამოცხადდა საბჭოთა ხელისუფლება. რეაქციული პარტიები — მენშევიკები, ეროვნული დემოკრატები, ფედერალისტები და სხვა ჯურის ანტიკომუნისტური ძალები ვერ ურიგდებოდნენ საქართველოში საბჭოთა ხელისუფლების გამტკიცებას.

ლექსში — „ღებცვათ გგმათუთაში ნაშიბუ“ — „დავიცვათ ოქტომბრის მონაპოვარი“ ასახულია მენშევიკების ავანტიურა 1924 წელს ახალგაზრდა საბჭოთა საქართველოს წინააღმდეგ და მათი დამარცხება კომუნისტების მიერ. საბჭოთა ხელისუფლების მტრები გამოლქსავს სხვადასხვა პარტიებად ჰყავს წარმოდგენილი:

თეში უეკულით, აშხანაგეფი,
ბრელი ორდ პარტია —
ფედერალისტი, ნაციონალისტი,
სოციალ-დემოკრატია.

ამის მერეც, მეგობრებო,
ბეერი იყო პარტია —
ფედერალისტი, ნაციონალისტი,
სოციალ-დემოკრატია.

ისინი ძალაუფლების მიტაცებას ლამობდნენ და უნდოდათ საქართველოს საბჭოთა რუსეთიდან ჩამოცილება, მენშევიკური ხელისუფლების დამყარება.

ჩქვნ ნტერეფქ ხე ქიმეთხ
საქორთუოში ფანაის,
მარა წაშალქ გეგლაციუ,
ინეფიში თოფიში ფალიას
დო ქოთი აძღვა ქოცხოერენა
ოსქვებური გალიას.

ჩვენმა მტრებმა ხელი ახლეს
საქართველოს „ფანაის“¹⁰⁶
მაგრამ ღენთი ჩამოცივდა,
მათი თოფის ფალიას,
და ღღეს კიდევაც ცხოვრობენ
შესაფერის გალაში.

ლექსის შემდეგ სტრიქონებში გადმოცემულია, რომ ზუგდიდის მაზრის ამ კონტრარევოლუციურ ხროვას შემოუერთდა სამურზაყანოელი ბანდებიც და დაესხნენ სამაზრო ცენტრს — ზუგდიდს, სადაც:

ვაქარეფი თეშ ინორღეს
მუჭოთ თურქეფი ხოფას;
პირველო ქივიანთხეს

ვაქრები ისე იღვენენ,
როგორც თურქები ხოფას;
პირველად თავს დაესხნენ

¹⁰⁶ ფანია — თჯახის შემადგენლობა, ამ შემთხვევაში ქართველი ტომები.

ამხანაგი როგას.
მუეამც როგას ქივიანთხესენი,
ურა ქიშიომახეს.
ქივიანთხეს, დოყვილეს,
მუთუნ ვამუეხვარეს;
ოქმარეშე ონჭუაშა
დრო ჯგირო ატარეს,
მორთეს ურამი ძახინით,
ბოლოს გაგშენვარეს.

ამხანაგ როგას (გრ. როგავას).
როგავას რომ დაესხნენ,
ურა დაიყვირეს.
დაესხნენ და მოკლეს,
არაფრით არ დაინდეს;
დილიდან საღამომდე
კარგი დრო ატარეს,
მოვიდნენ ურას ძახილით,
ბოლოს გლოვით გავიდნენ.

ამგვარად, ამ ხალხურ ლექსში ნათლად არის ასახული, რომ ზუგდიდის მაზრაში კონტრრევოლუციურ ძალებს შეეწირნენ ცნობილი რევოლუციონერები და საზოგადო მოღვაწეები, მათ შორის — გრიგოლ როგავა. რაიონის ცენტრში ამჟამად აღმართულია მისი ძეგლი. მის პირდაპირ მდებარე ორსართულიანი სახლის აივნიდან 1921 წელს მან გამოაცხადა საბჭოთა ხელისუფლების დამყარება ზუგდიდში.

სახალხო მეურნეობის აღდგენითი სამუშაოების შემდეგ, ლენინური გეგმის ხუთწლედების მიხედვით, ჩვენშიც საფუძველი ჩაეყარა მძლავრ ინდუსტრიულ მშენებლობას. არსებული მდიდარი ბუნებრივი რესურსების ათვისების მიზნით აშენდა მრავალი ფაბრიკა-ქარხანა. მათ შორის იმ დროისათვის ყველაზე მნიშვნელოვანი იყო ცელულოზისა და ქაღალდის კომბინატი, რომელსაც 1930 წლის პირველ მაისობაზე სადღესასწაულო ზეიმის ვითარებაში ჩაეყარა საფუძველი. ამ მნიშვნელოვან მოვლენასთან დაკავშირებით მშრომელი ხალხის აღფრთოვანება არის გადმოცემული ლექსში „კომბინატის ქარხანა“¹⁰⁷ (ავტორმთქმელი აწ განსვენებული პეტრე ხუბუა). აღნიშნულ ლექსში კონკრეტულადაა მოხაზული ძველი „ჯოღეჯიანის“ — გარეული ღორების სანავარდო ტყეში საბჭოთა გიგანტის — ცელულოზისა და ქაღალდის კომბინატის მშენებლობის დიდი მნიშვნელობა საბჭოთა ქვეყნის კულტურულ-ეკონომიური აღმავლობისა და მშრომელთა კეთილდღეობისათვის:

„კომბინატის“ უძახენა
ქალარდიში ქარხანას,
სორე დოუჰყაფუნანნი,
სონი ტყუცი დო წკვაფანას?
ვემშათინანდ ტარიელი,
თე ადგილც მხვაფარანც,
დადიას უღუღუ ჯვეშ დროს
გერ დო ტურაში საფორათ...

„კომბინატს“ ეძახიან
ქაღალდის ქარხანას,
სადაა რომ დოუწყაით,
შამბნარში და წკვაფანაში?¹⁰⁸
ვერ შებედავდა ტარიელი
ამ ადგილას სხვა ხანაში,
დადიანს ჰქონდა ძველ დროს
მგელ-ტურების საფარად...

ეს ასე იყო ძველად, მაგრამ

¹⁰⁷ იხ. ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971.

¹⁰⁸ წკვაფანა — წუნწუნხო, შამბნარო.

ასე თის ქოძიკენქენი,
მუს ძირ თიში მასქეაშას?
ირღიხაშე ელექტრონიში
ნოთე ინობარჩხალანც
მოხანდეს გური ეხარებუ,
გაქინენი არხამას...

ახლა მას რომ დანიხავე,
მასზე ლამაზს რას ნახავ?
ყოველმხრიდან ელექტრონის
ნათურა ჩახჩახებს,
მშრომელის გული ხარობს,
რომ შეჰყურებს „არხამას“¹⁰⁹.

ავტორ-მთქმელი პარალელურად ავლებს ძველსა და ახალ ყოფას შორის, ხაზს უსვამს მეფის რუსეთის ტექნიკურად ჩამორჩენილობა და საბჭოთა ქვეყანაში პირველი ხუთწლედების მანძილზე ქვეყნის ინდუსტრიულ აღმავლობას:

უბედური ნიკოლოზის
კორი დოუშქვიდუაფუ,
ჭვეში ღროს თე ქარხანა
მითინც ვაგუეთხუაფუ.

უბედურ ნიკოლოზს (მეფეს)
ხალხი (ბნელში) დაუხრჩია,
ძველ ღროში ამ ქარხანაზე
არავის არ უფიქრია.

ლექსის ბოლო სტრიქონებში გადმოცემულია საბჭოთა მშენებლობის ასეთი გრანდიოზული გეგმის დასახვისათვის ლენინური კომუნისტური პარტიისა და საბჭოთა ქვეყნის ქება-დიდება:

გოუმორძვეას თი პარტიას,
მიქვთი თენა დასახენი;
ლენინურ პარტიას,
ჩქენ ნტერეფი გოფართხენა!
გოუმორძვეას კითა ნჯარც,
ჩქენ(ი) თხილუას ოცადენი,
გილარენა სანძღვარცე ღო
ნტერც გმირულო ღოხეადენი!

გაუმარჯოს იმ პარტიას,
ვინც რომ ეს ასე დასახა;
ლენინურ პარტიას,
ჩვენი მტრები რომ დაფერთხა!
გაუმარჯოს წითელ ჭარს,
ვინც კისრულობს ჩვენს დაცვას
დგას საზღვარზე და
მტერს რომ გმირულად დაუხვდება!

სამეგრელოს გასაბჭოების პირველი წლებიდანვე დაიწყო შავი-ზღვისპირა სარკინიგზო მაგისტრალის მშენებლობა და ჩვენი მხარის მშრომელები დაუკავშირდნენ სსრ კავშირის სამრეწველო და კულტურის ცენტრებს. ამ მოვლენას მრავალი ლექსი და სიმღერა უძღვენეს სახალხო მთქმელებმა. მათ შორის საყურადღებოა „რკინიგზა“¹¹⁰. ლექსში ასახულია ამ მოვლენასთან დაკავშირებული პირველი სიხარული და ხალხის წარმოდგენა სარკინიგზო მშენებლობაზე:

მატარებელი მოურცია,
რაგადი რე, ფაცია —
სენაკიშე გინილენცი,
ლარჩვას იფი სტანცია,
ირფელი ართო გაფინთებე,

მატარებელი მოდისო
ამობენ, ფაციფუცია —
სენაკიდან რომ გამოვა,
ლარჩვას იქნება „სტანცია“.
ყველა ერთად დამფრთხალა

¹⁰⁹ არხამა — დახვეწებული სიმღერე.

¹¹⁰ იხ. ქართ. ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971.

მუ რე მოღვაწიანცია,
მუ ნძალა რე. ურთანცენი,
თუზმა ბარბალამცია?
იარტელართო გაკორტრხ,
რეიცას დაჩურთანია.

რა არის, რომ მოზღავესო,
რა ძალაა, რომ აბრუნებს
ამდენ ბორბლიანებსო.
ყველაფერი დაიმსხვრევა,
ლიანდაგს რომ ვასცდესო.

სარკინიგზო მშენებლობასთან ერთად, ჩვენი მხარის მთქმელების ლექსებში ნათლად აისახა აგრეთვე საქართველოს მთიან რაიონებში (ზუგდიდი — მესტიის) გზატყეცილებისა და ხიდების მშენებლობები. ამ თემაზე შექმნილ ლექსებს შორის აღსანიშნავია „ინგურიში ლეხე-რა“ („ენგურის ხეობა“) ავტორ-მთქმელი ილია ქარდავა.

ჩვეში დროს მი შინანდ
შონეში მალ მანქანასი
მარა ასე შინოურკუ
გოქკადილი მაგანას;
მეურკუ დო მიკვარკვანტ,
მიკოთხოზ ქვრქეში ძვას,
სოცილისტური ეპოქაშა
კოც ვაუძირ თენა დლას,
თულდო ინგური გვარგვალანც,
რჩხვიანც, ორწყენი მანქანას,
დო შონეშე ჟას არხენც
კომბინატის ქარხანას.

ძველ დროში ვინ ახსენებდა
სვანეთში წამსველდ მანქანასი
მაგრამ ახლა გაივლის
ბეტონის ხიდ მაგანაზე;
მიდის და მინავარდობს,
მისდევს ქარაფის კიდეს,
სოცილისტურ ეპოქამდ
არავის არ უნახავს ეს.
ქვევით ენგური თუხთუხებს,
ყვირის, რომ ხედავს მანქანას,
და სვანეთიდან ხე-ტყეს აწვდის
კომბინატის ქარხანას.

ჩვენი მხარის ზეპირსიტყვიერების ნიმუშებში, ინდუსტრიული მშენებლობის პარალელურად, მკაფიოდ აისახა სოფლის კოლექტივიზაციის პროცესიც. ეს უკანასკნელი იქმნებოდა ახალგაზრდა საბჭოთა ინდუსტრიის ბაზაზე. ამიტომ ამ თემაზე შექმნილ ლექსებში კოლექტივი და ტრაქტორი იხსენიება.

ლექსის „რკინაში ხოჯი“¹¹¹ („რკინის ხარი“) ავტორ-მთქმელია ბ. სართანია. ეს სიმღერა სოფლად კოლექტივიზაციის პირველ დღეებში შეიქმნა და გავრცელდა, მაშინ მას დიდი სააგიტაციო მნიშვნელობა ჰქონდა. ტექსტი ასეთია:

ხანდაში ქართას გაიბჯათათ,
რკინაში ბუსქაქ, ყაზაყ-მუშაქ!
რამა-რერა, ვორერაა,
უჭვუში ვამავორენა;
თასო მობსპათ კულაყვი,
ვა ვაპამოთ შხვაში ფუჩხა;
რამა-რერა, ვორერაა!;
ხანდა ვადმალორენა!...
გოქვარქვეშელი მინდორაფი

შრომის წრეს შვეურთდეთ,
რკინის ბუსქა, მუშა-გლეხი!
რამა-რერა, ვორერაა...
უკეთესსა ვერ მოვძებნით;
მოგსპოთ კულაყვის თესლი
არ ვაპამოთ სხვის ნამცეცი;
რამა-რერა, ვორერაა,
არ მოგვატყუებს შრომა!...
გაკრიალებული მინდვრებო

¹¹¹ იხ. ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971.

გიჭინენა, გელენა,
კოლექტივიში მოხანდეფი
სქან მოხვარას ელენა...
ხო-ო რერა, ვორერაა,
სი ჩქიმ რკინაში მოხვერა.
ვინტეფუ ჭგირო მოუნქირი,
ფრთხილას, ნტერაფე ვაგენას,
შარას ვაჩვერცხიებუთუ,
სქან ბარბალიში ნაგორას;
ირხიალი, გიგობირა,
რამა-რერა, ვორერას!

გიყურებენ, გელიან,
კოლექტივის მშრომლები
შენგან შეელას ელიან...
ხო-ო რერე, ვორერაა,
შენ ჩემო რკინის მოხვერავე.
ხრახნებს კარგად მოუქირე,
ფრთხილად, მტრებმა არ გაენოს,
გზას არ ჩამოვეცილებით,
შენს ბორბლების ნაძებარს,
იგუგუნე, დაგამღერებ,
რამა-რერა, ვორერას!

აქ აშკარად იგრძნობა ერთპიროვნული გლახური მეურნეობიდან მსხვილ სოციალისტურ მეურნეობაზე გადასვლისაკენ მოწოდება, რაც გაათვრებული კლასობრივი ბრძოლის პირობებში მიმდინარეობდა. სხვისი ნაოფლარით ცხოვრებას დაჩვეული ანტისაბჭოთა ელემენტები — კულაკები პროვოკაციას ეწეოდნენ მეურნეობის სოციალისტური ფორმის დამკვიდრების წინააღმდეგ. ასეთების განწყობილებას გამოხატავს ქვემოდასახელებული სტრიქონები:

კოლექტივიში მუშასია
ვურ ჩინჯი სიძინდი უჩანცია.
ინა ჩიქვიქ ოუქკუმუ,
ჩილ დო სქუას მუ ჩასია?!

კოლმეურნეობაში მომუშავეს
ორი ძირი სიძინდი უთესია.
იგი ჩხიკვმა შეუქამა,
კოლ-შვილს რა აქამოსო?!

კოლმეურნე ენთუზიასტების ჩანსად განწყობილებას გამოხატავს შრომისა და ბრძოლის პათოსით გაყვლილი სტრიქონები, რომლებიც ზემოხსენებულ პროვოკატორულ ლექსს დაუპირისპირეს ჩვენმა კოლმეურნეებმა და საკოლმეურნეო მინდვრებში მღეროდნენ:

გემორძგუ, გემორძგუ,
კოლექტივიზაციაქ,
კულაკებუ ქაშასქდღ
მუში ბრავაკაციაქ.

გაიზარჯვა, გაიზარჯვა,
კოლექტივიზაციაქ,
კულაკებს შერჩა
თავიანთი პროვოკაცია.

მელექსეთა ამ პაექრობაში აშკარად ჩანს სოფლად კოლექტივიზაციის დამკვიდრების პროცესი — ვინ ვის? — საკითხი, რომელიც სოფლად მეურნეობის სოციალისტური ფორმის ტრიუმფალური გამარჯვებით დაგვირგვინდა. ეს ნათლად აისახა ავტორმთქმელის პეტრე ხუბუას ლექსში „კოლექტივი“.

ჭვეში დრო ჭგირო ქორშენა,
დიხას მიკვოლურდით,
კინახონა ვაკეთანდ დღ
თასის ძიუთუ ფუბლუნდით,
ვა უჭერდით ართიანც,

ძველი დრო კარგად გახსოვთ,
შიწას რომ ვაკვდობოდით,
სახნისი არ სჭრიდა და
თესლს შიწაში ძლივსდა ვფლავდით,
აბ ვუჭეროდით ერთმანეთს,

კერძოთ იბუბრქულუდით,
კვირიკვეს ვარდ გათებული
იანარც ევაგუნულით...
ასე ტრაქტორაქ ქემორთგ დო
ქიანა გეგნოფარგალუუ
ჩხვიჩხვეფი დო ჟოლოკეტი
ჯინც ქიგიორტარგალუუ;
სუმ ჩარქის მებონგნც,
მარა მუთა არგალუუ...
გომორძგუსას გისურვენთ
კოლმეურნე მოხანდფც,
მიქგთი ართო დიკათით დო
ულიუ მოსავალც ირზენთ.

კერძოდ დავებეტებოდით,
იანვარში წამოწყებულს
ივლისში ვერ ვასრულებდით...
ახლა ტრაქტორი მოვიდა და
ქვეყანა გადახნა (გადაფარგლა),
ფესვები და მავნე კლერტა
ძირშივე გადასხეპა;
სამ ჩარქესა სიღრმითა ხნავს,
მაგრამ არაფერი უჩლუნგდება!...
გამარჯვებას მოგისურვებთ
მშრომელ კოლმეურნეებს,
ვინც ერთად გაერთიანდით და
ულევ მოსავალს იძლევით!

სოციალისტური საზოგადოებრიობის განვითარების შემდგომ ეტაპზე, ხუთწლიანი გეგმების განხორციელების შედეგად, ჩვენი ქვეყნის ეკონომიურ და კოლექტიურ აღმავლობას უმღერის ავტორ-მთქმელი დ. ჩუხუა ლექსში — „ახალი დრო“¹¹². იგი დამაჯერებლად გადმოგვცემს ძველი ყოფიერების წინაშე საბჭოთა სინამდვილის უპირატესობას:

კომუნისტურ პარტიაქ
საშუალება ქომუნეს,
ენწერ-კაკლარონი დიხა
ბალუეფო გომიშქევს.
კლუბი, კინო, სამკითხველო,
ჯვეშო სორდ სოფელუფც?
ასე სკოლფი ბრელ მიღუნა
ვოგურუნთ ბალანებც,
ურემც ვაიშართედნ თექი
ასე ვორწყეთ მანქანებც!...
ნანა, ჯვეშო მუ ამზე რდგ,
მუ უძირ ჩქიმ თოლბეც?...
ქიქე ფაცხა გელობილი
გელდგდეს შორდოშორც.
ასე ეირ სართულიში გიმე
აკას მითინც ვამოწონც;
ასე ირკოც ტელევიზორი,
მი ურჩქილე პატიფონც!

კომუნისტურმა პარტიამ
საშუალება მოგვცა,
ეწერ-ეკლიანი მიწა
ბალანებად გვექცია.
კლუბი, კინო, სამკითხველო
ძველად სად იყო სოფლებში?
ახლა სკოლები ბევრი გვაქვს
ვასწავლით ბავშვებს,
ურმით გაუვალ ალაგზე
ახლა ვხვდებით მანქანებს!...
დედა, ძველად რა იყო,
რა უნახავს ჩემს თვალებს?!
პატარა ფაცხა მოლობილი
ელგათ შორც-შორს (მცხოვრებთ).
ახლა ორ სართულზე ქვევით
ალარავის არ მოსწონს;
ახლა ყველას ტელევიზორი (აქვს),
ვინ მოუსმენს პატეფონს!

ავტორ-მთქმელებს ყურადღებიდან არ გამოპარვიათ არც მნიშვნელოვანი ღონისძიებები, რომლებიც საბჭოთა მთავრობამ კოლხეთის ჭაობიანი ზონის ამოშრობის საქმეში განახორციელა.

¹¹² ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971.

კოლხეთის ათასობით ჰექტარ ნასვენ მიწაზე გაშენდა ციტრუსების პლანტაცია და ბალ-ბოსტნები. ეს მოვლენა ასახულია ლექსში „ქალადიდში ჰყვავის ვარდი“.

ცუღე წყარც აშადგლ დო
გორდი ყაყალანღ ქვინც,
ხურება კოც ოზლოდუნღ
ქალადიდი აშანწყვილც.

სახლი წყალში იღგა და
ფსკერში ბაყაყი ყოყინებდა,
ციება კაცს მუსრს ავლებდა
დასაქცევ ქალადიდში.

ასე იყო, მაგრამ ახლა

ჩვეში ელები დო ბალოტის
ვორწყეთ ეშასქგრაფილც,

სქერ მინდორც წგმოჩანც
მანდარინი, კობთა ვარდი,
უჯინექენი, გოხოლოჯ,
გურცუ მეგაღინღ დარდი.

ძველ ქაობს და ლაფებს
ვხედავთ ამომშრალებულს,

შშრალ მინდორზე ხარობს
მანდარინი, კობთა ვარდი.
რომ უყურებ, გიხარია,
გულში გაგიქრება დარდი

კიდევ მეტ სიკეთეს გვიქადის საბჭოთა მთავრობის მიერ დასახული ღონისძიება: სამელიორაციო სამუშაოების საბოლოო ჩატარებისა და კოლხეთის დაბლობის ათვისებით ჩვენს ქვეყანას ათასობით ჰექტარი ჩაის, ხილისა და ციტრუსოვანთა პლანტაციები შეემატება. მათაც შეამკობს მადლობის გრძნობით ამღერებულ მშრომელთა ლექსები.

მიმდინარე პერიოდში კოლხეთის მთიან მხარეში თაღოვანი კაშხალის მშენებლობასაც ეხმაურება ხალხი ლექსებითა და სიმღერებით. მათ შორის აღსანიშნავია „ინგერჰესი“ („ენგურჰესი“)¹¹³;

საარკო საქმე ქორე
ინგერჰესის ირთოუნი,
აიშახ მითას გაუგონებუ,
ვართი დღას უძირგნი...
ვაი, მუში მანწარა რე,
მიქეთი რინა დიტუენი,
ჩვეში დროს წვალენღ დო
თე დროს ვაშაქიშოუნი.
ელექტრონი მიღუნა დო
ნოთე ვაშაქვიტოუნი...

საარკო საქმე კია,
რაც ტრიალებს ენგურჰესში,
დღემღდ არვის არ სმენია,
არც უნახავს თავის დღეში...
ვაი, ვაი, რა მწარეა,
ვისაც ყოფნა მოესწრაფა,
ძველსა დროში წვალობდა და
დღევანდელს კი ვერ შეენწრო.
ელექტრონი გვაქვს და
კვარი აღარ იბუტება...

არძა რაქულა ართო ხანდენც,
თაშ მიღუნა რინაშ წესი,

ყველა ჭურის ერთად შრომობს,
ასეთი გვაქვს ყოფნის წესი,

¹¹³ იხ. ქვემოთ, გვ. 166.

ჩვენ კიანაში მონდამათ
იშენებუ ინგერპესი.

ჩენი ქვეყნის მონდამებით
შენდება ინგურპესი

ციკლი ლექსების „ჩემი ჩონგური“, „ზუგდიდსა და ხობს შუა“, „კოლექტივი“ (მრავალი ვარიანტით), „ახალი ურმული“ და ფრონტელთა ლექსები ასახავს საბჭოთა ქვეყნის ამაღლებისა და განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე სოციალისტური მეურნეობისა და ინდუსტრიული მშენებლობის გრანდიოზულ ხასიათს, აგრეთვე დიდი სამამულო ომის პერიოდში საბჭოთა ხალხის გმირულ ბრძოლებს ფაშისტ დამპყრობთა წინააღმდეგ.

VIII. ბაბაასებისა და მილმქსების ტრადიცია სამებრელოში

წინა თავებში განხილული ხალხური პოეზიის ნიმუშების ქანრობ-რიგ-თემატიკური ანალიზი სრულყოფილს თუ არა, ზოგად წარმოდგენას მაინც გვაძლევს მეგრულ ზეპირსიტყვიერებაში უხსოვარ დროიდან მომდინარე პოეტური ტრადიციის მრავალფეროვნებაზე. მასთან ერთად საჭიროდ ჩავთვალეთ, ხაზი გაგვესვა ისეთ ლექსებზე, რომლებიც გაბაასებისა და მილმქსების ფორმით შექმნილან და რომელთაც ყველაზე დიდი დაფასება ჰქონიათ კოლხეთში. ამ მხრივაც ხალხური პოეტური ტრადიციის შესახებ დღეს მრავალი ფაქტობრივი მასალა არსებობს. ხანდაზმულმა (115, 120 წლის) მელმქსებმა მოაღწიეს ჩვენს დრომდე და მათი გადმოცემით ჩავწერეთ უმეტესობა პირველ კრებულში¹¹⁴ შესული ლექსებისა. ახლაც ცხოვრობს 80 წელს მიღწეული დავით ჩუხუა და მისთვის ჩვეული მაღალი პოეტური გემოვნებით შეთხზული ლექსებით უმღერს საბჭოთა სინამდვილეს¹¹⁵.

ეთნოგრაფი ნ. რეხვიაშვილი თავის სტატიაში — „ჩარობა სამეგრელოში“ — აღნიშნავს: „განსაკუთრებით უყვარდათ ბურთაობა და მარულა („კურალუა“), ჯირითი, თარჩია, კიდაობა, „ნირზება“ (შეჭიბრი) ლექსობაში და სხვ. ეს უკანასკნელი სახე სახალხო გართობისა დიდი მოწონებით სარგებლობდა. იგი არსებითად წარმოდგენდა შესხმა-გაკილვის პოეტურ შეჭიბრს ორ ჯგუფს ან გვარს შორის. ამ დღისათვის თითოეულს გამოჰყავდა ჯარობაზე საგანგებოდ გაწვრთნილი მთქმელი, რომელსაც უნდა დაეძლია მოპირდაპირე მხარის წარმომადგენელი მოსწრებული და აზრმახვილი მიმართვა-პასუხით. ამ სახის პოეტური კამათი (მეგრ. „ნირზი“) იცოდნენ ღამის თევის დროს და თავშეყრის სხვა შემთხვევაშიც...

მოკამათენი გვარის სახელით გამოდიოდნენ. მათი მხარდამჭერი და ქომაგი იყო მთელი გვარი..... თუმცა არანაკლები მნიშვნელობა ჰქონდა მოკამათის პირად ნიქსა და მის „გამჭრელ-გამოკაფულ“ სიტყ-

¹¹⁴ ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971.

¹¹⁵ ქვემოთ, გვ. 108—109.

ვას... ამ სახით აკობა და დაჯაბნა ბურღლუ კვარაცხელიამ — ჩიქოვანების ფალავანმა შეღიებოს ფალავანი — იაკო გულუა¹¹⁶.

აღნიშნულ სტატიამი ავტორი ჯარობის მხოლოდ ეთნოგრაფიულ აღწერას გვთავაზობს და გართობის სხვა სახეობათა გვერდით ერთ-გვარ წარმოდგენას გვაძლევს გაბაასებისა და მილექსების შესახებ ძველს სამეგრელოში.

ამ უკანასკნელ პერიოდში ჩვენ მიერ ჩაწერილი „მელექსე ფალავანების“ მიერ გამოთქმული ნიმუშები ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს ზემოთ დასახელებულ სტატიამი აღნიშნული „გამოკაფული“ და „გამპრელი“ ლექსების საერთო ხასიათზე. მთქმელთა გადმოცემით ხსენებული იაკობ გულუა ცხოვრობდა გასული საუკუნის 70-იან წლებში და მილექსების (ექსპრომტად წარმოთქმის) დიდოსტატის სახელი ჰქონია მოხვეჭილი, ყოფილა სოფ ხაბუმედან. მას მიეწერება ერთ-ერთ ქორწილში მახარობლად მოსულ (მელექსე) საბაიასთან შერკინება და მიგება.

ს ა ბ ა ი ა — დუღ(ი) მაყარე გოხოლგთ
საბაია ბარღეფული,
ხვალე მობრთინ ვაიჩქედანი,
ართო ვორეთ არყებული | მაყარიონის თავაკი გახლავართ,
საბაია ბარღეფელი,
მარტოდ მოსული არ გეგონოთ,
ყველანი ერთად ვართ დაძრული |

ო ა კ ო ბ ი — ვითი ხოჭი დოიფვილით,
ხოლო ვარე ბაღებული,
ირკოჩი ართო მუს მიშით,
დუღ(ი) რყოფუნა არღებული | ათი ხარი დაგიკალით,
კიდევ არაა საკმარისი,
ყველანი ერთად რად მოდიოდით,
ყოფილხართ თავადღებული |

სხვა მასალა და ცნობები იაკობ გულუას შესახებ ჯერჯერობით არაა ცნობილი. ასევე ითქმის თვით საბაიას ვინაობაზე.

მელექსეთა ასეთი სახის საჯარო შერკინებას ადგილი ჰქონია სოფელ დარჩელში (ზუგდიდის რაიონი) „მარიამობაზე“ გასული საუკუნის 80-იან წლებში. აქ მილექსეაში ურთიერთს გაჯიბრებია სამურ-ზაყანოელი (ს. ოტობაია) სვიმო გაბელია და ოდიშელი (ს. ორსანტია) უზა ქვარაია. პირველად „შეტევაზე“ გადასულა უზა და მიუმართავს:

უ ზ ა — სვიმო ხვარა, სვიმო ქულა,¹¹⁷
სვიმო, მუჟამიშა ფუბლა,
ჯარალუას მუ გოკოდუ!
დუღ(ი) მორწონცო ჩქიმწაულა!
თუზმა გოლანძლუაში(ი) უკული
ეუხა უჯგუ სქანი ულა | სვიმო ქაჩალო, სვიმო კოქლო,
სვიმო სანამდე დავმლო,
ჯარობაზე რა გინდოდა!
თავი მოგწონს, ჩემი სიყვდილი
ამდენი ვალანძლვის შემდეგ
სახლში ცობია შენი წასვლა
მეგრელის მეგრული
გაგიჩენს ანთებას,

¹¹⁶ თედო სახოკია (საიუბილეო კრებული), თბ., 1969, გვ. 119 — 120.

¹¹⁷ სვიმო გაბელია ყოფილა კოქლი და ქაჩალო.

რაგადის ქგდიჰყანცენი,
დღას ვლგდა გათებასი
ლერსის მირაგადჰქენი,
უზა რეჰო ქვარაია? |
დღუდი გემოქერეჰელი,
განთხი ოზარკალაია,
გალე ღართი მუგჰოქენცუ,
დინახალე, დარაია,
თეშ მერ(ი) მუთა გაპალუ,
ვეგეიდგ კარაია.¹¹⁸

ლაპარაკს რომ დიწყებს,
მისდღეში არ ელოდე დამთავრებას,
ლექსს რომ მუღუნებში,
უზა ხარ ქვარაია? |
თავგამოფხეკილო,
თეძობანცალავ,
გარეთ ჩოხა გაცვია,
შიგნით კი დარაია,
ამის მეტი არა ვაბადია რა,
არ გიდგას კარავიცა.

ღარჩელში მარიამობის დღეობაზე ბევრ ასეთ მაგალითზე უთითებენ, მაგრამ სადღეისოდ დანარჩენი ნიმუშები მიკვლეული არაა. სამაგიეროდ საკმაოდ საყურადღებო მასალები შეეკრიბეთ ენგურის გაღმა-ვაშლიან სანაპიროზე მდებარე სოფლებში ოდიშ-სამურზაყანოელ სხვა მეღექსეთა შესახებ.

როგორც პირველი კრებულის შესავალში გვქონდა აღნიშნული, ამ კუთხის მეღექსეთა (უ. ქვარაიას, პ. მეუნარგიას, ჯ. შედარიას, პ. ქარდავას) შესახებ მაშინ ძალიან ცოტა მასალები მოგვეპოვებოდა. ამჟამად ჩვენს ხელთ არსებული მასალების მიხედვით ნათლად წარმოგვიდგება მიღექსებაში შეჩიბრების ის ხასიათი, რომელსაც ადგილი ჰქონია ამ კუთხის შიდა სოფლებსა, საგვარეულოთა, ზემო (მთა-გორაკიანი) და ქვემოთ (ზღვისპირა) ადგილებში მცხოვრებ მეგრელებს შორის. როგორც რელიეფურად, ისევე ყოფითაც ისინი ნაწილობრივ განსხვავებულ პირობებში ცხოვრობდნენ. მთა-გორაკებზე (ლაკადაზე) მცხოვრებთ ნაკლები სახნავ-სათესი ადგილები ჰქონდათ. სამაგიეროდ ჰქონდათ მდიდარი საძოვარი, მშრალი და ფხვიერი სავენახე ადგილები, კეთილშობილი ზე-ტყე (ალა-ჯა), სანადირო და საავარაკო ადგილები. ზღვისპირა სოფლებს — სახნავ-სათესის ვრცელი ფართობი (ნოყიერი ნიადაგით), მაგრამ მცირემოსავლიანი სავარგულებით, ვინაიდან ადგილი ჰქონდათ იყო და ჰავა ნოტიო. ზაფხულობით ზღვისპირელები საავარაკოდ აღიოდნენ „ლაკადაზე“, ხოლო ზამთარში „ლაკადელებს“ ზღვის სანაპირო ადგილებზე მიჰყავდათ ჯოგი. მათ წრიდან გამოსულ მეღექსეთა შეხვედრა, ყველა შემთხვევაში, სადაც უნდა ყოფილიყო, საინტერესო ყოფილა.

სავარაკოდ „ოხაჩქუეში“¹¹⁹ მიმავალი რეფელ (ზღვისპირელ) ჩანთას ეუბნება ოქუემელი მეღექსე ტაგუ:

¹¹⁸ გადმოცემა და ლექსი ჩამაწერინა 85 წლის ცირუ (მინუშა) ჩანგელა-სარსხინამ (გამოთხოვილია ორსანტიიდან ქ. ზუგდიდში).

¹¹⁹ სავარაკო ადგილია ოდიშ-სამურზაყანოს მთიან მხარეში.

ტ ა გ უ — გამარჯობა, რეფალეფი
მოლართითო ჰაეშა,
ორინჯ(ი)¹²⁰ ქიმშორიანნო
თქვან(ი) უბარგე ყვანაშა?!

ჩ ა ნ თ ა — არაქე ჩქინ(ი) ცვანეფი
ღუეობარაფეთ ფარაშა,
სით, ბარგილი ვაფუ, მარა
იშენ(ი) ვამგონქ ქვარაშა!
თეში იმენდით ქორეჭგდა,
მუ შეილანც წანაშა!¹²¹

ტ ა გ უ — ალბათ გურქუ ვეგვადვინეს
წყარიში ათნაბაყაშა
დაცვინთელუქ კათას
ღუდ(ი) შეილანც ჰაეშა.¹²²

ჩ ა ნ თ ა — სი თაქ ქემკორექ მარა
მუთა გიგე ქარავაშა.¹²³

— გამარჯობათ, რეფელეობ,
წამოხედით საჰეროდ (ჰაერზე).
საქონელი გიღვათ (შეუშვით)
თქვენს გაუმარგველ ყანებში?
ყველამ ჩვენი ყანები

გავამარგვლინეთ ფულად,
შენც გამარგვლილი გაქვს, მაგრამ
მანც არ გწვდება მუცლამდე!
ამის იმედით თუ ხარ,
რით მიალწვევ გაისამდე!

ალბათ გული ავიტრუვდით
წყალშემდგარ ყანებზე,
დაყვითლებული ადამიანები
ძლივს მიიერთევი ჰაერზე.
შენ აქ კი ღვეხარ, მაგრამ
არაფერი გიგავს ქარვასა.

ოქუმელმა იაკობ ქვაჩახიამ მილექსების კიდევ სხვა საინტერესო მცგალითიც ჩაგვაწერინა. ერთ ლუმურიშელ (გალის რაიონი) კაცს ცხენი გადაჩენია ხრამში, პატრონს მკედარი ეგონა თურმე და არ მიუხედავს. იქვე მახლობლად მცხოვრებს, ისილორე მარლიას მოუნხავს ის ცხენი და მოურჩენია. ამასობაში ცხენის პატრონს სხვა ცხენი უყიდა (ალთა რქმევია). ამის შემდეგ ისინი ცხენდაცხენ შეხვედრიან ერთმანეთს; ცხენის პირვანდელმა პატრონმა, თურმე, ლექსით მიმართა მარლიას:

გამარჯობას მოგოშინა
ჩქიმი ისილორე მარლიას,
თეზნა ხანდა ქოძირინი
ქოუმარდუქო საღარიას?
მიკულა-მუკულა შენი
ხომ ვაირავადუ ვარიას?
მ ი ს ი ლ ო რ ე — „მა ღო ჩქიმი საღარია
ქოუმარდუთ ართიანც,
სი რობუს ქინიტე, მარა
მა ვაღუანებო კვარაის.

გამარჯობას მოვახსენებ
ჩემს ისილორე მარლიას,
ეგზომ შრომა რომ ნახე,
კი უმაღლი საღარიას?
გაულა-გამოვლისათვის
ხომ არ გეუბნება უარს?
მე და ჩემი საღარია
კი ვუმაღლით ერთმანეთს,
შენ ხრამში დატოვე, მაგრამ
მე არ დავანებუ ყვავს (საქმელად).

¹²⁰ ორინჯი პირდაპირი მნიშვნელობით ნიშნავს არსებობას (ყოფნის) საფუძველს, რაც აღამიანთა ცხოვრების დასაბამიდან დამსახურა მსხვილფეხა პირუტყვმა, როგორც აღამიანის საარსებო საშუალებამ (იხ. ზუგდიდის მუზეუმის XI სამეცნიერო სესიის თეზისები გვ. 27, მამანტ კვირტიას მოხსენებებიდან).

¹²¹ რა მიეიტანს მომავალ წლამდე.

¹²² თავს მიიბრუნებთ ავარაკზე.

¹²³ ჩაგვაწერინა ს. ოქუმის მცხ. იაკობ ქვაჩახიამ (85 წლისა).

ეჩი ფუთი მუეობუნენი,
ვამწინც ვარიას,
სუმოშ(ი) მანათით ქოუჭგუ
სქან(ი) ოცქვაფური ალიას

ოცი ფუთი რომ ავილო,
არ მეტყუის უარს,
სამასი მანეთით სჯობს
შენს სანაქებო ალიას.¹²⁴

1962 წელს მთიან სამეგრელოში (ჯვარი-მუყავა) ხანდაზმულმა მთქმელებმა (აწ განსვენებულმა) გახუ გეთიამ (120 წლის) და ალექსი ფიფიამ (115 წლის) ორი სახელმობხვეჭილი მელექსე დაგვისახელეს — გვადა არქანია და პეპუია ქარდავა. უქანასკნელს გასაბჭოების პირველ ათეულ წლებამდე მოუღწევია. პეპუ ყოფილა სოფელ ლიიდან (ლე-ბოხის უბანი), გვადა — მუყავადან (ხუმათიას უბანი). ოხაკალეში (ჯვარი) მედუქნეს ფანჩატური ჰქონია დუქნის წინ, სადაც მგზავრები შეისვენებდნენ და საჭირო რამესაც იყიდდნენ. ერთი შემთხვევა ყოფილა, როცა ეს ორი მელექსე აქ შეხვედრია ერთმანეთს. დუქანში პუპუია შესულა სწორედ იმ დროს, როდესაც გვადა სხვებთან ერთად ფანჩატურში მჯდარა და საუბრობდა. ნავაქრის ალების შემდეგ პეპუს ხურდა ფული რგებია ვაქრისაგან. ვაქარმაც დაუბრუნა ხურდა, მაგრამ შაურის დაკლებით. ვაქარს ოთა (ოთარი) რქმევია და პეპუს მიუმარ-თავს მისთვის:

ყო ოთა, ხუტაში ბოში დო
ქვაცაში მოთა,
ფარა სი ბრელ გილუ დო
მა ჩქიმ შაური ვემემყოთა

ჰაი, ოთარი, ხუტას ბიქო და
ქვაცას შვილიშვილო,
ფული შენ ბევი გაქეს და
ვე ჩქიმ შაური არ დამიკარვო!

ოთარს შაურთან ერთად ერთ „ჩერვონეცად“ ღირებული ყაბა-ლახი მიურთმევია თურმე პეპუსათვის და ეს ამბავი იქვე მყოფ ხალხსაც გაუგია, პეპუ ფანჩატურში ზიიხმეს და აქ მომხდარა პეპუსა და გვადას შეხვედრა. მათი გალექსების თემა პირველად სათავგადასავლო და პირადულს არ სცილდებოდა თურმე. მაგრამ ბოლოს საგვარეუ-ლოს ამბებს შეხებიან. მათი გალექსებიდან მთქმელმა (გახუ გეთიამ) გვადას ბოლოს ნათქვამი სტროფები ჩამაწერიან (სხვა არ ახსოვდა), რაც პეპუს ახლო მოგვარეებს (ქარდავებს) ეხებოდა:

თქვანიხურე, ლექარდეს,
ართო დომაყარდეს,
ართიან(ი) ცხენც ქეშადვეს,
თეცალ(ი) მონკა თიშენ რდეს,
კოპეშიათ ეფშადეს.¹²⁵

თქვენსკენ, საქარდოში,
ერთად შეყრილიყვენენ,
ერთმანეთი ცხენზე შედვეს,
ასეთი მძიმე იმიტომ იყვენენ,
კოგრით საცე იყვენენ.

¹²⁴ საღარია და ალია ცხენების სახელებია.

¹²⁵ ჰამა-სშაში ქარდავები განთქმული ყოფილან, ერთ ქარდავას თურმე თორმეტი გოგრა მიურთმევია, ამიტომ შემდეგში დასაცინოდნენ ქარდავებს — თორმეტი გოგრის მკამელებო. სწორედ ეს მოიხსენია ლექსში გვადამ პეპუს გასამასხარავებლად.

თეში დოშულადღეს,
ეშა-ვიმა ქეშანდეს.

ისე დაღლიღან, რომ
ქშენით სულს ძლივს ითქვამდნენ.

1905 წლის ამბებთან დაკავშირებით, არსებული სოციალური უსამართლობის თაობაზე გვადას ლექსები შეუქმნია, ამის გამო გადაუსახლებიათ და იქ დაღუპულა. ყაჩაღი მაცი ფიფიას ლექსს და ლექსს — „გასაქირი ზღვაზე“ გ. არქანიას მიაწერენ მთქმელები.

როგორც ირკვევა, ენგურის ორივე სანაპიროზე მდებარე სოფლებში აღრიდანვე შექმნილა ძლიერი ტრადიცია მელექსეობისა, რომელიც ეხებოდა როგორც პიროვნულს, ისე საზოგადოებრივ-სოციალურ თემატიკას, რომლის ყურადღების გარეშე არ რჩებოდა ქებისა თუ გაკილვის არც ერთი ობიექტი, ვინც ასეთის ღირსი იყო. ამიტომ მათ მელექსეობას საზოგადოებაზე დიდი ზეგავლენა ჰქონდა, ყველა ერიდებოდა, რომ მათი გაკილვის საგანი არ გამხდარიყო და მელექსეებს სააშკარაოზე არ გაეტანათ.

მილექსეების, მკრელი სიტყვებით პასუხ-მიგების ტრადიცია იმყარებოდა ვითარების აღქმისა და შეფასების სწრაფ უნარს, მის შესაბამისად — საპასუხო ლექსის გამოთქმის პრინციპს, რაც მაღალ პოეტურ უნარზე მეტყველებს. ამ ტრადიციის მიხედვით, უფრო გვიან, როგორც სამურზაყანოში, ასევე ოდიშში, ყოფილან ხალხური მელექსეები, რომელთა სახელებთან დაკავშირებული ლექსები, კანტიკუნტად, დღესაც ახსოვთ ხანდაზმულ მთქმელებს. ოდიშ-სამურზაყანოს სოფლების გალექსვას მიაწერენ ჯურჯუ შედანიას — იგი ყოფილა სოფ. კასათის (ზუგდიდი რაიონი) მცხოვრები. გარდაცვლილა 1915 წ. მის ლექსში მოცემულია ცალკეული სოფლის ყოფისათვის დამახასიათებელი კონკრეტული მონახაზები. ასე მაგალითად:

ხეთა, ირკოც ქოგიჩქუნა,
დიშქა ექი ძვირი ვარე,
სიმინდისი ბოლაზი რე,¹²⁶
მუთუნი გასაქირი ვარე,
არშიყოფათ ქოუჩქუნა,
ენა დიდი კილი ვარე.

ხეთა, ყველამ იციო,
შეშა იქ ძვირი არაა,
სიმინდის ბარაქაა,
არაფერი გასაქირი არაა,
არშიყოფათ კი იციან.
(მაგრამ) ეს დიდი ნაკლი არაა.

თეურეშე მოლურქუნი,
ჯვეში სოფელი რე ცეში,
მონაწიი ვეცუაფუ,
ახალც ეამოქიშე ჯვეში,
ქინუ-ვარე, დიშქა-ვარე —
მის ღარინე, ჩიმა, ეში

იქიდან რომ წამოხვალ,
ძველი სოფელი ცეში (ცაიში),
მოსავალი არ მოდის,
ახალ მოსავლამდე ვერ აღწევს ძველი,
წკნელი არაა, შეშა არაა —
ეიხა ედგომება, ძმაო, ასე!

¹²⁶ ბოლაზი ნავსადგურს ნიშნავს, მაგრამ აქ ბარაქიანობის მნიშვნელობითაა ნახმარი.

დარჩელი — ჩქინი ჩინებაშე
ოკო რდას პატიოსანი,
ქოთი მუგეწონებუნა,
ბორუა ულუ არძას სქეამი,
ძღაბი ჭვირი, ბოში — ჭვირი,
ხოლო უჭგუში მადლოსანი...

დარჩელი ჩენი შეცნობით
უნდა იყოს პატიოსანი,
კიდეეა მუგეწონებათ,
ეზო-კარი აქვს ყველას ლამაზი,
გოგო — კარგი, ბიჭი — კარგი,
კიდეე უკეთესი მანდილოსანი.

ოტობაია დო ფიჩორ¹²⁷
ფერი გეძენა ბაიაცალი,
ვა ხაჩქენა, ვა ბარგნა.
ლაიტი ჩიუნა ხაია ცალი.

ოტობაიასა და ფიჩორში
ფერი ადევთ ბაიას მსგავსი,
არ თოხნიან, არ მარგვლიან,
სიშინდი უთესიათ ხაიას მსგავსი.

ოტობაია ევანათ მილუ,
გორდეფ პუნ(უ) მალათარე,
თიზმა აშინებდანი,
მუზმა თეურე მოლამთირე?

ოტობაია საყანედ მაქვს,
ბაყაყეზი მყავს მოზიარედ,
ისე აშენდენ,
რამდენი (ხეავიც) იქიდან წამოვიდო?

როგორც ვხედავთ, აქ ოდიშის ზოგიერთ სოფელთან ერთად, სამურზაყანოს სოფლები — ოტობაია და ფიჩორი, კლიმატური პირობების და მცხოვრებთა უქნარობის გამო (ეხახქენა, ვაბარგუნა — არ თოხნიან, არ მარგვლიან), უარყოფითადაა დახასიათებული. ამას მოკყოლია სამურზაყანოელ მელექსეთა გამქილავი ლექსები პირადად ჭურუ შედანიასა და მთლიანად ოდიშელთა მიმართ. საპასუხო ლექსს მიაწერენ მანჩა შარვაშიძეს — ბარდეფელს. ლექსი იწყება ჭურუს გაკიცხვით:

მოკითხას მუგომინა,
ჩქიმი შედანია ჭურუ,
ათეგვარი პოეტიქ
ოდიშის მის აგურუ?!
დიო ახალ(ი) ბოში რექ,
ახალ(ი) ზესხვრითუ ფურუ,
ქოთ თეშენ(ი) რე ჩგრთინი,
სქანი დუდქუ ვადომღურუ!

მოკითხვას მოგახსენებ,
ჩემო შედანია ჭურუ,
ამის მაგვარი პოეტი
ოდიშში ვის მიემგვანა?!
ჭერ ახალგაზრდა ბიჭი ხარ,
ახალი სისხლით სდუღხარ,
კიდეეა აპიტომაა, რომ შეცდი,
შენი თავი არ მომიკედეს!

ოტობარეფი ბლანძლითგნი,
მათი ნინას გეგომტყურუ,
ფიქრენდი, გიგოსქედღღღდა,
ქოგოფექგ ძალამ(ი) ეურუ!...

ოტობაიელები რომ გავკლანძლე,
მეც ენას დამსტყუებ,
თუ ფიქრობდი, შევრჩებოდა,
ყოფილხარ ძალზე ბრიყვი!...

¹²⁷ ნაწილი ამ ლექსებისა ჩანაწერების სახით გადმოშვა მარკოზ თორდიას მომღერალთა გუნდის წევრმა, აწ განსვენებულმა დამიანე თორდიამ, 1965 წ. (სკორცხელს, ზუგდიდი რაიონი), სოფლების გალექსიანი კი მასწავლებელმა ვახტანგ დარასელიამ (ქ. ზუგდიდი).

შემდეგ ოტობაიელი (თუ ბარლეველი) მელექსენი საყვედურობდნენ ოდიშელებს (რომლებსაც მეგრელების სახელით მოიხსენიებდნენ), ჩვენი ადგილებით სარგებლობთ, ჩვენს გარეშე ვერ იარსებებთ და რატომ გაგვლანძღვით;

ეს მუშენი ვეკოხანთ,
ჩქენი(ი) უმშეთ ვერგთენი,
არჰო თაქი გილფაფეთ
ურემი დო ბერგითენი,
თქვა ვარდუო მუშენდითენი,
მეპატუნეს ენტიოთენი!

ამას რატომ არ კითხულობთ,
უჩვენოთ თქვენ რომ არ ვარგოხართ,
ყველანი აქ დაწანწალობთ
ურმითა და თოხითურთ,
თქვენ არ იყავით, რომ მოგვენდეთ,
მეპატონეს რომ გაეჭეცით?!

ამავე თაობაზე ჯურუსაც აქვს ნათქვამი თავის ლექსში „ოტობაიაში ყანა მაქვს, ბაყაყები მყავს მოზიარეო“. ისიც მართალია, რომ გვიან ფეოდალურ ხანაში კიდევ უფრო გახშირდა ოდიშელი მეპატონეებისაგან შევიწროებული ყმა გლეხების გადასვლა სამურზაყანოს ტერიტორიაზე.

ფეოდალურ-ნატურალური მეურნეობის წიადაგზე შექმნილი წესის დარღვევისათვის მელექსე კიცხავს ოდიშელებს იმ მხრივაც, რომ ისინი ურცხვად ეწვეიან ვაჭრობას, მათ ბაზარზე გააქვთ ყველა სახის ნივთი, მათ შორის ბოსტნეული და სხვა ხორაგიც;

ათეჭგუა რაგადი რე,
მელერსეს ანჯარენც,
ანწი თენა ქოფთქუათ,
მუ ოხვარ მარგალებუ?...

ასეთი ლაპარაკია,
მელექსეს რომ აბრაზებს,
აწი კი ეს ვთქვათ,
რა ეშველება მეგრელებს?...

ვეტენა აბეუას
კალოშქი, ბურდლა, ძაგვარებც.
ინეფიში ნახაჩქათ,
თურქი ხარგანც სანდალებც.

არ სტოვებენ აბეუაში,
კალოში, ბურტყუსა (და) ჯაგრებს,
მათი ნათოხნით (სიმინდით)
თურქი ტვირთავს ნავებს.

სინანდულეს დებრწუმათენი,
ქეგიბჯინათ ბაზარებც —
პურასქია, ხულიში ჭინჯი,
ქოთომი დო ყვარლი,
გვალო ძიეაში ოღურალი,
თულეფიშ(ი) ქე ხარლი,
ირფელც ართო გემიხანცო,
დუდ(ი) დო ბოლონგარლი?!

სინამდვილეში რომ დავრწმუნდეთ,
გაიხედოთ ბაზრებში, —
პრასა და მხლის ძირი,
ქათამი და ყვერული
მთლად სიცილის გადასაყოლია,
გოქთა ნაწლაიე გამოშიგნული,
სულ ყველაფერს ერთად ჰყიდის
თავ-ბოლო დასატირებში?!

სამურზაყანოელ-აბეუელი მელექსე-სატირიკოსები იმაშიც მართალი არიან, რომ სასაქონლო მეურნეობის განვითარებასთან დაკავშირებით, ოდიშელებმა მათზე ადრე დაიწყეს ვაჭრობა და ჩარჩობა, რაც მაშინ სათაკილოდ ითვლებოდა.

ამ ლექსის ვარიანტები გავრცელებულია მთელ ოდიშ-აფხაზეთში, მას სხვადასხვა მელექსეებს მიაწერენ, ალბათ იმიტომ, რომ ის ნაწყვეტების სახით ადრეც არსებობდა და შემდეგ აქ (ქვემოთ) დასახელებულმა ავტორთქმელებმა სტროფები გადააბეს ერთმანეთს, თვითონაც დაუმატეს და ვრცელი ლექსი შექმნეს. ჩვენი ჩანაწერი 11 გვერდს მოიცავს და ორმოც სტროფს შეადგენს. საგულისხმოა სხვა ვარიანტებიც, რომელსაც ოდიშელ და აბჯუელ მელექსეებს მიაწერენ. მათ შორის ასახელებენ გასული საუკუნის 70-იან წლებში აბჯუადან ბარლებში გადმოსულ მანჩა შარაშიას (შარვაშიძეს) და ოტობაიელ დათა მარღანისას, ხოლო საპასუხო ლექსს კი — ოდიშელ (ცაიშის კახათში მცხოვრებ) პეტრე (პეტრუშქა) მეუნარგიას, რომელიც მელექსეობით განთქმული ყოფილა ოდიშ-აფხაზეთში. მისი საპასუხო ლექსი სამურზაყანო-აბჯუელებისადმი ღვარძლიანსა და გამკილავ ტონს შეიცავს. ეს ლექსი სულ რვა სტროფისაგან შედგება, მაგრამ ისე კონკრეტულადაა მოხაზული მეფისდროინდელი სამურზაყანო-აბჯუელების შევიწროებულ ყოფა, რომ ასეთი უშუალოდ მოვლენის თუ ფაქტის გადმოცემა მხოლოდ ვირტუოზებს თუ შეუძლიათ. აქ დაგმობილია არქაული წეს-ჩვეულებანი. მართალია, ეს ლექსი სოციალური ჩაგვრის გამომწვევი საფუძვლების განმარტებას არ მოიცავს, მაგრამ ლექსის შინაარსიდან ნათლად ჩანს მეფის რუსეთის ადგილობრივი მოხელეების მიერ დაჩაგრული საზოგადოების დაბეჩავებული ყოფისათვის დამახასიათებელი ცუდი პირობები. ეს, უეჭველია, ადამიანთა ზნეობაზეც ახდენდა უარყოფით ზეგავლენას. ამ საპასუხო ლექსში სამურზაყანო-აბჯუელთა მიმართ ნათქვამია:

მორთითგ დო მარჩილით!
ენებც ხირუა ვემატებე
მუთუნ ქესა-მარჩილით,
სოდგა-სოდგა გილუფთუნა
ღართი-კაბა ხარცქილით,
თითო ცხენეფც გეჩვაგუნა
მინაზგიმა ადგილით.
ინეფიში ჩინა, მუ ჩინა რე,
ხვარცა ოზლოდუანცენი!
ლუბაშა ხე მილუუჩანენა,
გჩქ მუთუნც ჩუანცენი,
ბირცხა ეკოლაფირი აფუ,
ტანშა იგორგუანცენი
დოზოჟია უწუვენი,
ციტუცალო გამწაღენა,
დღას ვადოდოხოღენა,
ყებურც ეკიჩანგაღენა,

მოდით და მისმინეთ!
ესენი ქურდობას ვერ მიატოვებენ.
არავეითარ ქისა-მარჩილით,
სადღაც-სადღაც დაეხეტებიან.
დახეული ჩოხა-კაბით,
თითო ცხენით დაეთრევიან
მონაზომ ადგილებში.
იმათი ყოფნა რა ყოფნაა,
მუნი რომ მუსსის ავლებს!
უბეში ხელი აქეთ ჩაჩრილი,
ფიქრობ რამეს ინახავს,
ფრჩხილები წამძერალი აქვს,
ტანს, რომ (იმით) იქეჟავს!
დაბრძანდიო, რომ უთხრა,
ლიფსიტყვით წამოკვივდებთან,
კერასთან დაბანცალობენ,
არასდროს არ დაქდებიან,

სარკო საძიკო ქორე,
თინფი ეკიდებულან,
ართიანც თოლც გელუელანა,
წკერი ქოუეებულანი.

საარაკო (და) სასაცილო კი არის,
ისინი რომ კამათობენ,
ერთმანეთს თვალებს დასთხრიან,
ხელზე ჩხირი რომ ჰკონდეთ.

გადმოცემითაც და საილუსტრაციოდ ქვემომოტანილი ლექსების შინაარსიდან დასტურდება, რომ თუ მემამულე პეტრე მეუნარგიას მიიწვევდა სალექსოდ, მისგან ცოტა რამე გასამრჩელოს არ დასჯერდებოდა. ერთ-ერთ გაბაასებაში გამარჯვებულ პეტრე მეუნარგიასთვის მემამულე დავით ხეციას (მხეიძეს) კარგი ცხენი უჩუქებია. პეტრე თურმე არ დასჯერდა საჩუქარს, — უკეთესი ცხენი მინდოდა და ეს ხეციასათვის ლექსად უთქვამს:

კუდაჩია კუდაცურსი²⁸
ულა უჩქუ უკმაკური.
გებლობოდე, მუშოთ მოკო,
ფეტას ვაიშომეუნანცენი?
კუდაჩიას თინა ოკო,
კუნთხუს კინიზიასენი,
სიშინდი გეწობტყურასენი
ენა მუთუნშა ვაღირ, —
თქვანი(ი) დუღქუ ვადომლურასენი

კუდაჩია კუდაცურმა
სიარული იცის უკულმართი.
რომ შეეჯდე, რად მინდა,
ტალახში რომ ვერ გამიყვანს?
კუდაჩიას ის უნდა,
კუთხეში რომ დადგეს(და)
სიშინდი დამსტყუოს!
ასეთი არაფრად არ მიღირს,
თქვენი თავი არ მომიკვდეს!

ასეთია დღემდე მოღწეული პ. მეუნარგიას ლექსების სატირულიუმორისტული ხასიათი. ასევე დღემდე ცოტა რაოდენობითაა შემორჩენილი კიბა ფაჩავას ლექსებიც, რაც ჩვენს პირველ კრებულშია დაბეჭდილი და მხოლოდ რამდენიმე სტროფს შეადგენს²⁹. ერთი ნაწილი ამ სტროფებისა წარმოადგენს გაბაასებას დგებუაძეთა ყმის — საბაიასადმი. დანარჩენი კი მთავარ ლევან დადიანის დავალებით კიპაიას მიერ სხვადასხვა დროსა და სხვადასხვა ვითარებასთან დაკავშირებით წარმოთქმული ლექსებია. აქვე გვხვდება დიდაქტიკური ხასიათის ორსტრიქონიანი ლექსიც, რომელიც გაბაასების მომენტში უნდა იყოს ნათქვამი, მაგრამ საპასუხო ლექსი ჭერჯერობით ვერ გამოვალინეთ. ისიც უნდა აღინიშნოს აქ, რომ ეს სახალხოდ აღიარებული ყველაზე უფრო საინტერესო გართობის სახე — გალექსება დიდად მოწონებული ყოფილა ქართველ მეფე-მთავრების სასახლეებში და ასევე — სადადიანოშიც. არსებობს ცნობები, რომ აქაც მთქმელები და მელექსეები დიდი პატივისცემით სარგებლობდნენ. სამეგრელოს უკანასკნელი მთავრების ლევან V და დავით დადიანების სახლის კარზე ყოფილან მელექსეები, რომლებიც ამაღაშიც ჰყავდათ. მაგალითად,

²⁸ ცხენის სახელია (კუდა-კუდა, უკულოს ჰქვია).

²⁹ ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, თბ., 1971, გვ. 100 — 101.

კიბა ფაქავა მთავრებს ამაღლაში ჰყოლიათ. იგი ცხოვრობდა, თურმე, იქ, სადაც ამჟამად კიბა ფაქავას შთამომავალნი ცხოვრობენ (ქ. ზუგდიდში, ამას ვაჟიას უბანს ეძახიან).

სატირიკოსი მელექსენი — კიბაია და საბაია კიცხვენ ერთმანეთს და ამ სალექსო სტრიქონებიდან ირკვევა მათი სათავგადასავლო ამბებიც. გადმოცემით, გაბაასება გზაზე მომხდარა: —

ს ა ბ ა ი ა —	„კიბა რექო, მურქინი,	კიბა ხარ, რომ მოდიხარ,
	სი ჩიჩიე გვაწინდამი —	შე გლახა, შუბლწირტიანო,
	დაღიაში დოღმახორე,	დაღიანის შინაჟმა,
	ჩიჩუაში საწინდარი?	ჩიჩუას საწინდარო?

აქედანაც ირკვევა, რომ კიბა მთავრის შინაჟმა (დოღმახორე) ყოფილა. გადმოცემით იგი, როგორც ნიჭიერი მოლექსე, მთავარს სი-რმაშემოვლებული ჩოხით დაჰყვებოდა. შეიძლება, ეს ჩოხა მას მოსწრებული სიტყვისათვის უბოძეს. ის რომ მოლექსე არ ყოფილიყო, დაღიანი ძაღლების მომვლელად ან ღომის მცეხევაად გაიხდიდა. საბაია კი, ყმების კატეგორიათა მიხედვით, კიბაზე უფრო მაღლა მდგარა. მას კიბაზე მაღლა უჭირავს თავი და ამიტომაც დააყვედრა „დოღმახორე“. კიბა მელექსეობით მოპოვებული უპირატესობით ამაყობს და მიმართავს საბაიას, რომ ის დგებუაძის საბეგრო ყმა გლახია და მას ორმოცი კეცი მჟალი უნდა მიერთმია ბატონისათვის ახალწელიწადს —

...დგებიაშ(ი) ბეგარა გერძ —
ჟარნეჩი ცხრაკვილი,
თიწი ზალადო კჟალასე,
ხელეფ გაფუ ხერაკვილი

დგებუაძის ბეგარა გმართებს —
ორმოცი მჟალი გამომცხვარი,
მის მოზელვა და ცხოვაში
ხელები გაქვს დახრუჯული

ვარა სო ქიი თეზმა,
ვარა მუთუ ღარღულე,
ვარა მუთუ ცკრი თინა,
ვარა მუთუ ტატურე?!

ან სად დაფქვი ამღენი,
ან რით დაღერღე,
ანდა რით გასცერი ის,
ანდა რით მოზიღე?!

დო ვაგორგე, კალანდას
დგებიაშ(ი) ეუჩა ვანთგრე,
იში ვალიშა ვათგართე,
ანთას წანას ვალურე!

და არ გარგებს, კალანდას
დგებუაძისას არ წაათრიო,
იშის ვალს თავს ვერ დაღწევე,
ათას წელსაც რომ არ მოკვდე!

ეს ლექსი იმასაც ადასტურებს, რომ კიბა პროფესიონალი მელექსე ყოფილა, რომ მან მოულოდნელი „თავდასხმის“ ვითარებაში ძლიერი პამფლეტით დაჯაბნა საბაია. არსებობს გადმოცემა, კიბას თვით ლევან V დაღიანიც გაუყვირებია ექსპრომტი; ლევანს განუზრახავს

გამოეცადა კიბა და უთქვამს: — კიბა, სახელდახელოდ თუ შეთხზავ ჩემზე რაიმე ლექსსო! — კიბას უპასუხნია: — თქვენ როგორ გეკადრებათ, ბატონო, გალექსვაო! მთავარს უთქვამს: დროს აყოვნებ მოფიქრებისათვის და ამიტომ შემომიბრუნე სიტყვაო. კიბამ აღარ დააყოვნა და მთავარს მიმართა:

დადა, ლერსის ქოფთქუა,
მუთუნე ქვორჯღდასგნი,
მეჭინელო ჭიირი რექ,
კიბირი ვაგორკვდასგნი!

დადიანო, ლექსს კი გბტყვი,
თუ კი რამეს გარგებს,
შეხედულებით კარგი ხარ,
კბილი რომ არ გაკლდეს!

ასევე ცნობილია დავით დადიანის მთავრად გამოცხადების დროს (1840 წ.) კ. ფაქავას მიერ წარმოთქმული სტროფი, რომელშიც ძველ ნაზადს სთხოვს მთავარს:

ახალ დალიაქ დებადგნი,
რღგ თოფეფიში რაბადლო.
თენა რე ჩქიმ(ი) რაგადია,
გეგნიწყი სქან(ი) ნაბადია!

ახალი დადიანი რომ დიბადა,
იყო თოფეფის გრიალი.
ესაა ჩემი ლაპარაკი, —
გაიხადე შენი ძველი ნაბადი!

კიბა ფაქავასთან ერთად დადიანის შინაყმად და ამალაში ნამყოფად ნაურუზ გრიგოლიას ასახელებენ. მისი ლექსები კი არ გავაჩნია. ნაურუზის ნათესავის გ. გრიგოლიას (ს. აჩიგვარის მცხოვრები) გადმოცემით, იგი ყოფილა შესანიშნავი მეჩონგურე, უფრო სხვათა ლექსებს მღეროდაო. ჩონგურზე დამღერება კიპასაც სცოდნია. საჭიროდ მიგვაჩნია, აქვე აღვნიშნოთ, რომ პ. მეუნარგია სამთავროს გაუქმების შემდეგ პერიოდს ეკუთვნის და ის დაახლოებული ყოფილა მთავრის შემკვიდრებთან და მის ახლო ნათესავებთან.

მოხუც დ. ჩუხუას გადმოცემით, გალექსებაში მონაწილენი ყოფილან ხეთელი ტაგუ ბუკია, ნიკო ნაჭყებია, აბასთუმნიდან — ივლო გაბისონია და ხორგელი გვატია გაბილაია. დ. ჩუხუას გადმოცემითვე ჩაეწერეთ შემდეგი ფრაგმენტები:

ტაგუ — ზოსია რექო მიქარკული¹³⁰
ეშე მუშენი ვეძინა,
დიხაშა მუნდი გიწაწენი?!

ზოსია — დიახ, ბუკია, დოგორე,
ეჩი ფუთი ქინგანტარე,
დუდი გამწორკვთან დო
მაკიაცურე დოგონე;
საზგადოთ გობლანძინი,
მანგიორ(ი) ოკო ქორლოლე!

ზოსია ხარ ტანმორჩილი,
რატომ არ მაღლდები,
საქდომი მიწაზე რომ გიწვდება?!

დიახ, ბუკია აყლაყუდავ,
ოც ფუთს ჩაიტე,
თავი რომ წაგკრან და
მეორე მხარეზე დაამენო;
სახალხოდ რომ გამლანძლე,
მაგიერი უნდა გიყო!

¹³⁰ კანკურით პატარა.

გვატია — ენა ორე სინამდვილე,
ამბე ვარე ახალი,
ენა შურო მუშენი რე
გურიშიმაცუ ნაფალი.

ზ ო ს ი ა — სი დო სქანი ბზახალი,
კისერ მუკატახალი,
სი-გვატია, ქვარა დიჯა,
მაკე რეკე, მახალი?

ტ ა გ უ — ზოსია მუ რე კიმიინი,
გვატია მუშენი(ი) ორტინე?
ქომიჩქედა, ხოლო მა,
ლერსი სქანი ორკინე!

ზ ო ს ი ა — გვატიაქ ქემერკინ, მარა,
ირღიხამე დობკილე,
ანწი ხოლო გაბედჯდა,
გვლო ოკო დოპილე!

ტ ა გ უ — ზოსია, ათეზემა ლერსი
სო გაფუ, თესი ნაკობა,
დლას ვადგელიებუნო,
არშინებდას მახობა!

ზ ო ს ი ა — ჩქიმი ლერსის ვეზებუ,
ვართ გოლოფა, ვართ კოროფა,
გლახას მეტის ვაიწინქ,
ქეს ქომილე სქან გოროფა!

ზოსია მუ კოჩ(ი) რენი,
ანწი ვარა ქიჩინით,
ჯირ დო ფურკუ ვეჩინენთენი
თაშ(ი) მუშენი დირჩენით?

ესარ არის სინამდვილე,
ამბავი არაა ახალი,
ეს სრულებთოაც არაა
გულის მოსაყვანი.
შენ და შენი მზახალი,
კისერი, მოსატეხი,
შენ გვატია, მუცელგაბერილო,
მაკე ხარ, ორსული!

ზოსია, რაა რომ ჩაიღინე,
გვატია რომ გააქციე?
თუ კი ვიცი, ისეე მე,
ლექსი შენი შესარკენად!
გვატია შემერკინა, მაგრამ
ყოველ მხრიდან ჩაეკეტე,
აწი კიდე თუ გაბედა,
მთლად უნდა მოვეკლა!
ზოსია ამდენი ლექსი
სად გაქვს შენ შენაკრები,
მისდღეში რომ არ დაგვლევა,
გავმრავლებოდეს ოჯახი!
ჩემს ლექსს არ ვნებს
არც გვალვა და არც სინესტე,
ცუდს მეტს არც გეტყვი,
ცოტათი კი მაქვს შენი ხათრი!

ზოსია თუ რა კაცია,
აწი მაინც იცანით,
კარგს და ცუდს რომ ვერ არჩევთ,
ეგრე რატომ დაბერილით?

გვიან პერიოდში (XIX-XX საუკ. მიჯნა) ორსანტია-ოტობაიას ოთხი სახელმომხვევილი ადგილობრივი მეღვინე მოვლინებია: — გუსარ ალფენიძე, ტარასი ჯაბუა, ლადი კვაშილავა და ლიპარ წითლიძე. მათი გაღვინების თემა ისეთივეა, როგორც წინაპართა იყო: განსხვავება იმაშია, რომ ზოგიერთი მათგანის ლექსებისათვის (ტ. ჯაბუა) დამახასიათებელია რევოლუციური თემატიკაც¹³¹. ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ გუსარ ალფენიძისა და ლადი კვაშილავას ლექსები დღემდე არაა გამოვლენილი, მაგრამ მათ საერთო ხასიათზე მაინც შეიძლება მსჯელობა გადაარჩენილი პასუხების მიხედვით. ლიპარ წითლიძე ლექსში ეხება ოტობაია-ფიჩორისა და საერთოდ შავი ზღვისპირა დაბლობებზე არსებულ ცუდ კლიმატურ პირობებს, ამ ადგილების ბუნებრივ პირობებს, სადაც არსებობდა გაუვალი ჭაობები, იყო მალარია და კოლო-

¹³¹ იხ. ტ. ჯაბუას ლექსი აქვე დართულ ტექსტში გვ. 159. ნაწევრი ახვე ლექსისა მ. ხუბუასაც აქვს ჩაწერილი „მეგრულ ტექსტებში“.

ქვეწარმავალთა საბუდარი. აქ ადამიანები ძველად — ბატონყმობისათუ მის მომდევნო სოციალური უსამართლობის პირობებში, — იძულებით ცხოვრობდნენ¹³². ლიპარ წითლიძე არ ახსენებს ადამიანების იქ ყოფნის მიზეზებს, მაგრამ სატირული ლექსით კიცხავს იმ მიდამოებს, მელექსე აქვე უთითებს, რომ აღნიშნულ ადგილებში იცხოვრება მხოლოდ გვალვიან წელს. მაშინ აქვთ მცხოვრებთ სიმინდის უხვი მოსავალი, მაგრამ გვალვიანი ამინდები იშვიათია ამ ადგილებში და ცხოვრებაც ძნელიაო.

ლექსში ვკითხულობთ:

ლაიტიში ცქეფა დიდ უღუღუ
ოკენორე დო ბორცვიშის,¹³³
ქოთი შხირას ვორწყედით
ჩაფლას შვეგრო-ბოქსისის;
ქოროფა წანას ქიმქიდანა
ბურღლამ ჩაფლა ხოჯიშის.
ვარჩხილ-ოქროთ გოქკადილებც
ბიჯიში სახე ვაფუჩქედეს,
ოღიშარეფიში სალამი
მუთუნიშა ვაუღირდეს.

სიმინდის (ბარაქის) დიდი ქება ჰქონდათ
ოკენორესა და ბორცვიშელებს,
კიდეე ხშირად ვხედავდით
ფეხსაცმელს შვეგრო-ბოქსისას;
ნოტიო წელიწადს დასჭერდებიან
ბალნიან ქალამანს ხარისას.
ოქრო-ვერცხლით გასალტულებს
სახე აღარ უჩანდათ,
ოღიშარევის სალამი¹³⁴
არაფრად არ უღირდათ.

მაგრამ ცუდი ამინდის პირობებში (ავღრიან წელიწადს, რაც იშვიათი არაა კოლხეთში) სიმინდის სამათხოვროდ დადიხართ ზემო მხარეში და ოღიშშიო. ამიტომ გასაბჭოების შემდეგ (საბჭოთა მთავრობის მიერ კოლხეთის ჰაობიანი ადგილების დაშრობის დაწყებამდე) მელექსე მოუწოდებს მათ, დატოვონ ჰაობიანი ადგილები, როგორც ადამიანის საცხოვრებლად გამოუსადეგარი და ისევე დაუბრუნდნენ კოლხეთის მშრალ ნიადაგებს, საიდანაც მათი წინაპრები ადრეულ პერიოდში გადახვეწილან:

ეურე ჰავაში სოფელი რე,
ვარე ინა ოხორუუ,
ეკი კამბეშიში ოღიარე რე,
დო კოლონაში ოგორუუ.
გირჩენტ, ბაბა, ადგილიშა,
ბინა გაფნა ოგორუუ!

იქით ქესატი სოფელია,
სამოსახლოდ უვარგისია,
იქ მხოლოდ კამჩის საძოვარია,
და კოლოს საბუდარი.
გირჩევთ, მამასავით ადგილი მონახოთ,
ბინა გაქვთ მოსაძებნი!

ეს ლექსი სულ 21 სტროფისაგან შედგება. დასაწყისი და დასასრული სტროფები (ორ-ორი სტროფი) დამრიგებლობითი ხასიათისაა. დასაწყის სტროფებში ავტორ-მთქმელი გამოხატავს კეთილსინდისიერ დამოკიდებულებას ადამიანისადმი და რჩევას აძლევს ბუნებრივი გარემოს შერჩევის აუცილებლობის შესახებ.

¹³² სწორედ აქ, ჭურიაში (ანაკლის მიდამოებში) სახლობდნენ მეფის თვითმპყრობელური მთავრობის მიერ ვადმოსახლებული „სტაროვერცებიც“.

¹³³ უბნებია ოტობაიას მხარეში (გალის რ.).

¹³⁴ იხ. ქვემოთ, გვ. 144.

ჩქინ რინაში ჭვირ დო ფური,
ბუნებაში განგება რე,
სინთულე დო ჯამთელობა,
შრომა რე დო ცადება რე,
ჭვირი საქმეში დოზუკოლი
ქჷუა რე დო ვაგება რე,
უბადოში ქადაგება,
ართ-მაჟიაში ხანგება რე.

ჩვენი ყოფის ავ-კარგი,
ბუნების განგებისგანა,
სიმრთულე და ჯანმრთელობა,
შრომისა და ცდისაგანა...
კარგი საქმის რჩევა
ქჷუაა და ვაგება,
აუჯის ქადაგება, —
ერთურთის ვაგიყება.

ამ სტროფებიდან ნათლად ირკვევა, თუ ავტორს რა მოსაზრებით შეუქმნია ეს ლექსი. მას მიზნად არა აქვს ტყუილად გააციცხოს ვინმე, არამედ მისმა „გამჭრელმა“ სიტყვამ ისეთი ნაყოფი უნდა გამოიღოს, როგორც ბოლო სტროფშია მოცემული დასკვნის სახით:

მორთით დო მარჩქილით,
ანწი თენა ქიფჩუათ —
გოლოფა წანაში ქონებათ
დუდი ვაციკინუათ!
მელენი-მოლენი ართ ვორეთ,
ართინც ვეგუაძიკუათ;
ლორონთქ თინა შემარგან,
მუთ ხანდათ იფშუათ;
ოშუაფე მიოტეთ დო
სქერშა ქიმწიბიბჯუათ!

მოდით და ყური მიგდეთ,
აწი კი ეს ვთქვათ —
გელვიანი წლის ქონებით
გაბლიძულები ნუ ხართ!
გაღმა-გამოდმელები ერთხმ ვართ,
ერთმანეთს არ დაეცინოთ;
ღმერთმა ის შეგვარგოს,
რაც შრომით ეიშოვოთ,
სველი აღძღვები მიატოვეთ და
მშრალზე ვადმოვაბიჯოთ!

ამდენად, ჩვენი მხარის ზეპირსიტყვიერებაში დღემდე ნაკლებად ცნობილი ლიპარ წითლიძე თავისი დამრიგებლობითი ხასიათის ლექსებით ბევრად მალლა შეიძლება დავაყენოთ მის თანამედროვე მელექსებზე.

აქ განხილული ლექსებით არ ამოიწურება მილექსება-გაბასების ტრადიცია სამეგრელოში. ეს შხოლოდ მისი შეკრება-განხილვის პირველი ცდაა. მაგრამ ეს ლექსებიც, სხვა მასალებთან ერთად, როგორც ლენინი აღნიშნავდა „საერთოდ ხალხურ ზეპირსიტყვიერების მასალების შესახებ, საუკეთესო საშუალებაა ჩვენი წარსული ცხოვრების შესასწავლად. კერძოდ კი იმის შესასწავლად, თუ როგორ ცხოვრობდნენ წარსულში სოციალურად დაბეჩავებული მშრომელი მასები და საბჭოთა წყობილების პირობებში მომხდარი ძვრების შემდეგ როგორ გარდაიქმნა ჩვენი ქვეყანა მძლავრ ინდუსტრიულ-აგარარულ ქვეყნად.

ტ ე ქ ს ტ ე ბ ი

I. სამშობლო

1. სისა, ტურა — მებრული ნანა

აკვანში ბავშვი ტირის, დედა ნანას უმღერის. მიუხედავად ამისა ბავშვი მაინც ჰირვეულობს. დედა „ნანაში“ ჩაურთავს ხოლმე ბავშვის დასაშინებლად — ტირილი შესწყვიტე და დაიძინე, თორემ ტურა მოვა და შეგკამსო! ამიტომ იტყვის — სისა ტურაო! „სისა ტურა“ სააკვნო სიმღერის — „ნანაია, ნანასქუას“ — ვარიანტია, იგივე „ნანა“.

— სისა, ტურა მუურცია,
ამარ ტურა მუურცია!...	სისა, ტურა მოდისო,
აგერ ტურა მოდისო!...
— ბონდო ბოში მუშ ნანას
უხარენც გურცია...	— ბონდო ბიჭი თვის დედას
უხარებს გულსაო...
5 — მიცორქენი თიშენი რე,
სქან სიკეთეს ფთქუანქენი,
ძუძუს გარზე, გოლუაფირო,
არკვანც ქიკვანწუნანქენი...	5 — რომ მიყვარხარ ამიტომაა,
შენს სიკეთეს რომ ვამბობ,
ძუძუს გაძღევ, შემოგველე,
თან აკვანსაც რომ გირწევ...
ჩქიმ რინაში ფასი რექ,
10 მთელ ქიანაშ ნარტი რექ,
ქვმაჭიშე სამშობლოს
მათხილე დო მაბირეთ!...	ჩემი სიცოცხლის ფასი ხარ,
10 მთელი ქვეყნის ნატვრა ხარ,
მოესწარი სამშობლოს
დამცველად და მომღერლად!...
სისა, ტურა მუურცია,
ამარ(ი) ტურა მუურცია,
15 ბონდო ბოში ძიცებულო
ახუტოლუჟ ლურციაა..
ბღრუია, ნანა!...	სისა, ტურა მოდისო,
აგერ ტურა მოდისო.
15 ბონდო ბიჭი (პირ) მცინარი
ჩაეხუტება ძილსო..
ბღრუია, ნანა!...

2 უარსიში ჩხუპი—უარსის ბრძოლა

საზოგადოთ ირკოც გიჩქ
ყარსის მუქ მოხვადგნი,

სახალხოდ ყველამ იცით,
ყარსში თუ რა მოხდა,

ურჯულოქ მოლართგ დო
ქირსიანექ დოხვადგნი...
5 ღურადლაშა ქეგმაშინე,
თექ ჩხუბი დო ლგმა რდგნი,
ყვილირ თურქით ეიოფშეს,
სოდეთ ინორობა რდგნი...
თურქის თინა უფირქებუ,
10 რუსის ვაფუნცია ჭარი,
ნოფირქუე, ქიგიაშქუკო
საქორთუოს დიდი ზარი;
მალგმარო მოლოურთგმუ,
ვარკვდ ფიარი დო ბარი...
15 ყარსიშა ამბექ ქეგმორთ —
„თურქეფქ ქიგმანთხესია;
ოში ვერსი მოლართეს,
სოფელ გეკოფესია,
ირინერი უწესობა
20 თინეფქ ქედოჰყესია...“
გაგონება დო თი წუთის
დობკანძით არძაქ ცხენი,
თოლიშ მერქას¹ გინიბლით
სუკი, ლაკადა დო რზენი...
25 ექიანი სოფელარეფი
შარას ქიმიფაფუდეს,
ოსურ, ბადანა დო ხუნკი
დროგშა ქიგურღვაფუდეს,
დუცუ მუთა გიორთუდეს,
30 ვართი კუჩხის მაძღდეს,
ხუდე არძა გოკვლერც
კოჩი ვამლეპალუდეს.
კოც ნინათ ვარაგადე,
მუსუთ თურქეფ ორთგდეს,
35 დუდი წგმოქკერილ კათა
სოდგა წგმოსორგდეს...
საცოდებას ვორწყედიოთგნი,
ჩქითი ვე შიბცოდილეთ;
მუჭოთ ნონტყელი ომანეს

ურჯულო წამოვიდა და
ქირსტიანი რომ დაუხვდა...
5 სიკვდილამდე მეხსომება,
იქ რომ ბრძოლა და ომი იყო,
მოკლული თურქებით ამოავსეს,
სადმე ხეე-ხუვი თუ იყო...
თურქს ის უფიქრია,
10 რუსს არ ჰყავსო ჭარი,
ლამობდა, დაერთყა
საქართველოსთვის დიდი ზარი;
საომრად წამოსულა,
არ აკლდა ნიჩაბი და ბარი...
15 ყარსში ამბავი მოვიდა —
„თურქნი დაგვეხნენო,
ასი ვერსი გადმოვიდნენ,
სოფლები აიღესო,
ყოველგვარი უწესობა
20 იმათ დაიწყესო...“
გაგონება და იმ წამსვე
შევეკანმეთ ყველამ ცხენი,
ერთ წამს გადავიარეთ
ვაკე, გორაკი და სერი...
25 იქაური სოფლელები
გზაზე დაწანწალობდნენ,
ბავშვი, ქალი და ხეიბარი
ფორანზე დაუყრათ,
თავზე არ ეხურათ,
30 არც ფეხზე ეცვათ რა,
გამოკეტილ სახლებში
კაცის ჰაქანება არ იყო.
კაცი ენით ვერ იტყვის,
რასაც თურქები შერებოდნენ,
35 თავწაპირილი კაცები
ყველგან ეყარნენ...
საშინელებას რომ ვხედავდით,
ჩვენც არ შევიბრალებთ;
როგორც მხეცი ბუნავში

¹ თოდღოში მერქას — თვალის დახამხამების უმაღ.

40 ართ დიხას დობხვილით,
ნტებულეფც ვათხოზით,
მინ ბკოფით, მინ პილით,
ინეფც დღას ვა გაქყორდ,

მუთ მანგიორი ფქიმინით;
45. სამშობლოში მცველ ვორდით,
ვალი არძაქ გინიბგით...
თურქიშ ჭარიში უნჩაშალა
ომერ-ფაშას ნოვალუეჯ
კავკასიაშ ეჭოფუას

50 შურ დო გურით ნოცადუე,

თეცალ მოქმენდალაშენი
ანგელია ნომარდუე;
მუზმა დახმარება მეჩენი,
იშ ანგარიშ მის ათქუე?!

55 ომერ-ფაშას მუში ჭარქ
საბოლოათ მეუდინგ;
უმენტაშიქ ლემას გოქყორდ,
მძქვთ დანთხზნ, ვეიადგინგ...
ანგელიაქ მოუჩინ —

60 სი ღურელი ომერ ფაშა,

მუ საონჯღოროქ ვალოლ,
მუშენ მორთი ათე დღაშა!...
ბერეგის იბექელი,
ღუდი მიკოძმდღ ცაშა,

65 მალამუსენდი—გეჭოფუნდი,
უჩა ზღვას ძგაშე-ძგაშა...
ზუგიც ორნაქ გგტალგნი,

ყულეს ვეგიაცადინ ძგაშა,
ჭარიში გოჩიჩინაფილი —

70 მაცქვაფელა ომერ-ფაშა;
თურქ აბრაგის პალური დო
რკს დო ჭორთუს ვაშა, ვაშა!

40 ერთგან მოვიმწყვდიეთ,
გაქცეულთ გამოვეკიდეთ,
ზოგი დავიჭირეთ, ზოგი ვხოეთ,
მათ არასდროს არ

დაავიწყდებათ,
რაც სამაგიერო ვქენით;
45 სამშობლოს მცველი ვიყავით,
ვალი ყველამ მოვიხადეთ...
თურქის ჭარის უფროსობა
ომერ-ფაშას ევალეზოდა,
კავკასიის დაპყრობას

50 სულით და გულით
ცდილობდა,

ასეთი მოქმედებისათვის
ინგლისი უმადლოდა;
რამდენი დახმარებაც მისცა,
მის ანგარიშს ვინ იტყვის?!

55 ომერ-ფაშას მისი ჭარი
საბოლოოდ დაეკარგა;
უმეტესობა ომში გაწყდა,
ვინც დაეცა, ველარ ადგა...
ინგლისმა შემოუთვალა —

60 შე მკვდარ (სულ) ომერ-
ფაშა,

ეს დღე რატომ გაგიტენდა,
რა სამარცხვინო დაგემართა!..
ხმელეთზე ბაქიობდი,
თავით ებჯინებოდი ცასა,

65 მარწმუნებდი, — აიღებდი,
კიდით-კიდემდე შავ ზღვას...
ზუგდიდს ზათქი რომ

ჩაუევარდა,

ყულევს ნაპირზე ვერ დარჩა,
ჯაერისგან გაშეშებული —

70 თავბეჭა ომერ-ფაშა;
თურქ ავაზაკს პანღური და
რუსს და ქართველს ვაშა,
ვაშა!

II. წუთისოფელი

3. ნინა

ენა

- ნინა ირი სემანიშე!
ნაკლები რე კოჩიში ტანც,
ირფელიში უნძალაში
თინა უმონც არძა შხვას;
5 უძვალე რე დო ლექენი,
ჯგირ დო ფურც ორცხუნანც,
ვერჩქინდენ ფერც აბადენც,
ზღვა დო გვალას ორცხუნანც,
მუთა ოხვარ სქვლადას,
10 მიშ გურცუთი გიაშქევანც;
ტყვიაში გეშა ნაჰყოლას
წამალი ოსქელიდუანც,
მარა ნინაში ნაჰყოლას
მუთუნი წამალი ვემუღვართ,
15 იში ნაყათემი ტყვია
გურც მუთუნით ვეიოჩვართ,
თეცალ ჟღამიან ნანჰყოლა
მუთუნიშე ვე შეღვართ!...

- ენა ყოველ სახსარს შორის
პატარაა კაცის ტანში,
ყველაზე უძლიერესი
ის მეტია ყველა სხვაზე;
5 უძვალაო და მოქნილი,
ცუდს და კარგს აფუძნებს,
გაუჩინელს აბადებს,
ზღვა და მთას ჩააფუფქავს,
არაფერი შევლის მორჩენას,
10 უის გულსაც კი დაარტყამს;
ტყვისისაგან დაჭრილს
წამალი განკურნავს,
მაგრამ ენისგან დაკოდილს
(არც ერთი) წამალი არ
მიუღვება,
15 მისგან გასროლილი ტყვია
გულს არაფრით არ აცდება,
ამგვარი შხამიანი კრილობა
სხვა რამისგან არ იქნება
(არ შეიქმნება)!...

4. კარამობა

სიხარბე

- ცხოვრებას კოც მუთ
ქაწვალენცენი,
არძა უარზო, კუნტა ჰჰუა რე,
თოლ ურძღაფელა, გური
ჰარამი,
ქვიშაშ მონარტე ზღვა
ჯგუარე...
5 ზომაშე მეტო ქობწუხენთვლა,
სიჰარამეში გემნანწყუა რე:

- ცხოვრებაში კაცს რაც
აწვალეზს,
ყველა უაზრო მოკლე
ჰჰუა,
თვალე უძღები, გული
ხარბი,
წვიმის მნატრელი ზღვის
მაგვარია...
5 ზომაზე მეტად თუ
ვწუხვართ,
სიხარბის მონაგვარია;

1 სემანი — სახსარი (იგულისხმება ადამიანის სხეულის ნაწილები).

მიზეზ თენა რე ჩქინი
ტანჯვაში,
სიპარამე რე მუსუთ
მორთენა,
მუსუთ ფშრომენტ დო
იფშინთენი,
10 ენა ცხოვრებას ვა გგმონჰენა.

უბედურ დო ბედნიერც
ართო ნოღვედესგ შარა,
მითინც ვასქედ, თე ქიანა,
დუცუ იბლორენტე ვარა.

5. ცას ასკვამანც ბჟა დო თუთა
ცას ასქვამანც ბჟა დო თუთა,

მურიცხეფი ხანტურელი,
თუდო დიხას, ზღვა-გვალეფი,
პეულეფი შხვაშხვანერი.

5 ირფელ თაქი ეფალგნც,
სასარგებლო ხეხილეფი,
ქირსიანეში ზიარობა,
ქირსეში ნარგი ბინეხეფი,
ვითოჟირი თუთაში ჭინჯო
10 არსებენც ართი წანა,
ოთხი დრო ულუ მოკავშირე,
შხვაშხვა ჰაერც მომიღანა...

ცა დო დიხა, ზღვა დო გვალა,
ბჟა დო თუთა, დლა დო სერი,

15 ირფელ სქვამი, დიდებული
ართიანიში უჩურცხელი;
ცხოველი დო ტყა-მინდორი
თის უკებუ ირიფელი.
ჩქეთი ოკო იფხანდათ,
20 თეშე ქობძირათენ ხერი.
წუთისოფელიში რინა

მიზეზი ესაა ჩვენი ტანჯვისა,
სიხარბეა რასაც გვიშვრება,
რასაც ვშრომობთ და
ვშოულობთ,

10 ეს ცხოვრებაში ვერ
გაგვწვდება.
უბედურს და ბედნიერს
ერთად ჰქონიათ შარა (გზა),
თავს ვიტყუილებთ თორემ
არვის შერჩება ეს ქვეყანა.

ცას ალაშაზებს მჟე და მთვარი
ცას ალაშაზებს მჟე და
მთვარე,
ვარსკვლავები მოხატული,
ქვევით მიწა, ზღვა და
მთები,

ყვავილები მრავალფერი.
5 ყველაფერი აქ ამოქორჩლავს
სასარგებლო ხეხილები,
ქრისტიანის ზიარება;
ქრისტეს დარგული ვაზები.
თორმეტი თვის ძირად
10 არსებობს ერთი წელი,
ოთხი დრო აქვს მოკავშირე,
სხვადასხვა დარის
მომგვრელი...

ცა და მიწა, ზღვა და მთები,
მჟე და მთვარე, დღე და ღამე,
15 ყველა კობტა, დიდებული
ურთიერთს დაუშორებელი;
ცხოველი და ტყე-მინდორი
მას უჭირავს ყველაფერი.
ჩვენც უნდა ვიშრომოთ,
20 რომ მისგან ვნახოთ ხერი.
წუთისოფლის ყოფნა

ათენერო არსებენც,
ხე მანგარო ვა გმილიდა,
მუშით მუთუნ ვა დოცენც,
25 არღინაში დგმახვენც

კართეს მუთუნი ვაწუცენც;
ჯგირ მშრომელო ქორძირგდა,
ხეს გინწყონც ირ ბუნება,

თის მოყუნც უკულნეშე
30 არძანერი საშუალეა.
სიზარმაცეჲ ორქოფულა,
უჩქე აზრისი წაყუნება...
გავათეთ რაგადი დო
ქიმემიჩით გავგონება!

6. თუთარჩელა

დუცუ გიმოკარკაცანც
ფორონჯი ცა მერეკელა,
ონჯუაშე ხურკეჲში დო,

გოთანაშა თუთარჩელა,
გოთანას — გგმათანე, დო

ირო—ჩქიმი ხურხიჩელა.

7. ზღვას ბაჰირება

სოთინ ულა ვეფირქა
გლახა თუთაშ მორთას,
თაშით ქეშერხეადასგ და
ლორონთქ ვემგოფოთას;
5 ეფერ ბორჯიქ ქეშეფხვად,
ვა ველგდი დორთას...
სოხუმც ინიბლი ხეამარდიშა
გაგგრაში მალუო,
დახე დორთათ ქემიმდომი,

ამნაირად არსებობც,
ხელი მაგრა თუ არ გამოიღე,
თავისით არა რა ჩამოსცივია,
25 ერთ ადგილზე (უქმად)

მქლომს

კალთაში არაფერი ჩაუცივია;
კარგ გამრჯედ თუ დაგინახა,
ხელს გიწყობს ყოველი
ბუნება,

მას მოჰყვება შემდგომად
30 ყველა სახის საშუალეა.
სიზარმაცემ თუ შეგიპყრო,
იცის აზრის გაფუჰება...
გავათავეთ ლაპარაკი და
მიმიქციეთ ყურადღება!

მთვარიანი

თავზე დამკისკისებს
ფოროჯი ცა „მერეკელა“¹;
დაბინდებიდან ვარსკვლავთ

გუნდი და

გათენებამდე „თუთარჩელა“,
გათენებისას ცისკრის

ვარსკვლავი,

მუდამ კი—ჩემი თეთრიყელა.

ბასაჰირი ზღვაზე

არსად წასვლა არ იფიქრო
მთვარის ცუდი მოქცევისას,
ასედაც რომ შეგემთხვეს,
ღმერთმა არ დაგვარგოს;
5 ისეთი დრო შემექმნა,
არ ველოდი დაბრუნებას...
სოხუმს ჩავედი ხომალდში,
გაგრაში წასასვლელად,
კინალამ დაბრუნებაც

მოვინდომე,

¹ მერეკელა — კრალა და გამკვირვალე ცა.

10 მარა დემეცალუო?
 'ხეამარდიქ ეყარზნი,
 ! უკულ შურქ მაქალუო;
 ჩქიმი ნებით იბდი ვარა;
 მითინქ დამინძალუო?...
 15 სუმი ვერსი მიდაფრთით დო
 ზღვაქ ქვდიჰუ დიდი ლემა,
 კაპიტანეფი ქოლვარანა,
 ისმე მატროსეფიში ხუმა,
 ზღვა ედვრთ გვალაქალო,
 20 წყარ ღუც მებწენა
 გურგუმა.
 გიბჯინინი, ჩქინ ხეამარდი
 იშა-აშო ქირთანც,
 მითი თაქი ქიგეხენი,
 არაა ფერც ქირთანც,
 25 მინ თაურე, მინ თეურეჲ
 არაა მარდის ქიგანც..
 ჩქიმ დუდიშა გიბჯინინი,
 ვორწყექ, მიდაფრთემუ
 გური,
 დუდიშ რსიოლქ გემიოლჯ
 30 დო თოლეფით ქოგიბწყური;
 უკულიან მუთუნ ვა ფშგ,
 ლურელ კოც მუჰო ვაგური.
 თურმე მუთუნი ვაგნოცვე
 ათე კაპიტანეფწყალა,
 35 ლურელ კოჩი გინილანი,
 კანონც ვაყოფე თინეფ
 წკალა;
 ხე ქგმოუთხემუნა დო
 დომიჰყეს გინოღალა....
 მუჰო ქაწომსერგელეს დო,

10 მაგრამ დამცალდა (განა)?
 ხომალდი რომ დაიძრა,
 მერე ჩავიკმინდე ხმა;
 ჩემს ნებით წავედი, თორემ
 განა ვინმემ დამაძალა?...
 15 სამი ვერსი გავიარეთ და
 ზღვამ დაიწყო დიდი ღელვა,
 კაპიტნები ყვირიან,
 ისმის მატროსების ხმა,
 ზღვა აღგება მთასავით,
 20 წყლის თქეში თავს
 გვეღვრება.
 რომ გავიხედე, ჩვენი
 ხომალდი
 აქეთ-იქით ტრიალებს,
 ვინც კი აქ ზის,
 ყველას ფერი ეცვლება,
 25 ზოგი აქეთ, ზოგი იქით,
 ყველა თავს ქინდრავს
 (თითქოს სალამს იძლევიან)...
 ჩემს თავს რომ დავაკვირდი,
 ვხედავ, წამსვლია გული,
 თავბრუსხვევა ამივარდა
 30 და შემეკრა თვალის ლული;
 შემდგეგიდან არაფერი
 მახსოვს;
 მკედარ კაცს როგორ
 დავემსგავსე.
 ამ კაპიტნებთან
 თურმე არაფერი გავა,
 35 მათში კანონად არ ყოფილა
 მკედარი კაცის გადატანა
 (გადაყვანა);
 ხელი ჩაუვლიათ და
 დამიწყეს გადატანა
 (გადაგდება)...
 როგორც კი დამითრიეს,

- 40 მათი ქავოკურცხი კინე,
ხვამარდიქეთი გაჩენდგ დო
იაკრი ქაქოთესგ გიმე,
გინვოსქვდინ, ქიმეფხვადი,
- დუდო ლორონთ მიფშინე...
45 სანდალც ქიგმობუნეს დო
გეკომცუნეს ბერეგცშა
შიდგარენეფც ხე მოუთხ
მელე-მოლე კილეფიშა,
ჯიმა, თინეფ ქომისხუნუ
50 ირი ჩქიმი ერებიშა!...
შიკიბჯინინ, დუც ქეგმორე
ართი მოქკერუა ბოში,
რუსულო დომრაგადუ —
ტი ატყუდა იდიოშგ?
55 დემაპეჯ თე ბოშიქ,
ქიმემცუნუ ოჯახიშა,
მარა ცუდე აშნოდგედგ,
სამოთხეში შქა ბალიშა;
მუჟამც ჭყანაქ
ქაშნოდგერთენ,
60 მიდამცუნუ მარანიშა,
თიმ ოჯახის ფქეიფუნდი
მაჟიადლა შქაჟამიშა;
უკულნეშე მოლმაზარ დო
გენოშცუნუ ხვამარდიშა...
65 იმ სერც მუთირდენი,
ქმვოჭირნე გაგვრამა,
ანწი დლას ინვოთინაქო,
ხვამარდ ჩქიმ ინნალურაშა,
არქა, ჯიმა, დუცუ იბლა
70 თი ჩქიმ გილნაპალურაშა.
- 40 მეც ისეე გამომეღვიძა,
ხომალიც გაჩერდა და
ქვევით ჩაუშვეს ღუჯა.
მიხვდი, რომ ვადაურჩი
(განსაცდელს)
თავად ღმერთი მოვიხსენიე...
45 სანდალზე დამსვენს და
გამიყვანეს ხმელეთზე,
ვილაყეებს ხელი უკიდიათ
იქით-აქით გვლავებზე,
ძმავ, ისინი მირჩვენია
50 ყველა ჩემს მოკეთებზე...
რომ გავიხედე, თავზე მადგას
ერთი ტანმორჩილი ბიჭი,
რუსულად დამელაპარაკა —
შენ საიდან მოდიხარ?
55 დემაპტიყა ამ ბეჭმა,
მიმიყვანა ოჯახში,
მაგრამ სახლი ედგა თურმე
სამოთხის შუა ბაღში;
როდესაც ძალა შემიდგა
60 ვადამიყვანა მარანში,
მის ოჯახში ვქეიფობდი,
მეორე დღე შუა დრომდე;
შემდეგ გამომაცილა და
! ჩამიყვანა ხომალდში...
65 იმ ღამეს, როგორც იყო,
მივალწიე გაგვრამდე,
აწი მისდღეში ჩაებედავ
ჩემ ჩანაცვლომ ხომალდში?
არჩქა, ძმავ, თავს წავიღებ
70 იმ ჩემს ნაპანლურალზე,

15 ირფელ წყარმა ქენოიციენტ,
მუს ნარტე დო სხუნუნქენი.
უდროვეთ გეთხიებუთ,
გიჩინანთგ — შვილებით,
ქორშულათ ქეხანც ვარა,

15 ყველაფერი წყალში
ჩაგიცივივდება,
რასაც ნატრობ და ირჩევ.
უდროოდ გეთხოვებით,
გიბარებთ — მშვიდობით,
გახსოვდეთ ცოტა ხნით
მაინც,

20 რადგანც დღაშა გიგორდით.

20 რადგანაც დღემდე
გიყვარდით,

10. ჭიანა

ცა დო დიხა, ბჟა დო თუთა,
გურგინი, ჰავა დო ვალი,
ზღვა, გვალეფი, ქუა, კირდე
დო არძანერი წყარი.

5 ზოთონჯ, ზარხულ, დღა
დო სერიჯ
ნანდულ გორჩქინელე სქვამი,

ქიანაშ ორთაში ჰყოლოფუა
ბუნებაშე მუნახანტე.

ჩქვ ვორწყეთ ჯგირებცენი,
10 არძა კოჩიში ნაქიმიწა,
ასქვამანც თე ქიანას
არზი, ხელობა დო რჩქინა.

სამხარო

ცა და მიწა, მზე და მთვარე,
ქუხილი, ჰაერი და ელვა,
ზღვა, მთები, ქვა და კლდე
და ყველა სახის წყლები.

5 ზამთარი, ზაფხული დღე და
ღამე.
ნამდვილად ლამაზად
შექმნილა.

ქვეყნის ორთისა! წყალობა
ბუნებისაგან მოხატული.
რასაც რომ კარგებს
შევყურებთ

10 ყველა კაცისგან შექმნილა,
ამკობს ქვეყნიერებას
აზრი, ხელობა და ცოდნა.

III. სატრფიალო

11. ბოში დო ცირაში ცოროფა ძალ-ვაჟის სიყვარული

ბოში — სახე ბელარაშა
გიგუ,
თოლ დო წარი — ყურიაშა,
გილართხოზუქ ლანდიშორო

ოკმარეშე — ონჯუაშა;

სახე მზის ბზინვას მიგიგავს,
თვალ-წარბი —
ყურყუმასა,
დილიდან დაგდექ
ლანდივით,
სანამ ბინდი შეკრავს ცასა;

¹ ორთა — ყველა სახის ცოცხალ არსებათა ღვთაება (წარმართობის დროსა)...

უჩას თქუანც,
უჩა თოლუფც
20 უფაფუანც.

შავსა ამბობა,
შავსა თვალეზს
20 ახამხამეზს.

13. ბოზ დო ცირაში ცოროზა

ბო.ში — სი სოულუ სქევამი
ცირა,
სი მაზაკვალი თოლ-გვირა,

ქოსვისვინა, ოწვიწვინა,
ვამ, სქან წაულა სქევამი ცირა!

5 ცირა — სი მუს გორუ, ჭგირ
ბოში
მადშალიას მეუჩამ წინა,

ნანაწკუმა მობწყინდი დო
შხვადო მოკო აწწი რინა..
ბო.ში — ჭახანც მიცადი
სქევამ ცირა,

10 თოფურ-შანქარც სქან წინა,
ხვალახეთ მულუორეკ დო
ართო გეპკეთათ ბინა.

ცირა — სქანი სიტყვა
მოაწონც, მარა

ვა მიჩქ, ბოში, მუ ფქიმიწა,

15 ვადობჰვა დო ვადშალორა,
ვაწმანწარა მა რინა!

ბო.ში — მიქვთ
გილალატასგნი,

ჯოჯოხეთის თიში რინა,
მაცოცხლი დო გამახარი,

20 წორო მილუდან ბინა.

ცირა — სი ჰქიმი რეკ დო
ვა—სქანი,

ძალ-ვაჟის სივარული

ვა.ჟი — შენ სად მიხვალ
ლამაზო გოგოვ,
შე მაზაკვარო, თვალუჟუუნა,
კოპწიაობ, ინაზები,
ოხ, შენი წახდომა ლამაზო
ცირავე!

5 ცირა — შენ რას დაეძებ
კოტა ბიკო,
ბულბულს მიუცია ენა
(შენთვის),

დედასთან მომწყინდა და
სხვაგან მინდა აწ ყოფნა....
ვა.ჟი — ცოტა ხანს მოიცადე,

10 თაფლ-შაქარი შენს ენას,
მარტოხელა ვდგავარ და
ერთად გავიკეთოთ ბინა.

ცირა — შენი სიტყვა
მომწონს, მაგრამ

არ ვიცი, ბიკო, რა ვქნა,

15 არ დამსწვა, არ მომატყუო,
არ წამიმწარო ყოფნა.

ვა.ჟი — ვინც რომ
გილალატოს,

ჯოჯოხეთში მისი ყოფნა,
მაცოცხლე და გამახარე,

20 ერთად გვექონდეს ბინა.

ცირა — შენ ჩემი ხარ და
მე—შენი,

ბედიქ მუჩან მომავალი.
სადღემუშოთ ჩქინი რინა
პირველ ორდას ვარდიცალი...

25 ხომ ქობწანა ართიანი,
უჩაწარამ, თოლრხიანი,
ქემორთი, მალას მიდამქუნი,
დობლურ, სი მარდიანი!

14. ყოროფა

დღამ დო სერით სქანო
ფიფრქექ;
სქან(ი)ყოროფათ
გურიქვილი,
სი სამოთხეში ნარდი რექ,

უბელგრაფუ ვარდიშ(ი) პირი;
5 დღამ(ი) მოულაშა¹

ვადოპილა,
მუდგაიყინ ქემომჩინი,
ირო გურცუ აღარექ².

თიმდლარიშე, მუჟამც რძირი;
თოლც ჩილამური,
ჩამირცხინე,

10 სქანი სახე ქემოძირი...
მუშოთ მოკო უსქანეთ;
ტყურათ შური მიდგდას?

ჩქიმი გური, უბედური,
ზღვაშინერო ილგნდას,³

15 სქან ყოროფაქ დოპილგდა,
ჩქიმი ცოდა გილუდას.

ბედმა მოგვეცეს მომავალი,
დღენიადაგ ჩვენი ყოფნა
იფურჩქნებოდეს, ვით
ვარდი!...

25 ხომ გვეწამს ერთმანეთი,
შავწარბა, თვალეშხიანო,
მოდი, მალე წამიყვანე,
მოგვედი, შე მადლიანო!

სიხვარული

დღისით და ღამით შენზე
ვფიქრობ
შენი სიყვარულით
გულდამწვარი,
შენ სამოთხეს გაზრდილი
ხარ,

გაშლილი ვარდი დაუმეკნარი;
5 უდროოდ არ მომკლა,

რაიმე შემომითვალე,
ყოველთვის გულში გაქვს
ბინა;

იმ დღიდან, როცა გნახე;
თვალიდან ცრემლები
მომაშორე,

10 შენი სახე დამანახე...
რად მინდა უშენოდ,
ტყუილად რომ სული
მედგას?

ჩემი გული, უბედური,
ზღვასავით რომ ღელავდეს,

15 შენმა სიყვარულმა თუ
მომკლა,
ჩემი ცოლვა გქონდეს.

¹ დღის მოსვლამდე ნუ მომკლავ.

² დგახაზ (გულში).

³ ზღვასავით ომობდეს.

15. მა მუზმასტო მიცოროკენი

მა მუზმასტო მიცოორქენი,

სით თეშ ოკო გიგოორდე,
გიჩქუდას, სახელ ვარე,
სქან უჯგუშის მიორდე!

5 ჯა რექვდა, მუშო მოკო,
ცოროფილი გიგოდვე,
„მიცოორქ. მიცოორქ!“ დეფჩემე
ლო

ირო ართის გივორდე?!
მათ ვამილუ სქანი ჯარი,

10 რადგანც მა სი მიმოტე...

მა ზომამდეც მე მივპარხარ...

მე რაზომამდეც

მიყვარხარ,

შენც ისე უნდა გიყვარდე,
იცოდე, არაა სასახელო,
შენზე უკეთესს მიადგე!

5 ხე თუ ხარ, რად მინდა,
შეყვარებული შეგაორქვა
„გეტრფი, გეტრფი!“

დავიჩემო და

მუდამ ერთზე ვიდგე?!
მეც არა მაქვს შენი ღარდი,

10 რაკი შენ მიმატოვე...

16. ჰარირა

ჰარირა

(მეგრული ცეკვა — ჰარირას მისამღერი ტექსტი)

ჰე, ბოში, ქოხხაპი ღო
ქოგიბირთ ჰარირას,
ქომოლობა ქეშქატყვითდა,
გაირიგენტ სქემ ცირას.²

5 დეკვირი სქემ ცირეფც,
ნამუთ გოკონ, ქოძირი,
ცირაქ დუდი ვემკოილას,
ქომოლ რექ ღო ორჯგინი!
გოუმორძგვას, გოუმორძგვას

10 მაბირე ღო მასხააალც,
თიშ ნძალას, თიშ შარას,
თიშ ნათესე, თიში გვარც!

ჰე! ბიჭო, იცეკვე და
გიმღერებთ ჰარირას,
ვაეკაცობა თუ შეგატყვეთ,
გაგირიგებთ ღამაზ ქალს.

5 დაკვირდი ღამაზ გოგონებს,
რომელიც გინდა, მონახე,
ცირამ არ დაგჯაბნოს,
ვაეკაცი ხარ და აჯობე!
გაუმარჯოს, გაუმარჯოს

10 მოცეკვავე და მომღერალს,
მის ძალას, მის შარას,
მის ნათესავს, მის გვარს!

17. საცოროფო

სატრფილო

ვემეფხვადი, თენერ ჭუა

ვერ მივხდი, ასეთი

ირკოჩიშო ვალი რენო,

სატყვიარი
ყველასათვის ვალი არის,

¹ ჰარირას სასიმღეროდ ნებისმიერ ლექსებს იყენებდნენ. უფრო კი არჩევდნენ ისეთ ტექსტს, რომელიც მოცეკვავეს წააქეზებდა საცეკვაოდ.

² ცირა — გასათხოვარი ქალიშვილი, უფრო ახალგაზრდას მადირია ჰქვია.

ლორონთიშე მადლოგ დო
ვარ კოჩიში ბრალი რენო?
5 სი თევრე დო მა თაქ ხვალე,
თენა სამართალი რენო?!
ქელ დო ქვალი მეთხიებუ,
მეტი ვა რე ჩქიმი გური,
იბქუუქ დო იბთებუქუ,
10 მუს უმარგ! ჩქიმი შური?!

ღეთისაგან დამემართა თუ
(ვინმე) კაცის ბრალი არის?
5 შენ იქით და მარტოდ აქ მე,
ეს სამართალი არის?!
ქვალი და რბილი მეთხოვება,
მეტი არ არის ჩემი გული,
ვიწვი და ვთავდები,
10 რას ჰყავს დაბმული ჩემი
სული?!

ვარა გემოქყორდგდას,
ვარა შურო ვაპუას,
ვარა ლორონთ ქოცონდას²
ჩქენი გაკოკათუას!....

ან დამავიწყდებოდეს,
ან სულ არ ვიყო,
ანდა ღმერთი ისურვებდეს
ჩვენს შეყრას!....

18. ჭოროფა არძა ართი ვარძ

სიყვარული ერთგვარი არაა

ცოროფა არძა ართი ვარე,
ჩქიმი ვე მიქარე² შხვაშა,
გურ-კიზის გიმაშქვანცენი,
გიშმოცოთანც ხასილაშა.
5 წამ დო წუთის შური მოლუ

სიყვარული ერთგვარი არაა,
ჩემით არ განიზომება სხვისა,
გულისკოვზზე რომ მარტყამს
ნეკნებამდე გასწვდება.
5 წამსა და წუთში სული
მიმდის

ირო თქვანი ძირაფაშა.
თქვან ძირაფაქ ვამაქარ,
გურ მუთუნქუ ვლამჩქალ,

მუდამ თქვენ სანახავად.
თქვენი ნახვა ვერ შეღირსა,
გული ვერაფერმა

ირო თქვანი ძირაფაშა
10 შურ დო გური მაქცხვანტალუ,
თოლც ჩილამური გოპუნცუ
დო ღვანწყის გილმაქვარქვალუ.

დამიმშვიდა,
მუდამ თქვენ სანახავად.
10 სული და გული მისწრაფვის.
თვალი ცრემლით მევსება და
ლაწვზე წანწყარით ჩაზომდის..

19. ჩიომ ბორონჯი

ჩემი მტრელი

ვითოჟირი წანერ ვორდი,
მოკოდ ტორონჯი
ბჰოფიკონი,

თორმეტი წლისა ვიყავი,
მინდოდა მტრელი
დამეჭირა,

¹ სიტყვისიტყვით — რას ჰყავს დამაგრებული ჩემი სული?

² სიტყვისიტყვით—იზამდეს (ღმერთი).

³ ჩემი არ მიეწერება სხვისას (არ შეედრება, განსხვავდება).

ჩქიმ ღუდიში გემუევანო
 ჩქიმ ხეთგ მობრდიკონი.
 5 ართ შარაშა! მიდაბრთი დო
 გალია ოკო შიბლიკონი,
 თი ტორონჯი, თი გალიათ
 გუდეს მოკოდ მობრდიკონი.
 დიფრთი დო მოფრთინი
 10 ჩქიმ ტორონჯიში ბინაშა,
 ჩქიმ ტორონჯი გატყარებე,

ქიგუერინგ ნტინაშა,
 გალია ხეს ქამოტუუ დო
 ქოფურინგ რთხინაშა,
 15 ვადმახუნე, ვეგმარინე,
 მა თიმ მუქორთინაშა.

ჩეზი თავის გემოვნებით
 ჩემივე ხელით აღმეზარდა.
 5 ერთგან წავედი და
 გალია უნდა მომეტანა,
 იმ გალიით ის მტრედი
 მინდოდა სახლში აღმეზარდა.
 დავბრუნდი და რომ მოვედი
 10 ჩემი მტრედის ბინაზე,
 ჩემი მტრედი
 გაველურებულა,
 გაქცევაჲს შესდგომია,
 გალია ხელზე შემარჩინა
 და გაფრინდა თხილნარში,
 15 ვერც დავჯდები, ვერც
 დავდგები,
 მე მის შემობრუნებამდე.

IV. საწმისკვეთლებო

20. საჩხინო სუფრული

გ ე ბ შ ვ ა თ ღ ვ ი ნ ი
 ხ ა რ ა თ ი ა !
 გებშვათ ღვინი ხართია,
 ართიანც ქედვახვამათია,
 სიმტკიცე დო ჯიშალობათ
 ართიან გავახართია!....
 5 გეშვი დო ქედმახვამი,
 სახელ ბჯოხო გუჯმახანი,
 მადღენძელი, გამახარი,
 ნტერიშ რინა — კუნტა ხანი.

გექური³ ხართ,
 ქედმახვამი,
 10 აშო მომიჩაკალე,
 მა თიქ ვეშმაშულა,

დავლიოთ ღვინო
 ხალნითაო!
 დავლიოთ ღვინო ხალნითაო²,
 ერთურთს გადაულოცოთო,
 სიმტკიცე და ძმობით
 ერთმანეთი გავახართო!....
 5 დალიე და გადმომილოცე;
 სახელად მქვიან გუჯმახანი,
 მადღეგრძელე, გამახარე,
 მტრის ყოფნა — მოკლე
 ხანი.

შესვი ხალნით,
 გდმომილოცე,
 10 აქეთ მოაჩაქჩაქე,
 მე ის თუ ვერ გამოვცალე,

¹ ერთ გზაზე წავედი.

² „ხალანი არს კეთთაგან ქურქელი“....(საბა).

³ გექური — მიეძალე და შესვი შეუსვენებლად.

მარან გემოსარგალე...

მარანი შემომატარე
(ჩოჩიალით)...

მაფა გეგუთის რე დო
ლიპარტია — მალლაკის,
15 შუმეა-კეუმუაქ გეთუუ დო
უძინათ ტაბაკის!...

მეფე გეგუთშია და
ლიპარტია—მალლაკში,
15 სმა-ჰამა დამთავრდა და
წარმატება (უსურვოთ)
ტაბლანს!...

21. ზალამება

სურვილი

ბლალა რშებუდასე ჭიმა,
დიდი მაფა აიეტიში,
ნათელაყალი ოსური,
კვათგრ ნინა ფარტაზიში,
5 მაყალუა — ცოტინეში, —
მესიაკონი — ფარსაკიში,
ქომოლობა შერჩამუდას
უტუ, კოჩა დო მართალიში!..,

შეძლება გქონებოდეს ძმომ,
დიდი მეფე აიეტისა,
ნათელას მსგავსი ცოლი,
მჭრელი ენა ფარტაზისა,
5 მეგობრობა — ცოტნესი, —
გულთმისანი — ფარსაგისა,
ვაყვაცობა მოგცემოდეს
უტუ, კოჩა და მართალისა!..

22. გეშვიძა

დალიე

გეშვიძა, გეშვიძა
ჩქინი ოჯალეშია,
მერიქიფე, ჩქინ სუმარკ
ყანწი ხეს ქიმეჩია;
5 დომგხვამან მოჯგირეფი,
ჩქინ ცუდე დო ნერჩია,
ათეს თაში მიზოჯუნა
ჩქინ ადათ დო წესია;
ენა სავალდებულო რე,
10 თქვათ მეხვადუთ თესია.
გეშვიძა, გეშვიძა
ჩქინი ოჯალეშია,
ვამკაცუნა მიზეზებც,
მოიადეფი ვეჩია;

დალიე, დალიე
ჩვენი ოჯალეშიო,
მერიქიფევე, ჩვენს სტუმარს
ყანწი გადაეციო;
5 დაგვილოცოს მოკეთეები,
ჩვენი სახლი და „ნერჩიო“.
ამას ასე გვიბრძანებს,
ჩვენი ადათი და წესიო;
ეს სავალდებულოა,
10 თქვენც მიხვდებით ამასო.
დალიე, დალიე,
ჩვენი ოჯალეშია,
ნუ მოყვები მიზეზებს,
იგავ-არაკების თქმასო;

¹ აღდგენილია პ. აკობიას მიერ. იხ. „ზსიემ“ ბეგლარ აკობიას სასიძღვრო რეპერტუარი (ხუნაწერი), გვ. 37 — 38.

² სურვილ-მოწოდება.

15 კიქურმაჭური მუს ოხვარ
დუღმე მერჩქინელცია!

ქომოლკოჩი ქომოლენც,
წესის ასრულენცია.

უჩარდია, უჩა კოჩი,
20 ვაშუნდიდა, მუშა მორთი?

აბა, ხერზელო იშო?

დალორებექ, სი საკოჩი!

ოქროში ყანწით მუგართვით
ჩქინი ოჯალეშია,

25 ქობიბრით ცოროფილო:
„გეშვია-გეშვია“.

23. ია პატგნეფი

ია პატგნეფი,
ვარდი პატგნეფი,
ოქროში ტახტის
თქვა ზოჯენტ

5 ია პატგნეფი!...

ვარდი დო მუშ ქუჩუჩი,
თქვან ლეხის მოუშუი,
ია პატგნეფი!...

არძა თქვანი ლეხეფი რე,
10 ქუჩუჩელ დო გობირელი,
თე ქიანას თქვა ზოჯენტ

ლორონთიშე გორჩქინელი,
ია პატგნეფი!

დისვამუ თქვან სახელქ!
15 მიდგამუ ცუდეს ზოჯუნთუ,
გიბირთ პატგნეფი,
გილაყაფუთ ჩონგურცუ

15 მიეთ-მოეთი რას შველის
თაეიდან მ-ჩენილსო
(დაწესებულსო),

ვაჯკაცი ვაჯკაობს,
წესს ასრულებსო.
უჩარდია, შაეო კაცო,

20 თუ არ სვამდი, რად
მოხვედი?
აბა, ფხიზლად გსურდა
წასვლა?

მოტყუებულხარ, შე კაცო!
ოქროს ყანწით მოგართვით
ჩვენი ოჯალეშიო,

25 გიმღერეთ ხალსიიანად:
„გეშვია-გეშვია“ („დალიე“.)

ია ბატონებო

ია ბატონებო,
ვარდო ბატონებო,
ოქროს ტახტზე
თქვენ ბრძანდებით,

5 ია ბატონებო!.....

ვარდო და მისო ქუჩუჩო,
თქვენს ავადმყოფს მოუშუშე,
ია ბატონებო!

ყველა თქვენი ავადმყოფია,
10 გაშლილი და აყვავებული,
ამ ქვეყნად თქვენ
ბრძანდებით

ღვთისაგან გაჩენილი,
ია ბატონებო!

დაილოცოს თქვენი სახელი!
!15 ვის სახლშიაც ბრძანდებით
გიმღერით, ბატონებო,
(თქვენთვის) ვთამაშობთ

ჩონგურს

¹ ქუჩუჩი — თაიგული.

ია პატგნეფი!
რთხულენტ, თქვან ლეხის
20 ჩილათა ქაპატუენი,
მშვიდობიან პატგნეფი,
ზიან ვალუტუენი,
ია პატგნეფი!
თქვანი ჯგირი შეფასება
25 ახარენც ანთას ფერც;
ჩქენი ლეხი მუკართინე,
ვემდუულა მახანეფც,
ია პატგნეფი!

24. პატგნეფიში ობირეფი

ოქროში ტახტის დოგიდგენტ,
ია დო ვარდი გიფინენა,
თქვანი ქება მიბირუნა,
თქვანი ძალა მიბირუნა.
5 თქვანდე ველგთ წყალობას,

შებრალეზა-ალობას!,
ცოროფა დო დანდობას...
პატგნეფი მშვენიერეფი,
კეთილი დო ბედნერეფი!..
10 ვორეთ თქვანი მენძელეფი,
ცოროფათ გამახარით,
მაცოცხლით თქვანი ძალით,
უსქვამელეფი გამასქვანიით,
თქვან ნინალა დამაცალით!...

25. ზისაჰვი, მუჰუ მუგაჰინეფ?

ზესქვი, მუქუ მუგაჰინეფ?
ამარ მუჰურც გაზარხული,

ია ბატონებო!
გთხოვთ, თქვენს ავადმყოფს
20 შეცდომა აპატიოთ,
მშვიდობიანო ბატონებო,
ზიანი არ დაუტოვოთ,
ია ბატონებო!
თქვენი კარგი შეფასება
25 ახარებს ათას ფერც;
ჩვენი ავადმყოფი მოაბრუნე,
არ წაართვა მის ტოლებს,
ია ბატონებო!

1. ჰვავილატონების სასიგლო

ოქროს ტახტს დაგიდგამთ;
ია და ვარდი გიფენიათ,
თქვენი ქება გვიმღერია,
თქვენი ძალა გვინახავს.
5 თქვენგან ველით
წყალობას,
შებრალეზას, ალობას!
სიყვარულს და დანდობას...
ბატონებო, მშვენიერებო,
კეთილნო და ბედნიერებო,
10 ვართ თქვენი მასპინძლები;
სიყვარულით გაგვახარეთ,
გვაცოცხლეთ თქვენი ძალით;
ულამაზონი გავვალამაზეთ,
თქვენი სამსახური
დაგვაცალეთ!

შაშვო, რამ მოგაჰინა?

შაშვო, რამ მოგაჰინა?
აგერ მოდის გაზატხული,

¹ ალობა — ახსნა, განთავისუფლება. აქ ეს სიტყვა „ალობა“ ნახმარია გადატანითი მნიშვნელობით და ნიშნავს ზღაპრული აღისაგან პურობილის განთავისუფლებას.

ფარფალიაში ჰოფუათ
გეხარებუ სქანი გური,
5 შორქიანაში სუმარი რე,
მალას მოურცუ მალაღური,
ირ სქელედის გახარენც
მაფშალიაშ სქამ ღურჭული;

მაჭირხოლიში ჰირხოლი დო
10 „ხაჩქით, ბარგით“ —
გუგლიში,
ზესქევი უჩა, კუდეღ ფიჩა,
ქგგმაგონით სქან ჰურხული!

26. ძლაბიში ხვაილაფა

სასინჯოს გინულებუ
მაყარამო, ჯარიითა,
ძლაბიშ ცუჭა ქიმუტყობუ
მეძობელიშ კარიითა...
5 ექი ნებით ვემნაშქვანდეს,
გოუსოფუნა ძალითა.
ღუღმაყარე რაგადანც:
არიქა. „დადა“, გედია,
ბარგი ოკო ქგმკიქუნე,
10 მუთა გოხვარ მეტია,
ათენა რე ჩქე მოპუნანი,
სქან იღბალ დო ბედია!
ძ ლ ა ბ ი — დით! დობლურე,
ქომისხუნუ,
ვემადგინე გიჩქვდას!
15 ვარა მის რე, მეპუნქუნე,
მუშენ ოკო ვამჩქვდას?
ფერი კოჩი მა ვა მოკო,
ჰიჭეთ ვარა ვამჭვლდას!
მ ა ყ ა რ ე — გედი ძლაბი ასე
ხოლო,

პეპლების დაქერიო
გაიხარებს შენი გული.
5 შორი ქვეყნის სტუმარია,
მალე მოვა მოლაღური,
ყოველ არსებას გაახარებს
ბულბულის ლამაზი

კრიმანჭული;
მერცხლის ქიკვიკი და
10 თოხნეთ, მარგველეთ
გუგულის,
შავო შაშვო, კუდეფოფინა!
გაგვაგონე შენი ქახჭახი!

გოგოს ბატაცევა

სასიძო გადმოსულა
მაყრონით, ჯართათო,
გოგოს სახლში მიპარულა
მეზობლის კართათო...
5 იქ ნებით არ შეუშვებდნენ
და შექრილან ძალითათო.
თავმაყარი ლაპარაკობს:
არიქა, დაიკო, ადექიო,
ტანისამოსი უნდა ჩაიცივა;
10 აღარაფერი გშველის მეტიო,
აი ესაა, ჩვენ რომ მოგვყავს,
შენი იღბალი და ბედია!
გ ო გ ო — დედა! მოვკვდე,
მირჩვენია,
ვერ ავღვები, იცოდე!
15 ანდა ვისაა, რომ მიეყვები,
რატომ არ უნდა ვიცოდე?
ისეთი კაცი არ მინდა,
ცოტათი მაინც არ მჯობდეს!
მ ა ყ ა რ ი — გოგოვ, ახლავე
ადექიჯ

1 კუდეფოფინას მეგრულში ფრინველის ბოლოსაც, კულს ეძახიან, პირდაპირი თარგმანის პრინციპზე უცვლელად დავტოვეთ — „შავო, შაშვო, კუდეფოფინა“.

20 ქემკიქუნი ბარგია!
 სქან უჭგუში ვეგგანთხუ,
 ვართი სქანი მანგია,
 თის მოწონქენ, თინავარა,
 ვართ სირექ განძია.

25 ძ ღ ა ბ ი — სორდი ჯიმა,
 მიშითენი,
 ვარდით ჩქიმი ნაქანეფი,
 ვართ თინა რე, ბალანა ღო

ვართი თქვა რეთ მახანეფი
 შა მუშენი ეგმოდინეთ,

30 თქვა უქკუე, საწყალეფი?
 მაყარე — ეში ნება სი მიქ
 მერჩე,
 ენა გიმიძიათენი,
 დუდკვათილო ქეღოიტენთ,
 გლახათ მუმექციათენი!

35 ძ ღ ა ბ ი — მა ის
 ვავაუხუუქუ,
 მუჭო ჯიმას სოფროსენი
 დღაშდღდიშე ქემარზენდას
 ქესაში ეფშა ოქროსენი!

ძ ღ ა ბ ი შ ი დ ი დ ა — არიქა,
 ირკოჩქ გებდგრათათ,

40 გემიბლათ ღო ბეჟინათ,
 გიმანთხაფალქ ქემორთგ ღო.
 მუშენი ოკო იბჯინათ?!
 მაყარე — ჰარიქა, ნანა,
 მომთვინით,

სი მუთუნი ვათუქუა,

45 ჩქენ ცოდას ვენალა ღო
 ხარხი ვაკოკათუა!
 სი ურჯულო ცოფექ, მარა

ჩქეთ მორკენა ნათუა,
 კოპეშიაცალო მიმოჩქენა

20 ჩაიცვი ტანსაცმელი!
 შენზე კარგი არ დაგესხმის,
 და არც შენი თანასწორი,
 იმას მოწონხარ, თორემ
 არც შენა ხარ განძიო.
 გ ო გ ო — სად მოდიოდით,
 ძმაო,

25 არ იყავით ჩემი დანაბარება,
 არც ის არის ბავშვი და
 არც თქვენა ხართ მისი
 ტოლები,
 ჩემთვის რატომ ილუბავთ
 თავს

30 თქვე უქკუო, საწყლებო?
 მაყარი — ამის ნება შენ
 ვინ მოგცა,
 რომ ეს გამოიძიო,
 თავმოჭრილად დაგტოვებთ,
 ცუდად რომ მოგვექცეო!

35 გ ო გ ო — მე მას არ გავყვები,
 როგორც ჩემს ძმას —
 სოფრომასო,
 ყოველდღე რომ მაძლევდეს
 საესე ქისა ოქროსაო!

გ ო გ ო ს დ ე დ ა — არიქა,
 ყველანი წამოვდგეთ,

40 გავიდეთ და ვიკივლოთ,
 გამტაცებელი მოვიდა და რას
 უნდა ვუყუროთ?!
 მაყარი — არიქა, დელა
 მოგვითმინე,
 შენ ნურაფერს ნუ იტყვი,
 45 ჩვენს ცოდვაში არ ჩადგე,
 (და) ხალხს ნულარ შეჰყარი!...
 შენ ურჯულო ყოფილხარ,
 მაგრამ
 ჩვენც გვაკლია მონათვლა,
 კვახივით მიგვაჩნია,

50 კოჩიში დუდიში კვათუა!
ს ა ს ი ნ ჯ ო — (გალეშე იძახე)
ეზმახანც მუს მულარეთ,
ვარწყეთო, გოთანა რე?
დინახალე ჩიება რე,
გალე თოფიში ეოთამა რე!

55 ძლაბ ვარიას რაგადანცო?
ენა ახალ მოდა ვარე,
დოუნძალით დო

ქემკაქუნით,
ისგ ჩერჩელაფა მალე!
მ ე ძ ო ბ ე ლ ე ფ ი —
ვარწყეთო, დიბჭვითენი?

60 მიდამილეს ძლაბაია,
არძას, ჩქე — მეძობელეფც
გაგმაკელეს კარქია!...

50 კაცის თავის მოკვეთა!
ს ა ს ი ძ ო — (გარედან
იძახის)

ამდენ ხანს რას უდგებართ,
ვერ ზედავთ, გათენება?
შიგნით კი ლაპარაკია,
გარეთ თოფის სროლაა!

55 გოგო უარს ამბობს?
ეს არაა ახალი მოდა,
დააძალეთ და ჩააცვით,
იმას თრევა მოუხდება!...
მ ე ზ ო ბ ლ ე ბ ი — ვერა
ზედავთ, რომ დავიწვით?

60 წაგვართვეს ქალიო,
ყველას, ჩვენ — მეზობლებს
გამოგვეკეტა კარიო!...

27. ძლაბი, სჰან დუდი გინომშქეას

ძლაბი, სქან დუდი გინომშქეას
ბანძურ თუხარკი ცხენო,
ოქროში ლაგამც მილაგიდვა,
ვარჩხილც გერდგუ

ონანგერო¹,
მალაზონო მიდართიდა,
მა თექ გახოლუქ ბერო!...

28. მაყრული

(მისამღერი ტექსტი)

მა თინა რე მახარენც,
მოქყუდლუ მეხუნცუ

მაყარეფც;
ახალგაზდა ბოშეფც დო
ცირეფც—მუში მახანეფც.

გოგოვ, შენი თავი გამიხადა

გოგოვ, შენი თავი გამიხადა
ბანძურ თოხარკ ცხენად,
ოქროს აღვირსა ამოგდებ,
ვერცხლის უნაგირს

დაგადგამ,
შენ თუ მონაზენად შედგებები,
მე იქ გეახლები ბერად!...

მაყრული

მე ისაა რომ მახარებს,
პატარძალი მიჰყავთ მაყრებს;

ახალგაზრდა ბიჭებსა და
მის თანატოლ გოგონებს.

¹ ვერცხლს უნაგირად დაგადგამ.

მოპყუდუს ქიმიცუნანა,
კუნთხუს ქეკნარინუნა,
ქიცას ქიგნაფორანა დო
კოც ვენაჯინუნა;
ამსერ(ი) თაში თხილანა დო

პატარძალს რომ მიიყვანენ,
კუთხეში დააყენებენ,
მანდილს გადააფარებენ და
კაცს არ შეახედებენ;
ამაღამ ასე უვლიან და

29. ოჩხვარული (სიგლერა ღოგის ცხეპის დროს)

ეუკუნათ კაკუტეფც,
ხანდა ქომუჩანა ხვეს,
დომერეხანც სამართალი
წონა-სამართალიში ნტერც.
მუაშორათ ღუმეში კაკალც,

ავღმართოთ ხელკაეები,
შრომა მოგვეცემს ბარაქას,
„დომერეხანც“¹ სამართალი
წონა-სამართლის მტერს!
მოვაშოროთ ღომის

მარცვალს,

ურგებელი ნოფურეფი,
მუაშორათ ქიანას
უმეშელა — ორგულეფი!

ურგებელი ნაფცქვენები,
მოვაშოროთ ქვეყანას
უმრომელა — ორგულეები!

30 დიდი თგრიში ლარსი

ლავსი დიდ თოვლხა

სუმი იანარც ქვდიქვკ
ქიჭე-ქიჭემ თულა,
წაკურთხიას მივოტეთ.

სამ იანვარს დაიწყო
ცოტ-ცოტათი თოვა,
წყალკურთხევის (დღეს)

მივატოვეთ

- ფართო-ფართომ თქულა;
5 წისქვილეფქ მემსუსტეს,
ქიმიოტუუ ქულა;
გაპირებაქ დემოგურეს
საყიშ დუდიში სქულა.
ირკოჩქ ართო დეფშიშით,
10 ქიანაქ თგრით იფშენი,
დიფჩოქით, იფხვეწით,
ცუდექ ტახუა დიჭყენი.
ირკოჩიში გასაკვირი,
ათე წგრი ჰაეფი, —

- } ფართო-ფართოს თქმა;
5 წისქვილებმა გვისუსტეს,
მიატოვეს ფქვა;
გასაპირმა დაგვასწავლა,
ტომრის თავის განაფსკვა.
ყველანი შევშინდით,
10 ქვეყანა თოვლით რომ აიგოს,
დავიჩოქეთ, ვეხვეწეთ,
სახლმა ნგრევა რომ დაიწყო.
ყველასათვის საკვირველია,
ამ წლეულის ჰავა

(ამინდი), —

15 თგრიში კვდალა გოპუნა,

15 თოვლის კედელი გარს

კვლერი რე შარეფი,

ჩაკეტილია გზები.

გვევლია,

¹ მერეხი — ქეკა-ქუხილ-ქარბუქთან ერთად წამოსული თქეში.

ოქმარეს ვაგმანჩენა
ხუდეფიში კარეფი.

დილით ვერ ვალეებთ
სახლების კარებს.

31. ოსმეფიშ ბაჰირება

ულვაჰისგან ბასაჰირი

კოც კოჩანა ქოგილუნ და,

კაცს კაცობა თუ

გაგაჩნია,

მუდგა გილუდას გვარი...
სოფელ ოდიშის მილუ
ოჯახი დო ეზო-კარი....

რაც გინდა გქონდეს გვარი...
სოფელ ოდიშში მაქვს
ოჯახი და ეზო-კარი....

- 5 დიდაშე რღე გეწურაფა,
ვაბლოლიყო კოც უბადო,
ვორდიკონი მა მოხანდე,
ართგური დო პიჯი სანდო;
თე სიტყვეფი ჩქიმი გურცუ
- 10 თეშ ფალგნდღ მუქოთ ვარდი,
დო მა თიში მოფოროფე —
მუმაშ ონბოლ, დიდაშ ართი,
ბედინერი ბედიში კოც
უბრალეთ გამიჭირდღ,
- 15 შხვაში ჭირიქ მა ქემართ,
ნამუთი შურო ვამოქვდღ
გებგი ანბე გასაკვირი,
ოსური გოლახესია,
მარტიშ თუთა დალიას
- 20 სერათ გიანთხესია.
ლახირი თეს რაგადანც:
ვოკვირდღი ფერცია,
ოშმეშამი, შანგიშფერი
მუმოგანდღ ხესია....
- 25 რე ვორუა აბრაგიში,
დიო ვაძირესია,
ოშმეში მოჭგერესგთ ჩანც,
მუთუ გორგ ნტერცია?
ლახირც იმენდი ქიმეჩეს:
- 30 „ჩქე მიჩქენა ნტერცია,
ოშმეშამი თინა რე დო,

- 5 დედისგან იყო დარიგება,
არ მექნა ვინმესთვის ავი,
ვყოფილიყავი მშრომელი,
ერთგული და სანდო პირი;
ეს სიტყვები ჩემს გულში
- 10 ისე ხარობდა ვით ვარდი,
და მე მისი მოყვარული
მამით ობოლი, დედის ერთა.
ბედნიერი ბედის კაცს
უღანაშაულოდ გამიჭირდა,
- 15 სხვისი ჭირი მე გადამედოჯ;
რაც სრულებით არა მჭირდა;
გავიგე ამბავი საკვირველი,
ქალი გალახესო,
მარტის თვის დამლევს
- 20 ლამით დაესხნენო.
გალახული ამას ამბობს:
ვაკვირდებოდი ფერსაო,
ულვაშიანი, „შანგისფერი“¹
მარტყამდა ხელსო...
- 25 არის ძებნა ყაჩაღისა
ჭერ ვერ იპოვესო,
ულვაში მოყვარესაც აქვს,
რით იპოვნი მტერსო?
ნაცემს იმედი მისცეს:
- 30 „ჩვენ ვიცით მტერიო,
ულვაშიანი ის არის დაჯ

¹ სიტყვეასიტყვით — მოშავო ფერის.

თიშა უგგ ფერია!“...
 ოსური თაში დაჯერეს;
 იკითხუ: — „მინ ორენია?“
 35 ჩქიმი ღული ქიმეჩეს —
 „სწორეთ თინა რენია!“
 გგმოჯინ ლახირ ოსურქ,
 შეამოწმუ ჩქიმი ფერი —
 „ოშმეშით თენა რე ღო
 40 სირექია ჩქიმი ნტერი!“
 მებხვადი, მუქ მალოღნი,
 მუქ ისხუნუნი მიში ხეშე,
 კოც შურქუ ვამაქალუ,
 ნოცორქ ქამისქედ ეშე.
 45 მის ვაუჩქე, უბადოს
 უბადოშა ცუმენცენი...
 თაქი თელეფც ოძინგ ღო
 ექი ოჯგ ღურელცენი...
 გინოფჩეს შინსახკომც,
 50 იმენდა მალე მა — მართალც,
 ვარა მუ ატყობუუ,
 ჩქენ საბჭოთა სამართალც?
 ი აბრაგეფი ოჭოფეს ღო
 მა ქიგემღვეს განჩინება, —

55 ციხეშ კარი გომინჯეს ღო
 ქომჩეს თავისუფლება.
 უმოსო მა შხვა მიჭირც,

თინა მოკო ქოფთუქუე,
 ბუნება ღო ოშმეშებც
 60 პასუხი მოკო მოფთხუე;
 ბუნებას ვონღურუქუ, —
 ეთი უძირაფუ ნძალც,
 უკითხარო, ჯინიანო
 მეხონგნც მუში კვალც....

65 რე მონძალე აგრონომი —
 გირგენც ღო გითასგნც,
 გერგებუ ღო გენებუნო,

მას მიუგავს ფერო!“...
 ქალი ასე დააჯერეს;
 იკითხა — „ვინ არისო?“

35 ჩემზე მიუთითეს —
 „სწორედ ის არისო!“
 შემომხედა ნაცემმა ქალმა,
 შეამოწმა ჩემი ფერი,
 „ულვაშითა ესაა და
 40 შენა ხარო ჩემი მტერი!“
 მივხვდი, თუ რა დამემართა,
 ვისი ხელით რა მოიჩმახა,
 კაცმა ხმა ვერ ამოვიღე,
 დაღებული დამრჩა ხახა.
 45 ვინ არ იცის, რომ ავს (კაცსა)
 ავი საქმე სწყურია...
 იქ მკვდრებს აკლია და
 აქ კი ცოცხლებს ურევია...
 გადამცეს შინსახკომც,
 50 იმედი მაქვს მე — მართალს,
 ანდა რა დაემალება
 ჩვენს საბჭოთა სამართალს?
 ის ავაზაკები დაიჭირეს და
 მე გადამიწყვიტეს

განჩინება,

55 ციხის კარი გამიღეს
 და მომცეს თავისუფლება.
 უფრო მეტად მე სხვა

მიჭირს,

მინდა, ის ვთქვა,
 ბუნებას და ულვაშებს
 60 მინდა პასუხი მოვსთხოვო,
 ბუნებას ვემღური, —
 იმ უხილავ ძალას,
 უკითხავად, დაენებით
 ხნავს, გაჰყავს თავისი

კვალი...,

65 ძალაღო აგრონომია —
 გირგაუნს და გითესავს,
 მავნეა თუ სარგებელი,

მოვარიე მითა ცუნცუ.
 გემიცუნუ ოშმეშეფი
 70 დო გინმართ მა ორდალო,
 თის ბომენდი, თის
 ფრცხონენდი,
 თის ულუანდი დიდაცალო.
 მა თის ნობრდუედი
 ჩქიმ დუდიში მალუპალო;
 75 ნარდი, გინადინეფუქუ,
 მა გინმართ კინ ოსპალო...
 მაყალეფი მირაგადუ:
 „ოშმეში ვაგიჯოგუა,
 დო საქმე გებგათგ დო
 80 სი ვენქუა ხოკუა!“...
 ოშმეშიქ მა ბლოლუნი,
 მუჟო ვარე გასაკვირი,
 სააბრაგო მუ მილუდუ,
 მუ მუკობდგდ გასაქირი?!

85 ქომრჩით, მუ ფქიმინე,
 ქობლოლამდას თქვანი ჭირი,
 გოფხოკენი, მოცოდგ დო,
 ვარ ბჯოგ ჩქიმი დუდიშ ჭირი

უარმყოფელი არვინ ჰყავს.
 ამომიყვანა ულვაშები
 70 და მე შემექმნა გასაზრდელი,
 იმას ებანდი, მას ვეარცხნიდი,
 მას ვუვლიდი დედაპავით.
 მე თურმე მას ვზრდიდი
 ჩემი თავის დამლუპველად;
 75 გაზრდილი, ნაამაგარი,
 ისევე მე გამიხდა მოსასპობი...
 ამხანაგები მეუბნებიან —
 „—ულვაში არ შეიძულო,
 ჭერ საქმე გავიგოთ და
 80 შენ გაპარსვა არ უჩქარო!“...
 ულვაშმა რაც მე მიყო,
 როგორ არაა გასაკვირი,
 სააეზაკო რა მქონდა,
 ან რა მადგა გასაქირი?!

85 მირჩით, თუ რა ვქნა,
 შემეყაროს თქვენი ჭირი,
 რომ გავიპარსო, მეცოდება,
 არა და მძულს ჩემი
 თავისჭირი.

32 ნწყგმარი

გეგონით, ნწყგმარეფი,
 მუთა ჭგირც გახარენთ,
 ვარენფერც უძინანთ,
 ვერჩქინდღნ ფერც აბადენთ...
 5 ქირსიანეს ვაკათგთ,
 შურც ეშმაკის აბარენთ...
 ჰო, ჩუქომც რე სხუნუნცუნი,
 ნწყგმარი, — შურ
 წაწყენდებული,
 ცოდა მუზმა ულუნანი,
 10 ინა ვაფუნა გგნაფილი...
 ნწყგმარეფი ვა რდასენი,
 ქიანა ქედინწყუთაფულუ,

მნატანია

გაიგონეთ, ენატანიებო,
 ვერაფერ კარგს გახარებთ,
 მონაჭორს უმატებთ,
 გაუჩენელს აბადებთ.
 5 ქრისტიანს არ ურევიხართ,
 სულს ეშმაკსა აბარებთ...
 ჰოი, რანაირსაა რომ
 ჩმახავს,
 ენატანია, სულწაწყემდილი,
 ცოდვა რამდენიც აქვთ,
 10 ის არა აქვთ შეგრძნებული...
 ენატანიები რომ არ იყონ,
 ქვეყანა აეწყობოდა,

თითო ოსქვებურ ოსური
თითქმის ირკოც ქოხვადღდ.

თითო შესაფერი ცოლი
თითქმის ყველას
შეხვდებოდა.

15 წყყმარც რაგვაფუდას
უჩა ღურუუ,
ტყვია გოფურაფილი,
ქუა ცურუმი,
გიოცოთასგ

15 ენატანიას დასტაქებოდეს
შავი სიკედილი,
| ტყვია ვახურებული,
სიპი ქვა,
გადავარდნილიყოს

20 ტომბა ღურუმცუ¹,
უქვინჯე ზღვას,
ქუა წყურუმცუ...

20 უღრმეს მორაქეში,
უძირო ზღვაში,
შავ უფსკრულში...

331 ინორჩინაღვოში ლარსი

ლამსი შინაბარაბზა

ცხოვრებას დეკვირენი,
ჩვეულება რე ბრელი ნერი,
ცუნაფა დო მოცუნაფა

! ცხოვრებას რომ დაუკვირდე,
ჩვეულება ბევრნაირი,
გათხოვება და ცოლის
შერთვა

ბუნებაზე გორჩქინელი;
5 უოსურეთ, უქომონჯეთ,
ვორწყეთ ბრელ
ქინორჩენენი,
თენეფიში მენდუელი
ვა მიჩქ მუ ჰკუაში რენი?!
ინორჩინელ ბომ დო
ძღაბეფი,

ბუნებისგან გაჩენილი;
5 ვხედავ, რომ უცოლოდ,
უქმროდ
ბევრია ჩაბერებული,
ამათი მოიმედე
არ ვიცი რა ჰკუისაა?
შინაბერა ქალ-ვაყებო,

10 თქვა რე გირაგადგთენი,
ბუნებაზე გორჩქინელც
მუშენი რე ვართგთენი,
მა თეს გირაგადგთენი,
ქომიჩქ, უადომმარდგთენი,

10 თქვენაა, რომ გეუბნებით,
ბუნებისაგან გაჩენილს
რატომაა, რო არ შვრებით?
მე ამას რომ გეუბნებით,
მადლიერი არ იქნებით,

15 მარა თიშენ ბრაგადანქ,
წესიერებას ვართგთენი,
ირკოჩიში უჯგუშო
თქვა დუდ მეგილუნანო?
ოსურც ვე მიცუნანთენი,

15 მაგრამ, იმიტომ ვლაპარაკობ,
წესიერებას არ ჩადიხართ.
ყველაზე უკეთესად
თქვენი თავი მოგაქვთ?
ცოლი რომ არ მოგყავთ,

¹ ღურუმი — შავფერად ჩაწოლილი ღრმა მორვეი.

20 ტყაშმითა¹ რყუნანო?
ლო ვარ, მუ რე საჭირონი,
თინა ვა გიჩქენანო?

34. ხირუაში ლერსი

ნოხირეთ არსებე ღო
ხატი გერთხოზ სანწული,
ლორონთ ღო კოც სი

ჯოგექ,

მუ გალოლე ვაწული?

5 შხვაში ნარჩვის კყუმენქუ

ღო

კარც გეირე ყარული,
ხანდებაშა ხე ემგალე,
შარა გაფუ არუული,
ვეხირენი, მუს ჭიინიგ,
ფუჩხა ვაგაპალუნი?

35. ახალი მოღაში ხირუა

ახალ მოღაში ხირუას

1 უძახუნა ხალტურას,
ფასის გამკონხაჭარანა,
წოუფუნენა ნატურას,
5 იარლიყის გამკონწყუნა,
დოჩუენა ფაქტურას,
ათეცალეფი დასაჯას
ჩქენი პროკურატურაქ.
თინა ზოლო ვამელუდა
ხალტურაშე ხალტურას?!

36. მარბელი

მარებელქ ქემორთგ ღო
სქანო ბოში დობგორია,
ბოშიში ჭარი ვამოჭირგ,
სქან ჭგირობუა მოკონია;

5 დიდებული მახორიჭა
საზოგადოთ ჭოხონია;

20 ტყის მეფე გყავთ?
ან რაც არის საჭირო,
ღს არ გაგეგებათ?

ლექსი ჟურნალზე

ნაქურდალით არსებობ და
ხატი მოგსდევს სასწული,
ღმერთს და კაცს შენ

სძულხარ,

რა მოგივა წახდომის მეტი?

5 სხვის ნაძარცვს სკამ და

კარზე გიდგას ყარული,
შრომისთვის ხელი არ

მოგყვება,

შარა-გზა გაქვს არეული,

რომ არ იქურდო, რას იზამ,
ნამცეციც რომ არ გაგაჩნია?

ახალი მოღის ჟურნალზე

ახალი ფორმის ქურდობას

ეძახიან ხალტურას,
ფასსა ჩამოფხაქნიან,
წაუხდენენ ნატურას,
5 იარლიყს ჩამოხსნიან,
დამალავენ ფაქტურას,
ასეთები (უნდა) დასაჯოს
ჩვენმა პროკურატურამ.
თუ ისიც არ მოელის
ხალტურიდან ხალტურას?!

მაჰანაალი

მაჰანკალი მოვიდა და
შენთვის ბიჭი მოვძებნეო,
ბიჭის დარდი არ მაქვს,
შენთვის მინდა სიკეთეო;

5 საზოგადოდ ცნობილია
როგორც კარგი მოსახლეო;

¹ ტყაშმითა — ტყის მეფე-ქალი, ზღაპრული არსება, სქანური — დალი.

ინეტუ ბალე ულუნანი,
 ფალტონითე ილენა,
 უჩინებუ მინაჩინენი,
 10 თის მეკითხულენა: —
 „თე ხორუა მიში ორე,
 თე დიმდარეჲ მი რენა?“
 ართ ჳიმა რე გლავნი
 დობთურ,
 მაჲრა — გორნი ინეინერი,
 15 ბედინერი თი ცირა რე,
 თინეფიშ ნოსა მითი რენი.
 ინეფი თიცალი ნოსას
 გორგნც,
 გრანიცულც ირჩქილენი.
 სქახი ზაგურგინო კაბა
 20 აარიჲის იჭუაფუ.
 „პრინცეცეფი“ პადრუგათ
 დო
 ცენერალ-გუბერნატორი
 სქან მორდია იფუეაფუ.
 ძ ღ ა ბ ი — შხვა ირფელი
 ჳგირი, მარა
 25 თითონ მუ საქმესგ რე?
 მ ა რ ე ბ ე ლ ი — ეჲე, ინა
 ირკოც უჩქ,
 ხანდისხანო კანდრახენც,
 თიშ ჭუამშა გილერთუენა,
 ჭოთი ქორენ ვაჲარეფი.
 30 პირად ბოშის კითხულე და,
 ი ვეზდას ბოში ვა რე
 მეტი თიში მათარა,
 გურაფილი, გამოსთილი,
 ვარდიშ პირიში მასქვამა.
 35 ძ ღ ა ბ ი — მარებელი,
 ჳგვალე,
 თის გამირიგენქვდა,
 ჳგმოდირი მა თი ბოში
 შურო პიჯვარც ქიწერქვდა...

იმათ ბალი რომ აჲეთ,
 ეტლით შემოუეულიან,
 უცნობნი რომ შეხედავენ,
 10 იმას კითხულობენ: —
 „ეს სახლ-კარი ვისი არის,
 ეს მდიდრები ვინ არიან?!“
 ერთი ძმა მთავარი ექიმიან,
 მეორე — სამთო ინეინერი,
 15 ვინც მათი რძალი იქნება,
 ის გოგოა ბედნიერი.
 ისინი ისეთ რძალს ეძებენ,
 უცხო ენა რომ ესმის.
 შენი საქორწილო კაბა
 20 პარიზში შეიკერება,
 „პრინცეცები“ მდადედ და
 გენერალ-გუბერნატორი
 შენი მეჲვარე („ნათლია“)
 იქნება.
 გ ო გ ო — სხვა ყოველივე
 კარგი, მაგრამ
 25 თვითონ რასა საქმიანობს?
 მ ა ჳ ა ნ კ ა ლ ი — ოჲო, ის
 ყველამ იცის,
 ზოგჯერ მოიჲარადრეა,
 მის ქონებაზე ტრიალებენ,
 სადაც კი არიან ვაჲარები.
 30 პირადად ბიჲს თუ კითხულობ,
 იმ მანზრაში ბიჲვი არაა
 თვალტანადი სხვა მის დარი,
 ნასწავლი და გამოცდილი,
 ვარდის კოკორივით ლამაზი.
 35 გ ო გ ო — მაჲანკალო,
 შემოგეველე
 იმ ბიჲს თუ გამირიგებ,
 დამანახვე მე ის ბიჲვი,
 თუ პირჲვარს იწერ...

ცუჯიმ რჩქილა, თოლიმ
ჯინა,

40 მუშუშდუთუო თაშ გორთგნი,
დოკყუას შარებელიში
კაჟა დო მუშ მერთული...
ირკოჩქართო გოჩიონდგ,
მუჟამც ბოშიქ ქემორთგნი.

45 მარებელქ მა მალორგნი,
კოჩი, კოც ვაულორებუ —
ექ სიმდიდრე კოც ვაუძირუ,
გართ გურაფილ

გაუგონებუ.
ჩქიმ ტერ შეხვალამუდუკო
50 მუშ ილბალი თეჯგუასს,
ათეცალი მარებელი,
იშო, ღორონთქ დოკყუასგ.

ყურიო სმენა, თვალით
ხედვა,

40 თავთავისად ვინცა გაპყო,
დასწყევლოს მაჟანკლისა
სარმა და მისი ფანდი...
ყველა ერთად სახტად დარჩა,
როდესაც ბიჭი მოვიდა.

45 მაჟანკალმა როგორც მე
მომატყუა,
კაცი კაცს არასდროს არ
მოუტყუებია —
იქ სიმდიდრე (არა კაცს არ
უნახავს)
არცა ნასწავლი (ვინმე)
სმენია —

ჩემი მტერი შეხვედროდა
50 მის (ბედ) ილბალს
ამნაირს,
ამნაირი მაჟანკალი
ღმერთმა (მაშოროს)
დასწყევლოს.

37. ტოლბაშოვი გზაგორუა

თავადის ამორჩევა

(ოჯახის უფროსის შიერ)

— ათე ჭირქას ვეჭოფუ დო

პირადო სი დგვახვამა,
გვალო ტყურაიათ ვარ,
ტოლბაშობას მიგახვამა.
5 სუფრას რჩქილა ოკორდას,
ბრელი ვალაჟალუა,
ჭირქეფ (ი) ირო ეფუა რდას,
ცალიორც ვავხარქალუა;
ტოლბაშობა ვავიჩქედას
10 გვალო ჭიჭე სამსახური,
ირკოც ვეშიალეზე ვარა,
ბრელცგ აფუ ეშა გური;

— ამ ჭიქას ავიღებ (ხელში)
და

პირადად შენ გილოცავ,
მთლად უბრალოდ კი არა,
თამადობას მოგილოცავ.
5 სუფრაზე სმენა უნდა იყოს,
ბევრი არ იყვირო,
ჭიჭეები მუდამ სავსე იყოს;
ცარიელად არ აფხაყუნო;
არ იფიქრო, თამადობა იყოა
10 მთლად პატარა სამსახური,
ყველა ვერ შესძლებს თორემ,
ბევრს უწევს ამაზე გული;

თეშენი რე, სი განდენქენი; —

გვგეგებუ ჯგირ დო ფური,
15 ჩქიმ სუმარებც პატიი
ქოცი,
ქგალუუ ჩქიმი დუღქუ!

სადლენძელო გეგნანწყე დო²
მამუშმალეფი ვაგაწვალა,
ვაშუნცუნ, ოს, დუღ განებო,

20 ვეგოძახა, ვამწაყვალა.

ტოლბაში რექ — უნჩაში რექ,
საზოგადო სი გარჩქილე,
ნება გილუ, გიჩქვდას,
მუქო გოკონ, თემ გარჩქინე.

25 სუმარეფი დაშუმე დო
მენძელეფი ეკართინე!...

38. კავკასია დომილეაშ...

კავკასია დომილებუ,
იშოთ მიკობჩგლათექ,
ბრელი სარკო შეფხვალამუ,
არძას გინოფსქვლადექ,

5 მარა თე ჩქიმ(ი) ცოლაში
ჭვილც

გვალო ქეკობძირაფუქ;
საწიწკარი ვავორექ,
ვართი ცუნგა, ვართი ცვერე,
ჩქიმ(ი) ძვალ დო ძელც
ქუევაჩენი,

ამიტომაა, შენ რომ
განდობ—,

გვგეგება ავ-კარგი,
15 ჩემს სტუმრებს პატივი
დასდე¹,
შემოგველოს ჩემი თავი!
სადლეგრძელოები დააწესე

და
მსმელეები არ გააწვალო,
ვინც არ სვამს, მას თავი
გაანებე,

20 არ დააყვედრო, ნუ
დასძრახავ.

თამადა ხარ, უფროსი ხარ,
საზოგადოება შენ გისმენს,
ნებამოსილი ხარ, იცოდე,
როგორც გინდა, ისე
დააწესო.

25 სტუმრები დაათვრე და
მასპინძლები წააქციე!...

კავკასია დომივლია...

კავკასია დომივლია,
იქითაც გავცილებივარ,
ბევრი საარაკო შემხვედრია,
ყველას გადავრჩენილვარ
(მშვიდობიანად),

5 მაგრამ ამ ჩემი ცოდვით
დამწვარს

მთლად შევძულევივარ;
საზიზღარი არა ვარ,
არც ყრუ და არც ბრმა,
ჩემს ძვალს და რბილს რომ
კვბენდე,

¹ ჩემს სტუმრებს პატივი ეცი.

² ჩამოარიგე წესის მიხედვით.

10 თაშ მუშენი გამანწარე!
გვალო თაში მირდენქენი,
მუქ გალოლ დო მუ ამბე
რე,

უქკუობა დამიტკიცე,
გამახანგე გამაშტერე?!

15 მუშე ვარშ თი ღროება,

მუ რე გოქყოლიდუანც?
გოროფილიში გურიშენი
სით ქოცოფექ წირუას,
ჩქიმინქემა გოქყორდენი,

20 მუ ეშმაკი გილუანც,
ჩქიმი ცოდა შაყარელი
სოთინი ვადგორინუანც!

10 ასე რატომ გამამწარებ!
მთლად ასე რომ მიგდებ,
რა დაგემართა და
რა ამბავია, —

უქკუობა დამიტკიცეო,
გამაგიჟო-გამაშტერო?!

15 რატომ არ გახსოვს ის
ღროება,

რა არის, (რა) გაეიწყებს?
შეყვარებულის გულისთვის
შენც ყოფილხარ წირვაზე,
ჩემთან რომ გაეიწყდება,

20 რა ეშმაკი გიელის (გარს),
ჩემი ცოდვა დაგროვილი
არსად არ დაგაყენებს!

39. სჷური

მეცნიერეფქ დამტკიცეს,
„სქური“ შემოწმებული რე,
გასაკვირო მოქმედენც,
სხეულიშო რგებული რე;

5 ლეხის ოსქილიდუანც,
მით წესიშა შუნცია,
მუდგა დასუსტებული რდე,
ქინოგიდგენც შურცია;

ნერვეფ სუსტი მითი რენი,
10 არზენც ჰამო ლურცია,

კუქიმ ჰუა გოჭირუდა,
ხათე მესქენცია;
ოდიში დო აფხაზეთი
თაქი გილუურცია

15 დდას მუთუნი ვალირსენც
თექიან ინოგულეხას,
ზისხირც მოგიკათუანც,
დაიფარენც ხურებას,
ლეხეფიშე ვა გეგონე,

სჷური

მეცნიერებმა დაამტკიცეს,
„სქური“ შემოწმებულია;
გასაოცრად მოქმედებს,
ორგანიზმისთვის მარგებელია,

5 ავადმყოფს განკურნავს,
ვინც წესისამებრ დალევს.
რაც ვინდ დასუსტებული იყო,
ჩაგიდგამს სულსაო,

ნერვებსუსტი ვინც არის,
10 აძლევს ტკბილ ძილსაო,

კუქის ტკივილი თუ გვირს,
მაშინვე შეგიწყვეტსო;
ოდიში და აფხაზეთი
(ყველა) აქ დადისო.

15 არათერი არ სჯობია
იქ ყოფნა-სეირნობას,
სისქლს მოგიმატებს (და),
მოგაცილებს ციებას,
ავადმყოფებისაგან არ

გაიგონებ

20 სქურის წყაროში ნდურებას.

20 სქურის წყალზე
დამდურებას.

40. ოდიზ-სამურჯაანოს სოფლების ლექსი

„ჩქინ რინაში ჯგირ დო ფური,
ბუნებაში განგება რე,
სინთელე დო ჯამთელობა

„ჩეენი ყოფნის ავ-კარგი,
ბუნების განგებისგანაა,
სიმრთელე და

ჯანმრთელობა —

შრომა რე დო ცადება რე

შრომისა და ცდისგანაა...

5 ჯგირ საქმეში დოზუკოლი,
ჭკუა რე დო გაგება რე,
უბადოში ქადაქება
ართ-მაყიაში ხანგება რე...

5 კარგი საქმის რჩევა
ჭკუაა და გაგებაა,
აუგის ქადაგება
ერთ-ურთის გაგებებაა...

ამარ ქითებუ ვითი წანა —

10 (რაც) სიცხე დამკვიდრებუ-
ლია,

ქოთი თუდოლენარეფი
ძალამ წიმოძინელი რე,
ჟიმოლენარეფ არძა თეურე,
მუდე გიმოკილერი რე...

კიდევაც ქვემოურები
ძალზე გამდიდრებულია,
ზემოურები ყველა იქით,
სახლები გამოკეტილია.

15 ლატიშ ცქვაფა დიდ
ულუდუ
ოკინორე დო ბორცვიშის,¹

15 სიმინდის დიდი ქება ჰქონდა
ოკინორეს და ბორცვიშს,
კიდევაც ხშირად

ქოთი შხირას ვორწყედით

ვხედავდით

ჩაფლას შვერო-ბოქსიშის,
ქორთა წანას გეჯერდგნა

ფეხსაცმელს შვერო-
ბოქსისას,
ნოტიო წელიწადს კი
დასჯერდებიან

20 ბურდლამ ჩაფლა ხოჯიშის

20 ბურტყლიან ქალამანს
ხარისას.

ვარჩხილ-ოქროთ

ოქრო-ვერცხლით გასალტუ-
ლებს²,

გოჭკადილეფც²

პიჯიშ სახე ვათუვჩქვდეს,

სახე აღარ უჩანდათ,

¹ სოფლების სახელებია ოტობაიას მხარეში (გალის რ.).

² ოქრო-ვერცხლით შეჭვილიებს.

ოდიშარეფიში სალამი
 მუთუნეში ვაუღირგდეს;
 25 მანგიორც მი თქუნად, —
 ტყურაიათ გიდინგდ;
 ანანგერი — შიგირინიშ დო
 შევრო, „ამანც“
 კეჟინგდ.
 გოლოფას ლატ(ი)
 დისორმუღ
 30 ლენკყონა დო ნაღვარგს,
 მარა წგ ბრელ(ი) აშენგარც
 გოწონერი ნაცვანგს.
 ანთას ფუთიანეფი რღვ
 უღირ(ი) წანეფც თქვანი
 კალო,
 35 წგ ჭოროფა ქედოქყენი,
 ანწ(ი) ვა ძირგნთ ეს ხანო.
 არძა სოფელც ვეშეხებუქ
 ოდიშ-სამურზაყანოს,
 ირო დიდებულო რდეს
 40 ინგირპიჯიში საგანოს.
 თიში იშო ცოდამ კითხირა,
 ლენკყონა დო საწყაროს;
 კათაქ მუზმაქ ინიშქვიდ,
 ერწყარიში საგანოს?
 45 ეურე ჰავაში სოფელი რე,
 ვარე ინა ოხორუუ,
 ექ(ი) კამბეშიში ოდიარე რე
 დო კოლონაში ოცონუუ.

ოდიშარების სალამი
 არაფრად არ უღირდათ:
 25 მაგიერს ვინ გეტყოდა, —
 ტყუილად გეკარგებოდა
 (სალამი);
 (მათი) უნაგირი — შიგირინ-
 შევროსი,
 (კრაქუნით) „ამანც“
 გაჰკიოდა.
 გვალეისას სინინდის ბარაქა
 იყო
 30 ჭყანტიან და ნაღვარევეში,
 მაგრამ წელს კი ბევრი
 დასტირის
 გასული წლის ნაცვანგს.
 ათასი ფუთიანი იყო
 თქვენი კალო გასულ
 წლებში,
 35 წელს ავღრები რომ დაიწყო,
 ბარაქას ვერ ნახავთ
 ახლო ხანებში.
 ყველა სოფელს არ შევეხები,
 ოდიშ-სამურზაყანოში,
 ყოველთვის დიდებულად
 იყვნენ,
 40 ენგურის სანაპიროზე.
 იმის იქითა (მხარეში)
 ცოდვის გაკითხვა
 ჭყანტიან და ნაღვარევეში;
 რამდენი კაცი დამხარჯვალა
 ერისწყლის მიდამოებში?!
 45 იქით ჰავის (კლიმატის)
 სოფლებია,
 სამოსახლოდ უვარგისია
 (არაა სამოსახლო),
 იქ მხოლოდ კამეჩოქ
 საქოვარია
 და კოლოს საბუღარი.

- გირჩენთ, ბაბა — ადგილიშა, გირჩევთ მამა(სავით)
ადგილი მონახეთ,
- 50 ბინა გაფნა ოგორუე! 50 ბინა გაქვთ მოსაძებნი!
პირველც თეჟი დიხორგნი,
პირველად იქ ვინც დასახლდა,
მუ ეშმაკიქ ოგონუე?!
რა ეშმაკმა ჩააგონა?!
წვრ(ი) კოროფა, ქო,
წლევანდელი სინოტივე კი,
მართალი მართლადაც,
იხ დიხას ნებული რე, ყველა ადგილას მავნე
შეიქნა,
- 55 მარა ოტობაიაში მხარე 55 მაგრამ ოტობაიას მხარე
გვალო ხეშე ნტებული რე- მთლად ხელიდან წასულია-
ართის ძალამც უწონუა, ერთს ძალიან ვუქვებ.
თინეფქ გგმიგონესგნი, მათ რაც გამოიგონეს,
წყარქ ქათაბაცესგნი, წყალი როცა შეუდგათ,
60 ოქნახ გაკლაგორესგნი. 60 საწნახელი რომ გამონახეს
(საცურაოდ).
ქართიში აშო ცელი ვეშიი, ქართის (თბოლისის) აქეთ
ცელი არ იშოვება,
არძა თეურე ღალირი რე, ყველა იქითაა წადებული,
ბურჩხი, მელკუდა დო ყველანი ერთიანად
ქყორტოტი მოთიბულია,
არძა ართო ცალირი რე; ბურჩხა, მელაკუდა და
მწყრისფეხა:
- 65 მუს ჩანანი, ვემებხვადი, 65 თუ რას აჰმევენ, ვერ
მივხვდი,
ორინჯი აკოჰყვადილი რე, საქონელი ამოწყვეტილია,
დაზლოდუე ღარფალქედო მუსრი გაავლო „პეპელამ“,
რენ თინეფითი ქარილი რე. რაც ჰყავთ, ისიც დაზუთულია,
ანწი ჟიმოლე მოლურთუე, აწი ზემოთ (ზემოურებისაკენ)
წამოხვალთ,
- 70 თითო მახიორაშეთ¹ დო, 70 თითო „მახიორაშეთ“¹ და
თითო თიშ მათაფალარო², თითო მის „მათაფალარო“²
ვემერჩათგნი, ჩხუპის რომ არ მოგცეთ, ჩხუბს
დიჰყანთ, დაიწყებთ,

¹ მახიორაშე — სიმინდის განიავების დროს ვინც სიმინდის მარცვალს გობისპირიდან ძირს ჰყრის.

² მათაფალე — ვინც ხელზე ფირფიტით უწიავებს.

სახე გილუნა მანგარალო,
 ხოლო ოდიში ყოფედას
 75 თქვეან ფუჩხაში მაჩამალო!

მორთით ღო მარჩქილით,
 აწი თენა ქიბჩუათ —
 გოლოფა წანაში ქონებათ
 დუდი ვაციკინუათ!

80 მელენ-მოლენი ართ ვორეთ,
 ართიანც ვეგუანძრუათ,
 ღორონთქ თინა შემარგან,
 მუთ ხანდათ იფშუაჲ,
 ოშუაფე მიოტეთ ღო

85 სქგრუა ქიმწიბიბჯუათ!

41. წყირი ღო კიდაპიში ლმსი
 ხოკო, ჰანდი, წყირ-კიდაქი
 არძა—კოჩიში მანებელი,
 პარტიათ გილუულა,
 კიდალაში მალეებერი...

5 ქიდირულუანქ, ქოიციენც
 ართო აუარებელი;
 მის გაჰარე თითოეულო
 თენეფი მუღა რკულა რენი?
 არძო სხეულიში მაწუალი

10 ჭერლვიში გამაცალეებერი,
 დოქანცაფის ვემერჩანა,
 მუღგა მარგებელი რდენი.
 თენეფი არძა გეჰარასენი,

ფერი კოჩი ვარა სორე?!
 15 აქიან წყირი გიჩქედანი,
 დადიან(ი) ნოკოზემა ქორე;

უკლაშეფი თეცალ რენდო,
 უმოსეფი მუ იფიი?!

სახე გადაგეკევეათ მოტი-
 რალი (კაცეით),
 კიდევ ოდიში ყოფილიყოს.
 75 თქვენთვის ნამცეცის
 მკმეველი!

მოდით და ყური მოგდეთ,
 აწი კი ეს ვთქვათ —
 გვალვიანი წლის ქონებით
 გაბღინძულეები ნუ ხართ!

80 გაღმა-გამოღმელნი ერთნი
 ვართ,
 ერთმანეთს არ დავსცინოთ;
 ღმერთმა ის შეგვარგოს,
 რაც შრომით ვიშოვოთ,
 სველი ადგილები მიატოვეთ
 და

85 ნშრალზე ვადმოვაბიჯოთ!
 ლმსი რწილსა და ბალღინჯოზა
 ხოკო, ბუზი, რწყილ-
 ბალღინჯო
 ყველა — კაცის მანებელი,
 ჭგუფურად დადიან,
 კედლის გამსინჯველნი...

5 დაიძინებ, დაგესევიან
 მთლად აუარებელი;
 ვინ აღწერს, თითოეულად
 ესენი რამდენი ჭურის არის?
 ყველა სხეულის მწოველი,

10 ძარღვების დაწყლელი,
 დაძვრას არ განებებენ.
 რაც გინდ მარჯვე რომ იყო.
 ესენი ყველანი რომ
 აღწეროს,
 ისეთი კაცი სად არის?!

15 აქაური რწყილი, იცოდეთ,
 „დადიას ხოკოს“ ზოპისა
 არის;
 პატარები ასეთია და,
 უფრო დიდები რა იქნება?!

რძლელ კიდაჭი მიშასგნი,

გამძლარი ბაღლინჯო რომ
ნახო,

20 ათეცალი შხუ იყიი —
ქვარა მოფიხინაფილი,
მუჭოთი შეფაში თუ იყიი;
ანწი თქვათ ქიმეხვადღო,
თაქიან რინა მუ იყიი?

20 ასეთი მსხვილი იქნება —
მუცელზე გამობერილი,
როგორც სეფის გოჭი იქნება;
აწი თქვენც მიხედებით,
აქაური ყოფნა რა იქნება?

42. ხანშიში ლერსი

ლემსი აბრეშუმის ნიაზი

ჯაშა დუდ მიკატახალი —
მაღათგრეთ პუნდუ
ბზახალი,
ინკუბაციაში გგშნაჟუნეფი
ყანჭი მიხედეს ახალი;

ხეზე თავმისახლეი —
მოზიარედ მყაედა მზახალი,
ინკუბატორიდან მოყვანილი,
აბრეშუმის ჭია გვყავდა
ახალი (ჯიშის);

5 ართი ოქმარეს გივოჯინინი,
მეუტებუდეს ხვარხვალე.

5 ერთ დილას რომ დავხედე,
შეეწყვიტათ მოძრაობა
(ძრომა).

ყანჭეფი(ი) თეს რაგადანა —
„მაღას ოკო პაპრკათგ“,
მარა მუ ოპარკაფუნანც,

ჭიები ამას ამბობენ —
„მაღე დავიწყებთ მოსევას“,
მაგრამ რით შეიქმს მოსევას,

10 აბრეშუმამი ვაკათგ!

10 აბრეშუმიანი (ერთი) არ
ურევია?

ჩქენ ყანჭეფიში ლახალარე
სუსტება დო აბორება,
ყანჭიქ ქემაყოუკონი,
ღორონც ვამოეჩამუ ნება,

ჩენი ჭიების ავადმყოფობაა
მისუსტება და გაბრუება,
ჭიის მოსავალი რომ მიმეღო,
ღმერთს არ მოუცია ნება,

15 ყანჭეფი პარკუას
ნდომენა დო

15 ჭიები მოსევას ნდომობენ და

მიკოხენა ფიჩხისია,
თურქულე ოკო ოკირდან,
ლეზვა მანტუუ ნიჩვისია;
ბუტუტიეფი ეშუვლა დო

შეჰყოლიან ფიჩხსაო,
„თურქული“ უნდა სჭირდეთ,
ღორწო გასდით ცხვირიდან;
ჭიანჭველები აღიან და

20 უკეთენა ლიშისია,
გამკანთხუე ჩქინი ყანჭი,
ჭიგედკრთუ კინჩხისია.

20 უკეთებენ ნემსსაო,
ჩამოვარდება ჩენი ჭია და
დაღებება ყირაზე.

V. სოციალური და კლასობრივი უსამართლობა

43. სენია

ვო, ჯიმა, სესია,
მუთ ითვინე თესია;
შხვაშო ხაჩქ,
შხვაშო ბარგ,
5 შხვას ეურღვა ღერცია,

ირო ჭვიტე კვლეგანც,
სქან მალაზაში რქელცია,
სი მუშენქ, შხვას მუელუ,
მუ მერჩანც ხვესია?!

სენია

პაი, ძმაო, სესია,
რითლა ითმენ ამასო,
სხვისთვის თოხნი,
სხვისთვის მარგლავ,
5 სხვას უსუფთავებ ყანასო
(კაჭაქისა და ღეროუბისაგან).
მუღამ სინათლე გასდის
შენი ნალიის ლასტასო,
შენ მუშაობ, სხვას მიაქვს,
რა მოგცემს ხვეასაო?!

44. რია

(უტუს ლაშქრული)

აბა, ჯიმა, რია,
გედგრთი, გოკურცხია!
კუჩხის გერე ჭვარი,
ჯგალი, წენდისხა დო ლია!
5 აბა, ჯიმა, რია,
ლეკურიში რქია,
დობგორათ სამართალი;
უფლება დო თია!
10 აბა, ჯიმა, რია,
ნიშანიშა ტყვია,
პატგნეფც ვემერჩათ

ჩქენი მუნაწია!
აბა, ჯიმა, რია,
ფუჩის გოუტგრხია!

15 სამართალი მოურკუ დო
ირკოჩქ ალგნია!

ჯანჯი

აბა, ძმაო, აჯანყება,
გამოფხიზლდი, წამოდექი!
ფეხზე დგას ჭვარი,
ჯგალი, წალენჯიხა და ლია!
5 აბა, ძმაო, აჯანყება,
აღემართოთ ხმალი,
მოვძებნოთ (ჩენი) წილი,
უფლება და სამართალი

10 აბა, ძმაო, აჯანყება,
ტყვია ნიშანზე
(მივაწვდინოთ),
მებატონეს არ მიცვეთ
ჩენი ნაშრომ-ნაოფლარი,
აბა, ძმაო, აჯანყება,
ფიცს ვეგულწრფელოთ!
15 სამართალი მოდის და
ყველამ ეჭახუტრეთ!

¹ სესია ემა გლეხის სახელია. ეს ორსტროფიანი ლექსი წმინდა ხალხურია და გაცრცლებულია სამეგრელოსა და აფხაზეთში.

ამ ლექსის გამოყენებით 900-იან წლებში პ. აკობიამ შექმნა ამავე სახელწოდების მძემა „სესია“, მასში ასახულია ბატონყმობის გაუქმების მომდევნო პერიოდის გლეხთა უმწეო მდგომარეობა.

აბა, ჯიმა, რია,
მითინქ ვაკნიჩია,
ჯარც მეჭლუნც ჩქეზნი უტუ
20 ირგენფერი სქია!...
აბა, ჯიმა, რია,
მარტილ-ანარკია.
მართალიშ ჯიმაჩაფილო
არძაქ გინირთია!..
25 ლეკურიში რქია,
ნიშანიშა ტყვია,

აბა, ძმაო, აჯანყება,
არავინ არ დაიხიოთ;
ჯარს მიუძღვის ჩვენი უტუ
20 ნაცადი შვილი (სასახელო!)..
აბა, ძმაო, აჯანყება,
მარტილ-ანაკლია.
მართალის! ძმადნაფიცად
ყველა გადაიქეცით!
25 ხმლები შემოვიქნიოთ,
ნიშანს ტყვია (მივაწვდინოთ),

პატენობა ქედვოფოროათ,
წესი ავგათია!...

ბატონყმობა დავამხოთ,
(და) წესი აუვგოთ!...

45. შოუ, ნანა!

შოუ, შვილო!

(დედის მოთქმა)

შოუ, ნანა, შოუ, სქუა,
ცაშა მეიკოფუდუ ფსუა!..

შოუ, ნანა, შოუ, შვილო,
ფრთები ცისკენ

გაწვდენილო?!...

შოუს მექუთ ალოღნი,
სათანაფო კაბაშენი,
ვაეა. შოუში ნანაშენი!
ლანძღირ ლურელიში

შოუს რაც კი დაემართა,
სააღდგომო კაბისთვისო,
ვაი, შოუს დედისთვის!
გალანძღული მკედრის

მინჯე —

პატრონი —

დიასქანი უბედური,
ვაეა, თეცალ რინაშენი,
ვაეა, შოუში დიდაშენი!...

დედა შენი უბედური,
ვაი, ასეთ ყოფნასაო;
ვაი, შოუს დედასაო!...

46. აირვალი საღლათობა

აირვალი საღლათობა

რგს-ხენწეფეს საღლათო
მეპუნქუ,

რუს-ხელმწიფეს საღლათში
მივყავარ,

1 მართალი — მართალია თოდუა; უტუ მიქავას თანამოაზრე და უტუსთან ერთად გლებთა აჯანყების ცნობილი მეთაური, გადასახლებული. გარდაიცვალა არხანგელსკში.

2 ეს ლექსი გამოხატავს საბჭოთამდელი ხალხის შიშვე მდგომარეობას; ქალს ნამუსს ხლიან კაბის ფასად. ეს სახალხოდ ცნობილი ეამხდარა; შოუმ თავი დაიხრჩო. ლექსში გადმოცემულია შოუს დედის მოთქმა. ლექსის დასაწყისის ორი სალექსო სტრიქონი შეტანილია ქ. გამსახურდიას „მთეაზის მოტაცებაში“ და თარგმანი გუთუნის მასვე.

მა იში ერთგულ
ვეგნიფრთინექ,
ჩქიმ საქორთუო მა
ვემბატებე,
უქანობასგთი
ვემიფთვინენქ:
5 სამოთხე რექ ჩქიმ
გურიში,
თელ ქიანაშა სი ვეთირექ.

ხენწვფე ჩქინო ჯგირც
სხუნუნცია,
- მითინქ ვათქუა, ვადმადორა,
მა ჩქიმ ქიანას ოკო ვორდენი,
10 დო სადლათობა ვაგმაგონა!
დუდიში ღალატი
ვადმავალინე,
ნებიზა სადლათო მა
ვა მალინე,
ძალით მორჯგინეს,
გოფთოცესგდა,
იმენდ მოსქიდუ ქეგანგარინე,

15 ართო ვორდათ, ართო
იბიბრათ,
ართო ბსხაპათ ჩქინ ქიანასგ,
სქან მოშორება დო
სადლათობა
ლორონთქ. მაშორას,
ღამიფარასგ!...

47. დელეჟნური

სონ ვორექ, მუ ვორექ,
ვაგმაგინ, ვამათქუუ, —
ეკაჯინი ცხენიშ კულელც,

მე მის ერთგულად არ
გარდვიქმნები,
ჩენს საქართველოს ვერ
მივატოვებ,
უშენობასაც ვერ მოვიტმენ;
5 სამოთხე ხარ ჩემი გულს,

მთელს ქვეყანაზე არ
გაიცვლები.
ხელმწიფე ჩვენთვის კარგს
არჩევსო,
არაეინ სთქვა, არ

მომატყუო,
მე ჩემს სამშობლოში უნდა
ვიყო,

10 და სალდათობა არ გამაგონო!
ვერ დავივალე თავისვე
ღალატს,
ნებით სალდათად მე ველარ
წავალ,
და თუ მაჯობეს, გამოთოყეს
ძალით.
იმელი მრჩება, რომ
ატირდები.

15 ერთად ვიყოთ, ერთად
ვიმღეროთ,
ჩვენს სამშობლოში ერთად
ვიცეკოთ,
შენი დათმობა და
სადლათობა
ღმერთმა მაშოროს და
ღამიფაროს!...

მეგობლის სიმღერა

სადაური ვარ, რა ვარ,
ვერ გამიგია ვერ მითქვამს,
შეკეურე ცხენის კულს,

ლო იძახი — ბღრუუ ღო
ტრუუ!...

5 კოჩ(ი) კოჩურო
ვაბცხოვრენქ,
ყვერე ვორექ, მუნჯი, ყრუუ,
სიკეთექ ვანკმანქგ ღო
სიავექ ქიგმოთუუ:
ცხენ, აგვარა, თივა-ქერი,
10 ლეტა, წვრიე, მაზი, ტვერი,

თენა ორე ჩქიმ ირუელი:
ქიფიფქრინი, გემწარი
გურქ ღოღურუ, დეჩიჩუუ,
ვეფიფქრინი, ლენჩო

გოფრთი,
15 დროქ კუჩხიშა ქეთომქუუ.
პატენეფი ასიამოენი,
ასეირნი ღო აღინი;
დოჭველედას თი ადგილი,
სოდეთ ჩქიმ(ი) ბედიქ
ფალინი!

48. გამარჯობა, ჯივალეფი

1905 წლის რევოლუციოში აქტიური
სახლებულ კატორღელთა შეხვედრა და
გამარჯობა, ჯივალეფი!
იმენდი ქემორცუნანო,
კეთილი აზრი, მტკიცე გური
არძას ქოგიღუნანო?

5 ჯაჰვი, კატორღა ღო ტყვია,
ფერც დოშთგრანანო?
გეთამამუ ჟანდარეფქ,
ჩქენ ზგახტრც შქუნანო?
მუშა ხარხიში მანჯღვერეფი

10 ზურათ მიოჩქენანო?!
—ღიო რია თებულ ვა რე,

და იძახე — ბღრუუ ღა
ტრუუ!...

5 კაცი კაცურად არ
ვეცხოვრობ,
ბრმა ვარ, მუნჯი, ყრუ,
სიკეთე არ მომეკარა და
სიავემ კი დამათოვა;
10 ცხენი, ბოსელი, თივა-ქერი,
ტალახი, ნაკელი, მაზი,
მტვერი,—

ესაა ჩემი ყველაფერი.
რომ ვიფიქრე, გაუმწარდი,
გული მოკვდა, დაგლახავდა,
არ ვიფიქრე, ლენჩი გავნდი,

15 დრომ ფეხზე ამომიკერა.
ბატონები ასიამოენე,
ასეირნე და ემსახურე,
დიწვას ის ადგილი,
სადაც ბედი ჩემი
აღმოცენდა!

გამარჯობათ, ძმებო!

მონაწილეობისათვის ციმბირში გადა-
გაბასება:

გამარჯობათ, ძმებო!
იმედი თუ მოგყვებათ,
კეთილი აზრი, მტკიცე გული
ყველას (უცვლელად) თუ
გაქვთ?

5 ჯაჰვი, კატორღა! და ტყვია,
ვითომც იერს შეგვიცვლის?
გათამამდნენ ჟანდარმები,
(და) სვამენ ჩვენს სისხლს?
მშრომელი ხალხის
წინამძღოლნი

10 მშიშარა ჰგონიათ?!
— ჯერ ჯანყი არ
დამთავრებულაჲ

¹ დაწერილია ციმბირში პ. აკობიას მიერ 1905-7 წლებში.

იფჩხუპათ უჩურცხელო,
საბოლათ ჩქენი ორე
გომორძგუაში დიდი ლელო.

შეუწყვეტლად ვიბრძოლოთ,
საბოლოოდ ჩვენი არის
გამარჯვების დიდი ლელო.

49. ალხანოვიჩი ჯარი

ალიხანოვის ჯარი.

(1905 წ. ხობი)

ალხანოვიჩი მოზოჯენი,
თის მოყუნდუ დიდი ჯარი,
ნანდულც დაბლორებეთ ვარა,

ალიხანოვი რომ შობრძანდა,
მას მოჰყავდა დიდი ჯარი,
ნამდვილად შეემცდარავართ
თორემ,
ასიც არ ჰყოფნიდა ჩვენი
დარი;

ომ ვაბალუდ ჩქინი ცალი;

5 ბედის გამკუეტებუთ ვარა,
ვანოშიბუედ ჩქინი ძვალ¹.

5 ბედზე გადავრჩენილქართ
თორემ,
(კაცი) ვერ იშოვიდა ჩვენს
ძვალს

ვაჭარეფი დოკათენა,
ოში კოჩი ართი ცალო,
პავლე ცქირია

ვაჭრები შეჭარულან
ასი კაცი ერთსავით,
პავლე ცქირია

გეგმუენწყუუნა

გამოუწყვიათ.

10 წმინდა გიორგიში ხატიცალო,
ლენ დო ქობალ

10 წმინდა გიორგის ხატივითჲ
პურ-ღვინო მიუციათ,

ქინეუჩამდეს,
ქიმუეზადეს განძიცალო,
თისუ ეკოთხოზუდესუ,
ქანდეფი დო ბაზიცალო...

მიაგებეს განძივით,
მას უკან მისდევდნენ.
ხარაბუზა და ბუზივით...

15 დიდა, ღორონთი, ნემ
გუმოშქვანთ

15 დედა, ღმერთო, ნუ გაგვხდით.

თე ხობარეფც გაძიცალო!
ვაჭარეფც ნება მეჩუ,
მუშობა დო ვაჭრობაში,
დეპირუ, დათხინათა

ამ ხობელებს დასაციინად!
ვაჭრებს ნება მისცა
მუშაობის და ვაჭრობისა,
შეჰპირდა, ჩამოცილება

20 სომეხი დო რუსობაში,
ჩქინდა მუთუნ ვა უკითხირუ,

20 სომეხების და რუსებისა,
ჩვენზე არაფერი არ უკითხავს,

¹ სიტყვისიტყვით — ვერ იშოვიდა ჩვენს ძვალსაც კი (კაცი).

ვაგორდითი უცოლაში?
ჩქი შეიღობა დომჩინეს,
პრისტაევიშა მიდართეს,
25 ღვინ დო ქობალი,
სასპელეფი
თი წუთის მიართვეს,
ქანდარც ქედობარგესუ დო
შუნა-ჰკუმუას შეუღრრთეს.
სწორედ თე დროს ართ
კვარიაქ
30 ქანდარც ქემწოდოხოდ
წვანც,
„ყვაუ-ყვაუს“ უძახულუ
ალეხანოვს დო მუში ნჯარს...
კოც გურცუ მერთუთქენდუ
კვარია თინეფს ინგარდუნი,
35 ენა კვარიას მუქ ორჩქენუ
გუბერნატორ თინა რდუნე?!
დღას მის გაუგონებუ!,
კვარია ქორდუნი ნაგურეფი,
ფიფქრე, ოკო ორდუკონი
40 სოციალისტეფიში
ნაწურეფი...
ალეხანოვქ იკამანდუ,
კვარია ოჭოფესკონი,
სოლე მიშუ, სოლე ვარი,
ჩგირო დაკითხესიკონი...
45 კვარიაქ ნტება მინდომუნი,
ზოჯეს. დოევილეტიკონი.
— „გედირთ ხეციაქ, თოფ
გოთინუ,
ტყვია ქუმმოგ შქა ფსუსას,
ეშე მოკოდ ფურინუა,
50 მარა ქაშუანთხი ნჯარც;
ტყვია ფურე მა მუმოგეს,
პალურ — კოსთა შამათას.

არ ვიყავით უფრო
საცოდავი?!
ჩვენ მშვიდობა დაგვიბარეს,
პრისტაევთან წაყიდნენ.
25 ღვინო და პური, სასმელები
იმ წუთშივე მიართვეს,
ქადრის ქვეშ დაბანაკდნენ
და სმა-ჰამას შეუღვნენ.
სწორედ ამ დროს ერთი
ყვავი
30 თავს მოევლო ამ ქადარს,
ყვაო-ყვაოს უძახოდა
ალეხანოვს და მის ჯარს...
კაცს გული დაგიუთუქავდა,
ყვაი მათ რომ დასტიროდა,
35 გუბერნატორი ის რომ იყო,
ეს ყვაემა რა იცოდა?!
მისდღეში ვის გაუგონია,
ყვავი ნასწავლი ყოფილიყოს,
ვფიქრობ, სოციალისტების
40 მითითებით მოსულიყოს...
ალეხანოვმა ბრძანა,
რომ ყვაი დაეჭირათ,
საიდან მიდიოდა, საიდან არა,
კარგად რომ დეეკითხათ...
45 ყვაემა გაქცევა რომ დააპირა,
ბრძანეს, რომ მოეკლათ.
— ადგა ფხეიძე, თოფი
გამართა,
ტყვია მომარტყა შუაფრთას,
ზევით მინდოდა მეფრინა,
50 მაგრამ ჩავეარდი ჯარში;
გახურებული ტყვია მე
მომარტყეს,
პანლური — კოსტა
შამათავას.

მაყალეფი, ირო ფშუდანი
 თი დროში ჭაქვინჯი-
 ჯიხაშქარი,
 სოდეთ აშარდ მალაშქარო,
 ალხანოვი დო მუში ჭარი;
 5 ოში ოჯახი ართო დოქუ,

მინც გეუქკადგ ცუდემ კარი,
 შხვა ოჯახეფი გოტყაბარუშ¹,
 ქიგიაშქუ უჩა ზარი.
 ოთხ(ი) ფრეველც, იალონც
 10 ოშ ოჯახის ონტუედუ,
 დიმენუ. ჩქინ სოფელც
 კუმა აშეკიონტდგ;

ნინა დაჩხირი კილალუდუნი,
 ართიან(ი)შა მიონჭუდუ...
 15 უეცაროდ გენთხაფილი

კოც მუ ორდუნი, ვა უჩქედუ;
 ქეგებგით ხათეხოლონი,
 ცოფედ მოხანდეფიში ტერი;

თავად, ეინოსქუალეფი
 20 ცოფედ თინეფიში ნჯღვერი,
 მოხანდეფიში მოუნე დო
 მაჭკუმალი, ცალან გერი.
 სუმ თუთასჯ ჩქინ სოფელც
 ქობარგუდუ ეთი ჭაოი,
 25 ხარხი დოშაყარესი დო
 მუეკურდგ მაროზგალი.
 ჩქინ ტერც თავად-ეინოსქუა

მეგობრებო, მედამ
 გეახსოედეს
 იმ დროის ჭაქვინჯი —
 ჯიხაშქარი.
 სადაც იდგა დამლაშქარეი,
 ალიხანოვი და მისი ჭარი;
 5 ასი ოჯახი ერთბაშად

გადასწუა,
 ზოგს აუქედა სახლის კარი,
 სხვების ოჯახები გაძარცვა,
 დასცა (მათ) შავი ზარი.
 ოთხ თებერვალს, ალიონზე,
 10 ას ოჯახს ცეცხლი ეკიდა,
 დაიღრუბლა, ჩენს სოფელში
 კვამლის (მორევი)

ტრიალებდა;
 ცეცხლს ენები
 (სახლებიდან) გამოფარდნილი,
 ერთმანეთს სწვდებოდა.
 15 უეცარი იყო (ეს)

თავდასხმა,
 კაცმა რა იყო, არ იცოდა;
 მაშინათვე რომ გავიგეთ,
 ყოფილა მშრომელების
 მტერი;

თავად-აზნაურები
 20 ყოფილან იმათი მძღოლი,
 მშრომელების მავნე და
 მჭამელი ცოფიანი მგელი.
 სამ თვეს ჩენს სოფელში
 ბანაკად იდგა ის ჭარი,
 25 ხალხი შეჰყარეს და
 (უკან) ედგა გამროზგავი.
 ჩემს მტერს თავად-აზნაური

¹ გაატყავა.

საიმედოთ ალუურდუ,
ყაზაყედუ აწვალენდესენი,
30 ინეფი ქეფენდ ღო შუნდუ.
ყაზახეფიში მანჯღვერეფუ
ოყვილარო გეთხოზუდუ.
ყაზაყეფიში მანჯღვერი რდუ

ჩქინ სოფელუ გეთია,
35 ყაზახობას აწოჯღუნდუ
მტერიში მალგმეთია,
ბოლო დროს დალატი
გინარჯგინუ ტერქია.
უკული უჯგუშო დირაზმუ

40 იში მაყალეფქია,
ტერშა ვადავნებებუნა
ჩქინ სოფელიშ ნერჩია.

51. პაპაში სისმარი

პ ა პ ა — ლუმა სისმარქ
გიმაძირუ,

მაწუხენც თიში ნჯარი;
ფართას ქედობსქელადგდ
ჩქიმი ოხვამეში კარი;

5 დინახალე ხვალე ვორდი,
ხეს მილუდუ ოქროშ ჭვარი.

ღ ი ა კ ო ნ ი — სისმარო
ოქრო ძირენი,

მწუხარებაში ნიშანი რე,
ენწყემილო თაში რე ღო
10 კანონც გალე მის აღინე!
ოქროშ ჭვარი გილუდუდა,
ვა ვორეთენ, თიცალი რე,

საიმედოდ (მხარში) ედგა,
გლეხებს როცა აწვალეზდნენ,
30 ისინი ქეიფობდნენ-სვამდნენ.
გლეხების (წინა)მძლოლებს
მოსაკლავად დასდევდნენ.
გლეხების (წინა)მძლოლი

იყო

ჩვენს სოფელში გეთია,
35 გლეხებს მიუძლოდა
მტრის საომრად,
ბოლო დროს დალატი
აჯობა მტერმა (მოკლეს).
შემდეგში უკეთესად

დაირაზმა

40 მისი მეგობრები (და)
მტრისთვის არ დაუნებებიათ
ჩვენი სოფლის ნერჩი.

მღვდლის სიზმარი

წუხელ სიზმარი ვნახე,

მაწუხებს იმის ჭავრი;
ფართედ (ლიად) დამრჩენოდა
ჩემი სამლოცველოს კარი;

5 შიგნით მარტო ვიყავი,
ხელში მქონდა ოქროს
ჭვარი.

სიზმრად ოქროს ნახვა

მწუხარების ნიშანია,
ახსნიქ მიხედვით ასეა და,

10 კანონით გარდუეალია!
ოქროს ჭვარი თუ გქონდა,
ჩვენი არ ყოფნის ნიშანია.

¹ გეთია — დამიტრი გეთია, რევოლუციის აქტიური მონაწილე, მუხანათურად მოკლა ეანდარპერამ 1905 წელს სოფელ ჭაქვინჯში.

² გამარჯვებაში გადაკარბა (დასძლია).

პ ა პ ა — ნოტე ცხადი
ორღკონი,
საყვარელი ჩქიმი ბედი!
15 ხურჯინი მუქმოკვრვდ,

უჩა ჯორც გივოხედი,
ხეს ლაგამი მიკებულე,
სირმათ გონწყიილი ღვედი.
ღ ი ა კ ო ნ ი — მოფერაფა

ჯგირი ვარე,
20 თე სიზმარი გვალო შხვა რე;
ოქროშ ლაგამც ღურა

უჩქგ —
ქგლოიტებუ ჩქგნი მხარე!...
პ ა პ ა — კირიბი დო ქვილ
თულეფით,

ართო ეფშა მათულ
სტოლი, —

25 გინიში აფხა, გურ დო
ჩხონჩხი
მეპუტალერი ართო ქონი,
ქვარა რძღელი მათულ, მარა
რძღელი ვამათუდღუ თოლი.

ღ ი ა კ ო ნ ი — სქანოთ
უბედური ბედი
გვალო ქოიძირგნო თოლო,
შურუბადო, ურძღაფელა,
თაშ ვარქეო ცხადო ზოლო?

ნეტავ, ცხადად ყოფილიყო,
საყვარელო ჩემო ბედო!
15 ხურჯინი მქონდა

შემოკრული,
შავ (ფერის) ჯორზე ვიჭექი,
ხელში აღვირი მეჭირა,
სირმით გაწყობილი ღვედი.
მოფერება კარგი არაა.

20 ეს სიზმარი სულ სხვაა;
ოქროს აღვირმა სიკვდილი
იციხ, —
დაგიტოვებია ჩვენი მხარე!..

კრავით და შემწვარ გოჭებით
მთლად საესე მქონდა
სუფრა, —

25 ხბოს ბეჭი, გულ-ღვიძლი,
მთლად ჩახვეული ქონი,
მუცელი მაძღარი მქონდა,
გამძღარი არ მქონდა თვალი.

— შენი უბედური ბედი
შენი თვალითა დაგინახავს.

მსუნავი, გაუმაძღარი,
ცხადშიც ასეთი არა ხარ?.

VI, თანამედროვე ლექსები

52. ახალი ნანა

ღუტი-ღგტი გვექე ბოში!
ღუტი-ღუტი გვექე ბოში,
ართ დღაშ რინა მათუ ოში,—

სი რექ გამანათებელი
ჩქიმ ცხოვრებაშ
საუფლოში!..

ძილი ნებისა კოპწია ბიჭო!
ძილი ნებისა „გვექე“ ბიჭო,
ას დღედ მიღიჩს ერთი

ღღის ყოფნა,
შენ ხარ განმანათლებელი
ჩემი ცხოვრების
საუფლოსი!..

5 ორდა ნტერიში მონირზე დო
მაქკადალი ახალ დროში,
ჩქინ ქიანაში ტომბა გური
სიკეთეთ ეიოფში.
სქანო ფხანდე, სქანო

ვორექ,

10 სქან სიკეთე მოკონია,
თეში ტოლი მარგალიტი,
მიქ ძირი დო მიქ გორია?
უჩა ზღვაში ფართო განი
სქან ცოროფათ გოფომნია,

15 ჩქიმ რინაში მომავალი
გვექე ბოშით დობგორია.

53. შიტა ჯარი

ქითა ჯარი — უშიშარი,
ქითა ჯარი — ნაცაცალი,

ტერც ვამართე სანძღვარიშა,

გერზ გენია ნაცაცხალი.

5 სადარაჯოს გეურეთ
გომათუთაში ნაშიბუს,
შხვას ვემდუულა, ტერც
ვარზე,
სესერეკაში ართ(ი) ტყუუს.

ვაშა ქითა არმიას,

10 სოციალიზმიში დარაჯეფც!..

5 იყავი მტრის მეტოქე და
გამქედავი ახალ დროის.
ჩვენი ქვეყნის ღრმა გული
სიკეთით ალავსეო:
შენთვის ვშრომობ, შენთვის
ვცხოვრობ.

10 შენი სიკეთე მსურებე-ა.
ამის ტოლი მარგალიტი
ვინ ნახე, ვის გიპოვნია?
შავი ზღვის ფართო განი
შენი სიყვარულით

გავფონეო,

15 ჩემი ყოფნის მომავალი
„გვექე“ ბიქით ვიპოვნეო.

წითელი არმია

წითელი ჯარი — უშიშარი,
წითელი ჯარი —

ღველფისმაგვარი,
მტერი საზღვართან ეერ
მოვა,
ანთია გიზგიზა ნაპერწყალი.

5 დარაჯად უდგებართ
ოქტომბრის მონაპოვარს,
სხვას არ ართმევ, მტერს არ
აძლეე

საბჭოთა მიწის ერთ
მტკაველს

ვაშა წითელ არმიას,

10 სოციალიზმის გუშაგს!..

54. კოლექტივიზაცია

კოლექტივ რე საშუალება,—
ღარიბეფიშ მარსხებელი,
მონანდეფიშ სასარგებლო,

ნტერიშ დამამარცხებელი.

კოლექტივი არის საშუალება,
ღარიბების დამხსნელი,
მშრომელთათვის

სასარგებლო,

მტრის დამამარცხებელი.

- 5 გომორძვეილო ცოფედას
თეში დამაარსებელი,
გოხვამლაფირი მოხანდეფი
თიში დამაფაებელი!...
საუჯგუშო მუქო ვა რე,
10 ართო იმუფშუათენი,
ჯიმალობა მილუდანი,
ართიან იფუფჩუათენი?
ვარა ფარა მუშოთ გოკო,
კიდობანც ფჩუათენი?
15 ხიხილერი აგაფას
ხოჯეფი ათუესქუათენი?...
ვა უჯგუნო ტრაქტორით
დიხა მუნეორთინუათ,
ქუალეფი გევორღვათ,
20 ფერდის მივორგინუათ,
ჯვეშოიან ცოდილება
ნშო მიკოღინუათ?

55. ხანდა ჰიაცოროფუათ

უმრომელი ცურღუტი რე,
მახინჯი დო მეტყუერი,
კანდიორი დო ზარმაცი,
სინთე წოხლე ვეწუჯრე.

- 5 ჩქინ ქიანას არძაქ ართო
მუშ ნაშრომეთ იცხოვრას,

ზარმაც-მანენე, მახინჯიქ

შხვა ქიანა იგორას.

- კეთილ კანონც ვასრულენთ,
10 ვორთუთ ძნელი საქვარეფც,
ჩქინ ქიანას მუთ ორგუნი,
თინა ჩქინ გურც ახარენც.
იალონიშ ენადგინა
ვორწყუეთ პირველ

ჩხოორიას,

- 5 გამარჯვებული ყოფილიყოს
ამის დამაარსებელი,
შეგნებული მშრომელები
მისი დამაფაებელი!...
საუკეთესო როგორ არაა,
10 რომ ერთად ვიმუშაოთ,
რომ ძმობა გვქონდეს და
ერთმანეთს ვიფიცებდეთ?
ან ფული რაღად გვინდა,
რომ სკივრში შევინახოთ?
15 დაფუტურობულ კავს
რომ ხარები შევებათ?...
არ სჯობია, ტრაქტორით
მიწა გადავებრუნოთ,
ქვები ავყაროთ,
20 ფერდობზე დავაგოროთ,
ძველთაგან კირთებით ყოფნა,
რომ საზღუდამოდ მოვსპოთ?.

შრომა შავიხვარით

არმშრომელი ცულღუტია,
ქურდი და მატყუარა,
თავმომწონე და ზარმაცი,
სინათლე წინ არ უღდას
(მანათობელი).

- 5 ჩვენს ქვეყანაზე ყველამ
თავის ნაშრომით (უნდა)
იცხოვროს,
ზარმაცმა, მანენე (და)

ქურდმა

სხვა ქვეყანა მოძებნოს.

- კეთილ კანონს ვასრულებთ,
10 ვაკეთებთ ძნელ საქმეებს,
ჩვენს ქვეყანას რაც არგებს,
ის ჩვენს გულს ახარებს.
განთიადზე წამომდგარი
შევეყურებთ პირველ

სხიეებს.

15 მასქური მიქაქალუანც,
მატაროზე ბორია.

ჭიჭექ, დიდიქ, ოსურქ,
ქომოლქ,
ეცად(ი) დუდი ვემტყუნე —

უშრომელო ფსქიდუქიე,
ათეთ დუდი ვერთუე.

56. ჩაიში კულტურა

შუსხიი ოქრო დო ფარა
ჯეშო მიშუ გრანიცაშა,

ნიკოლოზი უგუნურცუ
ეცალი ვემკუეჩანდგ ცაშა.

5 ფირქენდეს, ჩაი ხერენდ
ხვათახვალე ჩინეთის

ჩქინ ქიანას მი მეჩანდ
ე კულტურაში ბილეთის?
ამდლა ჩაი მის ვა უჩქ,

10 ჩქინი კუნთხუ, ჩქინი განც
კაკლარონი გეგნოქვარეს,
მილიონ ჰექტარც ჩაი ჩანც.

შოხანდეს თე კულტურა
სიმდიდარეს მოულანც,

15 სილარიბემუ გაჭირებას
მალას ბოლოს მოულანც.
ჰე ბრიგადა, კოლმეურნე
ჩაის ჯგირო მუკუულე,
ლარიბიქ მიწიკინი,
შეღებულანც გუწუულე!.

57. ჯვეში დო ახალი ზუგიდი
ძოკო მოკლეთ მუგოშინათ,
ჯეშ დო ახალი ზუგიდური,

15 „მასქური“ მინანავებს —
კარგი ამინდის მუწყებელი
ნელი ქარი.
დიდ-პატარამ, ქალმა და
კაცმა

ეცადე, თავი არ
მოიტყუილო —
უშრომლად თავს ვირჩენო,
ამით თავი არ შეიქციო.

ჩაის კულტურა

რამდენი ოქრო და ფული
ძველად მიდიოდა
საზღვარგარეთ,

ნიკოლოზ უგუნურს
ასეთი არ ესხა ტოტზე;

5 ფიქრობდენ, ჩაი ხარობდა
მხოლოდ და მხოლოდ
ჩინეთში,

ჩვენს ქვეყანას ვინ მისცემდა
ამ კულტურის ბილეთს?

10 ჩვენი კუთხე, ჩვენს მხარეში,
ეკლონი გადაკაფეს (და)
მილიონ ჰექტარზე ჩაი
ხარობს.

მშრომელს ეს კულტურა
სიმდიდრეს მოუტანს,

15 სილარიბისგან გასაჭირს
მალე ბოლოს მოუღებს.
ჰე, ბრიგადა, კოლმეურნე
ჩაის კარგად მოუარე,
ლარიბო, წინ გასწიე,
შეძლებულს გაუსწარი!

ძველი და ახალი ზუგიდი
მინდა, მოკლედ მოჯახსენოთ,
ძველი და ახალი
ზუგიდური,

- უარნეჩ წანაშ უკახალე
მუკო ორდენ უმინჯური¹;
- 5 დუქანეფი ექ ვეგედგდ
უტახუ დო უბიჯუნი;
- გომორძგუა თი კათას,
მიქვთ თესგ უმინჯუნი.
პარტია დო ხეშუულობაქ
- 10 ამდლა გინართინუუ
ცენტრო,
გოწმინდლუ ურგებელი,
გააკეთუ საიმენდო.
დლაშ დო სერიოთ იძინანც,
ხემანჯღვერეფი ხუნცუ
ფერი —
- 15 სტუდენტეფი, ნაგურეფი,
ტექნიკი დო ინჟინერი.
აქ ფაფრიკა, ექ ქარხანა
გახიოლე, ქოძირენი;
ენა მუ ოკითხე ორე,
- 20 ჯარც მიოდურუ ნტერი.
ზუგდიში მეჭინაოჯ
მისრე ვა გარძლუ თოლი,
თეცალი ჰიკე ქალაქეფი
ნამთინ ვა რე იში ტოლი.
- 25 ბაღ რგილი, ბულუვარი,
ელსადგური მოსაწონი,
მასხაპალი, მეჩონგურე,
გუნდ-მაბირე —
მაჭირხოლო.
- გოუმორძგვას სპარტიას,
30 ართიანიში უგმურთეს
რუსეთი დო თაქიანც
უგნუდირაქ ფულანდეფი
- ორმოცი წლის უკან
რომ იყო უპატრონო;
5 დუქნები იქ არ იღვა
დაუნგრეველი და
გაუმარგებელი;
გაუმარჯოს იმ კაცებს,
ვინც ამას უპატრონა.
პარტიამ და ხელისუფლებამ
- 10 დღეს გადააქცია ცენტრად,
მოსპო უსარგებლო,
გააკეთა საიმედო.
დღე-ღამით იზრდება,
ხელმძღვანელები ჰყავს
ისეთი —
- 15 სტუდენტები, ნასწავლი,
ტექნიკი და ინჟინერი.
აქ ფაბრიკა, იქ ქარხანა
გაგისარდება, რომ ნახო;
ეს რა საკითხავია,
- 20 ჯავრითა კვდება მტერი.
ზუგდიდის შეხედვით
ვის არ გაგიძლება თვალი,
ასეთი პატარა ქალაქები
არც ერთი არაა მისი ტოლი.
- 25 ბალი გრილი, ხეივანი,
ელსადგური მოსაწონი
მოცეკვავე, მეჩონგურე,
გუნდი — მომღერალი —
მერცხალი.
- გაუმარჯოს პარტიას,
30 ერთმანეთისგან განუყო-
ფელს,
რუსეთისა და აქაურს,
გაულუნაეი ფოლადები

¹ ლექსი შექმნილია 1960 წ. ავტორ-მთქმელი პ. ხუბუა (ს. დარჩელი)

ელევრენა ართიანც.
საბჭოთა ხეშეულობა
35 ჭგირიშ მაძირაფალი¹ რე,
ქინაშ გამანათებელი,
გლახაშ აკმარღეაფალი რე,
მუშაშ გამახარებელი,
ნტერიშ მადინაფალი რე.

58. მადურინალი ზურფუმი
ჰიკე სამარგალოში სქუაქ

საქმე ქიშინ ურწუმია,
ენა გოხოლ პეხუშ სქუა,
მაფურინჯე წურწუმია.

5 საბჭოთა შევარდენც
შურო ვა უჩქ შქურინია,
რუმინიას ბომბ გიაშქუნ,

მეულუ ჰუმინ-ჰუმინია,
მუკორთელც ნტერიში
გემეფი

10 ქგუხუნუუ წკურუმცია...
თეშ მეჭინუე ჩქენ
ნტერეფი
უჩანთ თოლც წკურუნცია²,
წურწუმიას მუთას არკენც

ნტერიში უჩა ყორანეფი,
15 მუქამც ზუტუ ალუერენა,
საბჭოური შარდენეფი;
ლოტახ, ღორანგვ, ვადიტუა,
ნტერიში ბუდეს მუთუნია,

მხარში უდგან ერთმანეთს.
საბჭოთა ხელისუფლება
35 კარგის მიმთითებელია,
ქვეყნის განმანათლებელი
აუგის გამფანტველია,
მუშისა გამხარებელი,
მტრის დამამსობელია.

მდრინავი ზურფუმი

პატარა სამეგრელოს
შვილმა

საქმე ქნა დაუჭერებელი,
ეს გახლავთ პეხუს შვილი,
მდრინავი წურწუმია,

5 საბჭოთა შევარდენმა
სულ არ იცის შიში რაა,
რუმინეთს ბომბი რომ

დასცა;

შხულილი მოადინა,
შემობრუნებისას მტრის
გემები

10 ღრმა წყალში ჩაძირა,
ამის შემყურე ჩვენი
მტრები
ავის მანიშნებლად თვალს
ხუჭავენ.
წურწუმიას ვერაფერს
აკლებს

მტრის შავი ყორანები,
15 როცა მხარში უდგანან
საბჭოური შევარდენები;
დაამსხვრიე, დაანგრე, არ
ლატოვო
მტრის ბუნაგში არაფერი,

¹ კარგის მანენებელი.

² შევად თვალს ხუჭავენ.

მანჯა გილუ უშულადღ;
ქგგლე, წურწუმია!

მაჯა გაქეს დაულელი,
შემოგევლე, წურწუმია!

59. ახალი დრო

ახალი დრო

ასე ვორეთ ცხოვრებას
ქოთ მილუნა რინაშ გიმო,

ახლა ვართ (კარგ)
ცხოვრებაში.
კიდევაც გვაქეს ყოფნის
გემო,

მუნერ მოკონან, მილუნა
როიალი დო პიანინო.

რანაირიც გეინდა. გვაქეს
როიალი და პიანინო.

5 ყაზახიში სქულაღეჟ
ქიგიბუბძოღეთე შინო
ოშუმალი, ოქკუმალი,
ვამორკუნა საარშინო;
დროთ მუშობა, დროთ
მოსევანჯა

5 გლენის შვილებმა
შევიშვენეთ სიკოხტავე.
სასმელი, საკმელი,
არ გვაკლია საარშინო.
დროზე შრომა, დროზე
მოპვენება,

10 მუშ დროს თეატრი დო
კინო.
ნანა, ჯვეშო მუ ამბერდღ!
შუ ჰეძირ ჩქიმ თოღეფც?
ქიქე ფაცხა გეღობილი
გეუღჯღეს შორდოშორც,

10 თავის დროზე თეატრი და
კინო.
დედა ძველად რა ამბავი იყო,
რა უნახავს ჩემს თვალემს,
პატარა ფაცხა მოღობილი
ელგათ (ყველას) შორი-
შორს.

15 ასე უირ სართულში გიმე
აკას, მითინც ვა მოწონც;
ასე ირკოც ტელევიზორი,

15 ახლა ორ სართულზე
ქვევით
არავის არ მოსწონს;
ახლა ყველას ტელევიზორი
(აქეს),

მი ურჩქილე პატიფონც?
ქოგიჩქუნა, ჯვეშო კათას
20 მუქო აწამენდესგნი,
თავად უინოსქულაღეჟი,
კისერც მუნაფხედესგნი,
ირიდლასგ მოვალეთე
ესუდემ კარც გერდესგნი.

ვინ მოუსმენს პატიფონს?
კი იცით, ძველად ხალხს
20 თუ როგორ აწამებდა
თავად-აზნაურობა,
რომ კისერზე გვაჯდნენ,
ყოველდღე მოვალედ
სახლის კართან რომ იდგნენ,

25 მუნეფიშ ოსურსქულაღეფც
ქკორეფც აბზითენდესგნი.
ვარა მი რღუ სქან გემოშა

25 თავიანთ ქალიშვილებს
ყმებს შხითეფში ატანდნენ.
ან შენს გემოვნებაზე

მულგორინუნდ ჟუდესგნი?
ყაზახიში სქუალეფი
30 მეჯოლორეთ ჟუნდესგნი?
სამუდამოთ დეფთხინეთ
მუშაშ მაქქელაი ნგერი,
დო მოხანდეში სქუალეფი
ასე ვორეთ ბედინერი.

60. მოხანდეში რა ჩინე მინა

პატიოსანი ხანდათ რინა
ამდლა ორე მოსაწონი,
ჩქინი ახალ მთავრობაქ
შარა დომგორესგ ბონი.

5 ჩქი ვორეთ ხანდაშ სქუა,
ჩქი ვაპუნა პატენ-ჰკორი,
ამდლა მოხანდეში სქუა რე

ინეინერი(ი) დო პროფესორი.
ართიანზემა ხმა მილუნა,

10 ირკოჩ ვორეთ თანასწორი,
გვარი მეთუნე ვანიშნენც,
ანჩბეია დო გეგეჰკორი.
მოხანდეფიში სქუალეფი
ხანდათ ვორეთ მანგარას,

15 ჩქინ(ი) დალუფ დო
დიდალეფი

ფაფრიკას რე, მინ გვანას,
ჩქი დო ჩქინი სქუალეფი
მამრთენტ ტრაქტორც,
მაქანას.

შო დო სო გილეფით

20 სამუშაშა შვაფარანც,

ანე ომუშებელ ზეპუ
ამარ, ჩქინი ლაფარას...
ფარაშ შქება შეულებუ

სახლში ვინ დაგაყენებდა?
გლახის შეილები (ძველად)

30 მეძალედ რომ ჰყავდათ?
სამუდამოდ მოვიშორეთ
მშრომელის მჭამელი მგელა,
და მშრომელის შეილები
ახლა ვართ ბედნიერნი.

მშრომელისაა ჩვენი ძველანა

პატიოსანი შრომით ყოფნა
დღეს არის მოსაწონი,
ჩვენმა ახალმა მთავრობამ
გზა გამოგვინახა სწორი.

5 ჩვენ ვართ შრომის შეილი;
ჩვენ არა გვეყავს ყმა-ბატონი,
დღეს მშრომელის შეილი
არის

ინეინერი დო პროფესორი.
თანასწორი ხმის უფლება
გვაქვს,

10 ყველანი ვართ თანასწორი,
გვარს არა აქვს მნიშვნელობა,
ანჩაბაძეა თუ გეგეჰკორი.
მშრომელების შეილები
შრომითა ვარ ძლიერნი,

15 ჩვენი დები და დედები

ფაბრიკაშია, ზოგი ყანებში,
ჩვენ და ჩვენი შეილები,
ვმართავთ ტრაქტორს,
მანქანას.

სად და სად (არ)

დაედლიოდით

20 სამუშაოდ სხვა ხანაში
(სხვა დროს),

ახლა სამუშაო ყრია
აგერ, ჩვენს ლაფაროში...
ფულის შოვნა შეუძლია

- ვით წანერი ბალანას;
 25 ზარხულც ჩაის წილუნცუ
 ღოთონც ტუნგოს კაკალანც.
 კომუნისტური პარტიაც
 თაშ გინაშქუ ჩქინ
 ცხოჩება,
 გათაუსფალ ოსურეფი
 30 დო ჭიმეჩ ხმაშ უფლება.
 ჭვეში დროს ოსურეფც
 ვა ულუდეს შეფასება,
 არძა ცუდეს მულახედ,
 აკას ვა უძირუ კრება.
 35 ასე ოსურ(ი) დო ქომოლი
 ართ(ი) უფლებათ კათელირე,
 ბრელ(ი) ადგილევც
 ოსურეფი
 წარმოებაში მმართველი
 რე,
 ეს ირკოჩი ქუევირწყეთ,
 40 ნანდული დო ნათელი რე;
 ჩქინ დალუფი გმირეფ(ი)
 რენი,
 ენა ჩქინოთ სახელი რე.
 სასახელო ოსურეფი,
 თქვან გოლუეფაფირო,
 45 ირო ართო იმუფშუათ
 კილე კილარღვაფილო.
 ტერეფქ შორშე მიჯინან
 კისერ(ი) მუკოტახილო,
 ჩქინ ქიანას მშვიდობა დო
 50 შრომა აფუ საჭირო.
 ჩქინ საბედინეროთ
- ათი წლის ბავშვსაც;
 25 ზაფხულში ჩაის კრეფს და
 ზამთარში ტუნგოს
 მარცვლავს,
 კომუნისტურმა პარტიამ
 ასე გარდაქმნა ცხოვრება,
 გაათავისუფლა ქალები
 30 და მისცა ხმის უფლება.
 ძველ დროში ქალებს
 არ ჰქონდათ დაფასება,
 ყველა სახლში იჭდა,
 არც ერთს არ უნახავს კრება.
 35 ახლა ქალი და კაცი
 ერთი უფლებით
 გაერთიანებულა,
 ბევრ ადგილას ქალები
 წარმოების მმართველია,
 ამას ყველანი ეხედავთ
 40 სინამდვილე და ნათელია;
 ჩვენი დები გმირები რომ
 არიან,
 ეს ჩვენთვის სახელია
 (სასახელოა).
 სახელოვანო ქალებო,
 თქვენ შემოგვეფეთ,
 45 მუდამ ერთად ვიმუშაოთ
 მკლავი-მკლავში გაყრილად,
 მტრებმა შორიდან
 გვიყურონ
 კისერ მოგრეხილად,
 ჩვენი ქვეყნისთვის
 მშვიდობა და
 50 შრომაა საჭირო.
 ჩვენ საბედნიეროდ

პარტია ზომეფც ღებულენც,
ოქროშა მენდალფც

არზენა

ხანდაშოთი ერთგულენც;

- 55. პენცია გომირჩქინეს
არძა მოხუცებულეფც,
მადლობა ვამგოშინენი,

ჩქიმ(ი) გური(ი)

ვათვინებულენც.

პარტია ზომებს ღებულობს,
ოქროს მეღღებს აძლევს

შრომის ყველა ერთგულს;

- 55. პენსია გაგვიჩინეს,
ყველა მოხუცს,
მადლობა, რომ არ

მოვახსენო,

ჩემი გული ვერ ითმენს.

61. ინგერპისი

საარიკო საქმე ქორე,
ინგერპისის ირთოუნი
აიშახ მითას გავგონებუ,
ვართი თოლით უძირგნი,

- 5 ვაი, მუში მაცოდა რე,
მიქვთ რინა დიტოუნი;
ჯვეში დროს წვალენდგ დო

თუ დროს ვამაჰიშოუნი;
ელექტრონი მიღუნა დო

- 10 ნოთე ვამკიჰვიტოუნი...

ამდლარ რინა სამოთხე რე
მისანიში ზეთ ნახანტა,
ჯანდაბას ჯვეში ბორჯი
ცოდვილებათ აჯნაბანძა;

- 15 დოხორეფი ქიგებდგით,
სორე ჯარგვალი დო

ფაცხა?

ზოთონც მუღგა ყინასგნი,

გურცუ ირო პირანც მესი,

არძა რჯულა ართო ხანდენც,

ენგურპისი

საარაკო საქმე კია,
რაც ტრიალებს ენგურპისში,
დღემდუ არვის არ სმენია.

- არც თვალთ უნახავს,
5 ვაი, რა საბრალოა,
ვისაც ყოფნა მოესწრაფა;
დღევანდელს ვერ შეესწრო

და

ძველი კირთებით ატარა;
ელექტრონი გვაქვს და

- 10 კვარი არ ბეუტავს

(პატარა)...

დღეის ყოფნა სამოთხეა
მისნის ხელით დახატული,
ჯანაბას ძველი დრო
ცოდვილებით ჩახლართული;

- 15 ასახლეები დადგით,
სადაა ძელური და ფაცხა?

ზამთარში რაც გინდ
ყინავდეს,

გულში მუდამ ყვავის

მაისი,

ყველა (ხალხი) ერთად

შრომობს,

20 თაშ მილუნა რინაშ-წესი,
ჩქინ ქანაშ მონდობათ
იშენებუ ინგვრპესი.

20 ასეთი გვაქეს ყოფნის წესი,
ჩვენო ქვეყნის მონდომებით
შენდება ენგურპესი.

VII. ბამოცანები

62. ე მუ ორე, მუ ორე?

მს რა არის, რა არის?

1. დიდა მალალი, მუმა დაბალი,
სქუა მანგარი, შხვადოშხვა
გვარი

დედა მალალი, მამა დაბალი,
შვილი მაგარი, სხვადასხვა
გვარი.

(ც ხ ე ნ ი, ვ ი რ ი და ჯ ო რ ი)

2. ბადიდკოჩი ნტერი მაფუ,
ბოშკათეფი ცხენი მაფუ,
კუჩხ ვა მილუ, ხე ვა მილუ,

ბერიკაცი მტრად მყავს,
ვაჟაკები ცხენად მყავს,
ფეხი არა მაქვს, ხელი არა
მაქვს,

ლეფშქვი გილართელი
მაფუ,
მობკეათენა, მობჩეხენა,
ჯინჯი ირო თელი მაფუ.

ტუჩი ჩამობურკული მაქვს,
მომპრიან, მომჩეხავენ,
ძირი მულამ მთელი მაქვს.

(კ ა ლ ა თ ი)

3. ჩხორო გვალაშ სშო
მობრხინი თოფი,
ჩხორო ზღვაშ მელუ გებჭოფ
ნიშანი,
გოფრხვი ქუა დო ფიცარი,
ვადომჩღლითუაფ ართი
მირცხალი.

ცხრა მთას აქეთ შევმართე
თოფი,
ცხრა ზღვის გაღმა ავილე
ნიშანი,
გახვრიტე ქვა და ფიცარი,
არ ამიციღენია ერთი
მისხალიც.

(ტ ე ლ ე ფ ო ნ ი)

4. ე მუ ორე, მუ ორე?
— ჟარნეჩი დო ბრუო რე.

ეს რა არის, რა არის?
— ორმოცდარვა არის.

(დ ი ღ მ ა რ ხ ვ ა)

5. ჭინწოჯოთეს ყამბარია, ჩამაგდეს ყავარიო,
თევრე გეშებტყაბარია. იქიდან ღლეტით ამოვედი.
(კ ვ ა ხ ი ს თ ე ს ლ ი)

6. ...მეურცუ ღო მიბალურჭუ, მიდის და ტლინკებს ისერის,
ქიმურცენი, ქიმკალურუ, როცა ძივა, შეაკვდება.
(წ ყ ა ლ ი დ ა წ ი ს ქ ვ ი ლ ი)

7. თუღო ჯა ღო ჟი ქუა, ქვემოთ ხე და ზევით ქვა,
თენა მის ვათქუენი, თის ვინც ამას ვერ იტყვის,
ხვალუ ჟიფუა; ; იმას ხედება გატყეპვა.
(რ ო ღ ი ნ ი დ ა ს ა ნ ა ყ ი ქ ვ ა)

8. ოქროში სქამც გივხექ ღო ოქროს სქამზე ვზივარ და
გევტატუა ხელს, ვუტატანებ ხელს,
ღაღობა ქორწინცგ და, ჩემი ღობა თუ გწამს,
მეუქუნი თეს! გასწიე ეს!
(ღ გ ი მ -ს ა ვ ა რ ც ხ ე ლ ი ა ბ რ ე უ უ მ ი ს ქ ს ე ლ ი თ).

9. გეურცენი, ტყა რე, რომ ამოვა ბალახია,
ღიქუენი ტუტა რე, დაიწვება — ნაცარია,
სარგებელი მუთა რე. სარგებელი არაფერი არის.
(თ ა მ ბ ა ქ ო)

10. ლეფშქვი ბირბალი, ტუჩებდრუნჩა,
ქვარა გიდალი, მუცელ გამობერილი,
ბოლო კვირსალი, ბოლო კუშტულა,
ღიხაშ ოფირსალი. მიწაში ჩასაფლავი.
(ქ ვ ე ვ რ ი)

11. ბადგდკოჩი ღურუღუ ღო ბერიკაცი კვდებოდა და
ანდერძის იჩინანდგ, ანდერძსა იზარებდა,
ღოღურღნი მიჩქედ ღო გარდაცვლილი მეგონა და
ყებურც ქეკირიჩინანც. კეროასთან იკრიბება.
(კ ე რ ი ა ზ ე უ ე ს ა წ ვ ა ვ ა დ ღ ა ყ უ ღ ე ბ უ ლ ი ტ ა რ ო)

19. ტყას დებად, ტყას დესახ, ტყეში დაიბადა, ტყეში
 ჩაისახა,
 გგშელჲ დო დიდ დიძახ. გამოვიდა და დიდი დაიძახა.
 (ხ ე ლ კ ა ვ ი, ხ ი ს უ რ ო)
20. წყარც დებად, წყარც წყალში დაიბადა, წყალში
 დესახუ, ჩაისახა
 გეშეცუნესგნძ, ექიმობა როცა ამოიყვანეს, ექიმობა
 დაჰყუ. დაიწყო.
 (წ უ რ ბ ე ლ ა)
21. ტყას დებად, ტყას დესახ, ტყეში დაიბადა, ტყეში
 ჩაისახა,
 გგშელჲ დო სამართალ გამოვიდა და სამართალი
 გაჰყ. გააჩინა.
 (ა დ ლ ი)
22. ირთანც დო სქიბუ ვარე, ტრიალებს, დოლაბი არაა,
 ჰურჰულანც დო ჩიტი ჰიკჰიკობს, ჩიტი არაა.
 ვარე.
 (ს ა ა თ ი)
23. ჟირი აკოშკა, ჟირი ორი ფანჯარა, ორი ფიცარი,
 ფიცარი, ორი ყური, ერთი
 ჟირი ცუჯი, ართი ლისმარი. ლურსმანი,
 (მ ა კ რ ა ტ ე ლ ი)
24. ირფელიშე უჰამაში, ყველაფერზე უტკბესი,
 ირფელიშე უნწარაში. ყველაფერზე უმწარესი.
 (ე ნ ა)
25. ქიანას ქანჰე, ქვეყანას სწვდება,
 ლაგვანიშ დუც ვამნაჰ. ქვევრის თავს ვერ გაწვდება.
 (ფ უ ლ ი)

26 უკმაკური ჭკადილი,
ეშმაკიში ბანძილი.

უკულმართად გაჭედილი,
ეშმაკისგან ჩახლართული.

(ნ ა ჭ ა)

27 იშთი-იშთი (ნე),
გადავარდი(ნე),
მუკუურთი დო ქოუძგვანიე.

აბმა-აბმას გადავაბი,
შემოვაბრუნე და დავაძგერე.

(დ გ ი მ - ს ა ვ ა რ ც ხ ე ლ ი დ ა მ ა ქ ო)

28 უშუმური, უქუმური,
ყებურც ეკოგვანაფილი,
შხვადოთ ქოცოფე მარა,
თაქ რე ეკორჩქვანაფილი.

უსმელი, უქმელი,
კერიასთან გასუქებული,
სხვაგანაც ყოფილა, მაგრამ
აქ არის შემოჩვეული.

(თ ი თ ი ს ტ ა რ ი)

29 ართღიხას გედგ, პიჯვარც
იწერც,
იშ ნარაგად ირკოც ჭერც.

ერთ ადგილას დგას,
პირჯვარს იწერს,
მისი ნათქვამი ყველას სჯერა.

(ს ა ს წ ო რ ი)

30 ეჩი ჭიმას ლურცუ,
ართ მურთაგაშა დუდ
გეუძე.

ოც ძმასა სძინავს (და წევს),
ერთ მურთაქაზე თავი უდევთ.

(ე ა კ ვ ე ბ ი)

31 ჩქიმი ჭიკე ჭურია
ცაშა მიონჭუნია.

ჩემი პატარა ტბაო
ცამდე მიწვდებაო.

(თ ვ ა ლ ი)

32 მართალი დო ტყურა შქას
მუსხიი გვალა აშაძ?

მართალსა და ტყუილს შორის
რამდენი მთა ძევს?

(რ ა მ დ ე ნ ი მ ა ნ ძ ი ლ ი ც ა რ ი ს ყ უ რ ს ა დ ა
თ ვ ა ლ ე ბ ს შ ო რ ი ს)

33 ქგდვოკგრანქ, გილურტუ, რომ დავებამ, დაიარება
გოვტენქინი, სოთა ურტუ. რომ ავუშვებ, არსად წავა.

(ფ ე ხ ს ა ც მ ე ლ ი)

34 მელე-მოლე მარდის იგანც, ორთავ მხრიდან სალამს
ცალიორი მეულუ, ეფშას ცარიელი შიაქეს, სავსე ოძლევა;
მილანც. მოაქეს.
(ჭ ი ს ო წ ი ნ ა რ ი)

35 ქომოლი ვორდი, ოსურო ვაჟკაცი ვიყავი, ქალი
გოფრთი, გავხდი,
ჩქიმ ვაპუნდ ღო შხეაში ჩემი არ მყავდა და სხვისი
მოზრდი. გაეზარდე

(ყ ვ ე რ უ ლ ი)

36 ატატე-ბატატე ატატე-ბატატე
გიჩქ ღო ვა გარაგადე. იცი და ვერ ამბობ.
(ს ი მ ა რ თ ლ ე)

(ეხება ბატონყმობის პერიოდს)

37 ირანთუუ-შირანთუუ, აიშართა-დაიშართა
გილუდუნნი, ვადიოიჯერ, რაც გქონდა, არ დაგიჯერა,
ხოლო მიგოძინათუუ. კიდევ დაგამატებინა.

(ლ ა ღ ა ნ კ ო ნ ი)

38 ღულ სარკე ღო კუჩხი თავი სარკისა, ფეხი რკინისა
რკინა
სგნთეს იბრზე, გუბრიცინა. სინათლეს ვიძლევი,
გამართული ვდგავარ

(ლ ა მ პ ა)

39 ოთხ ჭიმა-კათა ართიანც ოთხი ძმა ერთმანეთს
გუცუნა, მიჰყუება,

— ეი, ჯიმა, გემიციადი, ეი,
ჯიმა გემიციადი!
ართიანც უძახუნა, ართ
შარაშა მეულა.

— ჰეი, ძმაო, დამიციადე, ჰეი,
ძმაო დამიციადე!
ერთმანეთს ეძახიან, ერთ
გზაზე მიდიან.

(ოთხფეხა საქონლის ფეხები)

40 მა ვოთორსა
სი ჰკუბუნქუ,
მუმოგანქენი,
მუს მორჩეჟ?

მე ვყრი,
შენ სჰამ,
რას გერჩი,
რომ მარტყამ?

(საცერი)

41 წკიორი—წკიზილი,
ლობერ ჰვიტინი,
ვეროხ — დოვროხ,
ჰაიდა — ჰეიჩინი

დაბზარული სიფრიფანები
მიჯრით შეკრული.
ლობური საჰვერტი,
ავროხე-დავროხე
ჰაიდა-შარიშური
(ქსოვა დგიმ-საეარცხლით).

42 ეჰეჰე-ოჰოჰე,
ოჰო ბერანძიაჰე,
ჯორქ კვარტი მირქიუ
შარა-მართახიაჰე.
(„ოცეთ“ — საყვირით ხალხის შეყრა)

42 ეჰეჰე-ოჰოჰო,
ოჰო — ბერანძისეული,
ჯორმა ტლინკისყრა იწყო
გზა და მათრახი მე

ეს გამოცანა ადრეულ პერიოდში საყვირის ხმაზე ხალხის შეყრას გამოხატავს; საყვირი ბერაძის გაკეთებული ყოფილა და ამას ნიშნავს „ოჰო ბერანძია მე“ ე. ი. „ოჰოჰე“ საყვირის გამოცემული ხმა.

43 ზაფხულც კობუ რე,
ზოთონც — მონდა,
დუქანც ვაგაშე,
სოფელც სორგ სოდგა.

ზაფხულში მკუხება,
ზამთარში — მწიფე,
დუქანში ვერ იშოვი,
სოფლად ჰყრია ყველგან.

(კუნელი)

44 გალე ოქრო,
დინახალე ვარჩხილი,

გარედან ოქრო,
შიგნით ვერცხლი,

შქას წყარი აშარე დო
გვალო შქას — დაჩხირი.

შუაში წყალი დგას და
შუაგულში — ცეცხლი.

(ს ა მ ო ვ ა რ ი)

45 მეურცუ დო მეხოხენც
საფოროფო ფაცხაშა,
ქეარა გორდიშა ქოუგუ,
ოჭიში — გორდა გაძლაშა?

მიდის და მიხოხავს
საყვარელ ფაცხაში,
მუცელი ბაყაყს მიუგავს,
ზურგი — გორდა გაძლასა!?

(ა ბ რ ე შ უ შ ი ს კ ი ა)

46 თოლწკურილო ვორწყექ,
თოლც გუეონჯანქ,
ვაეორწყექ?

თვალდახუქულად ვხედავ,
თვალს გავახელ, ვერ
ვხედავ?

(ს ი ზ მ ა რ ი)

47 ქედანთხე ჭიუტიქ,
ქოუციუ კიჰკიტიქ.

დაეცა ჭირკიო,
დაესია ჭინჰველაო.

(დ ე დ ა ლ ო რ ი დ ა გ ო ჰ ე ბ ი)

48 ჩქიმი კვიცი ირო ჩე
ჩე ლობერც გინირულე.

ჩემი თეთრი კვიცი
ყოველთვის თეთრ ლობეზე
გადაირბენს.

(ყ ბ ი ლ ე ბ ი დ ა ნ ა ფ უ რ თ ხ ი)

49 უჩა ჯოდორი კარც გეჯან,
ვართ მინგაშქვანც, ვართ
გაჩამუ,

შავი ძალლი კართანა წევს,
არც შეგიშვებს, არც
გიკებნს.

(ბ ო ჭ ლ ო მ ი)

50 ართი უნოყელე ჯარს
უკუჩხე ჩიტი გილახედ;
უხელეთ ობჰოფი დო
უხელეთ გოპუპტორი,

ერთ უტოტო ხეზე
უფეხო ჩიტი იჯდა,
უხელოდ დავიჭირე და
უხელოდ გავპუტე,

¹ გაძლა — კრუხ-წიწილების დასამწყვდევი ლობური, მოგრძო გალია.

უღაჩხგრეთ დობჰვი დო
უკიბირეთ დობხუტორი.

(ტყუილი)

უცეცხლოდ შეეწვი და
უკბილოდ ჩავახრამუნე.

51 გილებრულექ მოზვერია,
ართ შურიში მებარათ
მოზდირიკი სოფელია.

(ქარი)

დავრბივარ მოზვერიო,
სულის ერთი შებერვით
მოვდრიკე სოფელიო.

52 ქათაყუნუ ცაშა,
შურქ ვემიად შქაშა.

(ნაპერწკალი)

გემართა ცისკენ,
სული ვერ მიჰყვა შუა
(გზა)მდე.

53 უხუ-ბუხუ — (შურდგემილი)
ირდიხაშე ურხუ.

(ტკიპი)

უხუ-ბუხუ — (სულდგმული),
ყოველმხრიდან
გაუხვრეტელი

54 აიანთელი, ბაიანთელი,
ბაია—ჯვინთელი, ბაიაში
ფერი,

(სანთელი)

აიანთელი, ბაიანთელი,
ბაია—ყვითელი,
ბაიასფერი.

55 ოთხი ჭიმაკოც
ართი ინჭაშა
დუდ(ი) ინუეკოფუ.

(უურები დაკათხა)

ოთხ ძმაკაცს
ერთ ჭაში
(აქეთ) თავი ჩაყოფილიო.

56 ართი ვორდი, ოში გოფრთი,
ბოში ვორდი დო ძღაბო
გოფრთი,
ჩქ-მ ვაპუნდუ დო შხეაში
მოზრდი.

(ყვერული)

ერთი ვიყავი, ასი გავხდი,
ბიჭი ვიყავი, გოგო გავხდი;
ჩემი არ მყავდა და სხვისი
გავზარდე.

57 ჯას მეჩანც,
გიმელენცგნი, ლენჩანც.

ხეზე ასხია,
რომ ჩამოვა, რომშავს.
(ყ უ რ ძ ე ნ ი)

58 ეუღირი ვორექ
შქვირთაცალო!,
წკუმონტილი — თოკიცილო,
ღლას მითინი ვაგობჯოგაფუ,

სოფელური კოჩიცილო!
(წ ე რ ღ ი)

ამოსული ვარ ლერწამივით
(სწორი)
დაგრეხილი — თოკივით,
მისდღეში არავინ
შემძულეგბია,
სოფლელი კაცივით

59 ჩეთ მონწყიილი ჩერე,
ვადახუნე დო გერე,
გალე გორგილაფირი რე,
ღინახალე, ჩხე რე?!

(ბ უ ხ ა რ ი)

თეთრად გამოწყობილი
თეთრია,
ვერ დაჯდება და ღვას,
გარედან ცივია,
შიგნით ცხელია?!

60 ქვარაშე ჭკუმუნცუ,
ოჭიშიშე ორღვანც.

მუცლიდან ჭკამს,
ზურგიდან ყრის?!
(შ ა ლ ა შ ი ნ ი)

¹ ლერწამივით მცენარეზე უფითებენ.

შ ა ნ ი შ ვ ნ ა ბ ი

I. სამშობლო

1. სისა, ტურა მეურცია — სისა, ტურა მოღისო. მთქმელის ამბროსი დიდიშვილის გადმოცემით (მცხ. სოფ. ურთა, ზუგდიდის რ.) ეს ლექსი ეკუთვნის აწგანსევენებულ ცხაკაიელ ლადი სალაყაიას. ბეგლარ აკობიას სასიძღვრო რეპერტუარში მინაწერი უთითებს, რომ ამ ლექსის მეორე და მესამე ტაეპი ჩამატებულია პ. აკობიას მიერ. ლექსი გადმოეწერე იღნიშნული რეპერტუარიდან[(კ. ს.)

2. ყარსიში ჩხუპი — ყარსის ბრძოლა — მთქმელი 85 წლის იაკობ ქვაჩახია ჩამწ. კ. სამუშია. სოფ. ოქუმი, გალის რ. 1972 წ.

II. წ უ თ ი ს ო ფ ე ლ ი

3. ნინა — ენა — მთქმელი დამიანე ქობალა. ჩამწ. კ. სამუშია, სოფ. ოღიში, ზუგდიდის რ-ნი, 1972 წ.

4. პარამობა — სიხარბე — ავტორ-მთქმელი აწგანსევენებული მედენი შედანია. ჩამწ. კ. სამუშია, სოფ. კახათი, ზუგდიდის რ-ნი, 1960 წ.

5. ცას ასქეამანც ბეა დო თუთა — ცას აღამაზებს მზე და მთვარე — იგივე ავტორ-მთქმელისა: ჩამწ. კ. სამუშია.

6. თუთარჩელა — მთვარიანი; მელიტონ გაბისონიას გადმოცემით ლექსი ეკუთვნის აწგანსევენებულ დანე (დანიელ) ფიფიას, ჩამწ. კ. სამუშია, 1971 წ.

7. ზღვას გაკირება — გასაქირი ზღვაზე — მთქმელი ერმინე ძარგუს ძე ფიფია, ჩამწ. კ. სამუშია, სოფ. ლია — პალეური (წალენჯიხის რ.) 1975 წ.

8. ძაბრალე (ძაბრა) — მუხანათია! მთქმელი — დათო ჭოჭუა, ჩამწ. კ. სამუშია კ. ზუგდიდი, 1972 წ.

9. მალურულში ნარლი — მომაკედავის დარდი (ნალველი) — მთქმელი ჯოტო ქარცხია. ეს ლექსი ჩვენს მიერ შედგენილ პირველ კრებულშიც არის დაბეჭდილი. აქ ვაქვეყნებთ უფრო ვრცელ ტექსტს, რომელიც ამოვიღეთ ბეგლარ აკობიას რეპერტუარიდან (ხელნაწერი, გვ. 36). მინაწერი უთითებს — „ლექსი ხალხურია — შევსებულია პ. აკობიას მიერ“.

10. ქიანა — ქვეყანა (სამყარო) — მთქმელი აწგანსევენებული პერეკი შორგოშია, სოფ. ორსანტია (ზუგდიდის რ.), ჩამწ. კ. სამუშია, 1965 წ.

III. ს ა ტ რ ფ ი ა ლ ო

11. ბოშ დო ცირაში ცოროფა — ქალ-ვაეის სიყვარული — მთქმელი შალვა შეუნარგია, კ. ზუგდიდი, ჩამწ. კ. სამუშია, 1973წ.

12. იგივე ლექსის ვარიანტი — მთქმელი აწგანსევენებული იოსებ ზარანდია, გალ-

12. კალ. სამუშია

მოგვეცა ჭუგუ იოსების ძე ზარანდიამ (სოფ. ჭიხაშკარი), ზუგდიდის რ., ჩამწ. კ. სამუშაო, 1974 წ.

13. ამავე ლექსის ვრცელი ვარიანტი — მთქმელი ვალერიან ჩიჩუა, ქ. ზუგდიდი, ჩამწ. კ. სამუშაო, 1974 წ.

14. უროფა — სიყვარული — მთქმელი გ. ქუხილავა, სოფ. ჭვარი (წალენჯიხის რ.), ჩამწ. კ. სამუშაო, 1973 წ.

15. მა მუზმასტ მიცორქენი! — რა ზომამდე მე მიყვარხარ! მთქმელი ნიკოლოზ სამუშაო, სოფ. ლია — პალეური (წალენჯიხის რ.), ჩამწ. კ. სამუშაო, 1965 წ.

16. პარარა — პარირა — ამოღებულა ბ. აკობიას რეპერტუარიდან.

17. საეოროფო — სატრფიალო — მთქმელი 99 შლის ფუფული აფაქიძე-ანჩაბაძისა, სოფ. ოტობაია (გალის რ.), ჩამწ. კ. სამუშაო, 1975 წ.

18. გოროფა არაძა ართი ვარე! — სიყვარული ერთგვარი არაა! — მთქმელი ვარლამ ქარჩავა. ქ. ზუგდიდი, ჩამწ. კ. სამუშაო, 1975 წ.

19. ჩქიმ ტორონჯი — ჩემი მტრელი — მთქმელი ფუფული აფაქიძე-ანჩაბაძისა, ჩამწ. კ. სამუშაო, 1975 წ. ეს ლექსი განსხვავდება დღემდე გავრცელებული სხვა ვარიანტებისაგან და მიგვაჩინია ყველაზე პირვანდელ ნიმუშად.

IV. სა წ ე ჩ ვ ე უ ლ ე ბ ო

20. სარხინო (სუფრელა) — სალხინო — მთქმელი რუბენ ჩხაპელია, სოფ. ჭვარი (წალენჯიხის რ.), ჩამწ. კ. სამუშაო, 1974 წ.

21. ზალამება — სურვილა — აეტოჩ-მთქმელი დანე (დანიელ) ფიფა, გადმოგვეცა შელიტონ გაბისონიამ.

22. ვეშვა — დალე — აღდევნალა პავლე აკობიას მიერ. იხ. ბ. აკობიას სასიძღვრო რეპერტუარა (ხელნაწერა — ზსიემ), გვ. 37 — 38.

23. ია პატანფეი — ია ბატონებო საგალობელი — მთქმელი ზინა თოდუა-შელიასი, სოფ. დარჩელა (ზუგდიდის რ.), ჩამწ. კ. სამუშაო, 1973 წ.

24. პატანფეიში ობირეში — ყვავილბატონები, ამოღებულია ბ. აკობიას სასიძღვრო რეპერტუარიდან.

25. ზესკეი, მუქუ მუგაჭყინე? — შაშვო, რამ მოგაჭყინა? — გადმოგვეცა პორფირე ნანეიშვილმა (ხობის რ.), 1970 წ.

26. ძლაბიში ხეამილაფა — გოგოს გატაცება — მთქმელები აქესენტი და ბაგრატ გელენავეები, სოფ. ორსანტია (ზუგდიდის რ.), ჩამწ. კ. სამუშაო, 1965 წ.

27. ძლაბი, სქან დუდი გონომქეკას — გოგოვ შენი თაეა გამიხადა, მთქმელი კირილე თოდუა, ქ. ზუგდიდი, ჩამწ. კ. სამუშაო, 1969 წ.

28. მაყრული (მისამღერა ტექსტი) — მაყრული — მთქმელი ბაგრატ ვიჩის ძე სამუშაო, სოფ. ლია (წალენჯიხის რ.), ჩამწ. კ. სამუშაო.

29. ოჩხვარული — სიმღერა ლაშის ცეხვის დროს — ამოღებულია ბ. აკობიას რეპერტუარიდან.

30. დიდი თგრიში ლერსი — ლექსი დიდ თოვლზე — მთქმელი ლ. გორდულავა, ქ. ზუგდიდი (ჩამოსულია წყაბამიდან), ჩამწ. კ. სამუშაო, 1972 წ.

31. ომემშივე გაჭირება — უღვაშისგან გასაჭირი — აეტოჩ-მთქმელი დამიანე ქობალა, სოფ. ოდიში (ზუგდიდის რ.), ჩამწ. კ. სამუშაო, 1972 წ.

32. ნწმარი — ენტანია (ცილისმწამებელი) — ავტორ-მთქმელი აწგანსვენებული იოსებ ზარანდია (ვადმოგვცა... ხარჩლავემ), ს. ობუჯი (წალენჯიხის რ.). ჩამწ. კ. სამუშია, 1969 წ.

33. ინორჩინელეფიში ლერსი — ლექსი შინაბერებზე — მთქმელი იაკობ ქვაჩხია, სოფ. ოქუმი (გალის რ.), ჩამწ. კ. სამუშია, 1972 წ.

34. ხირუაში ლერსი — ლექსი ქურდობაზე — მთქმელი დომენტი ტუფურია, სოფ. ოტობაია (გალის რ.) ჩამწ. კ. სამუშია, 1972წ.

35. ახალი მოდაში ხირუა — ახალი ფორმის ქურდობა — ავტორ-მთქმელი აწგანსვენებული პეტრე ხუბუა — ს. დარჩელი (ზუგდიდის რ.), ჩამწ. კ. სამუშია, 1965 წ.

36. მარებელი — მაქანკალი — მთქმელი ბაგარტ გელენავა, სოფ. ორსანტია (ზუგდიდის რ.), ჩამწ. კ. სამუშია, 1965 წ.

37. ტობაშიში გეშაგორუა — თამაღის ამორჩევა — მთქმელი გვანჯი კატუკია, სოფ. წვარი (წალენჯიხის რ.), ჩამწ. კ. სამუშია, 1963 წ.

38. კავაკია დომილებუ — კავაკისა დამიელია — ავტორ-მთქმელი ივივე.

39. სქური — სქური — მთქმელი შოსე ლავილავა — სოფ. კორცხელი (ზუგდიდის რ.), ჩამწ. კ. სამუშია, 1970 წ.

40-42. ოღმ-სამურხაყნოს სოფლების ლექსები—ჩაწერილია სხვადასხვა პირთაგან.

V. ს ო ც ი ა ლ უ რ ი დ ა კ ლ ა ს ო ბ რ ი ვ ი უ ს ა მ ა რ თ ლ ო ბ ა

43. სესია — სესია, მთქმელი 85 წლის სონია მოსია-შენგელისი, სოფ. კახათი (ზუგდიდის რ.), ვადმოგვცა შალვა შენგელმა.

44. რია (უტუს ლაშქარული) ჭანგი—მთქმელი კარლო მესხია, ქ. ზუგდიდი, ჩამწ. კ. სამუშია. ბ. აკობის სასიმღერო რეპერტუარში ამ ლექსზე მინაწერი უთითებს — აღდგენილია პავლე აკობის მიერ.

45. შოუ ნანა — შოუ შვილო (დედის მოთქმა) — მთქმელი ილია ლუკავა, ქ. ზუგდიდი, ჩამწ. კ. სამუშია, 1972 წ.

46. პირელი საღლათობა — პირელი საღლათობა — ამოღებულია ბ. აკობის რეპერტუარიდან.

47. დეღეენური (ქუჩერიში ობირეში) მეეტლის სიმღერა — ამოღებულია ბ. აკობის რეპერტუარიდან, ავტორი პ. აკობია.

48. გამარჯობა ჭიბლიე — გამარჯობათ ძებო — რეეოლუციურ მოტივზე გადაკეთებულია პ. აკობის მიერ. შესაბამის ამავე სახელწოდების ხალხურ ლექსს — იხ. ქართული ხალხური პოეზიის მასალები, გვ. 90.

49. ალუხანოვიში ჭარი (1905 წ. ხობში)—ალიხანოვის ჭაბი — ჩანაწერი ვადმოგვცა ნუგზარ ნანეიშვილმა, ხობი, 1970 წ.

50. 1905 წანაში რეეოლუცია (სოფ. ჰაქინჯში)—1905 წლის რეეოლუცია — მთქმელი ჭუგუ ზარანდია. ავტორმთქმელი ასახელებს ჰაქინჯელ აწგანსვენებულ იონა სიჭინავას. სოფ. წიხაშკარი (ზუგდიდის რ.), ჩამწ. კ. სამუშია, 1974 წ.

51. პაპაში სისმარი — მღვდლის სისმარი — მთქმელი ვალერიან მებონია და ქიშვარდი ციბანტია, ქ. ზუგდიდი, ჩამწ. კ. სამუშია, 1966 წ. 72.

VI. თ ა ნ ა მ ე დ რ ო ვ ე ლ ე ქ ს ე ბ ი

52. ახალი ნანა — ავტორ-მთქმელი პავლე აკობია, ამოღებულია ბ. აკობის სასიმღერო რეპერტუარიდან, იხ. ხელნაწერი (ზსიეჟ), გვ. 66.

53. პითა ჯარი — წითელი არმია — ავტორმთქმელი აწგანსვენებული ბათლომე სართანია, ზუგდიდი, ჩამწ. კ. სამუშია, 1965 წ.

54. კოლექტივიზაცია — იმავე ავტორმთქმელისა, ჩამწ. კ. სამუშია.

55. ხანდა ქიპოროფუთა — შრომა შევიყვართ — მთქმელი ნ. ქობალია, ქ. ზუგდიდი, ჩამწ. კ. სამუშია, 1972 წ.

56. ჩაიში კულტურა — ჩაის კულტურა — ავტორმთქმელი აწგანსვენებული ბ. სართანია, ქ. ზუგდიდი, ჩამწ. კ. სამუშია, 1965 წ.

57. ჭვეში დო ახალი ზუგდიდი—ძველი და ახალი ზუგდიდი — მთქმელი დომნიკა თოდუა ავტორმთქმელად ასახელებს აწგანსვენებულ პეტრე ხუბუას, სოფ. დარჩელი (ზუგდიდის რ.) ჩამწ. კ. სამუშია, 1972 წ.

58. მათურინალი წურწუმია—მფრინავი წურწუმია.

59. ახალი დრო — ახალი დრო — ავტორ-მთქმელი 80 წლის დავითი ჩუხუა, ქ. ზუგდიდი (ჩამოსულია სოფ. ჭაქვინჯიდან), ჩამწ. კ. სამუშია, 1975 წ.

60. მოხანდეში რე ჩქენ ქიანა — მშრომელისაა ჩვენი ქვეყანა — იმავე ავტორ-მთქმელისა, ჩამწ. კ. სამუშია, 1975 წ.

61. ინგერპესი — ენგურპესი — გადმომცა რუბენ ჩხაპელიამ, სოფ. ჯვარი, ჩამწ. კ. სამუშია, 1975 წ.

VII. გ ა მ ო ც ა ნ ე ბ ი :

ე-მუ-ორე, მუ-ორე? — ეს რა არის, რა არის? (1-დან 60-ის ჩათვლით) მთქმელები: პაშა კატუკია - გარგულიასი, ალექსი ფიფია, მერი ჭალალონია, ცირუ შონია, ვარლამ ქარჩავა, ბარნობა გოგოხია, ილა ქარდავა და ლუსია ფიფია - ბერანძე.

შ ი ნ ა ა რ ს ი

შ ე ს ა ე ა ლ ი	3
თ ა ვ ი I. მითური ლექს-სიმღერები:	5
ა) მნათობთა კულტი	7
ბ) ანიშიზმი	16
გ) კეთილი და ავი სულები	17
თ ა ვ ი II. საწესჩვეულებო ლექს-სიმღერები	23
თ ა ვ ი III. ფილოსოფიური ლირიკა	35
თ ა ვ ი IV. საბრწყინლო ლექს-სიმღერები	41
თ ა ვ ი V. სოციალური უსამართლობის ამსახველი ლექს-კომედიები	47
ბატონყმური ურთიერთობა	47
სოციალურ-კლასობრივი უსამართლობის წინააღმდეგ მებრძოლ გმირთა სახეები	63
რევოლუციური მოძრაობის ამსახველი ლექს-სიმღერები	68
თ ა ვ ი VI. საგზოობლო	80
თ ა ვ ი VII. თანამედროვე ლექს-სიმღერები	88
თ ა ვ ი VIII. გაბაასებისა და მილექსების ტრადიციის საგებრელოში	97

ტ ი ქ ს ტ ე ბ ი

I. საგზოობლო

1. სისა, ტურა — მეგრული ნანა	112
2. ყარსიში ჩხუბი — ყარსის ბრძოლა	112

II. წუთისოფელი

3. ნინა—ენა	115
4. ჰარამობა — სიხარბე	116
5. ცას ასქვამანც ბჟა ღო თუთა — ცას აღამაზებს შზე და მთვარე	116

6. თუთარჩელა — მთვარიანი	117
7. ზღვას გაკვირება — გასაკვირი ზღვაზე	117
8. ძაბრალე	120
9. მალურულუში ნარლი — მომაკედავის დარლი (ნალველი)	120
10. ქიანა — სამყარო	121

III. საბრფილო

11. ბოში დო ცირაში ცოროფა — ქალ-ვაეის სიყვარული	121
12. იგივე (ვარიანტი)	122
13. იგივე (ვარიანტი)	123
14. ცოროფა — სიყვარული	124
15. მა მუზმასგთ მიფორქენი — რა ზომამდეც მე მიყვარხარ	125
16. ჰარირა — ჰარირა	125
17. საცოროფო — სატრფიალო	125
18. ცოროფა არძა ართი ვარე — სიყვარული ერთგვარი არაა	126
19. ჩქიმ ტორონჯი — ჩემი მტრედი	126

IV. საწენსავეულეზო

20. სარხინო — სუფრული	127
21. ზალამება — სურვილი	128
22. გეშეია — დალიე	128
23. ია პატენეფი — ბატონები	129
24. პატენეფიში ობირეში — ყვავილ-ბატონების სასიმღერო	130
25. ზესქევი, მუქუ მუგაწყინუ? — შაშეო, რამ მოგაწყინა?	130
26. ძლაბიში ხეამილაფა — გოგოს გატაცება	131
27. ძლაბი, სქან დუდი გინომშქეას — გოგოე შენი თავი გამიხადა	133
28. მაყრული — მაყრული	133
29. ოჩხვარული (სიმღერა ღომის ცეხვის დროს)	134
30. დიდი თჳრნიში ლერსი — ლექსი დიდ თოვლზე	134
31. ოშმეშიშე გაკვირება — უღვაშისაგან გასაკვირი	135
32. ნწყემარი — ენატანია (ცილისმწამებელი)	137
33. ინორჩინეღეფიში ლერსი — ლექსი შინაბეგრებზე	138
34. ხირუაში ლერსი — ლექსი ქურდობაზე	139
35. ახალი მოღამი ხირუა — ახალი ფორმის ქურდობა	139
36. მარებელი — მაქანკალი	139
37. ტოლბაშიში გეშავორუა — თამადის ამორჩევა	141
38. კავკაცია დომილებუ — კავკასია დამივლია	142
39. სქური — სქური	143
40. ოღიშ-სამურზაყანოს სოფლების ლექსი	144
41. წყირი დო კიდაკიში ლერსი — ლექსი რწყილსა და ბაღდინჯოზე	147
42. ყანკიში ლერსი — ლექსი აბრეშუმის კიაზე	148

V. სოციალური და კლასობრივი უსამართლობა

43. სესია — სესია	149
44. რია—ჯანყი	149
45. შოუ, ნანა! — შოუ, შვილო!	150
46. პირველი საღლათობა — პირველი საღლათობა	150
47. დღეეწერი — მეეტლის სიმღერა	151
48. გამარჯობა, ჯიმალეფი — გამარჯობათ, ძმებო	152
49. ალუხანოვიში ჯარი — ალიხანოვის ჯარი	153
50. 1905 წანაში რევოლუცია (სოფ. ჰაქეინჯში) — 1905 წლის რევოლუცია	155
51. პაპაში სისმარი — მღვდლის სიზმარი	156

VI. თანამედროვე ლექსები

52. ახალი ნანა — ახალი ნანა	157
53. კითა ჯარი — წითელი არმია	158
54. კოლექტივიზაცია	159
55. ხანდა კიპჯოროფუათ — შრომა შევიყვართ	159
56. ჩაიში კულტურა — ჩაის კულტურა	160
57. ჯეში დო ახალი ზუგდიდი — ძველი და ახალი ზუგდიდი	160
58. მათურინალი წურწურმა — მფრინავი წურწურმა	162
59. ახალი დრო — ახალი დრო	163
60. მოხანდუში რე ჩქინ ქიანა — მშრომელისაა ჩვენი ქვეყანა	164
61. ინგერპესი — ენგურპესი	166

VII. ბამოცანები

62. ე მუ ორე — ეს რა არის, რა არის?	167
-------------------------------------	-----

Калистрат Константинович Самушиа
ВОПРОСЫ ГРУЗИНСКОЙ НАРОДНОЙ ПОЭЗИИ

დაიბეჭდა საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის
სარედაქციო-საგამომცემლო საბჭოს დადგენილებით

გამომცემლობის რედაქტორები ლ. კოლუა, ო. გიორგაძე
ტექნედაქტორი ნ. ოკუჯავა
კორექტორი ნ. შამულაშვილი

გამოცემა წარმოებას 15.6.1977; ხელმოწერილია დასაბეჭდად 10.4.1979;
ქალაქის ზომა 60 X 90¹/₁₆. ქალაქი № 2. ნაბეჭდი თაბახი 12.0.

საალრიცხვო-საგამომცემლო თაბახი 10.39.

ტირაჟი 12000; უე 01104; შეკვეთა № 2612.

ფასი 1 მან. 70 კაპ.

გამომცემლობა „მეცნიერება“, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Издательство «Мецниереба», Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19

საქ. სსრ მეცნ. აკადემიის სტამბა, თბილისი, 380060, კუტუზოვის ქ., 19
Типография АН Груз. ССР, Тбилиси, 380060, ул. Кутузова, 19